

**Ekonomska reformska mreža
Institut za strateške studije i prognoze
Podgorica**

Maja Baćović

Sistem nacionalnih računa

Podgorica, jul 2002.

SADRŽAJ:

UVOD.....	7
I AKTUELNI STATISTIČKI SISTEM U CRNOJ GORI.....	11
1.1. Osnovna obilježja statističkog sistema u Crnoj Gori.....	12
1.2. Agregati proizvodnje u aktuelnom statističkom sistemu	14
1.3. Društveni proizvod Crne Gore u 1997. godini izračunat primjenom metodologije privrednih bilansa	18
II SISTEM NACIONALNIH RAČUNA - SNA 1993.....	20
2.1. Uvodne informacije	21
2.1.1. SNA - definicija.....	22
2.1.2. Upotreba SNA.....	23
2.1.3. Obilježja koncepata SNA.....	23
2.1.4. SNA kao sistem	24
2.2. Tokovi, stanja i računovodstvena pravila	35
2.2.1. Tokovi i stanja	35
2.2.2. Tokovi.....	35
2.2.3. Stanja.....	38
2.2.4. Računovodstvena pravila	38
2.3. Institucionalne jedinice i sektori	41
2.3.1. Institucionalne jedinice	41
2.3.2. Institucionalni sektori	42
2.3.3. Veze između sektora i tipova institucionalnih jedinica	44
2.3.4. Rezidentnost (status rezidenta)	45
2.3.5. Sektor i podsektori nefinansijskih korporacija (S.11)	46
2.3.6. Sektor i podsektori finansijskih korporacija (S.12)	46
2.3.7. Sektor države i državnih organa.....	48
2.3.8. Sektor domaćinstva (S.14)	50
2.3.9. Sektor neprofitnih organizacija koje su funkciji domaćinstava (S.15)	52
2.3.10. Sektor inostranstva (S.2).....	52

2.4. <i>Proizvodne jedinice i djelatnosti</i>	54
2.4.1. Proizvodne aktivnosti	54
2.4.2. Podjela preduzeća na više homogenih cjelina	56
2.4.3. Djelatnosti	58
2.4.4. Homogene proizvodne jedinice	59
2.5. <i>Račun proizvodnje</i>	60
2.5.1. Proizvodnja kao ekonomska aktivnost	62
2.5.2. Mjerenje proizvodnje	66
2.5.3. Mjerenje tržišne proizvodnje	70
2.5.4. Mjerenje proizvodnje namijenjene sopstvenoj finalnoj upotrebi	72
2.5.5. Mjerenje vrijednosti netržišne proizvodnje	73
2.5.6. Proizvodnja u nekim specifičnim djelatnostima	74
2.5.7. Međufazna potrošnja (P.2)	81
2.5.8. Potrošnja fiksnog kapitala (amortizacija) (K.1)	84
2.5.9. Osnovne, proizvođačke i prodajne cijene	86
2.5.10. Vrednovanje inputa i outputa	89
2.5.11. Bruto i neto dodajna vrijednost (B.1)	90
2.5.12. Agregati proizvodnje koji se oslanjaju na koncept dodatne vrijednosti	91
2.6. <i>Račun primarne distribucije dohotka</i>	96
2.6.1. Račun formiranja dohotka	96
2.6.2. Račun alokacije primarnog dohotka	97
2.6.3. Bruto nacionalni dohodak i neto nacionalni dohodak	98
2.6.4. Račun stvaranja preduzetničkog dohotka	98
2.6.5. Zarade zaposlenih (D.1)	106
2.6.6. Porezi na proizvodnju i uvoz (D.2)	106
2.6.7. Subvencije (D.3)	107
2.6.8. Operativni višak ili mješoviti dohodak (B.2/B.3)	107
2.6.9. Dohodak po osnovu vlasništva (D.4)	108
2.7. <i>Račun sekundarne distribucije dohotka</i>	109
2.7.1. Račun sekundarne distribucije dohotka	109
2.7.2. Račun redistribucije dohotka u naturi	109
2.7.3. Prilagođeni raspoloživi dohodak (B.7)	110
2.7.4. Transferi	114
2.7.5. Tekući porezi na dohodak, bogatstvo i sl. (D.5)	116
2.7.6. Šeme socijalnog osiguranja	116

2.7.7. Doprinosi socijalnog osiguranja (D.61)	117
2.7.8. Socijalna primanja	119
2.7.9. Ostali tekući transferi (D.7).....	120
2.7.10. Socijalni transferi u naturi (D.63).....	120
2.8. Račun upotrebe dohotka.....	121
2.8.1. Račun upotrebe raspoloživog dohotka	121
2.8.2. Račun upotrebe prilagođenog raspoloživog dohotka	121
2.8.3. Veza između dvije varijante Računa upotrebe dohotka.....	122
2.8.4. Prilagođavanja promjena nastalih po osnovu promjene neto imovine domaćinstava u penzionim fondovima.....	122
2.8.5. Štednja (B.8)	123
2.8.6. Rashodi, nabavke i usluge i upotrebe.....	127
2.8.7. Potrošnja proizvoda i usluga.....	128
2.8.8. Finalna potrošnja sektora domaćinstava (P.3)	130
2.8.9. Stvarna finalna potrošnja sektora domaćinstava (P.4).....	132
2.8.10. Finalna potrošnja obezbijedena od strane sektora državnih organa i neprofitnih organizacija (P.3)	133
2.8.11. Stvarna finalna potrošnja države (P.4)	134
2.9. Račun kapitala.....	135
2.9.1. Promjene u vrijednosti nefinansijske imovine.....	135
2.9.2. Štednja i kapitalni transferi	135
2.9.3. Neto kreditiranje ili uzimanje kredita (B.9)	136
2.9.4. Bruto formacija kapitala (P.5)	138
2.9.5. Potrošnja fiksnog kapitala (amortizacija).....	146
2.9.6. Kupovine umanjene za prodaje neproizvedene nefinansijske imovine (P.513).....	146
2.9.7. Kapitalni transferi (D.9)	147
2.10. Finansijski račun.....	149
2.10.1. Uloga finansijskog računa	149
2.10.2. Evidentiranje transakcija koje se evidentiraju u Finansijskom računu a koje imaju odgovarajuću kontrastavku na drugim računima...	150
2.10.3. Finansijske transakcije	152
2.10.4. Računovodstvena pravila koja važe za evidentiranje finansijskih transakcija.....	156
2.10.5. Klasifikacija finansijskih transakcija.....	158

<i>Memorandumske stavke</i>	158
2.10.6. Sumaran opis transakcija finansijskom imovinom i obavezama 161	
2.11.A. <i>Račun ostalih promjena obima imovine</i>	166
2.11.A.1. Račun ostalih promjena obima imovine	166
2.11.A.2. Ekonomsko pojavljivanje neproizvedene imovine (K.3)	171
2.11.A.3. Ekonomsko pojavljivanje proizvedene imovine (K.4)	172
2.11.A.4. Prirodni rast nekultivisanih bioloških resursa (K.5)	172
2.11.A.5. Ekonomsko nestajanje neproizvedene imovine (K.6)	172
2.11.A.6. Katastrofalni gubici (K.7)	173
2.11.A.8. Nekompenzirani resursi (K.8)	173
2.11.A.9. Ostale promjene u obimu nefinansijske imovine (K.9)	174
2.11.A.10. Ostale promjene u obimu finansijske imovine (K.10)	174
2.11.A.11. Promjene u klasifikaciji i strukturi (K.12)	174
2.11.B. <i>Račun revalorizacije</i>	176
2.11.B.1. Nominalni tekući dobiti / gubici (K.11)	179
2.11.B.2. Neutralni tekući dobiti / gubici (K.11.1)	179
2.11.B.3. Realni tekući dobiti / gubici (K.11.2)	179
2.12. <i>Bilans stanja</i>	180
2.12.1. Struktura Računa	183
2.12.2. Promjene na Računu Bilansa stanja	185
2.13. <i>Računi sektora inostranstva</i>	186
2.13.1. Rezidentnost	191
2.13.2. Opšta računovodstvena pravila	194
2.13.3. Eksterni račun proizvoda i usluga i Računi primarnog dohotka i tekućih transfera	196
2.13.4. Eksterni računi akumulacije	200
2.14. <i>Tabele ponude i upotrebe i input-output tabele</i>	203
2.14.1. Sadržaj input-output tabela	204
2.15. <i>Cijene</i>	207
2.15.1. Vrijednost, cijene i količine	207
2.15.2. Fizički obim	208
2.15.3. Intertemporalni indeksi cijena i količina	208
2.15.4. Bazni indeksi	210
2.15.5. Mjerenje Bruto dodajne vrijednosti i GDP	213

2.15.6. Lančani indeksi Bruto dodajne vrijednosti i GDP	213
2.15.7. Međunarodna poređenja	214
2.15.8. Tretman razlika i promjena u kvalitetu	214
2.15.9. Mjerenje realnog dohotka za privredu u cjelini.....	216
2.16. Stanovništvo i radna snaga	218
2.16.1. Koncept stanovništva i radne snage u okviru nacionalnih granica.....	218
2.17. Funkcionalne klasifikacije.....	224
2.18. Klasifikacije i računi u SNA	230
2.18.1. Klasifikacije	230
2.18.2. Računi.....	247
2.19. Osnovne razlike između agregata proizvodnje obračunatih primjenom metodologije Privrednih bilansa i SNA 1993.....	266
III IMPLEMENTACIJA MEĐUNARODNIH STATISTIČKIH STANDARDA U CRNOJ GORI.....	268
<i>Uvod</i>	269
3.1. Principi uređenja statističkog sistema u Crnoj Gori	269
3.2. Koraci u procesu reformi	270
3.3. Organizacija statističkog sistema.....	270
3.4. Interna organizacija Zavoda za statistiku Crne Gore.....	271
3.5. Zakonska regulativa	274
3.6. Projekat reforme statističkog sistema	276
<i>Zaključak</i>	284
IV LITERATURA.....	286

UVOD

Mjerenje nacionalnog dohotka je jedno od najvažnijih područja ekonomije.

Prvo mjerenje dohotka jedne zemlje izvršio je William Petty 1665. godine za Englesku. U istom periodu Boagijber je izvršio mjerenje dohotka u Francuskoj. To je razlog da se razvoj teorije i prakse mjerenja nacionalnog dohotka, počev od XVII vijeka i može pratiti samo u Engleskoj i Francuskoj.

U prvim mjerenjima nacionalnog dohotka koristio se koncept **šire materijalne proizvodnje**, u skladu sa kojim nacionalni dohodak se sastoji od vrijednosti od rada i dobiti od kapitala, pri čemu rad nije vezan za stvaranje materijalnih dobara. Konceptija šire materijalne proizvodnje bila je jedina sve do pojave fiziokrata u Francuskoj, a u Engleskoj do pojave koncepcije materijalne proizvodnje (Adam Smith). Konceptija materijalne proizvodnje bila je dominantna sve do kraja XIX vijeka, kada opet počinje upotreba koncepcije šire materijalne proizvodnje.

U skladu sa koncepcijom šire materijalne proizvodnje, ne postoji razlika između materijalnih i nematerijalnih obilježja proizvodnje i proizvodnju po njoj predstavlja svako stvaranje dobara sposobnih da zadovolje neku ljudsku želju, pod pretpostavkom da ta dobra imaju svoju cijenu koštanja ili prodajnu cijenu. U tom smislu svaki rad je produktivan koji rezultira u materijalnim dobrima ili uslugama, a usluge mogu proizilaziti ne samo iz rada nego i iz upotrebe trajnih kapitalnih dobara. *Usluge i materijalna dobra* se stalno razmjenjuju na tržištu i ravnopravno učestvuju u razmjeni, jer proizvodnja i jednih i drugih iziskuje ulaganje rada i kapitala. *Materijalna dobra na taj način, po ovom shvatanju, predstavljaju samo zajedno sa uslugama rezultat ekonomske aktivnosti društva i u obračunu vrijednosti proizvodnje ne mogu se odvojiti od ovih.* Prema tome, proizvodnom aktivnošću se smatraju aktivnosti: a) da su u stvaranju dobara učestvovali i ljudski rad i kapital; b) da su dobra sposobna da zadovolje ljudske potrebe bilo neposredno, ili, u slučaju sredstava za proizvodnju, posredno; c) da dobra imaju svoju cijenu (cijenu prodaje ili koštanja), odnosno, ukoliko se radi o prirodnoj proizvodnji, da se njihova cijena može procijeniti.

Ipak, u praksi, primjena ove koncepcije zahtijeva fleksibilnije tumačenje, odnosno, njena primjena zahtijeva uspostavljanje čiste konvencije u pojedinim slučajevima. Npr. da li poslovi domaćice u kući spadaju u proizvodan rad ili ne? Spremanje jela u hotelu jeste proizvodna aktivnost. Da li je spremanje jela u domaćinstvu proizvodna aktivnost? Odgovor je stvar dogovora, odnosno konvencije i on se ugrađuje u metodologiju obračuna dohotka.

Slično se postupa i u slučaju stambenih usluga, usluga koje pružaju trajna potrošna dobra i slično.

Neprikosnovenost koncepcije šire materijalne proizvodnje dugo je trajala. Međutim, sa pokretanjem pitanja razlikovanja proizvodnog od neproizvodnog rada, nastaje druga koncepcija, *konceptija materijalne proizvodnje*. U osnovi razlikovanja proizvodnog od neproizvodnog rada jeste shvatanje da svaki rad ne doprinosi povećanju bogatstva zemlje. Adam Smit je prvi vezao pojam proizvodnog rada za rad u proizvodnji materijalnih dobara i u tom smislu se on i može smatrati osnivačem koncepcije materijalne proizvodnje. Ipak, razlikovanje proizvodnog od neproizvodnog rada započeli su prvo fiziokrati. Zapravo, shodno shvatanju fiziokrata, proizvođač je samo rad u poljoprivredi, šumarstvu, rudarstvu i ribolovu, tj. djelatnostima u kojima priroda sadejstvuje sa ljudskim radom. Samo u ovim djelatnostima rad obezbjeđuje rentu. Stoga se one i smatraju proizvodnim. Rad u ostalim djelatnostima, kao što su zanatstvo, industrija, trgovina i sl. za njih nije proizvođač, jer ne daje rentu niti neku novu vrijednost, sem one koja je uložena u sam proces reprodukcije.

Ovakve konstatacije o stavovima fiziokrata mogu se izvući na bazi stavova Fransa Keneja. Zapravo, Kenej je u svojim "Ekonomskim tablicama", cjelokupno stanovništvo podijelio na tri klase, od kojih prvu i jedino produktivnu sačinjavaju *seljaci*, tj. obrađivači zemlje, drugu *vlasnici*, gdje je, pored pravih sopstvenika ubrojio i *crkvu* zbog njenog prava na desetak kao posebnog crkvenog poreza i državu sa njenim civilnim i vojnim aparatom na čelu sa kraljem, i, najzad, *sterilnu klasu* u koju ulaze sve ostale djelatnosti, kao trgovci, zanatlije, industrijalci sa njihovim radnicima, slobodne profesije i dr. Sterilnost posljednje dvije grupacije proizilazi iz njihove nesposobnosti da proizvedu višak dohotka iznad čisto reprodukcionijskih troškova koje ulažu u rad i materijal prerade, odnosno prometa. Ipak, Kenejeva istorijska zasluga jeste njegova analiza transakcija i novčanih tokova koji kruže u procesu proizvodnje. Njegova analiza, po prvi put u istoriji, pored transakcija sa finalnim proizvodima obuhvata i sam proces reprodukcije. Iako su njegove ideje i u to doba ocjenjivane kao najznačajnije otkriće vijeka posle Njutnovih otkrića, prošla su dva vijeka da je ova ideja našla primjenu u Leontijevljevim input - output tabelama.

Adam Smit je prihvatio mnoga od shvatanja fiziokrata. U knjizi "Istraživanja prirode i uzroka bogatstva naroda" (1776.), on je, ipak, pored poljoprivrede, rudarstva i ribolova smatrao proizvodnim i rad u industriji, trgovini, transportu, jer ove djelatnosti, ukoliko ne odbacuju rentu, ostvaruju čist dohodak u obliku profita i u stanju su da proizvođaču osiguraju višak dohotka, isto tako kao što je, na poseban način, slučaj sa poljoprivredom i sličnim djelatnostima. Shodno tom kriterijumu, Smit je sve *uslužne djelatnosti*, kao što je rad državnog, civilnog i vojnog aparata, slobodnih profesija i svih ličnih usluga obilježio *neproizvodnim*.

Na taj način, Smit je proizvodno obilježje pripisao djelatnostima koje svojim proizvodom doprinose uvećanju bogatstva naroda, koje je nazvao "stanje dobara". "Ima jedna vrsta rada, koja povećava vrijednost predmeta na koji se primjenjuje, a ima i druga vrsta rada koja nema takav učinak. Prva vrsta rada, jer proizvodi vrijednost, može se nazvati produktivnim radom a druga neproduktivnim." Dok je rad manufakturnog radnika proizvođač, rad kućnog sluga ne proizvodi novo dobro. Ovim postavkama Adam Smit je udario temelje koncepcije materijalne proizvodnje. Međutim, konačnu formulaciju koncepcije materijalne proizvodnje, koja predstavlja osnovu proračuna vrijednosti proizvodnje u bivšim socijalističkim zemljama, dao je Marks.

Marks vezuje kvalifikaciju proizvodnog rada za stvaranje viška vrijednosti, pri čemu ne insistira i na materijalnom obježju proizvodnje. On čak dozvoljava da se usluge krojača ili nekog književnika mogu tretirati proizvodnim pod pretpostavkom da je prvi angažovan od strane krojačkog kapitaliste, a drugi od strane nekog knjižara kao najamni radnik. Znači, kriterijum proizvodnog rada je višak vrijednosti. "Osim ekstraktivne industrije, poljoprivrede i industrije postoji još četvrta oblast materijalne proizvodnje... to je transportna industrija, bilo da transportuje ljude ili robu." Trgovina, sama po sebi, po Marksu, je neproizvodna djelatnost. Međutim, ona služi za povezivanje proizvođača i krajnjih potrošača, odnosno ona na sebe preuzima jedan dio procesa reprodukcije, što znači da i trgovina učestvuje u podjeli profita koji je ostvaren u proizvodnji. Stoga se trgovina uključuje u krug proizvodnih djelatnosti.

Polazeći od radne teorije vrijednosti, Marks je u raspodjelu narodnog dohotka, kao izrazu čiste vrijednosti proizvodnje, uključio samo dva elementa, i to plate radnika, kao plaćeni dio nove vrijednosti, i višak vrijednosti, kao njen neplaćeni dio. Idući na strukturu dohotka po djelatnostima, on je ta dva elementa tražio u svakoj djelatnosti materijalne proizvodnje. U tome se ogleda i Marksovo odvajanje od Smitove koncepcije u kojoj se kapital pojavljuje kao samostalni nosilac vrijednosti i faktor njegovog stvaranja. Bankarstvo, osiguranje, stambena djelatnost i druge rentijerske djelatnosti, kao organizacione forme u kojima dolaze do izražaja usluge kapitala, tretirani su od strane građanskih sledbenika Smitove koncepcije kao vrijednosti koje sadejstvuju u stvaranju novih vrijednosti i imaju samostalno mjesto u strukturi narodnog dohotka. Za Marksa su sve to usluge koje, zajedno sa ostalim tipičnim uslužnim djelatnostima, učestvuju samo u preraspodjeli novostvorenih vrijednosti. On im ne osporava društvenu korisnost, ali ih ne ubraja u privredne djelatnosti u kojima se stvara vrijednost. Marks je ovakvim prilazom nastojao da odvoji djelatnosti u kojima se stvara nova vrijednost od onih koje je samo naizgled stvaraju, a u stvari učestvuju u njenoj preraspodjeli.

U praktičnoj primjeni i jedne i druge koncepcije pojavljuje se niz graničnih aktivnosti, čije razvrstavanje nije jednostavno. U takvim situacijama se primjenjuje *konvencija, a ta konvencija je ugrađena u metodologiju obračuna dohotka svake zemlje.*

U krajnjem, razlika u obračunu dohotka na osnovu šire koncepcije materijalne proizvodnje i koncepcije materijalne proizvodnje svodi se na tretman usluga (sektora države, prosvjete, zdravstva, vojske, sporta, i sl.). Koncepcija šire materijalne proizvodnje kao izvor dohotka smatra i usluge, dok koncepcija materijalne proizvodnje ih ne uključuje. Razumije se da iz ove razlike proizilazi i velika razlika u veličini dohotka obračunatog po jednoj ili drugoj koncepciji.

Konstrukcija ukupnog sistema nacionalnih računa zemlje u mnogome zavisi od dominantne ekonomske doktrine na temelju koje su određene definicije i obuhvat pojedinih agregata Sistema.

Prelaskom sa planskog na tržišni način privređivanja, u zemljama u tranziciji, među kojima je i Crna Gora, javila se potreba izgradnje sistema nacionalnih računa koji će biti temeljen na međunarodno priznatim standardima. Statistički standard koji Organizacija Ujedinjenih nacija preporučuje je Sistem nacionalnih računa 1993. (System of National Accounts, SNA 1993.-kraće SNA).

Evropska komisija – EUROSTAT prilagodila je osnovne metodologije prikazane u SNA 1993. potrebama statističkih službi zemalja Evropske Unije. Evropski sistem nacionalnih i regionalnih računa (European System of National and Regional Accounts, ESA 1995.-kraće ESA) ostao je potpuno kompatibilan sa sistemom nacionalnih računa SNA. U odnosu na SNA., ESA. je daleko razrađeniji i usmjereniji ka praktičnoj primjeni.

Metodološka i koncepcijska objašnjenja važe i istovjetna su za oba sistema, tako da će se ovaj rad bazirati na SNA sistemu, kao izvornom.

Rad je strukturiran u III dijela:

- I dio: Prikaz trenutnog stanja u statističkom sistemu Crne Gore
- II dio: Prikaz obilježja, principa i metodologija koje su u skladu sa međunarodno priznatim standardima a koje su predstavljene u SNA 1993.
- III dio: Reforma statističkog sistema u Crnoj Gori i implementacija međunarodnih statističkih standarda.

I AKTUELNI STATISTIČKI SISTEM U CRNOJ GORI

1.1. Osnovna obilježja statističkog sistema u Crnoj Gori

Statistički sistem u Crnoj Gori bazira se na konceptu privrednih bilansa koji se sastavljaju u skladu sa koncepcijom materijalne proizvodnje.

Za razumijevanje aktuelnog statističkog sistema u Crnoj Gori bitno je obrazložiti četiri ključna koncepta, i to:

1. Razvrstavanje djelatnosti na proizvodne i neproizvodne;
  2. Princip obuhvata proizvodnje;
  3. Sistem cijena za obračun agregata proizvodnje;
  4. Podjela proizvoda na međufazne i finalne.
1. **Razvrstavanje djelatnosti na proizvodne i neproizvodne.** Statistika u Crnoj Gori još uvijek primjenjuje koncepciju materijalne proizvodnje. Po tom konceptu proizvodnim se smatraju sve djelatnosti koje za rezultat imaju materijalno dobro tj. materijalne predmete koji posjeduju korisna svojstva i mogu zadovoljiti određene ljudske potrebe. Karakter proizvodnih imaju i djelatnosti koje za rezultat imaju proizvodne usluge a koje se sastoje u održavanju korisnih svojstava materijalnih predmeta, kao što su saobraćaj i trgovina. Za djelatnosti koje nemaju čist karakter (putnički saobraćaj, jedan dio trgovine, komunalne djelatnosti) problem se rješava konvencijom. Svaka zemlja ima svoju klasifikaciju djelatnosti. Prema najnovijoj klasifikaciji u našem statističkom sistemu, sve djelatnosti su razvrstane u 14 grupa:
1. Industrija i rudarstvo
  2. Poljoprivreda i ribarstvo
  3. Šumarstvo i lov
  4. Vodoprivreda
  5. Građevinarstvo
  6. Saobraćaj i veze
  7. Trgovina
  8. Ugostiteljstvo i turizam
  9. Zanatstvo (zanatske usluge i opravke)
  10. Proizvodne komunalne usluge (proizvodnja i distribucija vode, proizvodnja, prenos i distribucija gasa, proizvodnja toplote),
  11. Finansijske, tehničke i poslovne usluge
  12. Obrazovanje, nauka i kultura
  13. Zdravstvo i socijalna zaštita i

14. Djelatnost društvenih i državnih organa i institucija.

2. Princip obuhvata proizvodnje. Postoje dva osnovna principa: **princip čistih djelatnosti i organizacioni princip.** Osnovna razlika je u karakteru statističke jedinice. U prvom slučaju to je proizvod (odnosno pogon kao izvještajna jedinica jer se pretpostavlja da se u okviru jednog pogona proizvodi jedan proizvod), u drugom preduzeće. U slučaju da je jedinica posmatranja proizvod, tada privrednu djelatnost, odnosno granu, čine samo istovrsni, homogeni proizvodi. Kada je jedinica posmatranja preduzeće ono se razvrstava prema pretežnoj djelatnosti (proizvodnji). Ova dva principa se razlikuju i po načinu obuhvata djelova preduzeća izvan sjedišta matice preduzeća. Princip čistih djelatnosti proizvodnju "vezuje" za mjesto gdje dio preduzeća obavlja svoje poslove, dok primjena organizacionog principa proizvodnju djelova evidentira kao proizvodnju mjesta u kome se nalazi centrala (sjedište) sistema. Isto tako princip čistih djelatnosti se vezuje i za djelatnost koja je različita od osnovne.

3. Sistem cijena za obračun agregata proizvodnje. Za obračun agregata proizvodnje koriste se tržišne cijene. Međutim, njihova primjena izaziva nekoliko problema, prije svega rješenje problema: a) opšti nivo cijena, b) paritet cijena i c) odnos domaćih i stranih cijena. Prvo pitanje se odnosi na isključivanje uticaja rasta cijena na agregate proizvodnje. Pod uticajem rasta cijena raste i *nominalni* dohodak. Međutim, okvir za zadovoljenje potreba je realni dohodak. Svođenje nominalnog na realni dohodak vrši se: a) deflacijom nominalnih vrijednosti (preko indeksa cijena) i b) metodom stalnih cijena. Međusobni odnos cijena (paritet) se tokom vremena mijenja, kao i opšti nivo cijena. Na primjer, sporiji rast cijena u poljoprivredi ima za posledicu i podcijenjenost dohotka u tim regionima, kao što i brži rast cijena u industriji naduvava vrijednost proizvodnje regiona u kojima u strukturi privrede dominira industrija. Rješenje ovog problema se zasniva na nekom od poznatih teorijskih modela, jer se, u stvari, radi o jednom od centralnih pitanja ekonomske nauke.

Odnos domaćih i stranih cijena posebno je važan prilikom upoređivanja nivoa aktivnosti dvije zemlje. Problem je lakše rješiv ukoliko se radi o poređenju aktivnosti iz zemalja koje imaju konvertibilnu valutu. Ukoliko to nije slučaj, onda se poređenje vrši na bazi upoređivanja kupovne moći domaće i strane valute, što opet podrazumijeva upoređivanje ne samo opšteg nivoa cijena već i strukture njihove privrede.

4. Podjela proizvoda na međufazne i finalne. Kriterijum podjele proizvoda na međufazne i finalne zavisi od toga da li se radi o podjeli na nivou preduzeća ili na nivou privrede. **Na nivou preduzeća se finalnim proizvodom smatra svaki proizvod koji napušta preduzeće bez obzira da li je on tehnološki završen ili ne.**

Na nivou nacionalne privrede finalnim proizvodom se smatra svaki **proizvod koji sektor proizvodnje isporučuje drugim sektorima: stanovništvu, državi, investitorima, inostranstvu, tj. svi poslednji kupci grupisani su u četiri kategorije:**

1. Potrošnja domaćinstava;

2. Kolektivna potrošnja;
3. Investicije;
4. Inostranstvo (Izvoz).

Svaki proizvod upotrijebljen od pomenute četiri kategorije potrošača je finalan, bez obzira na stepen tehničke dovršenosti. Odnosno, finalnim se smatra proizvod ili usluga kojom se zadovoljava neki od oblika konačne potrošnje: lična, opšta, investiciona ili izvoz. Proizvodi i usluge koji su predmet prodaje i kupovine unutar sektora proizvodnje imaju karakter reprodukcione potrošnje.

U sistemu makroekonomskih bilansa kao kriterij klasifikovanja proizvoda i usluga na međufazne i finalne proizvode uzeta je namjena izdataka za kupovinu odgovarajućih proizvoda i usluga. Ako je kupac preduzeće, onda se takvi izdaci smatraju kao izdaci za nabavku međufaznih proizvoda za dalju preradu ili preprodaju. Izuzetak je ukoliko je preduzeće investitor, pa će kupovina mašina biti finalni proizvod.

1.2. Agregati proizvodnje u aktuelnom statističkom sistemu

U skladu sa aktuelnim statističkim sistemom, računaju se tri agregata proizvodnje:

- (a) Društveni bruto proizvod;
- (b) Društveni proizvod;
- (c) Nacionalni dohodak.

Društveni bruto proizvod predstavlja vrijednost svih proizvoda reprodukcione potrošnje (R), lične potrošnje (C), opšte potrošnje (G), bruto investicija (I) i salda izvoza i uvoza (E-U):

$$P = R + C + G + (E - U)$$

Osnovni problem kod društvenog bruto proizvoda je višestruki obračun. Zapravo, svaki finalni proizvod je rezultat rada u više faza. Rezultat proizvodnje jedne faze je input (trošak) sledeće faze. Što je veći broj faza to je i broj obračuna iste vrijednosti veći.

Društveni proizvod predstavlja zbir vrijednosti finalne proizvodnje (roba i usluga). Odnosno, to je vrijednost finalnih proizvoda

$$F = C + I + G + (E - U)$$

to je zbir vrijednosti lične potrošnje (C), bruto investicija (I), državne potrošnje (G) i salda izvoza i uvoza (E-U). Ovaj zbir odražava vrijednost finalne proizvodnje, kao proizvodnje

koja je dobila sve kvalitete za zadovoljenje određenih društvenih potreba - van proizvodnje. Bez takvih informacija ne bismo mogli sagledati obim proizvodnje namijenjen za pokriće ličnih potreba stanovništva, opšte društvenih potreba ili potreba bruto investicija. Upravo ovim krupnim potrebama proizvodnja mora biti prilagođena. Iz toga proizilazi i drugi kvalitet ovog agregata, a to je da on u svojoj strukturi odražava tržišne odnose uslovljene ponudom i tražnjom određenih grupa proizvoda, iz kojih proizilazi dati sistem cijena, bez čega se ne bi mogla voditi politika uravnoteženog razvoja privrede. Prednost ovog agregata je i lakše izračunavanje.

Nacionalni dohodak predstavlja čistu vrijednost proizvodnje, novostvorenu u posmatranom periodu. On se dobija kada se od društvenog proizvoda oduzme amortizacija, odnosno

$$ND = C + G + In + (E - U)$$

Nacionalni dohodak nema robni pandan kao društveni proizvod. Zato se i radi o izračunatoj vrijednosti, jer se nijedan proizvod ne pojavljuje na tržištu u svojoj čistoj vrijednosti, dobijen u posmatranom periodu. To je i razlog da preko ovog pokazatelja ne možemo analizirati potrošnju. Ipak, na primjer, dohodak je važan za mjerenje stope rasta proizvodnje i dinamike proizvodnje, odnosno on mjeri razvojne mogućnosti jedne privrede.

Obračun agregata proizvodnje vrši se primjenom jednog od tri metoda:

1. Proizvodni, koji polazi od proizvodnje,
2. Prihodni, koji polazi od raspodjele i
3. Rashodni, koji polazi od potrošnje.

Proizvodni metod je osnovni metod u našoj statistici. Po ovom metodu prvo se utvrđuje društveni proizvod i to kao zbir svih proizvedenih dobara i izvršenih proizvodnih usluga tokom godine. Ovakva definicija bi bila praktično primjenjiva samo pod uslovom da se svaki proizvod obrađuje odnosno stvara samo u okviru jednog preduzeća. Međutim, realnost je drugačija. Svaki proizvod prolazi kroz više faza, koje su, po pravilu, međusobno vertikalno povezane. (Kao što smo prikazali kod proizvodnje pamučnih odijela). Vertikalna povezanost faza proizvodnje dovodi do višestrukog obračuna. Isključivanje višestrukog obračuna je moguće na dva načina:

- 1) preko metoda finalne proizvodnje (naturalno) i
  - 2) preko metoda čiste produkcije (vrijednosno).
1. Metod finalne proizvodnje svodi društveni proizvod na fizički zbir materijalnih dobara i usluga koje su namijenjene nekom od oblika krajnje potrošnje: lična, budžetska, investiciona i izvoz. Međutim, u praksi je, zbog raznovrsnosti proizvoda i usluga, ovaj metod neprimjenjiv.

2. Metod čiste produkcije polazi od vrijednosne strukture svakog proizvoda. Polazi se od strukture po kojoj je vrijednost

$$V = Mt + Am + Ld + Ak$$

Prihodni metod (zbir dohodaka). Ovaj metod polazi od prihoda koji pojedine grupe ostvaruju u procesu raspodjele. U našoj koncepciji ovih obračuna ovdje se radi o prvoj raspodjeli vrijednosti, iz koje određene kategorije društva na osnovu svog učešća u procesu proizvodnje iz nje vuku određene prihode i to u vidu ličnih dohodaka, akumulacije i amortizacije. Stoga se ovaj metod naziva i lični metod i on polazi od novčanih primanja. Ova raspodjela je određena strukturom cijena, odnosno bruto vrijednosti proizvodnje. Strukturu vrijednosti bruto proizvoda možemo izraziti sa četiri krupna elementa: materijalni izdaci, amortizacija, lični dohoci i višak rada.

$$DBP = Mt + Am + Ld + Ak$$

$$DP = DBP - Mt = Am + Ld + Ak$$

$$ND = DP - Am$$

Rashodni metod (zbir izdataka) je metod koji se koristi za obračun društvenog proizvoda. On se zasniva na ekonomski opravdanoj pretpostavci da prihodima društva odgovaraju njegovi rashodi, pri čemu rashodovanje ne treba uvijek smatrati istovjetnim sa potrošnjom. Rashodi ovdje predstavljaju raspolaganje stečenim proizvodima, pa bilo da se radi o efektivnoj potrošnji u smislu kupovine potrošne robe ili investicionih dobara, ili pak o uštedama. Prihodi predstavljaju gornju granicu mogućih rashoda, ali to ne znači da **rashodi u datom periodu** ne mogu da pređu nivo prihoda. Mjerenje društvenog proizvoda po rashodnom metodu zasniva se na podjeli proizvodnje prema potrošnoj namjeni. Četiri su osnovne namjene dobara i usluga. Dobra i usluge mogu da služe individualnoj potrošnji (proizvodi široke potrošnje), opšte društvenoj i zajedničkoj potrošnji - budžetska potrošnja (rashodi za vojsku, državu, prosvjetu), zatim investicionoj potrošnji i zalihama robe. Ovim stavkama treba dodati uvoz i izvoz robe, odnosno njihov saldo. Izvoz robe smanjuje potrošne fondove robe proizvedene u zemlji, a uvoz ih povećava, tako da saldo izražava efekat prometa robe sa inostranstvom na robne fondove u zemlji. Iz toga se može izvesti i postupak obračuna društvenog proizvoda po rashodnom metodu:

$$DBP = R + Ci + Cd + I + (E - U)$$

$$DP = Ci + Cd + I + (E - U)$$

$$ND = Ci + Cd + In + (E - U)$$

gdje je

C_i - lična potrošnja;

C_d - opštedruštvena i zajednička potrošnja;

I - investiciona potrošnja;

I_n - neto investicije ($I - A_m$);

E - izvoz roba i usluga;

I - uvoz roba i usluga.

Ovaj metod obračuna je važan za sagledavanje strukture potrošnje neke zemlje, što je važno za vođenje ekonomske politike jedne zemlje. Primjenom ovog metoda dobija se struktura konačne potrošnje u jednoj zajednici.

1.3. Društveni proizvod Crne Gore u 1997. godini izračunat primjenom metodologije privrednih bilansa

U skladu sa metodologijom privrednih bilansa i primjenom proizvodnog metoda obračuna agregata proizvodnje, vrijednost društvenog proizvoda dobija se kao razlika između vrijednosti proizvodnje i vrijednosti međufazne (reprodukcione) potrošnje.

Oduzimanjem vrijednosti potrošnje fiksnog kapitala (amortizacije) dobija se nacionalni dohodak.

Račun: Račun proizvoda i usluga

Izvori		Upotreba	
Proizvodnja	9.378	Međufazna potrošnja	4.169
Uvoz proizvoda i usluga	4.661	Rashodi za finalnu potrošnju/ stvarnja finalna potrošnja	5.777
		Rashodi za individualnu finalnu potrošnju/ stvarnja ind. finalna potrošnja	5.362
		Rashodi za kolektivnu finalnu potrošnju/ stvarnja kolekt. finalna potrošnja	415
		Bruto vrijednost fiksnog kapitala	847
		Promjene na zalihama	296
		Nabavke umanjene za odlive dragocjenosti	0
		Izvoz proizvoda i usluga	2.950
Ukupno raspoloživa sredstva	14.039	Ukupno sredstva	14.039
		upotrijebljena	14.039

Račun 1. Račun proizvodnje

Izvori			Upotreba
Međufazna potrošnja	4.169	Proizvodnja	9.378
Društveni proizvod	5.209		
Potrošnja fiksnog kapitala	1.193		
Nacionalni dohodak	4.016		

II SISTEM NACIONALNIH RAČUNA - SNA 1993.

2.1. Uvodne informacije

Nacionalni (makroekonomski) računi imaju za predmet analizu međuzavisnosti procesa u fazi proizvodnje, raspodjele i potrošnje. Preko nacionalnih računa obezbjeđuje se dokumentaciona osnova za kvantifikaciju tih međuzavisnosti. Posebna analitička vrijednost instrumentarija makroekonomskih računa jeste u mogućnosti kvantifikacije mnogih tokova preraspodjele i na toj osnovi za analizu parcijalnih ravnoteža, kao i analizu opšte ravnoteže.

Sistem makroekonomskih računa sadrži, uslovno rečeno, skup računa, koji zajedno daju integralnu sliku privrede jedne zemlje i njene aktivnosti. U zapadnoj literaturi oni se zovu Sistem nacionalnih računa (System of National Accounts - SNA).

Sistem nacionalnih računa razvio se iz nekadašnjih procjena nacionalnog dohotka. Cilj tih procjena je bilo izračunavanje veličine nacionalnog dohotka kao mjere bogatstva. Tako procijenjeno bogatstvo je, u skladu sa proklamovanim načelom plaćanja poreza prema sposobnostima, služilo kao osnova za procjenu veličine poreskih prihoda. Otuda je prvi oblik nacionalnih računa bila procjena nacionalnog dohotka u fiskalne svrhe. Postojanje takvog "fiskalnog računovodstva" datira još od Vavilona (3000 god. prije nove ere), dok je u starom Egiptu društveno računovodstvo već poprimilo oblik "modela za predviđanje". Temelje modernog nacionalnog računovodstva udarili su William Petty i Gregory King u Engleskoj krajem 17. vijeka, te Vauban početkom 18. vijeka u Francuskoj.

"Glavni zamah ovom razvoju bila je praktična potreba za informacijama o funkcionisanju ekonomskog sistema kao cjeline i načinu na koji su njegovi različiti djelovi međusobno povezani. Ta praktična potreba naglo se pojavila zbog krize 30-tih godina i problema ekonomske mobilizacije i ratnog finansiranja u drugom svjetskom ratu. U poslijeratnom periodu informacije su bile potrebne radi rješavanja problema obnove i razvoja i, uopšteno, kao podloge za donošenje mjera ekonomske politike" (M.Babić).

Stoga se može reći da su računi raspodjele bruto domaćeg proizvoda u sadašnjem obliku nastali sa radovima prof. Boulija i Stenta, koji pokušavaju da rekonstruišu dugoročne serije dohotka i njegove raspodjele i posebno studije Kolina Klarka, kao i mjerenje narodnog dohotka koje je u SAD vršio Simon Kuznec. Odmah nakon rata (1947. godine), objavljena je studija komiteta stručnjaka Ujedinjenih nacija o "Mjerenju nacionalnog dohotka i konstrukciji društvenih računa", kojoj su pridodata posebna pojmovna i metodološka objašnjenja nobelovca Ričarda Stouna, koja je postala osnov za dalji razvoj discipline. Iza toga Organizacija za svjetsku ekonomsku saradnju (OECE) počela je da koristi nacionalno računovodstvo, dok su mnoge evropske zemlje po prvi put izradile svoje nacionalne račune. U okviru OECE formirana je istraživačka jedinica za nacionalne račune na čelu sa R.

Stounom, tada profesorom Univerziteta na Kembridžu, koja je izradila standardizovani sistem nacionalnih računa za potrebe ove organizacije. Ovaj sistem je usvojila 1953. godine Organizacija Ujedinjenih nacija i preporučila članicama kao osnovu za izradu svojih računa. Na bazi iskustva u sprovođenju ovog sistema, 1968. godine izvršena je revizija ovog sistema. Novi sistem nacionalnih računa UN je proširen uvođenjem bilansa međusobnih odnosa privrednih djelatnosti (Input - Output tabele) i bilansa finansijskih transakcija (tokova) i njihovim integrisanjem sa postojećim bilansom u ranijem sistemu - bilansom formiranja, raspodjele i upotrebe društvenog proizvoda.

Najnovije usavršavanje metodologije urađeno je 1993. godine, na što je uticala i potreba prevođenja metodologije koja je primjenjivana u istočno-evropskim zemljama na metodologiju SNA. Urađena je tzv. **Plava knjiga**, knjiga koja ina enciklopedijski format od 711 stranica. Original knjige je "System of National Accounts 1993". Ova knjiga je metodološki standard za izradu nacionalnih računa i neosporno je da će ona uticati na dalji razvoj statistike u 21. vijeku.

Na osnovu SNA 1993 urađen je Evropski sistem nacionalnih računa ESA 1995. Osnovne metodološke postavke ovog sistema date su u ovoj knjizi.

Nacionalno računovodstvo danas predstavlja *conditio sine qua non* razvoja moderne ekonomske analize. Ovome doprinosi, prije svega a) razvoj ekonomske teorije, u kojoj agregati kao što su nacionalni dohodak, ukupna potrošnja, investicije i sl. imaju najvažniju ulogu; b) porast interesa za tumačenje makroekonomskih uticaja na mikroekonomsko ponašanje preduzeća i pojedinca; c) povećana primjena ekonometrijskih metoda u rješavanje ekonomskih problema.

2.1.1. SNA - definicija

Sistem nacionalnih računa je skup međusobno konzistentnih i nadopunjujućih tabela, računa, klasifikacija i bilansa koji predstavlja statističko-dokumentacionu osnovu za praćenje privrednih kretanja svake zemlje. Zadatak sistema nacionalnih računa je prikazivanje ukupnih privrednih kretanja od procesa proizvodnje u kojem se dobra stvaraju, preko procesa raspodjele do finalne potrošnje i procesa akumulacije.

Okvir SNA sastoji se od dvije glavne grupe tabela:

- a) Računi sektora
- b) Input-Output tabele i računi po djelatnostima.

Računi sektora, po institucionalnim sektorima, pručaju cjelovit opis različitih faza ekonomskog procesa: proizvodnje, stvaranja, raspodjele, preraspodjele i upotrebe dohotka i finansijske i nefinansijske akumulacije. Računi sektora takođe uključuju i bilanse stanja radi

opisa stanja aktive, obaveza i neto vrijednosti na početku i na kraju računovodstvenog razdoblja.

Input-output okvir i računi po djelatnostima detaljnije opisuju proizvodni proces (strukturu troškova, stvaranje dohotka i zaposlenost) i tokove dobara i usluga (proizvodnju, uvoz, izvoz, finalnu potrošnju, intermedijarnu potrošnju i investicije po proizvodnim grupama).

SNA obuhvata koncepte stanovništva i zaposlenosti. Ovi koncepti su važni za račune sektora kao i za input-output okvir.

2.1.2. Upotreba SNA

Okvir SNA može se koristiti za analizu i procjenu:

Strukture ukupne privrede (dodana vrijednost i zaposlenost po djelatnostima i/ili po regijama; raspodjela dohotka po sektorima; uvoz i izvoz po proizvodnim grupama; izdaci za finalnu potrošnju po proizvodnim grupama; investicije u fiksni kapital i stanje fiksnog kapitala po djelatnostima; struktura stanja i tokova finansijske aktive po vrsti aktive i po sektorima)

Određenih aspekata ili djelova ukupne privrede (bankarstvo i finansije u nacionalnoj privredi; uloga države; poređenje privrede određene regije sa privredom kao cjelinom)

Razvoja ukupne privrede tokom vremena (analiza stope rasta BDP-a; analiza inflacije; analiza sezonskih kretanja u izdacima domaćinstava na osnovu kvartalnih računa; analiza promjene u važnosti određenih vrsta finansijskih instrumenata tokom vremena; poređenje industrijske strukture nacionalne privrede u dugom roku)

Ukupne privrede u odnosu na ostale ukupne privrede (poređenje uloge države; analiza međuzavisnosti privreda; analiza strukture izvoza; komparativna analiza stopa rasta BDP-a ili raspoloživog dohotka per capita).

2.1.3. Obilježja koncepata SNA

U cilju uspostavljanja dobre ravnoteže između potreba za podacima i mogućnosti pružanja podataka, koncepti u SNA imaju osam važnih obilježja, i to:

1. *Međunarodna usklađenost*
2. *Usklađenost sa konceptima ostalih društvenih i ekonomskih statistika*
3. *Konzistentnost*
4. *Operativnost*
5. *Različitost od većine administrativnih koncepata*
6. *Dobra utemeljenost i nepromjenljivost za duži vremenski period u budućnosti*

7. *Usredsrijeđenost na opisivanje ekonomskog procesa u monetarnim i jednostavnim terminima*
8. *Fleksibilnost i višestruka namjena.*

2.1.4. SNA kao sistem

Glavna obilježja sistema su:

- ◆ Statističke jedinice i njihovo grupisanje
- ◆ Tokovi i stanja
- ◆ Sastav računa i agregati
- ◆ Input-output okvir

2.1.4.1. Statističke jedinice i njihovo grupisanje

Karakteristično obilježje Sistema je upotreba dviju vrsti jedinica i dvaju načina raščlanjivanja privrede koji su prilično različiti i služe posebnim analitičkim namjenama.

U cilju opisivanja dohotka, izdataka, finansijskih tokova i bilansa stanja, Sistem grupiše institucionalne jedinice na sektore, na osnovu njihovih glavnih funkcija, ponašanja i svrhe.

U cilju opisivanja procesa proizvodnje i input-output analize, Sistem grupiše lokalne jedinice istovrsne proizvodnje (lokalne JIP) na djelatnosti, a na bazi njihovih aktivnosti. Aktivnost je određena inputom proizvoda, proizvodnim procesom i outputom proizvoda.

Institucionalne jedinice i sektori

Institucionalne jedinice su ekonomski subjekti koji mogu, na bazi svojih prava, posjedovati dobra i aktivu, preuzimati obaveze i učestvovati u ekonomskoj aktivnosti i transakcijama sa ostalim jedinicama.

U Sistemu institucionalne jedinice se zajednički grupišu u pet međusobno isključivih institucionalnih sektora sastavljenih od sledećih vrsta jedinica:

1. Nefinansijska preduzeća
2. Finansijske ustanove
3. Država i državni organi
4. Domaćinstva
5. Neprofitne ustanove koje služe domaćinstvima.

Ovih pet sektora zajedno predstavljaju ukupnu privredu. Svaki sektor dalje je podijeljen na podsektore. Sistem pruža mogućnost registrovanja svih računa tokova i bilansa stanja za svaki sektor i podsektor, isto kao i za ukupnu privredu.

Kao šesti sektor koji se koristi u SNA javlja se sektor inostranstva, koji je nerezidentni sektor.

Lokalne poslovne jedinice i djelatnosti

Većina institucionalnih jedinica u svojim ulogama proizvođača obavljaju više od jedne aktivnosti; zbog naglašavanja tehničko-ekonomskog odnosa one moraju biti podijeljene na osnovu vrste aktivnosti.

Lokalne poslovne jedinice istovrsne proizvodnje (JIP) stvorene su u cilju zadovoljavanja tog zahtjeva kroz operativni pristup. Lokalne JIP grupišu sve djelove jedne institucionalne jedinice u njihovoj ulozi proizvođača, koji su locirani na jednom mjestu, ili u bliskim mjestima i koji doprinose obavljanju jedne aktivnosti na na nivou razreda NACE Rev.1.

Skup svih lokalnih JIP uključenih u istu ili sličnu vrstu aktivnosti predstavlja jednu djelatnost.

Između institucionalnih jedinica i lokalnih JIP postoji hijerarhijski odnos. Institucionalna jedinica sadrži jednu ili više cijelih lokalnih JIP-a; lokalna JIP pripada jednoj i samo jednoj institucionalnoj jedinici.

Rezidentne i nerezidentne jedinice; ukupna privreda i inostranstvo

Ukupna privreda se definiše u rezidentnim jedinicama. Kaže se da je jedna jedinica rezidentna jedinica jedne zemlje kada ima središte ekonomskog interesa na ekonomskoj teritoriji te zemlje – što znači, kada je ekonomski aktivna za duže razdoblje (godinu dana ili duže) na tom području. Već navedeni institucionalni sektori su grupe rezidentnih institucionalnih jedinica.

Rezidentne jedinice ulaze u transakcije sa nerezidentnim jedinicama (jedinice koje su rezidentne u drugim privredama). Ove transakcije predstavljaju inostrane transakcije privrede i grupisane su u računu inostranstva. Na ovaj način inostranstvo igra sličnu ulogu institucionalnog sektora u strukturi računovodstvenog sistema, iako su nerezidentne jedinice uključene samo ukoliko su angažovane u transakcijama sa rezidentnim institucionalnim jedinicama. Zbog toga je, u pogledu sastavljanja klasifikacije, uključena posebna stavka inostranstvo na kraju klasifikacije sektora.

Uslovno rezidentne jedinice, smatrane u sistemu kao institucionalne jedinice, definisane su kao:

1. Oni djelovi nerezidentnih jedinica koji imaju središte ekonomskog interesa (što u većini slučajeva predstavlja angažovanje u ekonomskim transakcijama za godinu dana ili duže, ili gradnju za razdoblje kraće od godinu dana, ako proizvodnja predstavlja bruto investicije u fiksni kapital) na ekonomskoj teritoriji zemlje;
2. Nerezidentne jedinice u svojstvu vlasnika zemljišne površine ili građevina na ekonomskoj teritoriji zemlje, ali samo u pogledu transakcija koje utiču na te zemljišne površine ili građevine.

Tokovi i stanja

Sistem bilježi dvije detaljne vrste informacija: tokove i stanja. Tokovi se odnose na djelovanje i posledice događaja koji su se zbili u okviru datog vremenskog perioda, dok se stanja odnose na pozicije u jednom vremenskom periodu.

Tokovi

Tokovi odražavaju stvaranje, pretvaranje, razmjenu ili otpis ekonomske vrijednosti. Oni uključuju promjene u vrijednosti aktive ili obaveza institucionalne jedinice. Postoje dvije vrste ekonomskih tokova: ***transakcije i ostale promjene aktive***. Transakcije su pojavljuju u svim računima i tabelama gdje se tokovi pojavljuju, osim u računu ostalih promjena u obimu aktive i računu revalorizacije. Ostale promjene aktive pojavljuju se samo u ta dva računa.

Osnovne transakcije i ostali tokovi su betbrojni. Sistem ih grupiše u relativno mali broj vrsta, vodeći računa o njihovoj prirodi.

Transakcije

Transakcija je ekonomski tok koji predstavlja interakciju između institucionalnih jedinica uzajamnim sporazumom, ili djelovanje unutar institucionalne jedinice koje je korisno smatrati transakcijom, često zbog toga što jedinica posluje u dva različita svojstva. Transakcije se mogu podijeliti u četiri glavne grupe:

Transakcije proizvodima – opisuju izvor (domaća proizvodnja ili uvoz) i upotrebu (međufazna potrošnja, finalna potrošnja, investicije ili izvoz) proizvoda;

Transakcije raspodjele – opisuju kako se dodajna vrijednost stvorena proizvodnjom raspodjeljuje na rad, kapital i državu i opisuju preraspodjelu dohotka i bogatstva (porezi na dohodak i bogatstvo i ostale transfere);

Finansijske transakcije – opisuju neto povećanje finansijske aktive ili neto preuzimanje obaveza za svaku vrstu finansijskog instrumenta. Ove transakcije često nastaju i kao protivstavka nefinansijskim transakcijama, ali takođe mogu nastati kao transakcije koje uključuju samo finansijske instrumente;

Ostale transakcije – potrošnja fiksnog kapitala i neto sticanja neproizvedene nefinansijske aktive.

Ostale promjene aktive

Ostale promjene aktive bilježe promjene koje nisu rezultat transakcija. One se javljaju u obliku:

- ◆ Ostalih promjena u obimu aktive ili obaveza
- ◆ Vlasničkih dobitaka i gubitaka.

Ostale promjene u obinu aktive i pasive

Ove promjene se grubo mogu podijeliti u tri kategorije:

1. Normalno pojavljivanje i nestajanje aktive osim transakcijama (otkrića ili iscrpljivanje podzemne aktive i prirodni rast neobrađenih bioloških izvora)
2. Promjene u aktivi i obavezama nastale usled vanrednih, nepredvidljivih događaja (promjene aktive zbog prirodnih nepogoda, rata ili krupnijih kriminalnih radnji, unilateralni otkaz duga i zaplijena kaktive bez nadoknade)
3. Promjene u klasifikaciji i strukturi (promjene nastale kao posledica reklasifikacije i restrukturiranja institucionalnih jedinica ili aktive i obaveza).

Vlasnički dobitci i gubici

Oni proizilaze iz promjena cijena aktive. Pojavljuju se kod svih vrsta finansijske i nefinansijske aktive i obaveza. Vlasnički dobitci i gubici obračunavaju se vlasnicima aktive ili obaveza jedino na osnovu vlasništva nad aktivom ili obavezama tokom vremena, bez ikakve njihove transformacije.

Pod nominalnim vlasničkim dobitcima i gubicima podrazumijevaju se oni mjereni na osnovu tekućih tržišnih cijena. Oni se mogu razložiti na neutralne vlasničke dobitke i gubitke koji su rezultat promjena opšteg nivoa cijena i realne vlasničke dobitke i gubitke koji odražavaju promjene u relativnim cijenama aktive.

Stanja

Stanja su vlasništva nad aktivom i obavezama u određenoj vremenskoj tački. Bilježe se na početku i kraju svakog računovodstvenog perioda. Prikazuju se u bilansima stanja.

Stanja se bilježe i za stanovništvo i zaposlenost. U ovim slučajevima bilježe se kao srednja vrijednost tokom računovodstvenog perioda.

Stanja se bilježe za sve aktive unutar Sistema: za finansijsku aktivu i obaveze i za nefinansijsku aktivu, proizvedenu i neproizvedenu. Pokrivenost je ograničena na one aktive koje se koriste u ekonomskoj aktivnosti i podložne vlasničkim pravima. U skladu sa ovim, ljudski kapital i prirodni izvori nisu u vlasništvu pa se ne bilježe u sistemu.

2.1.4.2. Sastav računa i agregati

Za jedinice ili grupe jedinica različiti podračuni bilježe transakcije ili ostale tokove koji su povezani nekim posebnim aspektom ekonomskog života. Takav skup transakcija obično nije u ravnoteži, ukupni iznosi se obično razlikuju. U takvim slučajevima neophodno je uvesti izravnavajuću stavku između ukupne aktive i ukupnih obaveza jedne institucionalne jedinice ili sektora. Izravnavajuće stavke su same za sebe značajne mjere ekonomskog uspjeha i njihov zajednički zbir predstavlja značajan agregat.

Skup računa

Sistem je izgrađen oko skupa međupovezanih računa. Čitav sistem računa za institucionalne jedinice i sektore sačinjen je od tekućih računa, računa akumulacije i bilansa stanja.

Tekući računi odnose se na proizvodnju, stvaranje, raspodjelu i preraspodjelu dohotka i upotrebu tog dohotka u obliku finalne potrošnje.

Računi akumulacije pokrivaju promjene u aktivni i obavezama i promjene u neto vrijednosti.

Bilans stanja prikazuje stanje aktive i obaveza i neto vrijednost.

Račun dobara i usluga

Ovaj račun prikazuje, na nivou ukupne privrede ili na nivou grupa proizvoda, ukupne izvore i upotrebe dobara i usluga (međufaznu potrošnju, finalnu potrošnju, promjene u zalihama, bruto investicije u fiksni kapital, povećanja umanjena za smanjenje dragocjenosti i izvoz).

Račun inostranstva

Ovaj račun pokriva sve značajne transakcije između rezidentnih i nerezidentnih institucionalnih jedinica i odgovarajuća stanja aktive i obaveza. Ovaj račun je izgrađen sa tačke gledišta inostranstva. Izvor za inostranstvo je upotreba za ukupnu privredu i obrnuto. Pozitivna izravnavajuća stavka predstavlja višak za inostranstvo i deficit za privredu, i obrnuto.

Ravnotežne stavke

Pod ravnotežnim stavkama podrazumijevaju se računovodstvene konstrukcije dobijene oduzimanjem ukupne vrijednosti stavki sa jedne strane računa od ukupne vrijednosti stavki na drugoj strani računa. Ova stavka odražava primjenu opštih računovodstvenih pravila na određene stavke na obje strane računa.

Ravnotežne stavke ne postoje samo radi osiguravanja ravnoteže računa. One sadrže puno informacija i uključuju neke od važnijih stavki u računima kao: dodajnu vrijednost, poslovni višak, raspoloživi dohodak, štednju, neto zaduživanje, neto vrijednost.

Agregati

Agregati su složene vrijednosti koje mjere rezultat aktivnosti ukupne privrede, posmatrano sa posebne tačke gledišta: npr. dohodak, dodajna vrijednost, raspoloživi dohodak, finalna potrošnja, štednja, investicije i sl.

Postoje dvije vrste agregata:

1. Agregati koji se odnose neposredno na transakcije u Sistemu, kao što je proizvodnja dobara i usluga, stvarna finalna potrošnja, bruto investicije u fiksni kapital, naknade zaposlenima i sl.
2. Agregati koji predstavljaju izravnavajuće stavke u računima, kao Bruto domaći proizvod po tržišnim cijenama (BDP), poslovni višak ukupne privrede, nacionalni dohodak, nacionalni raspoloživi dohodak, štednja, saldo tekućeg računa inostranstva, neto vrijednost ukupne privrede (nacionalno bogatstvo).

Značaj podataka statistike nacionalnih računa uvećan je izračunavanjem veličina nacionalnih računa po glavi stanovnika. Za šire agregate kao što su BDP, nacionalni dohodak ili finalna potrošnja stanovništva, zajednički imenilac je ukupno stanovništvo. Kod analize segmentiranih agregata koriste se pojedini segmenti stanovništva.

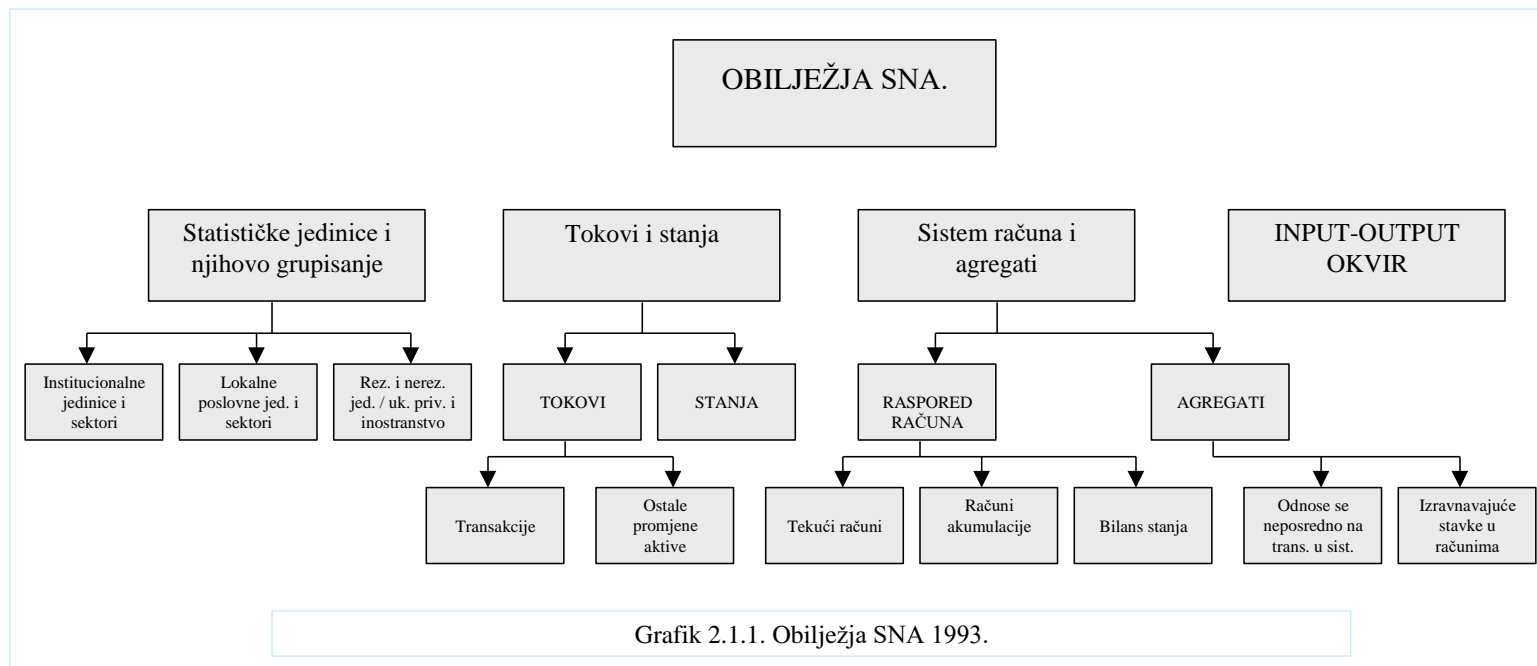
Input-output okvir

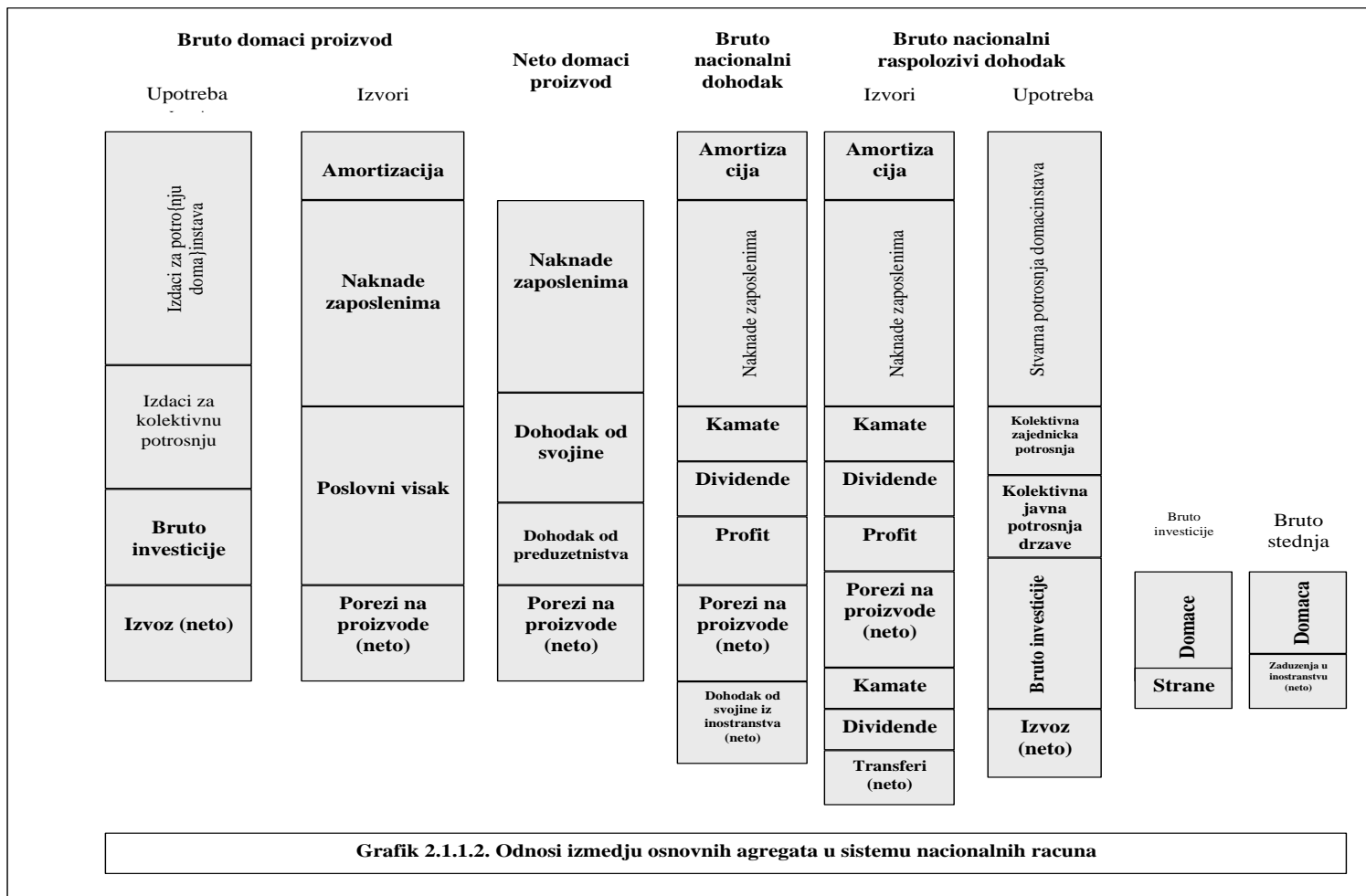
Input-output okvir sastoji se od tabele raspoloživih i raspodijeljenih sredstava po djelatnostima, od tabele koje povezuju tabele ponude i upotrebe sa računima sektora i od simetričnih input-output tabele po homogenim granama.

Tabele ponude i upotrebe su matrice koje prikazuju na koji način se industrijska proizvodnja razčlanjuje po vrstama proizvoda i kako se domaća i uvezena ponuda dobara i usluga alokira između raznih međufaznih i finalnih upotreba, uključujući izvoz. Tablice upotrebe takođe prikazuju i strukturu proizvodnih troškova i ostvareni dohodak po djelatnostima.

Tabele raspoloživih i raspodijeljenih sredstava su usklađen okvir za sve tabele prema djelatnostima i/ili prema proizvodima, što uključuje podatke o inputima rada, bruto

investicije u fiskni kapital, stanja fiksne aktive, detaljne indekse cijena i tako detaljno opisuju strukturu troškova, stvaranje dohotka, zaposlenost, produktivnost rada, kapitalnu intenzivnost.

Ukupan redosled računa za institucionalne sektore							
<u>Tekući računi</u>	I.	Račun proizvodnje	I.	Račun proizvodnje			
	II.	Računi raspodjele i upotrebe dohotka	II.1.	Račun primarne raspodjele dohotka	II.1.1.	Račun stvaranja dohotka	
					II.1.2.	Račun alokacije primarnog dohotka	II.1.2.1. Račun preduzetničkog Dohotka II.1.2.2. Račun alokacije ostalog primarnog dohotka
			II.2.	Račun sekundarne raspodjele dohotka			
			II.3.	Račun preraspodjele dohotka u naturi			
			II.4.	Račun upotrebe dohotka	II.4.1.	Račun upotrebe raspoloživog dohotka	
					II.4.2.	Račun upotrebe korigovanog prilagođenog raspoloživog dohotka	
Računi akumulacije	III.	Kapitalni račun	III.1.	Kapitalni račun	III.1.1.	Račun promjene neto vrijednosti zbog štednje i transfera kapitala	
					III.1.2.	Račun povećanja nefinansijske active	
			III.2.	Finansijski račun imovine			
			III.3.	Računi ostalih promjena	III.3.1.	Račun ostalih promjena stanja imovine	
					III.3.2.	Račun revalorizacije	III.3.2.1 Neutralni vlasnički dobiti/gubici III.3.2.2 Realni vlasnički dobiti/gubici
<u>Bilans stanja</u>	IV.	Bilans stanja imovine	IV.1.	Početni bilans stanja imovine			
			IV.2.	Promjene u bilansu stanja imovine			
			IV.3.	Krajnji bilans stanja imovine			

0. Račun dobara i usluga	Transakcijski računi						
	0. Račun dobara i usluga						
	V. Račun sektora inostranstva (račun inostranih transakcija)						
Računi akumulacije	V.I.	Račun inostranstva za dobra i usluge					
	V.II.	Račun inostranstva za primarne dohotke i tekuće transfere					
	V.III.	Računi inostrane akumulacije	V.III.1.	Kapitalni račun	V.III.1.1	Račun promjena sopstvene imovine (kapitala) zbog štednje i kapitalnih transfera	
					V.III.1.2	Račun povećanja nefinansijske imovine	
				V.III.2.	Finansijski račun		
				V.III.3.	Račun ostalih promjena imovine	V.III.3.1	Ostale promjene u stanju imovine
						V.III.3.2	Računi revalorizacije
<u>Bilans stanja imovine</u>	V.IV.	Račun inostrane imovine i obaveza	V.IV.1.	Početni bilans stanja			
			V.IV.2.	Promjene u bilansu stanja			
			V.IV.3.	Krajnji bilans stanja			

2.2. Tokovi, stanja i računovodstvena pravila

2.2.1. Tokovi i stanja

Računi u SNA i prateće tabele sadrže informacije o ekonomskim aktivnostima i efektima ekonomskih radnji koje se dešavaju u okviru određenog vremenskog perioda, kao i informacije o stanju imovine i obaveza na početku i kraju tog vremenskog perioda. Podaci o ekonomskim aktivnostima u računima SNA sistema koji se odnose na određeni vremenski period imaju karakter TOKA kao i ravnotežne stavke na tim računima. Podaci u nacionalnim računima koji se tiču nivoa imovine i obaveza u precizno utvrđenom vremenskom periodu imaju karakter STANJA, kao i sve ravnotežne stavke u tim računima.

Stanja se pojavljuju u bilansima stanja i srodnim tabelama. Tokovi su prikazani u svim ostalim računima i tabelama u Sistemu.

Računi tokova sastoje se od:

1. Tekućeg računa, koji prati proizvodnju, dohodak i upotrebu dohotka
2. Računa akumulacije, koji prate promjene između dva bilansa stanja (početka i kraja obračunskog perioda)

2.2.2. Tokovi

Ekonomski tokovi odražavaju stvaranje, transformaciju, promjenu, prenošenje ili smanjenje ekonomske vrijednosti; oni podrazumijevaju promjenu obima, strukture ili vrijednosti imovine ili obaveza institucionalnih sektora.

Sve stavke u računima a koje se odnose na tokove treba da budu izražene novčano. U najvećem broju slučajeva vrijednost u računima se izražava u onom iznosu u kom je transakcija stvarno obavljena na tržištu, a ukoliko tržišna vrijednost nije poznata, vrijednost se procjenjuje.

Postoje dva oblika ekonomskih tokova:

1. Transakcije
2. Ostali tokovi

2.2.2.1. Transakcije

Pod transakcijama, kao oblikom ekonomskog toka, podrazumijeva se interakcija između dvije institucionalne jedinice koja je rezultat obostranog sporazuma i dogovora; ili pak interakcija između dva različita kapaciteta, bez prisustva institucionalnih jedinica, ali koja, zbog dvostranog toka, također ima karakter transakcije.

Institucionalne jedinice predstavljaju fundamentalne ekonomske sektore u Sistemu.

Institucionalne jedinice koji učestvuju u transakcijama imaju sledeća obilježja:

1. Imaju pravo posjedovanja dobara i imovine i raspolažu pravima po osnovu vlasništva, i na osnovu toga učestvuju u razmjeni;
2. Sposobni su da donose ekonomske odluke i da učestvuju u ekonomskim aktivnostima i da po tom osnovu snose direktnu odgovornost za svoje akcije, između ostalog, i pred zakonom;
3. Sposobni su da preuzimaju obaveze i da, po tom osnovu, sklapaju bilo kakve sporazume i ugovore koji povlače za sobom finansijske i druge obaveze.

Kao što je već navedeno, transakcije su rezultat sporazuma među učesnicima. Ipak, važno je napomenuti da transakcije nisu uvijek rezultat dobrovoljne odluke oba transaktora. One su nekad rezultat zakonske obaveze (plaćanje poreza, npr.).

Transakcije se mogu pojaviti u više oblika. Najšira podjela bi bila na:

1. Monetarne
2. Ne-monetarne transakcije

Monetarne nasuprot nemonetarnim transakcijama

Većina transakcija koje se bilježe u Sistemu su monetarne transakcije, gdje uključene jedinice izvršavaju ili primaju plaćanja, preuzimaju obaveze ili primaju imovinu denominiranu u novčanim jedinicama.

Transakcije koje ne uključuju razmjenu novca, aktive ili obaveza denominiranih u novčanim jedinicama, nisu monetarne transakcije. Transakcije unutar jedinice obično su nemonetarne transakcije. Nemonetarne transakcije, koje uključuju više od jedne institucionalne jedinice pojavljuju se kod transakcija proizvodima (trampa), transakcija raspodjele (naknade u naturi, transferi u naturi, itd.) i ostalih transakcija (trampe neproizvedene nefinansijske aktive).

Sistem bilježi sve transakcije u monetarnim izrazima. Vrijednosti monetarnih transakcija, koje se bilježe moraju se stoga indirektno mjeriti ili procjenjivati na neki drugi način.

Transakcije sa i bez protivstavki

Riječ je o transakcijama koje uključuju više od jedne jedinice ili su "nešto za nešto" ili "nešto za ništa" transakcije. Prve predstavljaju razmjene između institucionalnih jedinica, tj. ponuda dobara, usluga ili imovine u zamjenu za protivstavku, recimo novac. Druge obično predstavljaju plaćanja u novcu ili naturi jedne institucionalne jedinice drugoj bez protivstavke. "Nešto za nešto" transakcije nastaju u sve četiri grupe transakcija, dok "nešto za ništa" transakcije nastaju uglavnom u transakcijama raspodjele (porezi, socijalne pomoći, poklona i sl.).

Preuređene transakcije

Tretman većine transakcija u Sistemu je jednostavan: transakcije se bilježe na isti način na koji nastaju u uključenim institucionalnim jedinicama. Međutim, neke transakcije su preuređene da bi jasnije pokazale detaljne ekonomske odnose.

Transakcije se mogu preurediti na tri načina:

- ◆ Preusmjeravanjem
- ◆ Razdjeljivanjem
- ◆ Priznavanjem glavne stavke transakciji

Preusmjeravanje

Transakcija koja se pojavljuje u uključenim jedinicama kao da je neposredno nastala između jedinica A i C, može se bilježiti kao da je posredno nastala preko treće jedinice B. Tako se jedna transakcija između A i C može bilježiti putem dvije transakcije: jedna između A i B, a druga između B i C. U tom slučaju transakcija je preusmjerena.

Poznat primjer preusmjeravanja su doprinosi poslodavca za socijalno osiguranje plaćeni neposredno od strane poslodavca fondovima socijalnog osiguranja. Sistem bilježi ova plaćanja kao dvije transakcije: poslodavac plaća doprinose poslodavca za socijalno osiguranje svojim zaposlenima, a zaposleni plaćaju iste doprinose fondovima socijalnog osiguranja.

Druga vrsta preusmjeravanja su one transakcije koje se bilježe kao da su nastale između dvije ili više institucionalnih jedinica, iako što se tiče uključenih strana, nijedna transakcija se nije zbila. Primjer je postupanje sa dohotkom od vlasništva zarađenog na određenim fondovima osiguranja, koji je zadržan od strane osiguravajućeg društva. Sistem bilježi taj dohodak od vlasništva kao da je plaćen od strane osiguravajućeg društva imaocima polisa, koji zatim ponovo plaćaju taj isti iznos osiguravajućem društvu kao dodatnu premiju.

Razdjeljivanje

Transakcija se smatra razdjeljenom kada se pojavljuje uključenim stranama kao pojedina transakcija a bilježi se kao dvije ili više različito klasifikovanih transakcija. Razdjeljivanje obično ne znači uključivanje dodatnih jedinica u transakcije.

Tipičan primjer razdjeljene transakcije je plaćanje premije neživotnog osiguranja. Iako imaoci polisa osiguranja i isiguravatelji smatraju ta plaćanja kao jednu transakciju, Sistem ih dijeli u dvije različite transakcije: plaćanja u zamjenu za pružene usluge neživotnog osiguranja i neto premije neživotnog osiguranja. Bilježenje trgovačkih marži je takođe značajan primjer razdjeljivanja transakcija.

Priznavanje glavne stavke transakciji

Kada jedna jedinica obavlja transakciju u ime druge jedinice, transakcija se bilježi isključivo u račune glavne jedinice.

Granični slučajevi

Definicija transakcije određuje da se interakcija između institucionalnih jedinica obavlja na osnovu obostranog sporazuma. Kada je transakcija nastala uzajamnim sporazumom, to podrazumijeva pređašnje znanje i pristanak od strane institucionalnih jedinica. Međutim, to ne znači da sve jedinice nužno dobrovoljno ulaze u transakcije, jer su neke transakcije nametnute zakonom. Ovo se uglavnom odnosi na određene transakcije raspodjele, kao što su plaćanja poreza, kazni i penala. S druge strane, zaplijena imovine se ne smatra transakcijom, iako je nametnuta zakonom.

Nelegalne ekonomske aktivnosti imaju epitet transakcije jedino kada sve uključene jedinice ulaze dobrovoljno u aktivnost. U skladu sa ovim, kupovina, prodaja ili trampa ilegalnih droga se smatra dok se krađa ne smatra transakcijom.

Ostale promjene aktive

Ostale promjene aktive bilježe promjene koje nisu rezultat transakcija. One se javljaju u obliku:

- ◆ Ostalih promjena u obimu aktive ili obaveza
- ◆ Vlasničkih dobitaka i gubitaka.

2.2.3. Stanja

Stanja su vlasništva nad aktivom i obavezama u određenoj vremenskoj tački. Bilježe se na početku i kraju svakog računovodstvenog perioda. Prikazuju se u bilansima stanja.

Stanja se bilježe i za stanovništvo i zaposlenost. U ovim slučajevima bilježe se kao srednja vrijednost tokom računovodstvenog perioda.

Stanja se bilježe za sve aktive unutar Sistema: za finansijsku aktivu i obaveze i za nefinansijsku aktivu, proizvedenu i neproizvedenu. Pokrivenost je ograničena na one aktive koje se koriste u ekonomskoj aktivnosti i podložne vlasničkim pravima. U skladu sa ovim, ljudski kapital i prirodni izvori nisu u vlasništvu pa se ne bilježe u sistemu.

Unutar granica Sistema, i tokovi i stanja su detaljno prikazani. To znači da se sve promjene u stanjima mogu u potpunosti objasniti bilježenjem tokova.

2.2.4. Računovodstvena pravila

Račun je sredstvo bilježenja, za određeni segment ekonomskog života, potreba i izvora, ili promjena aktive i pasive tokom računovodstvenog perioda, ili stanja aktive i pasive koje postoje na početku ili kraju tog perioda.

Terminologija za dvije strane računa

Sistem koristi termin "izvori" za desnu stranu tekućih računa gdje pojavljivanje transakcija povećava iznos ekonomske vrijednosti jedinice ili sektora. Termin "upotreba" koristi se za označavanje lijeve strane računa u kojoj se bilježe transakcije koje smanjuju iznos ekonomske vrijednosti jedinice ili sektora.

Dvostruko / Četvorostruko knjiženje

Na nivou jedinica ili sektora nacionalno računovodstvo se temelji na principu dvostrukog knjiženja. Svaka transakcija se mora bilježiti dva puta, jednom kao izvor (ili promjena obaveza) a jednom kao upotreba (ili promjena aktive). Ukupne transakcije, bilježene kao izvori ili promjene obaveza, i ukupne transakcije, bilježene kao upotrebe ili promjene aktive moraju biti jednake, što omogućava provjeru konzistentnosti računa.

U praksi nacionalni računi, sa svim jedinicama i sektorima, bazirani su na principu četvorostrukog knjiženja, budući da većina transakcija uključuje dvije institucionalne jedinice. Svaka transakcija ove vrste mora se bilježiti dva puta od strane dva uključena transaktora. Na primjer, socijalne naknade plaćene u novcu bilježe se na računima države kao upotreba pod stavkom transferi i kao smanjenje (negativno povećanje) aktive pod stavkom novac i depoziti; u računima sektora stanovništva bilježi se kao izvor pod stavkom transferi i kao povećanje aktive pod stavkom novac i depoziti.

S druge strane, transakcije unutar jedne jedinice zahtijeva samo dva knjiženja, čije vrijednosti moraju biti procijenjene.

Vrednovanje

Sistem prikazuje sve varijable u monetarnim agregatima. Izuzetak su neke varijable koje se tiču stanovništva i rada. Sistem ne pokušava odrediti korisnost tokova i stanja. Umjesto toga, tokovi i stanja mjere se u skladu sa njihovim vrijednostima u razmjeni, tj. po vrijednosti za koju se, ili bi se mogli, tokovi i stanja razmjenjivati za novac. ESA preporučuje vrednovanje tokova i stanja po **tržišnim cijenama**.

U slučaju monetarnih transakcija i držanja novca i obaveza, tražene vrijednosti neposredno su raspoložive. U većini ostalih slučajeva preferira se metoda vrednovanja putem tržišnih cijena sličnih dobara, usluga ili aktive. Ukoliko su tržišne cijene nedostupne, vrednovanje se vrši na bazi **proizvodnih troškova**. Ukoliko nijedna od ove dvije metode nije dostupna, tokovi i stanja se vrednuju po **diskontovanoj sadašnjoj vrijednosti budućih prinosa**. Ipak, važno je napomenuti da je posljednja metoda najmanje pouzdana, pa se preporučuje samo u slučaju nemogućnosti primjene druge metode.

Stanja se moraju vrednovati po tekućim cijenama u trenutku na koji se odnosi bilans stanja, ne u vrijeme proizvodnje ili povećanja dobara ili aktive koje sačinjavaju stanja. Ponekad je neophodno vrednovati stanja po njihovim procijenjenim otpisanim tekućim kupovnim vrijednostima ili po proizvodnim troškovima.

Specijalna vrednovanja proizvoda

Usled prisustva transportnih troškova, trgovačkih marži i poreza umanjenih za subvencije na proizvode, proizvođač i korisnik određenog proizvoda obično različito percipiraju njegovu vrijednost. U cilju maksimalnog približavanja gledištima transaktora, sistem bilježi sve upotrebe po kupovnim cijenama koje uključuju transportne troškove, trgovačke marže i poreze umanjene za subvencije na proizvode, dok se proizvodnja bilježi po osnovnim cijenama koje isključuju ove stavke.

Uvoz i izvoz bilježe se po vrijednostima na granici. Ukupan uvoz i izvoz vrednuju se na izvoznjoj carinskoj granici ili uz dok broda (f.o.b). inostrani transport i usluge osiguranja između uvoznikove i izvoznikove granice ne uključuju se u vrijednost dobara već se bilježe kao usluge.

Vrednovanje po stalnim cijenama

Pod vrednovanjem po stalnim cijena podrazumijeva se vrednovanje tokova i stanja u jednom računovodstvenom periodu po cijenama iz prethodnog perioda. Namjena vrednovanja po stalnim cijenama je dekomponovanje promjena vrijednosti tokova i stanja tokom vremena na promjene u cjelini i promjene u obimu. Tokovi i stanja koji su izraženi u stalnim cijenama izraženi su u obimu.

Puno tokova i stanja nemaju cjenovnu i količinsku dimenziju sami po sebi (npr. dohodak). Kupovna moć ovih varijabli može se dobiti deflacioniranjem tekuće vrijednosti sa odgovarajućim indeksom cijena, isključujući promjene u zalihama. Deflacionirani tokovi i stanja predstavljaju iste u realnim izrazima (npr. realni raspoloživi dohodak).

Vrijeme bilježenja

Sistem bilježi tokove po obračunskom principu, što znači u vrijeme kada je ekonomska vrijednost stvorena, transformisana ili ugašena, ili u vrijeme kada su potraživanja ili obaveze nastale, transformisane ili ukinute.

U skladu sa ovim, proizvodnja se bilježi kad je proizvedena a ne kad je plaćena od kupca, a prodaja aktive bilježi se u momentu promjene vlasnika, a ne nakod izvršenja plaćanja. Kamate se bilježe u momentu obračunavanja, bez obzira da li su stvarno isplaćene u tom periodu. Bilježenje po obračunskom principu primjenjuje se na sve tokove, monetarne i nemonetarne, unutar i između jedinica.

Ipak, postoje i određeni izuzeci, slučajevi u kojima nije moguće primjenjivati obračunski princip. U ovom slučaju primjenjuje se platni princip (slučaj poreza i ostalih tokova vezanih za državu).

Svi tokovi moraju se bilježiti u istom vremenskom trenutku za sve institucionalne jedinice i u svim računima u pitanju. U nekim slučajevima, usled kašnjenja u komunikaciji, transakcije mogu biti bilježene neistovremeno. Međutim, ovi slučajevi se moraju ispraviti prilagođavanjem.

Konsolidacija i saldiranje

Konsolidacija se odnosi na uklanjanje transakcija koje su nastale između jedinica koje su posljednje grupisane, kao i recipročnih finansijskih aktiva i obaveza. Za podsektore ili sektore u principu se ne vrši konsolidacija tokova i stanja između konstitutivnih jedinica.

Saldiranje se javlja u slučajevima kada pojedine jedinice ili sektori imaju istu vrstu transakcija i kao izvor i kao upotrebu i istu vrstu finansijskog instrumenta i kao aktivu i kao pasivu.

Međutim, Sistem ipak preporučuje bruto princip, bez obzira na oblik saldiranja koji je svojstven samoj klasifikaciji. Saldiranje je implicitno u raznim kategorijama transakcija (npr. promjene u zalihama).

Ne-monetarne transakcije

Nemonetarne transakcije su one koje nisu striktno izražene u novcu. U Sistemu ove transakcije se registruju po procijenjenoj vrijednosti. Najbolji primjer ovih transakcija je barter trgovina.

2.3. Institucionalne jedinice i sektori

2.3.1. Institucionalne jedinice

Institucionalne jedinice se definišu kao *ekonomski subjekti koji su sposobni da posjeduju sopstvenu imovinu, preuzimaju obaveze i učestvuju u ekonomskim aktivnostima i transakcijama sa drugim subjektima.*

Glavna obilježja institucionalnih jedinica su:

1. Sposobnost posjedovanja imovine, i na osnovu toga, učešća u razmjeni sa ostalim institucionalnim jedinicama;
2. Sposobnost donošenja ekonomskih odluka i učestvovanja u ekonomskim aktivnostima i na osnovu toga snošenje potpune zakonske odgovornosti za rezultate svojih akcija;
3. Mogućnost pružanja obaveza i svih oblika finansijskog i nefinansijskog zaduživanja;
4. Sposobnost i mogućnost popunjavanja računa i drugih formulara i tabela koje su neophodne za potrebe nacionalnog računovodstva.

Postoje dva osnovna oblika jedinica koje se mogu kvalifikovati kao institucionalne jedinice, i to:

1. Pojedinačne osobe ili grupe ljudi koje se javljaju u formi domaćinstava
2. Pravni ili društveni subjekti, koji se pred zakonom prepoznaju kao subjekti koji su nezavisni od kontrole i vlasništva pojedinačnih individua.

Pojedinačni članovi više-personalnih domaćinstava ne tretiraju se kao posebne institucionalne jedinice. Iako je određen dio, ili čitava imovina domaćinstva u određenim slučajevima u posjedu samo jedne ili dvije osobe - članice domaćinstva, korist od vlasništva nad imovinom obično uživaju svi članovi domaćinstva, tako da se domaćinstvo uvijek tretira kao zasebna institucionalna jedinica, a ne i njeni pojedinačni članovi.

Takodje, preduzeće koje je u posjedu samo jednog lica, tretira se kao vlasništvo domaćinstva čiji je ta osoba član, a ne kao posebna institucionalna jedinica. Izuzetak je jedini slučaj kada preduzeće ima status quazi-korporacije.

Drugi oblik institucionalnih jedinica su pravni subjekti, koji se javljaju u formi korporacija, neprofitnih organizacija ili vladinih organa. Ove institucionalne jedinice su odgovorne za sve svoje ekonomske radnje i akcije; njihova autonomija može biti ograničena od strane neke druge institucionalne jedinice (npr. korporacije su kontrolisane od strane akcionara).

2.3.2. Institucionalni sektori

Rezidentne institucionalne jedinice koje čine ekonomiju u cjelini mogu biti grupisane u pet međusobno isključivih institucionalnih sektora:

1. Sektor nefinansijskih korporacija
2. Sektor finansijskih korporacija
3. Sektor države i državnih organa
4. Sektor neprofitnih organizacija koje su u funkciji sektora domaćinstva
5. Sektor domaćinstava

Najveći sektor predstavlja sektor nefinansijskih korporacija u koje spadaju sve rezidentne nefinansijske korporacije i quazi-korporacije. Takodje, ovaj sektor uključuje i neprofitne organizacije koje se bave proizvodnjom proizvoda i usluga namijenjenih tržištu (npr. bolnice, škole, fakulteti koje direktno naplaćuju usluge od svojih klijenata pri čemu cijena ne pokriva sve troškove proizvodnje; ili pak, trgovinske organizacije koje su osnovane i finansirane od strane nefinansijskih preduzeća).

Sektor finansijskih korporacija uključuje sve rezidentne korporacije i quazi korporacije koje se prvenstveno bave pružanjem finansijskih usluga i usluga finansijskog posredovanja. Takodje, uključuje i neprofitne organizacije koje pružaju finansijske usluge na tržištu.

Sektor države i državnih organa je sektor koji sačinjavaju uglavnom organi centralne, republičkih i lokalnih uprava kao i fondovi socijalnog osiguranja. Uključuje i neprofitne organizacije koje nisu tržišno orjentisane a koje su finansirane od strane države i državnih organa.

Sektor neprofitnih organizacija koje pružaju usluge sektoru domaćinstava sastoji se od svih rezidentnih netržišno orjentisanih organizacija koje pružaju usluge domaćinstvima i nisu finansirane od strane države i državnih organa.

Sektor domaćinstva obuhvata sva rezidentna domaćinstva. Ovdje se uključuju i domaćinstva koja čine članovi koji su duže vrijeme u bolnici, staračkom domu ili sličnoj ustanovi.

Svaki od navedenih sektora dalje može biti podijeljen u pod-sektore. Metod (model) podjele sektora u pod-sektore zavisi od potreba analize, potreba kreatora ekonomskih politika i sl. Važno je naglasiti da ne postoji optimalan model podjele sektora na pod-sektore, već je kvalitet podjele uslovljen zadovoljenim potrebama korisnika.

2.3.3. Veze izmedju sektora i tipova institucionalnih jedinica

Klasifikacija institucionalnih jedinica prikazana je u sledećoj tabeli:

Tabela 2.1. Unakrsna klasifikacija institucionalnih jedinica po sektorima i tipu

Tip institucionalne jedinice	SEKTORI				
	<i>Nefinansijske korporacije</i>	<i>Finansijske korporacije</i>	<i>Država</i>	<i>Domaćinstva</i>	<i>Neprofitne organizacije u funkciji domaćinstava</i>
Korporacije (uključujući quazi korporacije)	Nefinansijske korporacije (uključujući quazi korporacije)	Finansijske Korporacije (uključujući quazi korporacije)			
Država			Državni organi (uključujući fondove socijalnog osiguranja)		
Domaćinstva				Domaćinstva	
Neprofitne organizacije	Nefinansijske tržišno orjentisane NPO	Finansijske tržišno orjentisane NPO	Netržišno orjentisane NPO finansirane uglavnom od strane državnih organa		Netržišno orjentisane NPO u funkciji domaćinstava

S obzirom da finansijske korporacije i quazi-korporacije su potpuno različite institucionalne jedinice od nefinansijskih korporacija i quazi-korporacija, vidi se, da izuzev neprofitnih organizacija, sve institucionalne jedinice koje pripadaju određenom tipu institucionalnih jedinica, su grupisane u isti sektor. Na primer:

1. Sve nefinansijske korporacije i quazi-korporacije su grupisane u sektor nefinansijskih korporacija;
2. Sve finansijske korporacije i quazi-korporacije su grupisane u sektor finansijskih korporacija;

3. Svi državni organi i državne jedinice, uključujući fondove socijalnog, su grupisani u sektor državnih organa;
4. Sva domaćinstva su grupisana u sektor domaćinstava.

Neprofitne organizacije pripadaju svim sektorima, izuzev sektoru domaćinstva, u zavisnosti od tipa djelatnosti i vrste usluga koje pružaju. Važno je naglasiti da neprofitne organizacije nisu samo netržišno orjentisane. Njihova bitna odrednica jeste da *ne mogu predstavljati izvor zarade onima koji kontrolišu njihov rad.*

2.3.4. Rezidentnost (status rezidenta)

Pod rezidentnom jedinicom podrazumijeva se institucionalna jedinica čiji je centar ekonomske aktivnosti na teritoriji određene zemlje. Kada se kaže da se centar ekonomske aktivnosti nalazi na teritoriji određene zemlje, misli se da se ekonomsko angažovanje obavlja na datoj teritoriji u dužem vremenskom periodu i da se planira nastavak angažovanja na tom području.

Rezidentnost nije bazirana na nacionalnim ili zakonskim kriterijumima.

Rezidentnost može biti opisana sa nekoliko bitnih odrednica:

1. Rezidentnost pojedinca određena je domaćinstvom čiji je pojedinac član, a ne radnim mjestom. Svi članovi istog domaćinstva imaju istu rezidentnost kao i samo domaćinstvo, iako čak odlazak na radno mjesto zahtjeva prelaženje međunarodne granice. Ukoliko je boravak na radu u inostranstvu dugotrajan i centar ekonomskog interesa u inostranstvu, onda takvi članovi gube status člana domaćinstva.
2. Nekorporisana preduzeća koja nemaju status quazi-korporacije ne predstavljaju odvojenu institucionalnu jedinicu od svog vlasnika, pa u skladu sa tim imaju isti rezidentni status kao i sam vlasnik.
3. Za korporacije i neprofitne organizacije obično važi da imaju status rezidenta u zemlji u kojoj su pravno osnovani. Korporacije mogu imati drugačiji rezidentni status od svojih akcionara, a ogranci korporacija u inostranstvu mogu imati takodje drugačiji rezidentni status od matične korporacije. Slučaj predstavnštva korporacija u inostranstvu je drugačiji. One imaju status quazi-korporacije sa statusom rezidenta u zemlji u kojoj su osnovane.
4. Vlasnici zemlje i gradjevina na teritoriji date zemlje, u skladu sa Sistemom, imaju status nosioca ekonomske aktivnosti sa centrom aktivnosti na datoj teritoriji, pa zemljište i gradjevinski objekti imaju rezidentni status.

2.3.5. Sektor i podsektori nefinansijskih korporacija (S.11)

Nefinansijske korporacije i quazi-korporacije su korporacije čija je osnovna aktivnost proizvodnja proizvoda i pružanje nefinansijskih usluga namijenjenih tržištu. Ovom sektoru pripadaju sledeće grupe rezidentnih jedinica:

1. Rezidentne nefinansijske korporacije, nezavisno od rezidentnog statusa akcionara;
2. Sve rezidentne quazi-korporacije, uključujući predstavništva ili agencije inostranih nefinansijskih korporacija koje svoju aktivnost obavljaju na teritoriji date zemlje u dužem vremenskom periodu;
3. Sve rezidentne neprofitne organizacije koje su tržišno orjentisane i bave se proizvodnjom proizvoda i pružanjem nefinansijskih usluga.

U nekim slučajevima, pojedini delovi nefinansijskih korporacija mogu biti uključeni u pružanje finansijskih usluga. Bez obzira na to, iako je dominantna djelatnost korporacije pružanje nefinansijskih usluga i proizvodnja proizvoda, onda se i ovi posebni delovi svrstavaju u sektor nefinansijskih korporacija, jer su dio korporacije koja tom sektoru pripada.

Sektor nefinansijskih korporacija je podijeljen u sledeće podsektore:

1. Javne nefinansijske korporacije;
2. Nacionalne privatne nefinansijske korporacije;
3. Inostrane nefinansijske korporacije.

2.3.6. Sektor i podsektori finansijskih korporacija (S.12)

Sektor finansijskih korporacija sastoji se od svih rezidentnih korporacija i quazi-korporacija čija je primarna djelatnost finansijsko posredovanje i aktivnosti koje su srodne finansijskom posredovanju. Zbog velikih razlika u načinu poslovanja između finansijskog posredovanja i drugih ekonomskih aktivnosti, kao i zbog velikog značaja koju ova oblast ima za ukupnu ekonomiju, korporacije i quazi-korporacije koje se bave ovim aktivnostima svrstavaju se u poseban institucionalni sektor - sektor finansijskih korporacija.

Finansijsko posredovanje

Pod finansijskim posredovanjem podrazumijevaju se produktivne aktivnosti u kojima institucionalne jedinice preuzimaju finansijske obaveze na svoj račun zbog sticanja finansijske imovine i učestvovanja u finansijskim transakcijama na finansijskom tržištu. Uloga finansijskih posrednika je da preusmjeravaju fondove od onih koji posjeduju višak finansijske aktive ka onima koji imaju deficit. Oni preusmjeravaju sredstva tako što preuzimaju obaveze na svoj račun, ne samo tako što primaju depozite već i izdavanjem

obveznica i drugih dužničkih hartija od vrijednosti. Te fondove koriste za formiranje finansijske aktive, koju dalje, davaljem kredita ili kupovinom obveznica i drugih HOV preusmjeravaju ka onima koji imaju manjak finansijske aktive. Finansijski posrednici nemaju samo ulogu agenta koji posreduje između zajmotražilaca i zajmodavalaca, već oni također preuzimaju i određeni rizik tako što preuzimaju obaveze na sopstveni račun.

Finansijska preduzeća

U skladu sa Sistemom, finansijska preduzeća se definišu kao preduzeća koja se primarno bave finansijskim posredovanjem ili srodnim aktivnostima. U ovu grupu preduzeća spadaju i preduzeća koja služe finansijskim posrednicima iako se sami ne bave finansijskim posredovanjem. Pod finansijskim preduzećima podrazumijevaju se sva ona preduzeća čija primarna aktivnost je klasifikovana u Dijelu 65,66 i 67 Medjunarodnih standarda industrijske klasifikacije ekonomskih aktivnosti (International Standard Industrial Classification of All Economic Activities (ISIC) Rev.3)).

Dodatne aktivnosti koje finansijska preduzeća obavljaju a koje su srodne finansijskom posredovanju, označavaju se kao sekundarne aktivnosti finansijskog posredovanja i mogu biti vršene od strane specijalnih agenata ili brokera. U ovu grupu aktivnosti ubrajaju se: Posredovanje u trgovini akcijama i ostalim hartijama od vrijednosti, posredovanje u obezbjedjenju zajmova, davanje raznih finansijskih garancija, trgovanje fjučersima i opcijama, swap poslovi i sl.

Pored poslova finansijskog posredovanja, korporacije koje pripadaju ovom sektoru mogu, kao dodatnu aktivnost obavljati i poslove iz nefinansijske sfere. Međutim, kako se preduzeća grupišu u sektore u zavisnosti od njihove primarne djelatnosti, onda i ovi djelovi preduzeća koji se bave nefinansijskim aktivnostima pripadaju sektoru finansijskih korporacija.

Nekorporisana finansijska preduzeća

Pojedinci ili domaćinstva također mogu biti uključeni u poslove finansijskog posredovanja, kao što su pozajmljivanje novca, trgovina ili razmjena strane valute i sl. Nekorporisana preduzeća ovog tipa se također uvrštavaju u sektor finansijskih korporacija, ali samo ukoliko zadovoljavaju standarde koji su neophodni za rad finansijskih i quazi-korporacija. I ova preduzeća su u obavezi da popunjavaju odgoarajuće računovodstvene izvještaje koji su odvojeni od izvještaja institucionalne jedinice koja se bavi ovom aktivnošću (pojedinaac ili domaćinstvo). Velika nekorporisana finansijska preduzeća mogu biti predmet državne kontrole i regulacije i ona su također obavezna da sastavljaju računovodstvene izvještaje. Finansijske aktivnosti koje obavljaju pojedinci ili domaćinstva a koje su malih razmjera, ne kvalifikuju se kao finansijske korporacije i ne ulaze u ovaj sektor.

2.3.7. Sektor države i državnih organa

Državni organi su pravni subjekti koji su uspostavljeni političkim procesom i koji imaju zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast nad svim ostalim institucionalnim jedinicama na precizno utvrđenoj teritoriji. Posmatrani kao institucionalne jedinice, uloga državnih organa je obezbjeđivanje određenih proizvoda i pružanje određenih usluga čitavom društvu, i prikupljanje poreza i drugih dažbina od ostalih institucionalnih jedinica, čime se finansira aktivnost jedinica koje pripadaju ovom sektoru; kao i redistribucija bogatstva u formi transfera.

Generalno, državni organi:

1. Su ovlašćeni da prikupljaju poreze i ostale dažbine čime formiraju fondove za finansiranje svojih aktivnosti. Pored poreza, državni organi formiraju fondove i iz drugih izvora (transferi stranih vlada, krediti i sl.)
2. Obavljaju tri grupe aktivnosti koje su u funkciji zadovoljenja potreba ostalih institucionalnih jedinica, i to:
  - a) Kolektivne usluge (javna administracija, odbrana, javno zdravstvo, školstvo,..) koje, usled nedostatka tržišnosti, moraju biti obezbjeđene od strane državnih organa;
  - b) Obezbjedjivanje besplatnih usluga drugim institucionalnim jedinicama, ili po cijenama koje nisu ekonomski relevantne;
  - c) Redistribucija dohotka putem transfera, najčešće usmjerenih ka domaćinstvima.

U jednoj državi može postojati više odvojenih državnih organa, koji pripadaju različitim nivoima organizovanja vlasti - centralnom, republičkom ili lokalnom nivou. Pored ovih, fondovi socijalnog osiguranja takodje pripadaju sektoru države i državnih organa.

Proizvodnja u sektoru države i državnih organa

Državni organi mogu posjedovati nekorporisana preduzeća koja se bave proizvodnjom proizvoda i pružanjem usluga. Odluka da se državni organi bave proizvodnjom radije nego da te proizvode kupuju obično je stvar političke odluke i političkog izbora. Državni organi nisu obavezni da sami proizvode proizvode i usluge koje nude ostalim individualnim jedinicama besplatno ili uz nerelevantnu ekonomsku cijenu. Oni su obavezni samo da finansiraju takve projekte i poduhvate. Ipak, državni organi su veoma često uključeni u proces proizvodnje, iz, kao što je ranije navedeno, političkih razloga.

Državni organi takodje mogu intervenisati u sferi proizvodnje. Oni to mogu uraditi na nekoliko načina:

- a) Osnivanjem javne korporacije koja će upravljati ekonomskom politikom, npr. u dijelu cijena i investicija;
- b) Formiranjem neprofitnih organizacija;

- c) Samostalnom proizvodnjom proizvoda i usluga.

Ukoliko se državni organ, ili tijelo osnovano od strane države bavi proizvodnjom namijenjenoj tržištu, onda:

- a) Prodaje proizvode po ekonomski relevantnim cijenama;
- b) Funkcionira na sličan način kao i preduzeće;
- c) Sastavlja kompletan set računovodstvenih izvještaja.

Fondovi socijalnog osiguranja

Fondovi socijalnog osiguranja predstavljaju poseban tip institucionalnih jedinica koje mogu biti osnovane na različitim nivoima organizovanja vlasti - centralnom, republičkom i lokalnom.

Cilj rada fondova socijalnog osiguranja je pružanje socijalnih davanja onim članovima društva, grupama pojedinica ili izdržavanim licima od strane zaposlenih radnika, kojima je ta pomoć predviđena u skladu sa Zakonom. Šeme socijalnog osiguranja obuhvataju razne tipove dotacija. Fondovi se uglavnom formiraju prikupljanjem doprinosa koji su zaposleni ili poslodavci dužni da uplaćuju.

Opšti državni sektor (S.13)

Sektor države ili državnih organa sastoji se iz tri grupe institucionalnih jedinica:

1. Jedinice centralne, republičke i lokalne uprave;
2. Fondovi socijalnog osiguranja;
3. Netržišno orjentisane neprofitne organizacije koje kontrolišu i finansiraju državni organi.

Sektor države ne uključuje javne korporacije, kao ni quazi-korporacije koje su u vlasništvu državnih organa. Nasuprot tome, nekorporisane državne jedinice koje nemaju status quazi-korporacije pripadaju sektoru države i državnih organa.

2.3.8. Sektor domaćinstva (S.14)

2.3.8.1. Domaćinstva kao institucionalne jedinice

U skladu sa Sistemom, domaćinstva se definišu kao: *male grupe ljudi koji dijele isti stambeni prostor, koji zajedno stvaraju čitav, ili dio zajedničkog dohotka i bogatstva i koji zajednički troše proizvode i usluge, uglavnom one koje se odnose na ishranu i stanovanje.*

U opštem slučaju, svaki član domaćinstva ima pravo na dio dohotka koji domaćinstvo ostvaruje. Takodje, odluke o potrošnji nekih dobara moraju biti donesene na nivou domaćinstva kao cjeline.

Domaćinstva obično asociraju na porodicu, ali nije neophodno da domaćinstvo čine samo članovi iste porodice. Bitna odrednica domaćinstva jeste da članovi dijele dio dohotka i zajednički učestvuju u dijelu potrošnje. Veličina domaćinstava može varirati i ona je obično pod uticajem društvenih i kulturnih običaja i normi, religije, obrazovanja, istorije i ostalih društveno-socijalnih faktora.

Kućne pomoćnice i drugo osoblje koje je angažovano od strane domaćinstva nije dio tog domaćinstva, čak i u situaciji kada je zaposlenom obezbijedjen stan i hrana u tom domaćinstvu.

Osobe koje borave u odredjenim institucijama trajno, ili tokom dužeg vremenskog perioda (boravak u manastiru, bolnice, starački domovi), tretiraju se kao pripadnici jednočlanog domaćinstva.

Domaćinstvo kao institucionalna jedinica može biti uključeno u čitav niz ekonomskih aktivnosti, a ne samo u potrošnju. Čak štaviše, mogućnost angažovanja u raznim ekonomskim aktivnostima je mnogo veća nego kod onih institucionalnih jedinica čiji angažman je ograničen djelatnostima za koje su registrovani. Članovi domaćinstva igraju važnu ulogu u procesu proizvodnje, bilo obavljanjem proizvodnje u nekorporisanim institucionalnim jedinicama ili pak nudeći radnu snagu na tržištu rada. Takodje, članovi domaćinstva pozajmljuju i daju novac na zajam. Kada je pojedinac (član domaćinstva) učesnik u odredjenoj ekonomskoj aktivnosti, on se tretira kao predstavnik domaćinstva kome pripada, a ne kao pojedinačna institucionalna jedinica. Takodje, kada pojedinac (član domaćinstva) posjeduje bilo koji vid imovine (ukoliko nije riječ o quazi-korporaciji ili korporaciji) onda se ta imovina tretira kao imovina domaćinstva kome pojedinac pripada.

Proizvodnja u okviru sektora domaćinstava

Domaćinstva se mogu javljati kao proizvođači ili u situaciji kada proizvode u preduzećima koja direktno posjeduju ili kontrolišu članovi domaćinstva, ili kada su u partnerskom odnosu sa nekim drugim domaćinstvom-ima. Kada član domaćinstva učestvuje u proizvodnji kao zaposleni u nekoj korporaciji ili drugoj institucionalnoj jedinici koja nije

domaćinstvo, onda se ta proizvodnja pojavljuje u tom drugom sektoru, a ne u sektoru domaćinstava.

Proizvođačke jedinice koje postoje u domaćinstvima javljaju se u formi “nekorporisanih preduzeća”, jer nisu nigdje registrovana kao posebne institucionalne jedinice.

Pokretna i nepokretna imovina koja se koristi u nekorporisanim preduzećima domaćinstava ne pripada samom nekorporisanom preduzeću, već pojedincima koji to preduzeće posjeduju. Nekorporisano preduzeće ne može učestvovati u transakcijama sa ostalim ekonomskim jedinicama. Ne može sklapati ugovore niti preuzimati bilo kakve obaveze na svoj račun.

Vlasnik nekorporisanog preduzeća u domaćinstvu često ima dvije uloge:

1. Preduzetnik - koji je odgovoran za uspješnost posla i menadžment;
2. Zaposleni radnik - koji direktno učestvuje u proizvodnom procesu.

Zarada koja se ostvari u ovim nekorporisanim preduzećima ne tretira se kao “dobit od poslovanja” već kao “mješoviti dohodak”.

Nekorporisana preduzeća u domaćinstvima orijentisana na tržište

Nekorporisana preduzeća u domaćinstvima su prvenstveno nastala sa ciljem proizvodnje roba i pružanja usluga namijenjenih tržištu. Ova preduzeća mogu biti angažovana u bilo kojoj ekonomskoj djelatnosti - poljoprivredi, rudarstvu, proizvodnji, prodaji ili bilo kom obliku pružanja usluga.

Takodje, nekorporisanim preduzećima u domaćinstvima spadaju i sve forme ortakluka između dva ili više domaćinstava, koje se odnose na razmjenu roba ili bilo koji drugi vid ekonomske aktivnosti. Odgovornost ovakvih ortakluka je neograničena na sve partnere u poslu. Ukoliko ovakvo ortačko društvo ima veći broj partnera, ono se tretira kao quazi-korporacija, uz obvezu sastavljanja računovodstvenih izvještaja. Ortačka društva sa ograničenom odgovornošću partnera tretiraju se kao korporacije.

Proizvodnja u domaćinstvima namijenjena sopstvenoj upotrebi

Ovoj grupi pripadaju ona domaćinstva koja se bave proizvodnjom prvenstveno radi zadovoljavanja sopstvenih potreba.

Domaćinstva koja se bave proizvodnjom za sopstvene potrebe mogu se klasifikovati u sledeće grupe:

1. Farmeri ili poljoprivredni proizvođači koji se prvenstveno bave proizvodnjom poljoprivrednih proizvoda;
2. Domaćinstva angažovana na izgradnji sopstvenog stambenog prostora;
3. Domaćinstva angažovana u proizvodnji drugih proizvoda (garderoba, obuća, namještaj) izuzev pripreme hrane.

Ovakva domaćinstva mogu prodavati višak svojih proizvoda, ali u tom slučaju taj dio se tretira kao proizvodnja namijenjena tržištu.

Domaćinstva mogu pružati usluge sami sebi, u sledećoj formi:

1. Zanatski i ostali stručni poslovi neophodni za održavanje stambenog prostora
2. Vrtlarski, kuvarski i drugi poslovi koje domaćinstva obavljaju za svoje lične potrebe.

2.3.9. Sektor neprofitnih organizacija koje su funkciji domaćinstava (S.15)

Neprofitne organizacije su pravni ili društveni subjekti osnovani sa ciljem proizvodnje proizvoda ili pružanja usluga i čiji status ne dozvoljava ostvarivanje bilo kakvih prihoda ili drugih vidova dohotka na osnovu aktivnosti organizacija onima koji finansiraju ili kontrolišu njihov rad.

Neprofitne organizacije mogu biti tržišno orjentisane, prodajući proizvode i pružajući usluge po ekonomsko relevantnim cijenama, ili pak, netržišno orjentisane, prodajući proizvode i pružajući usluge po ekonomski nerelevantnim cijenama, ili čak i bez nadoknade.

Neprofitne organizacije se dijele na one čiji je rad kontrolisan od strane državnih organa i na ostale.

Neprofitne organizacije koje finansira i čiji rad kontrolišu država i državni organi, kao i one organizacije koje posluju u cilju zadovoljavanja interesa korporacija, ne pripadaju ovom sektoru.

Neprofitnim organizacijama koje zadovoljavaju potrebe domaćinstava pružajući im proizvode i usluge besplatno ili po ekonomski nerelevantnim cijenama, pripadaju sledeći oblici organizacija: trgovinske unije, profesionalna udruženja, potrošačka udruženja, sportski klubovi, humanitarne organizacije i sl.

2.3.10. Sektor inostranstva (S.2)

Sektor inostranstva čine sve nerezidentalne institucionalne jedinice koje obavljaju transakcije sa rezidentnim jedinicama, ili ostvaruju bilo koji drugi oblik veza sa rezidentnim jedinicama. Za ovaj sektor ne moraju biti ispunjeni svi računovodstveni izvještaji. Računi koji prate aktivnosti ovog sektora sadrže samo informacije o transakcijama između rezidenata i nerezidenata.

Medjunarodne organizacije

Medjunarodne organizacije imaju karakter institucionalne jedinice. Posebne karakteristike medjunarodnih organizacija su:

1. Članice medjunarodnih organizacija su druge države ili organizacije čije su članice druge države, što znači da se njima upravlja direktno sa državnog nivoa.
2. To su subjekti uspostavljeni formalnim političkim dogovorom postignutim između članica koje imaju status medjunarodnog subjekta;

3. S obzirom da su uspostavljene međunarodnim sporazumom, imaju nezavisan status; što znači da nisu subjekt zakonske regulative zemlje u kojoj se nalaze.
4. Međunarodne organizacije se osnivaju sa različitim ciljevima, kao:
  - a) Obezbjedjivanje netržišnih usluga kolektivne prirode za dobrobit članica
  - b) Finanijsko posredovanje na međunarodnom nivou

Međunarodne organizacije se finansiraju uglavnom donacijama zemalja članica, ili pozajmljivanjem na finansijskom tržištu.

U određenim slučajevima mogu biti subjekti zakonske regulative zemalja članica.

Sistem Nacionalnih Računa međunarodne organizacije tretira kao institucionalne jedinice koje pripadaju sektoru inostranstva.

2.4. Proizvodne jedinice i djelatnosti

2.4.1. Proizvodne aktivnosti

Proizvodnja se, u skladu sa Sistemom, sastoji od procesa ili aktivnosti koje kontrolišu institucionalne jedinice, a u okviru kojih se koriste inputi: radna snaga, kapital, proizvodi i usluge, u cilju stvaranja outputa u obliku proizvoda ili usluga. Proizvodne aktivnosti se mogu dalje klasifikovati i analizirati u zavisnosti od:

- Vrste proizvoda i usluga koji predstavljaju output u proizvodnom procesu;
- Vrste inputa koji se koriste u proizvodnom procesu;
- Tehnike i tehnologija koje se koriste u proizvodnom procesu;
- Načina upotrebe outputa.

Isti proizvodi i usluge mogu biti proizvedeni korišćenjem različitih inputa, primjenom različitih tehnologija i sl. (Npr. Električna energija može biti proizvedena u hidro-elektranama, termo-elektranama, eksploatacijom uglja, u nuklearnim postrojenjima i sl.)

2.4.1.1. Klasifikacija aktivnosti u Sistemu

Sistem nacionalnih računa koristi klasifikaciju djelatnosti ISIC (Rev.3).

U skladu sa tim, postoje četiri nivoa grupisanja proizvodnih aktivnosti:

- odjeljenje,
- grupe,
- divizije i
- sekcije.

Na nivou grupe i divizije, ključno polazište je da li su proizvodni i usluge koji su rezultat proizvodne aktivnosti primarna djelatnost nosioca te aktivnosti. U skladu sa ovim kriterijumom, vrši se klasifikacija proizvodnih aktivnosti u skladu sa kojom istoj grupi ili diviziji pripadaju proizvođači koji kao primarne proizvode imaju iste ili slične proizvode. Takođe, na ovom nivou uzimaju se u obzir i još dva kriterijuma: način finalne upotrebe proizvoda i usluga i tehnologije koje se koriste u proizvodnom pogonu.

2.4.1.2. Primarne, sekundarne i dodatne proizvodne aktivnosti

Primarne aktivnosti

Pod primarnom aktivnošću preduzeća smatra se ona koja u najvećoj mjeri učestvuje u ukupnoj dodatnoj vrijednosti stvorenoj u proizvodnoj jedinici. Rezultat primarne aktivnosti su proizvodi i usluge koje se u najvećoj mjeri usporučuju drugim korisnicima, dok se dio proizvodnje može koristiti za sopstvene potrebe.

Sekundarne aktivnosti

Sekundarne aktivnosti podrazumijevaju one proizvodne aktivnosti koje za rezultat imaju proizvod ili uslugu namijenjenu spoljnjem korisniku, ali koje u ukupnoj dodatnoj vrijednosti stvorenoj u preduzeću učestvuju u manjoj mjeri nego primarne aktivnosti.

Dodatne aktivnosti

Dodatne aktivnosti preduzeća su one koje kao output imaju proizvode i usluge koji su namijenjeni samo internoj potrošnji. To su uglavnom aktivnosti koje služe kao podrška primarnim i sekundarnim aktivnostima.

Pod dodatnim aktivnostima podrazumijevaju se aktivnosti tipa:

1. Računovodstvo
2. Pismena i usmena komunikacija sa stejkholderima
3. Nabavka materijala i opreme - komercijalne aktivnosti
4. Kadrovska služba
5. Organizovanje zaliha u proizvodnoj jedinici
6. Transport proizvoda i usluga
7. Marketing
8. Održavanje objekata i opreme
9. Obezbjedenje i zaštita objekata i opreme

Pored činjenice da služe kao podrška primarnim i sekundarnim aktivnostima, dodatne aktivnosti imaju i sledeće karakteristike:

1. Dodatne aktivnosti uvijek za rezultat imaju proizvod ili uslugu koja se koristi kao input u gotovo svim proizvodnim aktivnostima;
2. Dodatne aktivnosti uglavnom kao finalni proizvod imaju usluge;
3. Vrijednost outputa dobijenog u dodatnim aktivnostima uglavnom je veoma mala u odnosu na vrijednost outputa koji je rezultat primarnih i sekundarnih aktivnosti.

Navedene karakteristike nisu sasvim dovoljne za definisanje dodatnih aktivnosti proizvodne jedinice. Postoji čitav niz proizvoda i usluga koje se koriste u preduzećima, a koje nisu rezultat dodatnih aktivnosti. Ono što jedino odvaja proizvode dodatnih aktivnosti od ostalih

inputa koji se koriste u proizvodnji, jeste činjenica da dodatne aktivnosti kao krajnji proizvod uvijek imaju uslugu, dok se kao input mogu koristiti veliki broj različitih proizvoda.

Takođe, određene aktivnosti koje se obavljaju u preduzeću, a koje za cilj imaju proizvodnju inputa za potrebe primarne i sekundarne proizvodne aktivnosti, ne mogu se tretirati kao dodatne aktivnosti. Recimo, proizvodnja mašine ili alata u preduzeću za sopstvene potrebe ne smatra se dodatnom aktivnošću.

Sistem nacionalnih računa, kao i ISIC, tretiraju dodatne aktivnosti kao integralni dio primarnih ili sekundarnih aktivnosti. Kao rezultat ovoga:

1. Output koji je nastao u dodatnim aktivnostima se eksplicitno ne registruje u nacionalnim računima i eksplicitna evidencija o njemu ne postoji u Sistemu;
2. Svi inputi koji se koriste u dodatnim aktivnostima tretiraju se kao inputi primarnih ili sekundarnih aktivnosti;
3. Nemoguće je utvrditi dodatnu vrijednost nastalu u dodatnim aktivnostima jer je ona ugrađena u dodatnu vrijednost nastalu u primarnim ili sekundarnim aktivnostima.

Promjene u dodatnim aktivnostima

U nekim situacijama preduzeće se može naći u dilemi da li da se bavi dodatnim aktivnostima ili da usluge neophodne za podršku primarnim i sekundarnim aktivnostima nabavlja na tržištu. S obzirom da je vrijednost dodatnih aktivnosti vrlo teško utvrditi jer je ona uključena u vrijednost primarne i sekundarne proizvodnje, onda se preduzeća uglavnom odlučuju u zavisnosti od toga da li ovih usluga na tržištu ima u dovoljnoj količini ili ne.

Dodatne aktivnosti u preduzeću mogu ponekad dostići tolike razmjere da se javlja višak usluga koje su rezultat ovih aktivnosti. Ukoliko se preduzeće odluči da ovaj višak plasira na tržište, onda taj dio gubi tretman dodatne i postaje sekundarna aktivnost u proizvodnoj jedinici.

2.4.2. Podjela preduzeća na više homogenih cjelina

Termin "preduzeće" u Sistemu označava institucionalnu jedinicu koja koja posjeduje kapacitete za proizvodnju proizvoda i pružanje usluga. Kao preduzeće mogu se pojaviti sledeće institucionalne jedinice: korporacije, nekorporisana preduzeća i neprofitne organizacije.

Ukoliko se preduzeća klasifikovala u djelatnosti u zavisnosti od tipa primarne aktivnosti kojom se bave, došlo bi do velike heterogenosti u okviru iste djelatnosti koja je uzrokovana različitim sekundarnim aktivnostima kojima se preduzeća bave. Iz tog razloga neophodno je preduzeća podijeliti u male homogene jedinice.

Jedinice sa istorodnom aktivnošću - funkcionalni princip

Preduzeće se može podijeliti u manje homogene jedinice a osnovu proizvodnih aktivnosti. Homogenu jedinicu preduzeća odlikuje proizvodnja samo jedne vrste proizvoda ili jednog tipa usluga ili većinsko učešće primarne djelatnosti u ukupnoj dodatnoj vrijednosti. Preduzeće se, dalje, sastoji od više homogenih jedinica. Kada se preduzeće struktuiru na dvije ili više homogenih jedinica, mora se voditi računa o vrsti proizvoda, strukturi troškova i tehnologijama koje se koriste u procesu proizvodnje.

Lokalne jedinice - organizacioni princip

Preduzeće obično ima proizvodne pogone locirane na različitim geografskim lokacijama, tako da je, za potrebe Sistema, neophodna podjela svih tih geografski dislociranih pogona. Podjela je uslovljena jedino geografskom pozicijom a ne i tipom djelatnosti kojom se preduzeće bavi.

Proizvođačke jedinice

Definisanje proizvođačkih jedinica kombinuje obje dimenzije, organizacioni i funkcionalni princip. Pod proizvođačkom jedinicom podrazumijeva se preduzeće, ili dio preduzeća, koje je locirano na jednom mjestu i koje se bavi jednom aktivnošću ili u kome primarna aktivnosti u najvišoj mjeri učestvuje u stvorenoj dodatnoj vrijednosti.

Iako u proizvođačkoj jedinici mogu biti prisutne i sekundarne i dodatne aktivnosti, njihovo učešće u ukupnoj proizvodnji je neznatno u odnosu na primarnu djelatnost. Ukoliko je sekundarna aktivnost približno, ili u istoj mjeri važna kao i primarna, onda se ona treba tretirati kao posebna proizvođačka jedinica. Po definiciji, dodatne aktivnosti ne mogu činiti zasebnu proizvođačku jedinicu.

Proizvođačke jedinice su prilagođene potrebama ekonomske analize jer one pružaju podatke koji omogućavaju detaljniju i dublju analizu ekonomskih aktivnosti.

Praktično posmatrano, proizvođačke jedinice često mogu biti poistovjeđivane sa individualnim radnim mjestom na kome se proizvodi određena grupa proizvoda, ili samo jedan proizvod, kao što su farme, prodavnice, banke i sl. Ipak, ne treba zaboraviti činjenicu da dodatne aktivnosti ne mogu formirati proizvođačku jedinicu, tako da aktivnosti tipa: opravka cipela, računovodstvena odjeljenja i sl., nemaju karakter proizvodne jedinice.

Podaci o proizvođačkim jedinicama

Proizvođačke jedinice se ralikuju od institucionalnih jedinica. Osnovna razlika leži u činjenici da proizvođačke jedinice ne mogu preuzimati obaveze i učestvovati u transakcijama za svoj račun. Oni to rade za račun institucionalne jedinice.

Usled ovoga, od proizvođačkih jedinica mogu se prikupiti sledeći podaci:

1. Stavke koji ulaze u Račun proizvodnje i Račun stvaranja dohotka;
2. Broj zaposlenih, struktura zaposlenih i sl.
3. Procjena vrijednosti kapitala i zemljišta koje se koristi;

4. Procjena promjene vrijednosti zaliha i promjene vrijednosti bruto fiksnog kapitala

Primjena principa u specifičnim situacijama

Centralna dodatna aktivnost

Kada se preduzeće sastoji od dvije ili više proizvođačkih jedinica, onda se dodatne aktivnosti mogu centralizovati i na taj način ostvariti koristi svim proizvođačkim jedinicama.

Prodajne jedinice u okviru integrisanog preduzeća

Horizontalno integrisano preduzeće je preduzeće u kojem se obavlja više različitih proizvodnih aktivnosti koje za rezultat imaju proizvode ili usluge namijenjene tržištu i koje su međusobno paralelno organizovane. Polazeći od definicije preduzeća, svaka paralelna aktivnost bi trebala činiti zasebno preduzeće.

Vertikalno integrisano preduzeće je ono u kome su organizovani različiti nivoi proizvodnje, koji se normalno obavljaju u različitim preduzećima, ali u ovom slučaju su objedinjeni kao različiti djelovi u jedno isto preduzeće. Output ostvaren na jednom nivou postaje input sledećeg nivoa i jedino output finalnog nivoa izlazi na tržište.

Sa računovodstvenog stanovišta veoma je komplikovano razdvojiti dodatnu vrijednost stvorenu u svakoj pojedinačnoj fazi u preduzeću. Jedno od rešenja je primjena zajedničke profitne stope u svim fazama (nivoima) u preduzeću.

Proizvodne jedinice u vlasništvu države i državnih organa

Državni organi su često veoma veliki i kompleksni u smislu aktivnosti kojima se bave. Isti principi homogenizovanja koji su već pomenuti, moraju biti primijenjeni i na državne organe.

Ukoliko nekorporisano preduzeće koje je u vlasništvu države obavlja posebne ekonomske aktivnosti, tržišno je orjentisano, ima svoj račun i pravo preuzimanja obaveza i učestvovanja u ekonomskim transakcijama za svoj račun i u svoje ime, onda ono treba biti tretirano kao i sva ostala proizvođačka preduzeća i struktuirano na dvije ili više homogenih jedinica.

Netržišno orjentisane državne službe (administracija, odbrana, zdravstvo, ...) trebaju biti klasifikovane u homogene jedinice shodno metodologiji ISIC (divizija 75,80,85 i 90).

2.4.3. Djelatnosti

Pod djelatnošću se podrazumijeva grupa proizvođačkih jedinica koje su angažovane u istoj ili sličnoj ekonomskoj aktivnosti.

Tržišni, netržišni i proizvođači za sopstvene potrebe

Termin “djelatnost” se ne vezuje samo za tržišno orjentisane proizvođače. Pod djelatnošću se podrazumijeva grupa proizvođačkih jedinica koje su uključene u iste ili slične proizvodne aktivnosti, bez obzira da li su te aktivnosti tržišno orjentisane ili ne. Razlika između tržišno ne i netržišno orjentisanih proizvođača ima mnogo više ekonomski karakter. Ukoliko potrebe ekonomske analize nalažu klasifikaciju (podjelu) na tržišno i netržišno orjentisane proizvođačke jedinice koje pripadaju istoj djelatnosti, to je tehnički lako izvodljivo.

Djelatnosti i proizvodi

Ne postoji veza jedan-na-jedan između ekonomske aktivnosti i tipa proizvoda. Isti je slučaj i sa odnosom između djelatnosti i proizvoda. Određene aktivnosti za rezultat ponekad imaju više različitih proizvoda, dok ponekad isti proizvodi mogu biti proizvedeni primjenom različitih tehnologija i tehnika.

Ukoliko se dva proizvoda proizvode simultano u jednoj ekonomskoj aktivnosti, onda se oni označavaju kao “joint-products”.

Veza između djelatnosti, ekonomskih aktivnosti i vrsta proizvoda i usluga je precizno definisana u Centralnoj klasifikaciji proizvoda (CPC) Ujedinjenih nacija i već pomenutoj klasifikaciji djelatnosti ISIC. Veza je definisana tako da jednoj vrsti proizvoda odgovara samo jedan tip ekonomske aktivnosti. Ipak, ponekad u praksi nije moguće svakoj vrsti proizvoda iz CPC klasifikacije pronaći adekvatnu ekonomsku aktivnosti iz ISIC klasifikacije, i obrnuto.

2.4.4. Homogene proizvodne jedinice

U mnogim statističkim sistemima način definisanja statističkih jedinica uslovljen je svrhom i potrebama koje sistem ima. Jedinice se obično definišu tako da budu optimalne za potrebe ekonomske analize.

Za potrebe input-output analize optimalna situacija je kada jednom proizvođaču odgovara jedan tip ekonomske aktivnosti tako da se grupe može formirati jednostavnim grupisanjem istorodnih proizvođača. S druge strane, ukoliko je ovaj način homogenizacije optimalan za potrebe jedne vrste analize, to nije garant da će to zadovoljiti potrebe drugih oblika analize ekonomske aktivnosti.

2.5. Račun proizvodnje

Račun proizvodnje je prvi u nizu računa u Sistemu koji se sastavlja za institucionalne jedinice, sektore i ekonomiju u cjelini.

Računi proizvodnje sastavljaju se kako za preduzeća i industrijske grane, tako i za institucionalne jedinice i sektore.

Struktura računa proizvodnje predstavljena je u tabeli 2.5.1.

Najveći dio ovog dijela rada govori o tri osnovna elementa: proizvodnja, međufazna potrošnja i potrošnja fiksnog kapitala (amortizacija).

Ravnotežna stavka u Računu je dodajna vrijednost. Ona može biti izražena u bruto i u neto obliku, u zavisnosti od toga da li se uključuje potrošnja fiksnog kapitala ili ne. U skladu sa tim:

- **Bruto dodajna vrijednost** se definiše kao vrijednost proizvodnje umanjena za vrijednost međufazne potrošnje
- **Neto dodajna vrijednost** jednaka je razlici bruto dodajne vrijednosti i potrošnje fiksnog kapitala.

Iako je mnogo praktičnija kategorija neto dodajna vrijednost, u praksi se računa i bruto dodajna vrijednost usled teškoća preciznog utvrđivanja vrijednosti potrošnje fiksnog kapitala (amortizacije).

Tabela 2.5.1. Račun proizvodnje

Upotreba

Izvori

Ulaz za		S.1	S.15	S.14	S.13	S.12	S.11	Transakcije i ravnotežne stavke				S.11	S.12	S.13	S.14	S.15	S.1	Ulaz za		
Ukupno	Račun proizvoda i usluga	Inostranstvo	Ukupna privreda	NPOFD	Domaćinstva	Država	Finansijske korporacije	nefinansijske korporacije			nefinansijske korporacije	Finansijske korporacije	Država	Domaćinstva	NPOFD	Ukupna privreda	Inostranstvo	Račun proizvoda i usluga	Ukupno	
3.604	3.604								P.1.	Proizvodnja	1.753	102	440	1.269	40	3.604			3.604	
3.057	3.057								P.11.	Tržišna proizvodnja	1.722	102	80	1.129	24	1.057			3.057	
171	171								P.12.	Proizvodnja za sopstvenu upotrebu	31	0	0	140	0	171			171	
376	376								P.13.	Ostala netržišna proizvodnja			360		16	376			376	
1.883			1.883	9	694	252	29	899	P.2.	Međufazna potrošnja									1.883	1.883
133	133								D.21-D.31	Porezi manje subvencije						133			133	
1.854			1.854	31	575	188	73	854	B.1g/ B.1*g	dodata vrijednost, bruto/ Bruto domaći proizvod										
222			222	3	42	30	10	137	K.1	Potrošnja fiksnog kapitala										
1.632			1.632	28	533	158	63	717	B.1n/ B.1*n	Dodata vrijednost, neto/ Neto domaći proizvod										

2.5.1. Proizvodnja kao ekonomska aktivnost

Proizvodnja se najjednostavnije može objasniti kao ekonomska aktivnost u kojoj proizvođači koriste inpute u cilju stvaranja outputa.

Ipak, neophodno je precizno definisati što se smatra “inputom” a što “outputom” u proizvodnom procesu. Ekonomska analiza je koncentrisana na output koji se isporučuje drugim institucionalnim jedinicama ili se proizvodi za potrebe drugih institucionalnih jedinica. Ukoliko se proizvodnja ne bi realizovala sa ciljem zadovoljenja potreba drugih institucionalnih jedinica, onda ne bi bilo ni podjele rada, trgovine ni ostalih pratećih efekata.

Postoje dvije osnovne grupe outputa:

1. Proizvodi
2. Usluge

2.5.1.1. Proizvodi i usluge

Proizvodi

Proizvodi su materijalni (fizički) objekti za kojima postoji tražnja, nad kojima mogu biti uspostavljena vlasnička prava i koji mogu biti predmet razmjene na tržištu između različitih institucionalnih jedinica.

Za proizvodima postoji tražnja od strane institucionalnih jedinica jer oni zadovoljavaju njihove potrebe, bilo u dijelu potrošnje bilo u dijelu korišćenja kao inputa u nekom proizvodnom procesu.

Proizvodnja proizvoda i njihova razmjena na tržištu su odvojene aktivnosti. Neki proizvodi po svojoj prirodi nikada ne mogu biti predmet razmjene na tržištu, dok se neki mogu razmjenjivati i više puta.

Odvojenost faza proizvodnje i razmjene (prodaje) je ključna karakteristika proizvoda koja ih čini drugačijim od usluga.

Usluge

Usluge nisu odvojeni entiteti nad kojima mogu biti uspostavljena vlasnička prava. Proces proizvodnje i trgovine uslugama ne može biti razdvojen. Pod uslugama se podrazumijevaju heterogeni outputi čija je svrha promjena stanja potrošačke jedinice a koja se stvara na zahtjev potrošača. Potrošači raspolazu uslugom u momentu okončanja njene proizvodnje.

Uslužne djelatnosti su ekonomske aktivnosti koje se realizuju od strane jedne institucionalne jedinice u cilju zadovoljenja potreba i ostvarivanja benefita drugih institucionalnih jedinica. Ukoliko to ne bi bilo tako, tržište usluga ne bi postojalo. Takođe, moguće je proizvoditi usluge i za sopstvene potrebe.

Usluge koje proizvođači proizvode za svoje potrošače mogu se javiti u različitim oblicima:

1. Promjene stanja potrošne robe: Proizvođač usluga radi direktno na proizvodima koji su u vlasništvu neke druge institucionalne jedinice, u smislu transporta, održavanja, čišćenja, popravke, transformacije i sl.
2. Promjena fizičkog stanja osobe: usluge transporta lica, obezbjeđenja smještaja, medicinske usluge i sl.
3. Promjene mentalnog stanja osobe: Proizvođač usluga obezbjeđuje obrazovanje, informacije, savjete i sl.
4. Promjene opšteg ekonomske stanja institucionalne jedinice: obezbjeđenje osiguranja, finansijsko posredovanje, lična zaštita i sl.

Promjene na predmetima usluge mogu biti trajne ili povremene. Na primjer, medicinske usluge mogu rezultirati privremene a mogu biti i trajne prirode. Uopšteno, usluge imaju za cilj poboljšanje stanja predmeta usluge.

Istovremeni proces proizvodnje usluga može obezbijediti usluge za veći broj potrošača ili institucionalnih jedinica istovremeno. Na primjer, prevoz putnika predstavlja istovremeno pružanje usluge većem broju korisnika.

Postoji određena grupa uslužnih djelatnosti koje proizvode usluge koje po svojoj prirodi imaju puno zajedničkih odlika kao i materijalni proizvodi. Primjer ovakvih usluga su: konsalting, obezbjeđivanje informacija, kompjuterski programi i sl. Ono što im je zajedničko sa materijalnom proizvodnjom jeste činjenica da ove usluge moraju biti smještene na nekom materijalnom proizvodu (papir, disketa i sl.) i njihova potrošnja ne mora biti nerazdvojna od njihove proizvodnje.

2.5.1.2. Opšti dometi proizvodnje

Proizvodnja kao ekonomska aktivnost koja se realizuje, kontroliše i za koju su odgovorne institucionalne jedinice koje koriste inpute (radnu snagu, kapital, proizvode i usluge) u cilju proizvodnje outputa koji se javlja u formi finalnih proizvoda i usluga.

U proizvodnom procesu moraju postojati institucionalne jedinice koje su odgovorne za proces proizvodnje, i koje će preuzeti obaveze za sve inpute koji se koriste u samom procesu. Ukoliko u procesu ne učestvuje ljudski faktor, onda taj proces nema karakter proizvodnog procesa u ekonomskom smislu.

Iako je na osnovu navedene definicije jednostavno identifikovati proizvodne aktivnosti koje kao output imaju materijalni (fizički opipljiv) proizvod, to nije slučaj i za proizvodnju usluga. Vrlo čest slučaj je aktivnost u kojoj učestvuje institucionalna jedinica, koristi inpute, prisutan je ljudski faktor, a ipak nije riječ o proizvodnom procesu u ekonomskom smislu.

2.5.1.3. Obuhvat proizvodnje u Sistemu

Domet proizvodnje u Sistemu je mnogo restriktivniji nego u opštim definicijama proizvodnih aktivnosti. Na primjer, u Računu proizvodnje ne bilježi se proizvodnja ostvarena od strane domaćinstava a čiji output je namijenjen sopstvenoj upotrebi, izuzev ukoliko domaćinstva plaćaju osoblje za pružanje određenih usluga.

Aktivnosti koje se smatraju proizvodnim u Sistemu mogu se grupisati u sledeće kategorije:

1. Proizvodnja svih individualnih ili kolektivnih proizvoda i usluga kojima se, ili će biti snabdjevene druge institucionalne jedinice, uključujući i proizvodnju dobara i usluga koje se koriste u samom proizvodnom procesu;
2. Proizvodnja proizvoda i usluga za sopstvene potrebe proizvođača koji se koriste za obavljanje ekonomskih aktivnosti ili za formiranje kapitalnih fondova vlasnika;
3. Proizvodnja u domaćinstvima u kojoj su učestvovali plaćeni radnici.

Domaće i lične usluge proizvedene usluge proizvedene za sopstvenu upotrebu institucionalnih jedinica, izuzev domaćinstava

Proizvodnja usluga od strane članova domaćinstva za sopstvene potrebe tradicionalno se ne uključuje u agregate proizvodnje na nivou privrede.

Prije objašnjenja ovoga, neophodno je navesti koje se to usluge smatraju domaćim i ličnim uslugama koje se proizvode u domaćinstvima od strane članova domaćinstava a koje se ne uključuju u obračun agregata proizvodnje. To su:

1. Čišćenje, održavanje i dekoracija stambenih prostora
2. Čišćenje, održavanje i popravka trajnih dobara koje su u posjedu domaćinstva (automobili, npr.)
3. Priprema i serviranje obroka
4. Odgoj, obuka i vaspitanje djece
5. Njegovanje bolesnika, ljudi sa smetnjama i starih ljudi
6. Prevoz članova domaćinstva ili prevoz roba koje su u vlasništvu domaćinstva

Ukoliko su sve ove usluge obavljene od strane institucionalne jedinice ili lica koje nije član domaćinstva i plaćene od strane domaćinstva, onda će njihova vrijednost ući u obračun agregata proizvodnje; u suprotnom ne.

Proizvodnja u okviru sektora domaćinstava

Iako usluge koje se proizvode u domaćinstvima ne ulaze u obračun agregata proizvodnje, postoje određene aktivnosti koje se obavljaju u domaćinstvima koje imaju tretman proizvodnih i čija vrijednost se uključuje u obračun agregata proizvodnje.

Proizvodnja proizvoda

U skladu sa Sistemom, proizvodnja proizvoda namijenjenih sopstvenoj upotrebi uključuje se u obračun agregata proizvodnje. Ovdje spadaju:

1. Proizvodnja poljoprivrednih proizvoda
2. Proizvodnja ostalih primarnih proizvoda, kao što je mineralna so, sušeno meso, voda za piće i sl.
3. Prerada poljoprivrednih proizvoda
4. Ostali oblici proizvodnje, kao što je proizvodnja odjeće, obuće, namještaja i sl.

Usluge tipa "uradi sam"

Usluge tipa "uradi sam", u koje spadaju dekoracija, popravke i sl. ne uključuju se u obračun proizvodnje u Sistemu.

Korišćenje potrošnih dobara

Korišćenje potrošnih dobara od strane domaćinstava u cilju zadovoljenja njihovih ljudskih potreba, ne smatra se proizvodnom aktivnošću i ne uključuje se u obračun agregata proizvodnje. Iako se ove aktivnosti mogu tretirati kao inputi u proizvodnji radne snage (koja je faktor proizvodnje), ipak one u sistemu nemaju tretman proizvodnih aktivnosti.

Proizvodnja usluga vlasnika stambenih objekata u smislu obračuna troškova rentiranja stambenih prostora

Iako se usluge proizvedene od strane članova domaćinstva za potrebe samog domaćinstva ne uključuju u obračun agregata proizvodnje, postoji jedan izuzetak, a to je trošak rentiranja stambenog prostora.

Nelegalne proizvodne aktivnosti

Iako je vrijednost proizvodnje ostvarene u nelegalnim aktivnostima veoma teško procijeniti, neophodno je definisati šta se smatra pod nelegalnim proizvodnim aktivnostima.

Postoje dvije vrste nelegalnih proizvodnih aktivnosti:

1. Proizvodnja proizvoda i usluga namijenjenih prodaji i distribuciji a čija proizvodnja je zabranjena zakonom

2. Proizvodnja proizvoda i usluga koje su zakonom dozvoljene, ali koje se odvijaju od strane nezakonitih proizvođača.

Ilegalne aktivnosti uključuju se u obračun agregata proizvodnje ukoliko za njima postoji platežna tražnja na tržištu. Kupci ilegalno proizvedenih proizvoda ne moraju biti uključeni ni u jednu nelegalnu aktivnost izuzev ukoliko su nelegalno obavili kupoprodajnu transakciju.

Nelegalne transakcije moraju biti uključene u nacionalne račune i obračun agregata proizvodnje ne zbog njihovog velikog učešća u ukupnoj proizvodnji, već zbog toga što dohodak koji se ostvari u ovim aktivnostima najčešće se troši na nabavku legalnih dobara, pa bi neuključivanje ovog dohotka izazvalo neravnoteže na računima. Registrovala bi se upotreba sredstava a ne i njihovi izvori.

Siva ekonomija

Određene proizvodne aktivnosti obavljaju se od strane zakonski ovlašćenih institucionalnih jedinica i za rezultat imaju zakonski dozvoljene outpute, a ipak ne spadaju u sferu regularnih ekonomskih tokova, ne evidentiraju se na zakonski propisanim računovodstvenim izvještajima. Ove aktivnosti se provode iz više razloga:

1. Izbjegavanje plaćanja poreza i drugih dažbina
2. Izbjegavanje plaćanja doprinosa socijalnog osiguranja
3. Izbjegavanje primjene određenih zakonskih propisa i standarda (minimalna zarada, maksimalni broj radnih sati i sl.)
4. Izbjegavanje komplikovanih administrativnih procedura, kao što je popunjavanje statističkih formulara i drugih izvještaja

Vrijednost nastala u ovim proizvodnim aktivnostima uključuje se u obračun agregata proizvodnje.

S obzirom da siva ekonomija učestvuje u nekim zemljama veoma visoko u ukupnoj proizvodnji, neophodna je što kvalitetnija procjena dodajne vrijednosti stvorene u ovom sektoru.

2.5.2. Mjerenje proizvodnje

U skladu sa Sistemom, međufazna potrošnja se mjeri u momentu ulaska u proces proizvodnje a finalna proizvodnja u momentu izlaska iz proizvodnog procesa. Međufazna potrošnja obično se vrednuje po nabavnim cijenama, a finalni proizvodi po proizvođačkim cijenama. Razlika između vrijednosti finalne proizvodnje i međufazne potrošnje predstavlja **bruto dodajnu vrijednost** koja se sastoji od potrošnje fiksnog kapitala (amortizacije), poreza umanjanih za subvencije i zarada zaposlenih. Pozitivan ili negativan saldo predstavlja neto operativni višak ili mješoviti dohodak.

2.5.2.1. Proizvodnja (P.1)

Koncept proizvodnje bazira se na nivou proizvođačke jedinice ili preduzeća a ne na proizvodnom procesu. Pod proizvodnjom podrazumijevaju se oni proizvodi i usluge koji su proizvedeni u proizvođačkoj jedinici ili preduzeću sa ciljem distribucije i potrošnje izvan preduzeća. Kada se preduzeće sastoji od više proizvođačkih jedinica, vrijednost proizvodnje ostvarena u tom preduzeću jednaka je zbiru vrijednosti proizvodnje ostvarene u svim proizvođačkim jedinicama koje čine sastavni dio tog preduzeća.

Proizvodnja se registruje u momentu završetka proizvodnog procesa. Ukoliko proizvodni proces traje duži vremenski period od obračunskog perioda, onda se takva proizvodnja registruje kao “proizvodnja u toku”. Ukoliko proizvodni proces traje duže od dva ili više obračunskih perioda, neophodno je registrovanje proizvodnje u toku za svaki posebni obračunski period.

Proizvodi i usluge koji su rezultat proizvodnog procesa mogu se koristiti na više različitih načina. Za razliku od trgovine i raznih oblika pružanja usluga čiji output ima specifične karakteristike, proizvodi i usluge koji su rezultat proizvodnog procesa mogu napustiti proces proizvodnje na nekoliko načina:

1. Mogu biti prodani na tržištu
2. Mogu biti razmijenjeni za druge robe ili usluge (barter trgovina)
3. Mogu biti smješteni na zalihe proizvođača do momenta eventualne prodaje ili drugog oblika razmjene
4. Mogu biti prosljeđeni nekoj drugoh proizvođačkoj jedinici u istom preduzeću radi zadovoljavanja međufazne potrošnje te proizvođačke jedinice
5. Mogu biti korišćeni od strane samih proizvođača za sopstvene potrebe
6. Mogu biti distribuirani bez naknade ili po cijenama koje nisu ekonomski signifikantne

Čitav output proizveden u jednom preduzeću mora biti korišćen na jedan od navedenih načina.

Neophodno je pomenuti da nekada proizvodi i usluge prodani ili na bilo koji drugi način distribuirani ili razmijenjeni od strane preduzeća u određenom vremenskom periodu ne odgovaraju vrijednosti proizvodnje ostvarene u tom vremenskom periodu. Razlika vrijednosti je vrijednost dijela ili svih proizvoda i usluga koji se nalaze na zalihama, tako da je ovo neophodno računovodstveno propratiti.

U skladu sa tim, ukupna vrijednost proizvodnje u određenom obračunskom periodu definiše se kao:

Vrijednost proizvodnje = vrijednost ukupne prodaje ili upotrebe proizvoda i usluga na alternativni način + promjene na zalihama

Tržišna proizvodnja, proizvodnja za sopstvenu upotrebu i ostali oblici netržišne proizvodnje

Između tržišne proizvodnje, proizvodnje za sopstvenu upotrebu i ostalih oblika netržišne proizvodnje postoje fundamentalne razlike.

Tržišna proizvodnja (P.11)

Tržišna proizvodnja je proizvodnja čiji je rezultat proizvodi i usluge koji se prodaju na tržištu po ekonomski relevantnim cijenama ili čiji plasman na tržište se planira u bliskoj budućnosti.

Ukupna vrijednost proizvodnje ostvarena u preduzeću u obračunskom periodu jednaka je sumi:

1. Vrijednosti proizvoda i usluga prodatih na tržištu po ekonomski relevantnim cijenama
2. Vrijednost proizvoda i usluga razmijenjenih barter trgovinom
3. Vrijednost proizvoda i usluga korišćenih za kompenzaciona plaćanja
4. Vrijednost proizvoda i usluga isporučenih drugim proizvođačkim jedinicima u istom preduzeću za potrebe međufazne potrošnje
5. Vrijednost promjene u zalihama finalnih proizvoda i usluga

Proizvodnja za sopstvenu upotrebu (P.12)

Ovoj grupi pripadaju proizvodi i usluge koji su namijenjeni za sopstvenu upotrebu u preduzeću u kojem su proizvedeni. S obzirom da korporacije ne mogu učestvovati u finalnoj potrošnji, proizvodi i usluge koji se koriste za sopstvene potrebe proizvode se u nekorporisanim preduzećima: na primjer, poljoprivredni proizvodi proizvedeni u domaćinstvima koja ih koriste.

Vrijednost usluga koje se proizvode za sopstvene potrebe u sektoru domaćinstava ne uključuje se u obračun proizvodnje, kao što je već ranije navedeno.

Proizvodi i usluge koji se koriste za povećanje vrijednosti bruto fiksnog kapitala u preduzeću mogu biti proizvedeni i u korporaciji i u nekorporisanom preduzeću. Ovdje spada proizvodnja mašina koje se koriste u proizvodnom pogonu i sl.

Vrijednost proizvodnje proizvedena za sopstvenu upotrebu jednaka je sumi:

1. Ukupnoj vrijednosti proizvoda proizvedenih u domaćinstvima i potrošenih u domaćinstvima
2. Ukupnoj vrijednosti fiksnog kapitala proizvedenog u preduzeću
3. Vrijednosti promjene zaliha proizvoda i usluga koji su namijenjeni za potrošnju u okviru prethodne dvije navedene kategorije

Ostala netržišna proizvodnja (P.13)

Sastoji se od vrijednosti proizvoda i usluga proizvedenih od strane neprofitnih organizacija koje služe potrebama domaćinstava ili su finansirane od strane države, a koji se distribuiraju bez nadoknade ili po ekonomski nerelevantnim cijenama.

Ovi proizvodi i usluge se proizvode netržišno iz dva razloga:

1. Tehnički je nemoguće naplatiti individualnu nadoknadu za kolektivne usluge jer njihova potrošnja ne može biti ni praćena ni kontrolisana
2. Primjena mjera socijalne politike

Vrijednost netržišne proizvodnje jednaka je sumi:

1. Vrijednosti proizvoda i usluga distribuiranih besplatno ili po ekonomski nerelevantnim cijenama
2. Ukupna vrijednost proizvoda i usluga distribuirana od strane jedne netržišno orjentisane organizacije ka drugoj netržišno orjentisanoj organizaciji
3. Ukupna vrijednost promjene u zalihama proizvoda i usluga namijenjenih jednoj od gore navedenih dvaju upotreba

Proizvodi i usluge iz ove kategorije vrednuju se po proizvođačkim cijenama.

Tržišno orjentisani, netržišno orjentisani i proizvođači za sopstveni račun

Tržišni proizvođač je onaj koji sav ili najveći dio ostvarenog outputa distribuira na tržištu po ekonomski relevantnim cijenama. Tržišni proizvođači mogu dio svoje proizvodnje usmjeriti za sopstvenu upotrebu i netržišno.

Proizvođači za sopstveni račun su male formacije koje proizvode proizvode i usluge za potrebe formiranja fiksnog kapitala u preduzeću čiji su sastavni dio.

Netržišni proizvođači su uglavnom neprofitne organizacije i druge formacije čiji rad najčešće finansira država i državni organi.

2.5.3. Mjerenje tržišne proizvodnje

Kao što je već navedeno, postoji pet različitih načina distribucije (upotrebe) tržišnih proizvoda i usluga.

2.5.3.1. Evidentiranje tržišne prodaje

Prodaja se registruje u momentu nastanka dugovanja i potraživanja, odnosno kada roba iz vlasništva prodavca pređe u vlasništvo kupca. Vrijednost proizvoda i usluga evidentira se po prodajnoj cijeni. Ukoliko to nije moguće, koriste se cijene proizvođača.

Ukoliko je kupljena roba plaćena unaprijed, kao prihod od prodaje ne evidentira se nikakav dohodak koji je nastao po osnovu obračuna kamata ili na drugi način. Ovaj dohodak se evidentira na drugom računu.

2.5.3.2. Evidentiranje Barter trgovine

Vrijednost proizvoda i usluga koji su predmet barter razmjene, evidentira se po cijenama po kojima bi te robe bile prodane u normalnim tržišnim uslovima.

2.5.3.3. Evidentiranje kompenzacija kao forme plaćanja

Vrijednost proizvoda i usluga koji su predmet kompenzacionih poslova, evidentira se po cijenama po kojima bi te robe bile prodane u normalnim tržišnim uslovima.

2.5.3.4. Promjene u zalihama

Principi evidentiranja vrijednosti zaliha i proizvodnje u toku isti su za tržišno i netržišno orjentisane proizvođače.

Bazični princip evidentiranja vrijednosti zaliha jeste da vrijednost roba koje se nalaze na zalihama treba biti evidentirana u momentu ulaska na zalihe i po cijenama po kojima bi te robe bile prodane na tržištu u tom vremenskom periodu.

U momentu prodaje robe koja se nalazi na zalihama, ne evidentira se stvaranje novih proizvoda. Promjene na zalihama se vrednuju po cijenama koje važe u momentu napuštanja roba odnosno prodaje na tržištu. Ovaj metod se označava kao PIM metod (Perpetual inventory method).

Vrijednost robe na zalihama dobija se kao:

Vrijednost robe na zalihama =

- Zbir vrijednosti svih roba koje su ušle na zalihe
- Zbir vrijednosti roba koje se napustile zalihe
- Potencijalni gubici

2.5.3.5 Evidentiranje proizvodnje u toku

Proizvodnja u toku se, u skladu sa Sistemom, tretira kao dio zaliha proizvođača.

Na osnovu svega naprijed izloženog, može se zaključiti da se vrijednost proizvodnje ostvarene u preduzeću dobija kao:

$$\begin{aligned} \text{Vrijednost proizvodnje} &= \\ & \qquad \qquad \qquad \text{Vrijednost prodate robe} \\ & + \qquad \qquad \text{Vrijednost proizvoda namijenjenih ostalim vidovima} \\ & \qquad \qquad \text{distribucije ili potrošnje} \\ & + \qquad \qquad \text{Promjene stanja na zalihama} \end{aligned}$$

2.5.4. Mjerenje proizvodnje namijenjene sopstvenoj finalnoj upotrebi

Proizvodi i usluge namijenjeni sopstvenoj finalnoj upotrebi se uključuju u obračun proizvodnje u Sistemu, izuzev ako je riječ o uslugama proizvedenim od strane članova domaćinstava za lične ili za potrebe ostalih članova domaćinstava. Ova dobra se registruju u sektoru u kom su i nastala.

Vrednovanje ovih proizvoda i usluga vrši se po cijenama po kojima bi oni bili prodani na tržištu. Ukoliko nije moguće utvrditi realnu tržišnu cijenu ovih dobara, onda se ona procjenjuje na osnovu troškova njihove proizvodnje koji se sastoje od:

1. Međufazne potrošnje
2. Naknade zaposlenima
3. Potrošnje fiksnog kapitala (amortizacije)
4. Poreza na proizvodnju umanjene za subvencije

U najvećem broju slučajeva cijena ovih dobara se procjenjuje na način koji je naveden. Ipak, i tu postoje određeni problemi. Ukoliko procjenu troškova proizvodnje procjenjuje preduzeće, onda je to relativno jednostavno. Problem se javlja ukoliko domaćinstva ili neka javna preduzeća prave procjenu jer je tu vrlo teško utvrditi trošak radne snage s obzirom da je u najvećem broju slučajeva riječ o volonterskom poslu.

Mjerenje vrijednosti usluga namijenjenih sopstvenoj upotrebi

Mjerenje vrijednosti proizvedenih usluga namijenjenih sopstvenoj upotrebi je mnogo komplikovanije od mjerenja vrijednosti proizvoda.

U preduzećima usluge namijenjene sopstvenoj upotrebi su najčešće proizvedene u okviru dodatne djelatnosti i obično se ne registruju ni kao output preduzeća ni kao međufazna potrošnja.

Usluge proizvedene od strane članova domaćinstva za lične ili potrebe članova domaćinstva ne ulaze u obračun vrijednosti proizvodnje. Ipak, tu postoje dva specijalna slučaja koja zahtijevaju registrovanje:

1. Proizvodnja usluga za potrebe domaćinstva u domaćinstvima od strane plaćenog radnika (vrijednost se utvrđuje na osnovu nadoknade plaćene zaposlenom radniku, a međufazna potrošnja i amortizacija se ne uzimaju u obzir)
2. Usluge izdavanja stambenog prostora (ove usluge se vrednuju po cijenama rentiranja stambenog prostora koje su validne na tržištu)

2.5.5. Mjerenje vrijednosti netržišne proizvodnje

Kao što je već rečeno, neprofitne organizacije i određene državne službe mogu biti uključene u netržišnu proizvodnju, koja je obično motivisana socijalnim politikama ili postojanjem tržišnih deformiteta.

Ova proizvodnja se evidentira u vremenu završetka proizvodnog procesa, što je obično i vrijeme isporuke roba potrošačima.

Ove robe je veoma teško vrednovati po tržišnim cijenama jer za najveći broj ne postoji tržišna cijena. Iz tog razloga, vrijednost se utvrđuje na osnovu procijenjenih troškova proizvodnje koji se sastoje od:

1. Međufazne potrošnje
2. Naknade zaposlenima
3. Potrošnje fiksnog kapitala (amortizacije)
4. Poreza na proizvodnju umanjnih za subvencije

Pretpostavka je da ovi oblici proizvodnje ne donose nikakav operativni višak ili zaradu institucionalnim jedinicama koje su uključene u njihovu proizvodnju.

Prilikom mjerenja vrijednosti proizvodnje ostvarene u ovim institucionalnim jedinicama treba imati u vidu da one u određenim slučajevima mogu dijelom biti uključene i u tržišnu proizvodnju. Ukoliko je to slučaj, onda je najbolje rešenje da se izdvoje dijelovi koji su

tržišno orjentisani i oni koji to nisu i da se onda procijeni vrijednost proizvodnje u oba dijela. Međutim, u određenim situacijama to je veoma teško izvodljivo. Ukoliko je to slučaj, onda se procjena vrijednosti proizvodnje u oba dijela treba vršiti po proizvođačkim cijenama.

2.5.6. Proizvodnja u nekim specifičnim djelatnostima

Generalna pravila koja služe za vrednovanje proizvodnje nekada nisu dovoljna za mjerenje proizvodnje u određenim djelatnostima.

2.5.6.1. Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo

Mjerenje proizvodnje ostvarene u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu je komplikovano iz razloga što proizvodni proces nekada traje mjesecima, pa čak i godinama.

Način evidentiranja proizvodnje u ovim djelatnostima je sličan načinu evidentiranja proizvodnje u slučaju kada proces proizvodnje traje duže od obračunskog perioda. U tom slučaju proizvodnja se tretira kao proizvodnja u toku u obračunskom periodu, a jednom kada bude gotova, prenosi se na zalihe gotovih proizvoda ili se automatski distribuira na tržištu.

Ukoliko proizvodni proces traje nekoliko obračunskih perioda onda se ovo evidentira kao proizvodnja u toku posebno svakog obračunskog perioda, pri čemu vrijednost proizvodnje u toku u konkretnom obračunskom periodu odgovara troškovima proizvodnje ostvarenim u tom periodu. Način obračuna ove proizvodnje se razlikuje u korporacijama i u nekorporisanim preduzećima. U korporacijama je veoma jednostavno izvršiti alokaciju troškova na pojedine obračunske periode, dok je u nekorporisanim preduzećima (koja obično pripadaju sektoru domaćinstava u ovoj djelatnosti) vrlo teško precizno utvrditi troškove radne snage (koja je obično besplatna) i alocirati na više obračunskih perioda inicijalne troškove proizvodnje. U ovim slučajevima se preporučuje obračun troškova radne snage po realnim, tržišnim cijenama.

Vrijednost proizvodnje u nekorporisanim preduzećima dobija se sumiranjem:

1. Vrijednosti roba prodatih putem barter trgovine i obračunatih po tekućim bazičnim cijenama
2. Stanje gotovih proizvoda na zalihama
3. Vrijednost gotovih proizvoda namijenjenih za sopstvenu upotrebu obračunatih po tekućim bazičnim cijenama

2.5.6.2. Građevinarstvo, mašinska i metaloprerađivačka industrija

Proizvodnja velikih trajnih dobara kao što su brodovi, oprema za proizvodnju, objekti i ostalo obično traje nekoliko mjeseci ili godina. Vrijednost ove proizvodnje se registruje kao proizvodnja u toku, a tek nakon završetka proizvodnog procesa, kao gotov proizvod.

Ukoliko su ovi proizvodi unaprijed prodani (zgrade, npr) i plaćeni, onda se oni na računima proizvođača evidentiraju kao prodani proizvodi a na računima kupaca kao fiksni kapital.

2.5.6.3. Transport i skladištenje

Vrijednost transportnih usluga određuje se na osnovu novčanog iznosa koji je plaćen za uluge transporta lica ili tereta. U ekonomiji se vrijednost dobra na jednoj lokaciji tretira različito od vrijednosti roba na nekoj drugoj lokaciji, tako da transportne usluge imaju karakter proizvodnih jer doprinose promjeni vrijednosti roba. Veličina transportnih usluga može biti mjerena raznim jedinicama, kao što su kilometri/tona ili kilometri/putnik. Faktori kao što su brzina, konfort, sigurnost, takođe doprinose vrijednosti transportnih usluga.

Transportne usluge za sopstvene potrebe preduzeća tretiraju se kao dodatne aktivnosti i ne registruju se kao proizvodne.

Što se usluga skladištenja tiče, iako nisu dominante u ekonomiji, ipak zauzimaju važno mjesto u ekonomskim aktivnostima. Robe koje su na raspolaganju u različitim vremenskim periodima imaju različitu vrijednost, pa otud tretman usluga skladištenja kao proizvodnih. Skladištenje se može definisati kao transportovanje u vremenu, umjesto u prostoru. Nekada skladištenje umnogome utiče na promjenu fizičkih kvaliteta proizvoda i doprinosi vrijednosti istih. Vino je najbolji primjer za to. Što starije, to bolje.

Obim usluga skladištenja može biti mjeran pokazateljima kao što su broj dana/jedinici prostora i sl.

Cijena skladištenih dobara može se mijenjati tokom perioda skladištenja iz tri razloga:

1. Fizički kvaliteti proizvoda se mogu mijenjati, u smislu unapređenja ili pak umanjenja
2. Sezonski faktori koji utiču na tražnju za pojedinim proizvodima
3. Inflatorne tendencije utiču na promjenu cijena, čak iako nije došlo do fizičkim promjena na proizvodima

Izuzev infacije, razlika u cijeni koja je nastala u prva dva slučaja odrediće dodatnu vrijednost proizvodnje stvorenu u procesu skladištenja.

Proizvodi koji se nalaze u skladištu i čija promjena cijene se očekuje tokom perioda skladištenja tretiraju se kao proizvodnja u toku.

2.5.6.4. Trgovina

Proizvodi kojima se trguje u trgovini ne tretiraju se kao međufazna potrošnja u ovoj aktivnosti. Trgovina ima više karakter uslužne nego proizvodne aktivnosti.

Vrijednost koja se stvara u trgovini jednaka je trgovačkoj marži koja predstavlja razliku između prodajne i nabavne cijene roba. U nekim slučajevima trgovinska marža može biti i negativna, ukoliko je došlo do pada prodajnih cijena na tržištu.

Vrijednost ostvarena u trgovini jednaka je:

- Vrijednost prodaje, uključujući prodaju po sniženim cijenama
- + Vrijednost drugih roba koje su upotrebljene u druge svrhe
- Nabavna vrijednost svih roba namijenjenih daljoj prodaji
- + Vrijednost salda na zalihama
- Vrijednost tekućih gubitaka

Kod obračuna vrijednosti nastaloj u trgovini treba voditi računa o sledećem:

1. Robe se vrednuju po cijenama po kojima su stvarno prodate
2. Robe date zaposlenima vrednuju se po nabavnim cijenama
3. Robe nabavljene za dalju prodaju vrednuju se po cijenama koje ne uključuju transportne troškove (ovi troškovi imaju karakter međufazne potrošnje za trgovce)
4. Robe koje ulaze u zalihe vrednuju se po cijenama koje važe u momentu ulaska
5. Robe koje napuštaju zalihe vrednuju se po cijenama koje važe u trenutku izlaska sa zaliha

2.5.6.5. Operativni lizing poslovi

Pod operativnim lizingom se podrazumijevaju poslovi izdavanja opreme na period koji je kraći od vijeka funkcionisanja opreme koja je predmet lizinga. To je forma proizvodnje u kojoj vlasnik, davalac lizinga obezbeđuje uslugu korisniku lizinga i koji za output ima nadoknadu koju korisnik lizinga plaća davaocu.

Poslovi operativnog lizinga se razlikuju od poslova finansijskog lizinga, koji predstavlja način finansiranja nabavke fiksnog kapitala.

Operativni lizing odlikuju sledeće osobine:

1. Vlasnik opreme obično posjeduje čitav niz opreme koja je spremna za izdavanje
2. Oprema može biti zakupljena u različitom vremenskom periodu. Takođe, nakon isteka zakupa on može biti obnovljen od strane istog korisnika
3. Vlasnik je uglavnom odgovoran za stanje opreme i za sve opravke koje su opremi potrebne. Takođe, vlasnik mora posjedovati određena stručna znanja potrebna za održavanje opreme koju posjeduje.

Finansijski lizing

Nasuprot operativnom lizingu, finansijski lizing nema status proizvodne djelatnosti. To je jedan od načina obezbjeđenja sredstava za nabavku opreme. Suština je sledeća: sklapa se ugovor između davaoca i korisnika lizinga, u kome davalac lizinga finansira nabavku opreme koju koristi korisnik, a ovaj mu vrijednost opreme uvećanu za određenu naknadu vraća u vremenski definisanim ratama. Vlasništvo nad opremom, do momenta otplate lizinga, ima davalac lizinga.

2.5.6.6. Poslovi finansijskog posredovanja izuzev poslova osiguranja i penzionih fondova

Poslovi finansijskog posredovanja ogledaju se u preuzimanju obaveza za sopstveni račun pozajmljivanjem na finansijskom tržištu i davanjem kredita ili preusmjeravanjem sredstava drugim institucionalnim jedinicama pod određenim uslovima. Jednostavnije rečeno, finansijsko posredovanje je posredovanje između zajmotražilaca i zajmoprimalaca, pri čemu finansijski posrednik preuzima određeni rizik. Poslove finansijskog posredovanja obavljaju sve institucije koje se označavaju kao banke kao i nekorporisana preduzeća koja se bave finansijskim posredovanjem u manjoj mjeri i za potrebe lica koja su vlasnici tih preduzeća.

Vrijednost koja se stvara u finansijskom posredovanju može nastati na različite načine. Jedan od njih jeste zaduživanje na finansijskom tržištu po nižim i dalje pozajmljivanje tih sredstava po višim kamatnim stopama. Razlika među kamatnim stopama obračunata na vrijednost kredita predstavlja novostvorenu vrijednost. Drugi oblik stvaranja vrijednosti jeste naplata provizije ili naknade za usluge finansijskog posredovanja.

U slučaju kada se vrijednost stvara na osnovu razlike u kamatnim stopama, Sistem mjeri novostvorenu vrijednost primjenom indirektnog metoda, na osnovu kojeg je ona jednaka:

- Ukupan vlasnički dohodak primljen od strane finansijskog posrednika
- Ukupan iznos kamata plaćen od strane finansijskog posrednika

U vrijednost ukupnog vlasničkog dobitka ne uključuje se vrijednost koja je stvorena investiranjem sopstvenih fondova finansijskog posrednika.

Finansijsko posredovanje koje obavlja Centralna banka treba biti tretirano na isti način kao i posredovanje kojim se bave ostale finansijske institucije.

2.5.6.7. Poslovi osiguranja

Poslovi osiguranja odnose se na pružanje finansijske zaštite institucionalnih jedinica od šteta nastalih usled raznih događaja. To je takođe jedan vid finansijskog posredovanja u kome se prikupljeni fondovi od osiguranika investiraju u razne oblike finansijske aktive, izuzev određenog iznosa koji se čuva kao tehnička rezerva. Osiguravajuća društva se bave distribucijom transfera osiguranicima koji za to steknu uslove ali i prikupljanjem sredstava u vidu premija osiguranja.

S obzirom da ne postoji direktna veza između momenta primanja polisa osiguranja i isplate osiguranja ako se i kada za to steknu uslovi, to je način evidentiranja ovih aktivnosti u Sistemu specifičan i vrlo srodan načinu evidentiranja aktivnosti penzionih fondova.

U principu, osiguravajuće kuće ne naplaćuju posebnu nadoknadu za usluge koje pružaju svojim klijentima. Ukoliko to rade, onda se ta nadoknada tretira na isti način kao i provizija u finansijskom posredovanju.

Vrijednost koja se stvara u osiguravajućim društvima sastoji se od:

1. Prodaja polisa osiguranja
2. Prihod od investiranja tehničkih rezervi
3. Potraživanja koja nastanu u toku obračunskog perioda
4. Promjene nivoa tehničkih rezervi

Na osnovu ovoga, vrijednost stvorena u osiguranju može se definisati kao:

Ukupna potraživanja
+ Promjene u rezervama
+ Zarade po osnovu novih premija
+ Ukupna vrijednost premija u prethodnom obračunskom periodu

2.5.6.8. Autonomni penzioni fondovi

Autonomni penzioni fondovi su posebne institucionalne jedinice osnovane sa ciljem obezbjeđenja dohotka nakon završetka radnog vijeka licima koji su organizovani u posebne

grupe zajedno sa svojim poslodavcima. Ovi fondovi učestvuju u finansijskim transakcijama za svoj račun. Oni ne uključuju šeme socijalnog osiguranja.

Način na koji se mjeri output stvoren u autonomnim penzionim fondovima sličan je onom u osiguravajućim društvima.

2.5.6.9. Istraživanje i razvoj

Istraživanje i razvoj su tržišno orjentisane djelatnosti koje za imaju za cilj otkrivanje novih proizvoda, otkrivanje načina za poboljšanje kvaliteta postojećih ili otkrivanje novih, efikasnijih načina proizvodnje.

Istraživanje i razvoj nije dodatna aktivnost, već ona treba biti spovodena u posebnoj proizvodnoj jedinici ili preduzeću, ako je to moguće.

Vrednovanje usluga vrši se po cijenama koje su plaćene na tržištu za istraživanje i razvoj; ali je mnogo jednostavnije i češće se vrijednost obračunava na osnovu troškova proizvodnje.

Ukoliko se istraživanje i razvoj obavljaju od strane državnih organa i neprofitnih organizacija, onda se njihova vrijednost uvijek obračunava na osnovu troškova proizvodnje. Ukoliko se istraživanje obavlja u specijalizovanim agencijama za potrebe tržišta, onda se obično valorizuje po cijenama koje su za tu uslugu plaćene.

2.5.6.10. Proizvodnja originala i kopija

Proizvodnja knjiga, softvera, ploča, filmova i sl. je dvofazna proizvodnja. Prva faza odnosi se na proizvodnju originala a u drugoj fazi proizvode se kopije. Proizvod u prvoj fazi pripada pravom vlasniku (autoru) kad god se patenti, licence ili autorska prava mogu definisati.

Proizvod prve faze ima karakter fiksne aktive (imovine) koja pripada autoru ili izvornom vlasniku. Čak iako ovaj proizvod može biti prodat nekom drugom vlasniku, uvijek postoji jedan i samo jedan primjerak originalnog proizvoda. Ukoliko se original prodat na tržištu, vrijednost se procjenjuje po cijeni koja je ostvarena na tržištu. Ukoliko je original u vlasništvu autora, vrijednost se procjenjuje na bazi proizvodnih troškova.

Vlasnik može sam učestvovati u drugoj fazi i proizvoditi kopije ili može dati licencu drugoj institucionalnoj jedinici.

Plaćanje po osnovu dobijene licence može biti u formi nadoknade, provizije i sl.

2.5.7. Međufazna potrošnja (P.2)

Međufazna potrošnja sastoji se od proizvoda i usluga koji se koriste kao inputi u proizvodnom procesu, izuzev fiksnog kapitala (opreme) koja se tretira kao amortizacija (potrošnja fiksnog kapitala).

Neki inputi koji se koriste u proizvodnom procesu mogu, nakon završetka istog i pretvaranja u finalne proizvode tog procesa, biti korišćeni u nekom drugom proizvodnom procesu takođe kao inputi, dok neki inputi jednom korišćeni u proizvodnom procesu dobijaju svoju finalnu formu i ne mogu se dalje transformisati u druge proizvode.

Međufazna potrošnja ne uključuje rashode preduzeća za nabavku dragocjenosti (umjetničke fotografije, drago kamenje i sl.) jer se oni ne koriste direkto u proizvodnom procesu i ne transformišu se u neke druge forme. Rashodi ove vrste se evidentiraju na kapitalnom računu. Takođe, međufazna potrošnja ne uključuje ni trošak korišćenja fiksnog kapitala; taj trošak se evidentira kao amortizacija. Sa druge strane, međufazna potrošnja uključuje trošak rentiranja fiksnog kapitala (opreme) kad god je on uzet pod zakup ili lizing, kao i sve nadoknade koje se plaćaju po osnovu autorskih prava, licenci, patenata i sl.

Međufazna potrošnja uključuje vrijednost svih proizvoda i usluga koje se koriste kao inputi u dodatnim aktivnostima preduzeća i vrijednost ovih inputa se ne razdvaja od inputa koji se koriste u primarnim i sekundarnim aktivnostima.

2.5.7.1. Vrijeme registrovanja i način vrednovanja međufazne potrošnje

Međufazna potrošnja evidentira se u momentu ulaska u proizvodni proces.

Međufazna potrošnja se valorizuje po nabavnim cijenama koje važe u momentu uključivanja inputa u proizvodni proces.

Nabavna cijena sastoji se od sledećih komponenti:

1. Osnovne cijene proizvodnje (proizvođačke cijene)
2. Transportnih troškova i troškova osiguranja (zavisni troškovi)
3. Nepovratnih poreza (umanjenih za subvencije) na proizvode

U praksi, preduzeća obično ne evidentiraju trošak inputa u momentu ulaska u proizvodni proces. Oni obično vode evidenciju o nabavkama i promjeni stanja na zalihama ovih proizvoda i usluga.

Kada se kao inputi koriste proizvodi i usluge koji se proizvode u samom preduzeću, oni se ne evidentiraju kao međufazna potrošnja niti kao output ostvaren u preduzeću.

2.5.7.2. Granica između međufazne potrošnje i zarada zaposlenih

U određenim slučajevima proizvodi i usluge koji se nabavljaju od strane preduzeća za potrebe proizvodnje ne koriste se u cjelini kao inputi u proizvodnom procesu, već jedan dio konzumiraju i troše zaposleni radnici.

Ukoliko te proizvode i usluge zaposleni radnici troše u slobodnom vremenu i za zadovoljenje svojih ličnih potreba, onda se ovaj vid potrošnje tretira kao nadoknade radnicima u naturi.

Ukoliko je, pak, neophodna potrošnja ovih proizvoda od strane radnika za potrebe proizvodnog procesa, onda ova potrošnja ima tretman međufazne potrošnje.

Sa stanovišta poslodavca nema neke velike razlike u načinu tretmana ovog oblika potrošnje, ali sa stanovišta Sistema ima jer različit tretman utiče na različitu vrijednost ostvarene dodatne vrijednosti i različitu strukturu računa raspodjele primarnog dohotka.

Kao međufazna potrošnja moraju biti evidentirani sledeći proizvodi i usluge:

1. Alati koji se koriste ekskluzivno u proizvodnom procesu;
2. Radna odjeća koja se koristi ekskluzivno u proizvodnom procesu;
3. Usluge smještaja radnika koje se ne mogu koristiti za potrebe stanovanja, već samo u radnom vremenu (barake, kabine i sl.)
4. Specijalni obroci koje zaposleni radnici moraju konzumirati u cilju efikasnog obavljanja radnih zaduženja;
5. Prevoz radnika do proizvodnih postrojenja;
6. Oprema neophodna za održavanje higijene radnih mjesta;
7. Oprema za prvu pomoć.

U nekim slučajevima zaposleni su obavezni da sami nabave neke od ovih proizvoda ili usluga i u tim slučajevima oni za vrijednost nabavke dobijaju nadoknadu od poslodavaca.

2.5.7.3. Granica između međufazne potrošnje i amortizacije (potrošnje fiksnog kapitala)

Međufazna potrošnja uključuje vrijednost proizvoda i usluga koji se koriste kao inputi u proizvodnom procesu, ali ne uključuje vrijednost potrošnje fiksnog kapitala (amortizaciju).

Međutim, u nekim slučajevima je teško razdvojiti međufaznu potrošnju od amortizacije.

Rashodi za nabavku opreme koja je malih dimenzija, koja je relativno jeftina i koja se koristi za obavljanje jednostavnih operacija tretiraju se kao rashodi za međufaznu potrošnju.

Redovna opravka i održavanje opreme (fiksnog kapitala) ima karakter međufazne potrošnje.

U slučaju rekonstrukcije, unapređenja i sličnih aktivnosti koje se provode na fiksnom kapitalu, onda te aktivnosti imaju tretman formiranja fiksnog kapitala i vrijednost se dodaje vrijednosti fiksnog kapitala u preduzeću.

Istraživanje i razvoj se preduzimaju u cilju unapređenja kvaliteta proizvoda ili uvođenja novih; kao i u cilju unapređenja efikasnosti proizvodnog procesa. Obično se rashodi ostvareni u ovim oblastima tretiraju kao investicije. S druge strane, proizvodi koji su rezultat ovih aktivnosti a koji se unose u proizvodni proces tretiraju se kao međufazna potrošnja.

Istraživanja novih ležišta minerala ne tretiraju se kao međufazna potrošnja, bez obzira na uspješnost istraživanja.

Tretman vojne opreme nije baš precizno definisan u Sistemu i on je mnogo više podložan specifičnim odlukama ili konvencijama pojedinačnih statističkih sistema. U prošlosti je važno pravilo da se vojna oprema tretira kao međufazna potrošnja, ali je to vrlo diskutabilno ako se ima u vidu da je krajnji rezultat upotrebe vojne opreme uvijek razaranja, a ne stvaranje nečega.

2.5.7.4. Kolektivne usluge

Kolektivne usluge koje se obezbjeđuju od strane državnih organa ne uključuju se u međufaznu potrošnju preduzeća, čak iako se koriste kao inputi u proizvodnom procesu. Takođe ni usluge koje besplatno obezbjeđuju neprofitne organizacije.

2.5.7.5. Socijalni transferi

Transferi u proizvodima i uslugama državnih organa i neprofitnih organizacija upućeni domaćinstvima a koji su proizvedeni od strane tržišno orjentisanih proizvođača, na računima državnih službi i neprofitnih organizacija ne tretiraju se kao međufazna potrošnja. Ove stavke se evidentiraju na računima sektora domaćinstava kao njihova potrošnja.

2.5.7.6. Usluge biznis asocijacija

Provizije, doprinosi i ostala davanja biznis asocijacijama od strane njihovih članova imaju tretman međufazne potrošnje.

2.5.7.7. Granica između međufazne potrošnje i dodajne vrijednosti

Ova granica nije obično definisana samo prirodom tehnološkog procesa uz koji se obavlja proizvodnja, već i načinom organizovanja proizvodnje i interne distribucije u preduzeću.

Usluge koje su neophodne kao inputi u proizvodnom procesu mogu biti nabavljene na tržištu ili proizvedene u dodatnim aktivnostima preduzeća. Ukoliko se nabavljaju na tržištu, onda njihova vrijednost smanjuje dodajnu vrijednost stvorenu u preduzeću ili povećava vrijednost međufazne potrošnje. Ukoliko se ove usluge proizvode u dodatnim aktivnostima, njihova vrijednost će svakako uticati na povećanje međufazne potrošnje, ali u manjoj mjeri nego što je to slučaj nabavke na tržištu.

2.5.8. Potrošnja fiksnog kapitala (amortizacija) (K.1)

Potrošnja fiksnog kapitala (amortizacija) predstavlja trošak proizvodnje. Generalno može biti definisana kao pad vrijednosti fiksnog kapitala u preduzeću tokom obračunskog perioda koje je rezultat upotrebe fiksnog kapitala za potrebe proizvodnog procesa. Amortizacija ne uključuje smanjenje vrijednosti fiksnog kapitala izazvanog elementarnim nepogodama, požarima i drugim vanrednim okolnostima. Ovakve promjene se evidentiraju kao “ostale promjene vrijednosti fiksnog kapitala”.

Vrijednost fiksnog kapitala može se obračunati primjenom različitih cijena. Cijene po kojima je fiksni kapital nabavljen u prošlosti u velikom broju slučajeva se razlikuju od aktuelnih cijena. Ipak, u skladu sa Sistemom, trošak fiksnog kapitala mora se obračunati po istorodnim cijenama kao i svi ostali inputi u proizvodnji. Kako se ostali inputi obračunavaju po aktuelnim cijenama, to se i vrijednost fiksnog kapitala koja služi kao osnovica za obračun amortizacije obračunava po aktuelnim cijenama.

2.5.8.1. Potrošnja fiksnog kapitala i rentiranje fiksnog kapitala

Renta za fiksni kapital plaća se po osnivu iznajmljivanja ili lizinga fiksnog kapitala koji se koristi u proizvodnom procesu za tačno utvrđeni vremenski period. Cijena rentiranja mora biti dovoljno visoka da pokrije trošak upotrebe fiksnog kapitala kao i troškove

pozajmljivanja opreme. Troškovi pozajmljivanja opreme obično su približni kamatnoj stopi koja važi na finansijskom tržištu za rok rentiranja i za vrijednost opreme.

Troškovi rentiranja opreme ne tretiraju se kao potrošnja fiksnog kapitala, već obično kao međufazna potrošnja.

2.5.8.2. Obračun amortizacije (potrošnje fiksnog kapitala)

Obračun amortizacije (potrošnje fiksnog kapitala) koji se vrši u preduzećima vrlo često je arbitražan jer je motivisan smanjenjem poreza i drugih dažbina. Iz tog razloga preporučuje se nezavisan obračun amortizacije kad god je to moguće.

Za obračun amortizacije ne koriste se istorijske cijene (cijene po kojima je fiksni kapital nabavljen) već aktuelne cijene. Tretman fiksnog kapitala imaju samo oni proizvodi koji su rezultat proizvodnog procesa a ne i prirodno stvoreni elementi, kao što je zemljište, mineralna nalazišta i sl.

Smanjenje vrijednosti fiksnog kapitala koje je rezultat uobičajenih nezgoda i šteta takođe se uključuje u obračun amortizacije. Smanjenje vrijednosti fiksnog kapitala koje je rezultat nepogoda ne uključuje se u vrijednost amortizacije. Takođe, smanjenje vrijednosti fiksnog kapitala usled novih tehnoloških rešenja ne smatra se potrošnjom fiksnog kapitala, dok se regularno zastarijevanje obračunava kao trošak fiksnog kapitala.

2.5.8.3. Metod stalnih zaliha (Perpetual Inventory Method)

Obračun vrijednosti fiksnog kapitala primjenom tekućih cijena

Metod stalnih zaliha podrazumijeva obračun vrijednosti fiksnog kapitala primjenom tekućih cijena.

Fiksni kapital kupljen u različitim periodima u prošlosti obračunava se po tekućim, aktuelnim cijenama, pri čemu se vrijednost fiksnog kapitala umanjuje po osnovu starosti.

Vrijednost fiksnog kapitala može se obračunati i po cijenama iz neke bazne godine kako bi se napravile vremenske serije vrijednosti fiksnog kapitala u preduzeću i omogućila intertemporalna poređenja.

Način obračuna amortizacije (stopa amortizacije) uslovljena je efikasnošću opreme u različitim starosnim dobima. U skladu sa tim postoje tri metoda:

1. Linearni (konstantni) metod – podrazumijeva da je efikasnost opreme konstantna sve do momenta prestanka korišćenja opreme
2. Linearno opadajući metod – pretpostavka je da efikasnost rada opreme i ostalog fiksnog kapitala linearno opada sa porastom starosti fiksnog kapitala
3. Konstantni geometrijski metod – pretpostavka geometrijskog pada efikasnosti fiksnog kapitala

Stope amortizacije (potrošnje fiksnog kapitala) nisu obično identične sa stopama promjene efikasnosti fiksnog kapitala. Ovo iz razloga što stope amortizacije pored efikasnosti fiksnog kapitala uzimaju u obzir i starost fiksnog kapitala i period zamjene istog.

Najjednostavniji način obračuna amortizacije je linearni metod po kome je ukupni trošak amortizacije u svakom obračunskom periodu identičan. Ipak, u određenim slučajevima primjenjuju se geometrijski metod.

Vrijednost fiksnog kapitala je izuzetno značajan podatak u Sistemu. U nacionalnim računima vrijednost fiksnog kapitala se evidentira u bruto i u neto obliku. Bruto vrijednost fiksnog kapitala podrazumijeva vrijednost bez oduzimanja amortizacije (potrošnje fiksnog kapitala) a neto vrijednost podrazumijeva bruto vrijednost umanjenu za vrijednost potrošnje fiksnog kapitala.

2.5.9. Osnovne, proizvođačke i prodajne cijene

U Sistemu se koristi više setova cijena za vrednovanje outputa i inputa u zavisnosti od toga da li se u cijenu uključuju porezi na proizvode umanjeni za subvencije i transportni troškovi. Takođe, način obračuna poreza na dodatu vrijednost (Value Added Tax) – VAT može se vršiti na nekoliko načina.

2.5.9.1. Osnovne i proizvođačke cijene

Sistem koristi dvije vrste cijena proizvoda, osnovn i proizvođačk cijene:

1. Osnovne cijene predstavljaju iznos novca koji dobija proizvođač za jedinicu svojih proizvoda od kupca umanjene za plaćene poreze na proizvode i uvećane za subvencije. Ove cijene isključuju bilo kakve transportne troškove nastale transportovanjem gotovih proizvoda van proizvođačkog pogona.

2. Proizvođačke cijene predstavljaju iznos novca koji dobija proizvođač za jedinicu svojih proizvoda od kupca umanjene za bilo koji oblik poreza na dodatu vrijednost. Ove cijene ne uključuju transportne troškove nastale transportovanjem gotovih proizvoda van proizvođačkog pogona.

Cijene po kojima svoje proizvode prodaju netržišno orjentisani proizvođači (koje su ekonomski nesignifikantne) ne spadaju u kategoriju osnovnih ni proizvođačkih cijena.

Kada se proizvodnja obavlja za sopstvene potrebe, onda se njena vrijednost utvrđuje na bazi osnovne cijene.

Ukoliko je vrijednost proizvodnje evidentirana po osnovnim cijenama, porez koji plaća kupac na te proizvode evidentira se kao državni prihod i ne učestvuje u vrijednosti ostvarene proizvodnje.

Porez na dodajnu vrijednost (Value Added Tax) – VAT i ostali srodni porezi

VAT je vrsta poreza koja se primjenjuje u velikom broju zemalja i odnosi se na najveći broj proizvoda i usluga. U mnogim zemljama VAT zamjenjuje ostale oblike poreza na proizvode, ili se eventualno primjenjuje kao dodatak porezima na proizvode.

VAT je oblik poreza koji se obračunava na nivou preduzeća. Proizvođači obračunavaju određeni procenat poreza na dodajnu vrijednost na sve proizvode koje prodaju. VAT se prikazuje kao posebna stavka u prodajnoj cijeni tako da kupci tačno znaju koliki iznos poreza plaćaju a koji dio ide proizvođačima. Proizvođači nisu obavezni da plaćaju državi čitav iznos poreza na dodajnu vrijednost, već taj iznos umanjuju za iznos poreza koji su već platili kao kupci proizvoda i usluga koje koriste kao inpute ili za formiranje fiksnog kapitala.

Porez na dodajnu vrijednost se obično ne obračunava prilikom izvoza – nerezidenti nemaju obavezu plaćanja VAT.

Poznavanje sledećih terminologija je važno za razumijevanje poreza na dodajnu vrijednost:

1. Obračunati VAT – porez na dodajnu vrijednost koji plaćaju prodavci prilikom prodaje i koji se posebno evidentira u prodajnoj cijeni;
2. Povratni VAT – porez na dodajnu vrijednost koji se plaća prilikom kupovine proizvoda međufazne potrošnje i formiranja fiksnog kapitala, a koji se kasnije oduzima od poreza na dodajnu vrijednost koju plaćaju proizvođači;
3. Nepovratni VAT – porez na dodatnu vrijednost koji plaćaju finalni potrošači i koji se oduzima od obaveza plaćanja poreza na dodajnu vrijednost koje oni imaju po drugim osnovama.

Bruto i neto obračunavanje poreza na dodanu vrijednost – VAT-a

Postoje dva alternativna načina obračuna poreza na dodajnu vrijednost – bruto i neto obračun. U skladu sa bruto načinom obračuna, u obračun poreza uključuju se sve obaveze, pa čak i one koje su povratne.

Ovaj način obračuna je komplikovan usled činjenice da mnogi prodavci u svoje cijene ne uključuju povratni porez na dodajnu vrijednost.

Iz tog razloga Sistem preporučuje obračun poreza na dodajnu vrijednost primjenom neto koncepta, u skladu sa kojim:

1. Proizvodi i usluge se vrednuju po cijenama koje isključuju povratni VAT
2. Proizvodi i usluge se kupuju po cijenama koje uključuju nepovratni porez na dodajnu vrijednost.

Sistem neto obračunavanja je nepogodan jer se onda transakcije evidentiraju po azličitim cijenama za transaktore: za prodavce cijene su umanjene za povratni VAT a za kupce cijene se ne umanjuju.

2.5.9.2. Kupovne cijene

Kupovne cijene predstavljaju iznos novca koji kupci plaćaju prilikom kupovine proizvoda i uluga a koji ne uključuje povratne poreze na dodajnu vrijednost ili slične forme povratnih poreza. Kupovne cijene uključuju transportne troškove koji se tiču transporta roba od proizvođača do prodavca.

Kada se kupovna cijena odnosi na transakciju koja je nastala između proizvođača i kupca direktno, onda se kupovne cijene razlikuju od proizvođačkih za:

1. Vrijednost nepovratnog poreza na dodajnu vrijednost
2. Vrijednost transportnih troškova koji se odnose na transport robe od proizvođača do kupca.

Ukoliko u transakciji ne učestvuju direktno proizvođač i krajnji potrošač, onda se ove cijene razlikuju i za marže koje pripadaju prodavcima na veliko i malo.

2.5.10. Vrednovanje inputa i outputa

2.5.10.1. Vrednovanje outputa

Proizvodi i usluge koji se proizvode u cilju prodaje po ekonomski signifikatnim cijenama mogu biti vrednovani po osnovnim ili proizvođačkim cijenama. Sistem preporučuje vrednovanje po osnovnim cijenama, a ukoliko to nije moguće, po cijenama faktora proizvodnje.

Proizvodi koji se proizvode za sopstvenu upotrebu vrednuju se po prosječnim osnovnim cijenama koje važe za slične ili iste proizvode na tržištu. Alternativno, netržišni output može se vrednovati na osnovu troškova proizvodnje.

2.5.10.2. Vrednovanje međufazne potrošnje

Proizvodi i usluge koji se koriste za međufaznu potrošnju vrednuju se po kupovnim cijenama. Ukoliko se kao inputi koriste finalni proizvodi drugih proizvođačkih jedinica u preduzeću, onda se oni vrednuju po proizvođačkim cijenama uvećanim za eventualne transportne troškove.

2.5.11. Bruto i neto dodajna vrijednost (B.1)

Dodajna vrijednost je ravnotežna stavka na računu proizvodnje za institucionalne jedinice ili sektore, preduzeća ili djelatnosti.

Može se izračunati na dva načina, koja se međusobno razlikuju u zavisnosti od toga da li uključuju trošak fiksnog kapitala ili ne.

1. *Bruto dodajna vrijednost* jednaka je vrijednosti proizvodnje umanjene za vrijednost utrošene međufazne potrošnje
2. *Neto dodajna vrijednost* jednaka je vrijednosti proizvodnje umanjene za vrijednost utrošene međufazne potrošnje i vrijednost utrošenog fiksnog kapitala (amotrizacije)

Bruto dodajna vrijednost je veličina koja onemogućava duplo obračunavanje vrijednosti stvorene u proizvodnom procesu tako što iz svoje vrijednosti isključuje vrijednost međufazne potrošnje.

Proizvodni proces može biti predstavljen vektorom količina roba i usluga potrošenih od strane proizvođača u kome inputi imaju negativan predznak. Pridružujući ovome vektor cijena, bruto dodajna vrijednost se može izračunati kao produkt vektor ova dva vektora.

Ako je $\mathbf{q}$ – vektor količine utrošenih roba, a

$\mathbf{p}$ – vektor cijena

onda je bruto dodajna vrijednost jednaka $\mathbf{p}'\mathbf{q}$

Alternativni način mjerenja bruto dodajne vrijednosti je kombinacija različitih vektora cijena sa jediničnim vektorom količina proizvoda i usluga.

2.5.11.1. Alternativni načini mjerenja bruto dodajne vrijednosti

Alternativni načini mjerenja bruto dodajne vrijednosti razlikuju se u zavisnosti od cijena koje se koriste prilikom mjerenja.

Bruto dodata vrijednost mjerena po osnovnim cijenama

Bruto dodajna vrijednost po osnovnim cijenama jednaka je razlici između vrijednosti proizvodnje vrednovane po osnovnim cijenama i vrijednosti međufazne potrošnje vrednovane po kupovnim cijenama.

Bruto dodata vrijednost mjerena po proizvođačkim cijenama

Bruto dodajna vrijednost po osnovnim cijenama jednaka je razlici između vrijednosti proizvodnje vrednovane po proizvođačkim cijenama i vrijednosti međufazne potrošnje vrednovane po kupovnim cijenama.

2.5.11.2. Bruto dodajna vrijednost kao faktorski trošak

Bruto dodajna vrijednost se ne tretira u Sistemu kao faktorski trošak.

Razlog za ovo prevashodno leži u tome da ne postoje precizno utvrđen vektor cijena po kojem bi se vrijednost bruto dodajne vrijednosti mogla utvrditi.

S druge strane, bruto dodajna vrijednost ima više karakter dohotka nego proizvodnje.

2.5.12. Agregati proizvodnje koji se oslanjaju na koncept dodatne vrijednosti

Najznačajniji agregat proizvodnje u Sistemu je BRUTO DOMAĆI PROIZVOD (Gross Domestic Product) – GDP, koje je jednak ukupnoj dodatnoj vrijednosti stvorenoj od strane svih institucionalnih jedinica na nivou čitave privrede.

Iako se GDP oslanja na dodajnu vrijednost i na račun proizvodnje, on se alternativno, primjenom tržišnih cijena, može izračunati i sumiranjem svih izdataka za finalnu potrošnju ostvarenih od strane institucionalnih jedinica u privredi (uključujući sektor inostranstva) umanjениh za vrijednost uvoza proizvoda i usluga.

U SNA GDP po tržišnim cijenama definiše se kao suma svih izdataka za finalnu potrošnje od strane institucionalnih jedinica (uključujući sektor inostranstvo) umanjena za uvoz. Uvoz se u ovom slučaju vrednuje na isti način kao i izvoz, što znači da porezi na uvoz umanjени za subvencije nisu uključeni.

Ako sa druge strane GDP mjerimo kao sumu dodajne vrijednosti ostvarene u privredi i mjerene po tržišnim cijenama, onda će se na ova dva načina izračunati GDP međusobno

razlikovati za iznos poreza na uvoz umanjenih za subvencije. Da bi se ovi iznosi izjednačili, neophodno je GDP mjerenom kao suma dodatne vrijednosti na nivou privrede po tržišnim cijenama dodati vrijednost poreza na uvoz umanjen za subvencije.

Nakon prethodno rečenog, može se sumirati:

GDP po tržišnim cijenama mjeren sa rashodne strane jednak je sumi:

- Vrijednost finalne potrošnje domaćinstava obračunate po kupovnim cijenama
- + Vrijednost finalne potrošnje neprofitnih organizacija obračunate po kupovnim cijenama
- + Finalna potrošnja države obračunata po kupovnim cijenama
- + Bruto povećanje vrijednosti fiksnog kapitala obračunato po kupovnim cijenama
- + Nabavke – kupovine dragocjenosti obračunate po kupovnim cijenama
- + Promjene u zalihama
- + Izvoz obračunat po kupovnim cijenama u inostranstvu
- Uvoz obračunat po kupovnim cijenama u inostranstvu

Posmatrano sa proizvodne strane, GDP se može definisati kao:

a)

- GDP = Suma bruto dodajne vrijednosti obračunata po proizvođačkim cijenama
- + Porezi umanjeni za subvencije za uvoz
- + Nepovratni VAT

b)

- GDP = Suma bruto dodajne vrijednosti obračunata po osnovnim cijenama
- + Porezi umanjeni za subvencije na proizvode

c)

GDP = Suma bruto dodajne vrijednosti kao faktorski trošak
+ Porezi umanjeni za subvencije na proizvode
+ Ostali porezi umanjeni za subvencije

2.5.12.1. Domaća proizvodnja

GDP mjeri vrijednost stvorenu od strane rezidenata određene teritorije.

GDP nije ograničen teritorijalnim granicama zemlje. Proizvodnja rezidenata ostvarena u inostranstvu imaće tretman izvoza i povećavaće GDP, i neće imati uticaja na GDP zemlje u kojoj rezident obavlja ekonomsku aktivnost.

2.5.12.2. GDP u Crnoj Gori u 1997. godini

Račun 0: Račun proizvoda i usluga

Izvori		Upotreba
P.1. Proizvodnja	11.987	P.2. Međufazna potrošnja 6.098
D.21 Porezi na proizvode	871	P.3/ Rashodi za finalnu potrošnju/ 7.466
D.31 Subvencije na proizvode	-168	P.4 stvarnja finalna potrošnja
P.7 Uvoz proizvoda i usluga	5.206	P.31/ Rashodi za individualnu finalnu 5.967
P.71 Uvoz proizvoda	4.553	P.41 potrošnju/ stvarnja ind. finalna potrošnja
P.72 Uvoz usluga	653	P.32/ Rashodi za kolektivnu finalnu 1.499
		P.42 potrošnju/ stvarnja kolekt. finalna potrošnja
		P.51 Bruto vrijednost fiksnog kapitala 847
		P.52 Promjene na zalihama 296
		P.53 Nabavke umanjene za odlive 0
		P.6 Izvoz proizvoda i usluga 3.190
		P.61 Izvoz proizvoda 2.343
		P.62 Izvoz usluga 847
Ukupno raspoloživa sredstva	17.896	Ukupno upotrijebljena sredstva 17.896

Račun 1. Račun proizvodnje

Izvori			Upotreba		
P.2	Međufazna potrošnja	6.098	P.1.	Proizvodnja	11.987
			D.31	Porezi umanjeni za subvencije na proizvode	703
B.1.g	Bruto domaći proizvod	6.592			
K.1	Potrošnja fiksnog kapitala	1.193			
B.1.n	Neto domaći proizvod	5.399			

2.6. Račun primarne distribucije dohotka

Račun primarne distribucije dohotka sastoji se iz dva dijela: Računa formiranja dohotka i Računa alokacije primarnog dohotka (tabele 2.6.1. i 2.6.2.). Ukoliko je potrebno, za potrebe ekonomske analize formiraju se i dva podračuna: Račun formiranja preduzetničkog dohotka (tabela 2.6.3.) i račun alokacije ostalog primarnog dohotka.

Opšta svrha formiranja računa distribucije primarnog dohotka jeste analiza (prikaz) kako se primarni dohodak distribira među institucionalnim jedinicama na osnovu njihovog učešća i doprinosa u procesu proizvodnje i vlasništvu nad aktivom. Vrijednost dohotka utvrđuje se na osnovu dodatne vrijednosti stvorene u proizvodnom procesu.

2.6.1. Račun formiranja dohotka

Račun formiranja dohotka formira se za rezidentne institucionalne jedinice ili grupe rezidentnih institucionalnih jedinica u skladu sa njihovim kapacitetima i učešćem u procesu proizvodnje proizvoda i usluga. Predstavlja dalji nastavak računa proizvodnje u kome se registruje ostvarena proizvodnja od strane institucionalnih jedinica. Slično kao i račun proizvodnje, i ovaj račun može biti sastavljen na nivou preduzeća, sektora i čitave privrede, kao i na nivou institucionalnih jedinica.

Račun formiranja dohotka uključuje samo one institucionalne jedinice i sektore koji u procesu proizvodnje stvaraju dohodak, i analogno tome, isključuje sve institucionalne jedinice i grupe koje ne stvaraju dohodak.

Na desnoj strani računa formiranja dohotka nalazi se samo jedna stavka – vrijednost bruto dodatne vrijednosti stvorene u procesu proizvodnje u određenom vremenskom periodu. To je inače ravnotežna stavka računa proizvodnje i prenesena je na račun formiranja dohotka.

Na lijevoj strani Računa formiranja dohotka bilježe se sve upotrebe formiranog dohotka. Kako se vlasnički dohodak evidentira na drugom računu, postoje samo dvije stavke na koje se distubira dodatna vrijednost stvorena u procesu proizvodnje: zarade zaposlenih i porezi umanjani za subvencije. Porezi na proizvodnju koji se pojavljuju na ovom računu ne uključuju bilo koji oblik poreza na imovinu.

Struktura i iznos poreza na proizvode koji su prikazani u Računu formiranja dohotka variraju u zavisnosti od načina na koji je obračunata vrijednost proizvodnje. Ključni problem je da li je uključen porez na dodatnu vrijednost –VAT ili ne. VAT se obično ne uključuje u vrijednost proizvodnje pa samim tim ni u račun formiranja dohotka, jer, prvo: cijene po kojima se obračunava proizvodnja ne moraju obavezno sadžati VAT plaćen na gotove proizvode, a sa druge strane ukoliko cijene i uključuju VAT, onda se obično radi o povratnom VAT-u koji se umanjuje za iznos VAT-a plaćenog prilikom nabavke proizvoda međufazne potrošnje, tako da se faktički opet ne evidentira.

Ravnotežna stavka na Računu formiranja dohotka je operativni višak ili mješoviti dohodak, koji se dobija kada se od ukupne dodajne vrijednosti oduzmu naknade zaposlenima i porezi na proizvodnju umanjeni za subvencije.

2.6.2. Račun alokacije primarnog dohotka

Račun alokacije primarnog dohotka fokusira se na rezidentne institucionalne jedinice i njihovu ulogu kao primalaca dohotka. Ovaj račun uključuje dohodak stvoren po osnovu vlasništva nad imovinom. Za razliku Računa proizvodnje i Računa formiranja dohotka, Račun alokacije primarnog dohotka se ne može formirati za preduzeća i sektore, već samo za institucionalne jedinice i privredu u cjelini.

Postoje dvije grupe dohodaka koji se registruju kao izvori alokacije na desnoj strani Računa alokacije primarnog dohotka.

Prva grupa sastoji se od dohodaka koji su evidentirani na Računu formiranja dohotka, i to:

1. Zarade zaposlenih
2. Porezi na proizvodnju umanjeni za subvencije
3. Operativni višak ili mješoviti dohodak

Drugu grupu čine dohoci ostvareni po osnovu vlasništva nad imovinom, i to:

1. Kamate, dividende i ostali dohoci koje ostvaruju vlasnici finansijske imovine;
2. Rente po osnovu vlasništva nad zemljom, objektima i drugim oblicima imovine.

Na lijevoj strani, koja tretira upotrebu primarnog dohotka, prikazuju se samo vlasnički dohoci plaćeni institucionalnim jedinicama u ekonomiji.

Ravnotežna stavka na Računu je ukupna vrijednost primarnog dohotka ostvarena od strane institucionalnih jedinica u Sistemu umanjena za plaćanja po osnovu vlasničkih dohodaka. Na nivou privrede, ova ravnotežna stavka se označava kao **nacionalni dohodak**.

S obzirom da različitim sektorima i različitim grupama institucionalnih jedinica pripadaju različite vrste dohodaka, to je onda struktura računa alokacije primarnog dohotka različita za pojedine sektore. Tako na primjer:

1. Račun alokacije primarnog dohotka sektora finansijskih i nefinansijskih korporacija sastoji se od operativnog viška uvećanog za razliku između vlasničkih dohodaka i obaveza po osnovu plaćanja vlasničkih dohodaka;
2. Račun alokacije primarnog dohotka sektora države i državnih organa sastoji se iz poreskih prihoda umanjenih za subvencije uvećanih za razliku između vlasničkih dohodaka i obaveza po osnovu plaćanja vlasničkih dohodaka;
3. Račun alokacije primarnog dohotka sektora domaćinstava sastoji se od zarada zaposlenih i mješovitog dohotka koji ostvaruju domaćinstva uvećanih za

razliku između vlasničkih dohodaka i obaveza po osnovu plaćanja vlasničkih dohodaka;

4. Račun alokacije primarnog dohotka sektora neprofitnih organizacija sastoji se od razlike između vlasničkih dohodaka i obaveza po osnovu plaćanja vlasničkih dohodaka;

2.6.3. Bruto nacionalni dohodak i neto nacionalni dohodak

Neto nacionalni dohodak (NNI) jednak je sumi neto bilansa primarnog dohotka ostvarenih od strane svih institucionalnih jedinica u privredi.

Analogno tome, Bruto nacionalni dohodak (GNI) jednak je sumi bruto bilansa primarnog dohotka ostvarenih od strane svih institucionalnih jedinica u privredi.

Važno je napomenuti da i NNI i GNI predstavljaju agregate i indikatore dohotka a ne i proizvodnje.

Ako znamo da GDP – Bruto domaći proizvod, predstavlja ukupnu vrijednost stvorene bruto dodajne vrijednosti od strane svih rezidentnih institucionalnih jedinica proizvodno sposobnih u privredi, uvećanu za poreze na proizvodnju i uvoz umanjene za subvencije, i ako znamo da GNI predstavlja sumu primarnih dohodaka ostvarenih od strane istih tih rezidentnih jedinica, onda razliku između GDP i GNI čini razlika između dohodaka rezidenata primljenih od strane nerezidenata i dohodaka nerezidenata plaćenih od strane rezidenata.

Suštinska razlika između ova dva agregata nije u tome da li se odnose na “domaće” ili “nacionalne” kategorije. Suština je u tome da GDP mjeri vrijednost proizvodnje a GNI ostvareni dohodak.

2.6.4. Račun stvaranja preduzetničkog dohotka

Račun lokacije primarnog dohotka može biti podijeljen na dva dijela: Račun stvaranja preduzetničkog dohotka i Račun alokacije ostalih primarnih dohodaka.

Svrha konstruisanja Računa stvaranja preduzetničkog dohotka jeste definisanje još jedne ravnotežne stavke – preduzetničkog dohotka ostvarenog u proizvodnji, koji je važan indikator za sve tržišno orjentisane proizvođače.

I ovaj račun može biti konstruisan samo na nivou institucionalnih jedinica i sektora a ne i na nivou preduzeća ili djelatnosti.

Preduzetnički dohodak ostvaren od strane finansijskih i nefinansijskih korporacija, quazi-korporacija i nekorporisanih preduzeća jednak je sumi:

Operativni višak ili mješoviti dohodak
+ Vlasnički dohodak ostvaren po osnovu vlasništva nad produktivnom imovinom

---

- Obaveze po osnovu upotrebe imovine drugih institucionalnih jedinica (vlasnički dohodak plaćen drugim institucionalnim jedinicama)

Tabela 2.6.1. Račun stvaranja dohotka – Račun II.1.1.

Upotreba

Izvori

Upotreba									Izvori								
Ukupno	Ulaz za Račun proizvoda i usluga	Inostranstvo	S.1 Ukupna privreda	S.15 NPOFD	S.14 Domaćins tva	S.13 Država	S.12 Finansijske korporacije	S.11 nefinansijske korporacije	Transakcije i ravnotežne stavke	S.11 nefinansijske korporacije	S.12 Finansijske korporacije	S.13 Država	S.14 Domaćins tva	S.15 NPOFD	S.1 Ukupna privreda	Ulaz za Inostranstvo Račun proizvoda i usluga	Ukupno
									B.1g/B.1 *g	Bruto dodajna vrijednost/ GDP	854	73	188	575	31	1.854	1.854
									B.1n/B.1 *n	Neto dodajna vrijednost / NDP	717	63	158	533	28	1.632	1.632
762			762	23	39	140	15	545	D.1	Naknade zaposlenima							
569			569	12	39	87	10	421	D.11	Plate i zarade							
193			193	11	0	53	5	124	D.12	Socijalni doprinosi zaposlenima							
174			174	10	0	48	4	112	D.121	Stvarni socijalni doprinosi zaposlenima							
19			19	1	0	5	1	12	D.122	Uplaćeni socijalni doprinosi zaposlenioma							
235			235	0	3	2	3	86	D.2	Porezi na proizvode i uvoz							
141			141						D.21	Porezi na proizvode							
121			121						D.211	VAT							
17			17						D.212	Porezi na uvoz							
17			17						D.2121	Uvozne carine							
0			0						D.2122	Porezi na uvoz izuzev VAT i carina							
1			1						D.213	Izvozni porezi							
2			2						D.214	Porezio na proizvode izuzev VAT, uvoznih i izvoznih poreza							
94			94	0	3	2	3	86	D.29	Ostali porezi na proizvodnju							
-44			-44	0	-1	0	0	-35	D.3	Subvencije							
-8			-8						D.31	Subvencije na proizvode							
0			0						D.311	Uvozne subvencije							
0			0						D.312	Izvozne subvencije							
-8			-8						D.319	Ostale subvencije na proizvode							
-36			-36	0	-1	0	0	-35	D.39	Ostale subvencije na proizvodnju							
459			459	8	92	46	55	258	B.2g	Bruto operativni višak							
442			442		442				B.3g	Bruto mješoviti dohodak							
247			247	5	60	16	45	121	B.2n	Neto operativni višak							
432			432		432				B.3n	Neto mješoviti dohodak							

Sistem nacionalnih računa

Tabela 2.6.2. Račun primarne alokacije dohotka – Račun II.1.2.

Upotreba

Izvori

Upotreba									Izvori									
Ukupno	Ulaz za		S.1	S.15	S.14	S.13	S.12	S.11	Transakcije i ravnotežne stavke	S.11	S.12	S.13	S.14	S.15	S.1	Ulaz za		Ukupno
	Račun proizvoda i usluga	Inostranstvo	Ukupna privreda	NPOFD	Domaćinstva	Država	Finansijske korporacije	nefinansijske korporacije		nefinansijske korporacije	Finansijske korporacije	Država	Domaćinstva	NPOFD	Ukupna privreda	Inostranstvo	Račun proizvoda i usluga	
									B.2g	Bruto operativni višak	258	55	46	92	8	459		459
									B.3g	Bruto mješoviti dohodak						442		442
									B.2n	Neto operativni višak	121	45	16	60	5	247		247
									B.3n	Neto mješoviti dohodak						432		432
6		6							D.1	Naknade zaposlenima						766	2	762
6		6							D.11	Plate i zarade						573	2	569
									D.12	Socijalni doprinosi zaposlenima						193	0	193
									D.121	Stvarni socijalni doprinosi zaposlenima						174	0	174
									D.122	Uplaćeni socijalni doprinosi zaposlenioma						19	0	19
	0								D.2	Porezi na proizvode i uvoz			235			235	0	235
	0								D.21	Porezi na proizvode			141			141	0	141
	0								D.211	VAT			121			121	0	121
	0								D.212	Porezi na uvoz			17			17	0	17
	0								D.2121	Uvozne carine			17			17	0	17
	0								D.2122	Porezi na uvoz izuzev VAT i carina			0			0	0	0
	0								D.213	Izvozni porezi			1			1	0	1
									D.214	Porezio na proizvode izuzev VAT, uvoznih i izvoznih poreza								2
	0								D.29	Ostali porezi na proizvodnju			94			94	0	94
	0								D.3	Subvencije			-44			-44	00	-44
	0								D.31	Subvencije na proizvode			-8			-8	0	-8
	0								D.311	Uvozne subvencije			0			0	0	0
	0								D.312	Izvozne subvencije			0			0	0	0
	0								D.319	Ostale subvencije na proizvode			-8			-8	0	-8
	0								D.39	Ostale subvencije na proizvodnju			-36			-36	0	-36
454	63		391	6	41	42	167	135	D.4	Dohodak od vkladništva	86	141	32	150	7	416	38	454
230	13		217	6	14	35	106	56	D.41	Kamate	33	106	14	49	7	209	21	230
120	36		84	0		0	36	48	D.42	Distribuiranin dohodak od korporacija	3	25	18	57	0	103	17	120
60	0		60				36	24	D.421	Dividende	3	25	5	13	0	46	14	60
									D.422	Ostali prihodi od korporacija								
14	14		0	0		0	0	0	D.43	Zaade po osnovu reinvestiranja	4	7	0	3	0	14	0	14
25			25				25		D.44	Dohodak po osnovu osiguranja	5	0	0	20	0	25	0	25
65			65	0	27	7	0	31	D.45	Renta	41	3	0	21	0	65		65
1.883			1.883	9	1.409	227	29	209	B.5g/B.5 *g	Bruto bilans primarnih dohodaka/bruto nacionalni dohodak								
1.661			1.661	6	1.367	197	19	72	B.5n/B.5 *n	Neto bilans primarnih dohodaka/ neto nacionalni dohodak								

Tabela 2.6.3. Primarna alokacija dohotka – Identifikacija preduzetničkog dohotka.

Upotreba

Izvori

Račun	Ukupno	Ulaz za		S.1	S.15	S.14	S.13	S.12	S.11	Transakcije i ravnotežne stavke	S.11	S.12	S.13	S.14	S.15	S.1	Ulaz za		Ukupno	Račun
		Račun proizvoda i usluga	Inostranstvo	Ukupna privreda	NPOFD	Domaćinstva	Država	Finansijske korporacije	nefinansijske korporacije		nefinansijske korporacije	Finansijske korporacije	Država	Domaćinstva	NPOFD	Ukupna privreda	Račun proizvoda i usluga	Inostranstvo		
II.1.2.2. Preduzetnički dohodak										B.2g	Bruto operativni višak	258	55	46	92	8				II.1.2.2. Preduzetnički dohodak
										B.3g	Bruto mješoviti dohodak				442					
										B.2n	Neto operativni višak	121	45	16	60	5				
										B.3n	Neto mješoviti dohodak				432					
										D.4	Dohodak od vklasništva									
										D.41	Kamate									
										D.42	Distribuiranin dohodak od korporacija									
										D.421	Dividende									
										D.422	Ostali prihodi od korporacija									
										D.43	Zaade po osnovu reinvestiranja									
									D.44	Dohodak po osnovu osiguranja										
									D.45	Renta										
	901			901	6	532	41	65	257	B.4g	Bruto preduzetnički dohodak									
	679			679	3	490	11	55	120	B.4n	Neto preduzetnički dohodak									
II.1.2.2. Alokacija ostalog primarnog dohotka										B.4g	Bruto preduzetnički dohodak	257	65	41	532	6	901		901	
										B.4n	Neto preduzetnički dohodak	120	55	11	490	3	679		679	
		6	6							D.1	Naknade zaposlenima				766		766	2	768	
		6	6							D.11	Plate i zarade				573		573	2	575	
										D.12	Socijalni doprinosi zaposlenima				193		193	0	193	
										D.121	Stvarni socijalni doprinosi zaposlenima				174		174	0	174	
										D.122	Uplaćeni socijalni doprinosi zaposlenioma				19		19	0	19	
		0	0							D.2	Porezi na proizvode i uvoz				235		235	0	235	
		0	0							D.21	Porezi na proizvode				141		141	0	141	
		0	0							D.211	VAT				121		121	0	121	
		0	0							D.212	Porezi na uvoz				17		17	0	17	
		0	0							D.2121	Uvozne carine				17		17	0	107	
		0	0							D.2122	Porezi na uvoz izuzev VAT i carina				0		0	0	1	
		0	0							D.213	Izvozni porezi				1		1	0	2	
										D.214	Porezio na proizvode izuzev VAT, uvoznih i izvoznih poreza									
	0	0							D.29	Ostali porezi na proizvodnju				94		94	0	94		
	0	0							D.3	Subvencije				-44		-44	0	-44		
	0	0							D.31	Subvencije na proizvode				-8		-8	0	-8		
	0	0							D.311	Uvozne subvencije				0		0	0	0		
	0	0							D.312	Izvozne subvencije				0		0	0	0		
	0	0							D.319	Ostale subvencije na proizvode				-8		-8	0	-8		
	0	0							D.39	Ostale subvencije na proizvodnju				-36		-36	0	-36		

Sistem nacionalnih računa

194	39	155	4	34	33	36	48	D.4	Dohodak od vlasništva	28	145	7	180	18	198
54	3	51	4	14	33		48	D.41	Kamate	14	49	7	70	6	76
120	36	84				36	24	D.42	Distribuiranin dohodak od korporacija	14	52	0	66	12	78
60	0	60				36	24	D.421	Dividende	1	8	0	9	9	18
60	36	24				0	0	D.422	Ostali prihodi od korporacija	13	44	0	57	3	60
0		0				0		D.43	Zarade po osnovu reinvestiranja		3	0	3		3
								D.44	Dohodak po osnovu osiguranja		20	0	20		20
20		20	0	20				D.45	Renta		21	0	21		21
1.883		1.883	9	1409	227	29	209	B.5g/ B.5*g	Bruto bilans primarnih dohodaka/ bruto nacionalni dohodak						
1.661		1.661	6	1367	197	19	72	B.5n/ B.5*n	Neto bilans primarnih dohodaka/ neto nacionalni dohodak						

2.6.5. Zarade zaposlenih (D.1)

Zarade zaposlenih se evidentiraju na Računu formiranja dohotka i na Računu alokacije primarnog dohotka.

Zarade zaposlenih se definišu kao: sva plaćanja, u novcu ili naturi, zaposlenima od strane preduzeća po osnovu radnog angažovanja u preduzeću u određenom vremenskom periodu.

Zarade zaposlenih se evidentiraju na njihovoj stvarnoj osnovi, to jest tačno u vrijednosti u kojoj su isplaćene radnicima. Zarade zaposlenih ne uključuju poreze koje plaća preduzeće na plate zaposlenih radnika. Porezi koje preduzeće plaća na zarade radnika tretiraju se u Sistemu kao porezi na proizvodnju.

U Sistemu nije uvijek precizno razgraničeno kada je radnik zaposlen ili samo-zaposlen. U cilju preciznog definisanja pojma zaposleni, neophodno je precizirati što se u Sistemu smatra zaposlenošću i samo-zaposlenošću.

2.6.6. Porezi na proizvodnju i uvoz (D.2)

Porezi su obavezna, nepovratna plaćanja, u novcu ili naturi, usmjerena od strane institucionalnih jedinica ka sektoru države i državnih organa. Oni se označavaju kao nepovratni jer državni organi eksplicitno ne obećavaju ništa za uzvrat institucionalnim jedinicima koje su platile porez.

Porezi na proizvodnju i uvoz sastoje se od:

Poreza na proizvodnju plaćenih na proizvode i usluge nakon završetka proizvodnog procesa, procesa distribucije i prodaje roba od strane proizvođača; oni uključuju poreze na uvoz koji se plaćaju kada robe uđu na rezidentnu teritoriju. Kada se vrijednost proizvodnje utvrđuje na osnovu osnovnih cijena, vrijednost poreza na domaću proizvodnju ne ulazi u račune SNA.

- + Ostali porezi na proizvodnju koji se uglavnom sastoje od poreza na upotrebu vlastitog zemljišta, zgrada i ostale imovine u proizvodne svrhe, kao i poreza plaćenih na osnovu zarada zaposlenih.

Na nivou preduzeća porezi na proizvodnju se evidentiraju van dodatne vrijednosti, kao trošak proizvodnje.

2.6.7. Subvencije (D.3)

Subvencije su tekuća nepovratna plaćanja koja državni organi upućuju preduzećima u cilju podrške proizvodnim aktivnostima kojima se preduzeća bave. Subvencije mogu primati rezidentni proizvođači ili uvoznici. Subvencije utiču na nivo proizvodnje preduzeća i na cijene po kojima preduzeća plasiraju proizvode.

Subvencije se ne plaćaju finalnim potrošačima a tekući transferi koje državni organi upućuju domaćinstvima nemaju tretman subvencija već socijalnim davanja. Takođe, subvencije ne uključuje dotacije koje državni organi upućuju preduzećima sa ciljem formiranja fiksnog kapitala.

2.6.8. Operativni višak ili mješoviti dohodak (B.2/B.3)

Operativni višak ili mješoviti dohodak su dva različita termina koja koriste različite vrste preduzeća kao ravnotežne stavke. Operativni višak ili mješoviti dohodak su ravnotežne stavke koje se satoje iz:

	Dodajna vrijednost
-	Zarade zaposlenih
-	Porezi na proizvodnju
+	Primljene subvencije

Dodajna vrijednost se mjeri u neto obliku – oduzima se vrijednost amortizacije (potrošnje fiksnog kapitala).

Mješoviti dohodak koriste kao ravnotežnu stavku nekorporisana preduzeća koja su u vlasništvu domaćinstava, koja mogu biti u individualnom ili ortačkom obliku, i čiji vlasnik (vlasnici) i drugi članovi domaćinstva mogu biti zaposleni u njemu bez ikakve nadoknade.

Operativni višak je mjera vrijednosti stvorena u proizvodnom procesu prije isključivanja bilo kakvih implicitnih rashoda po osnovu kamata, renti ili drugih nadoknada plaćenih po osnovu korišćenja finansijske imovine.

Iako operativni višak ne isključuje ove rashode koji se odnose na korišćenje finansijske i drugih oblika aktiva, njegova vrijednost mora biti dovoljna da pokrije ove troškove.

Za obračunavanje vrijednosti operativnog viška nije svejedno da li preduzeće u proizvodnom procesu koristi sopstvenu ili pozajmljenu fiksnu aktivu. Ukoliko je riječ o

pozajmljenoj aktivi onda se trošak zakupa i ostalih nadoknada evidentira kao dio međufazne potrošnje.

2.6.9. Dohodak po osnovu vlasništva (D.4)

Dohodak po osnovu vlasništva je dohodak koji se dobija po osnovu vlasništva nad finansijskom imovinom i ostalom nepokretnom neproizvedenom aktivom kao što je zemljište. Dohodak po osnovu vlasništva nastaje kada vlasnici imovinu ustupe drugoj institucionalnoj jedinici na korišćenje.

Dohodak od vlasništva može biti definisan kao: prihod ostvaren od strane imaooca finansijske aktive ili nepokretne neproizvedene aktive uz određenju nadoknadu koju je kosrinik aktive dužan isplatiti vlasniku.

Dohodak po osnovu vlasništva može biti klasifikovan u sledeće kategorije:

1. Kamata
2. Distribuirani dohodak korporacija
  - a) Dividende
  - b) Povlačenje dohotka sa računa quazi-korporacija
3. Reinvestirane zarade po osnovu direktnih stranih investicija
4. Dohodak vlasnika polisa osiguranja
5. Renta

2.7. Račun sekundarne distribucije dohotka

2.7.1. Račun sekundarne distribucije dohotka

Račun sekundarne distribucije dohotka prikazuje kako se bilans primarnog dohotka institucionalnih jedinica i sektora transformiše u raspoloživi dohodak primanjem i davanjem tekućih transfera isključujući socijalne transfere u naturi.

Račun sekundarne distribucije dohotka u naturi prikazuje proces redistribucije dohotka u naprednijoj formi. Pokazuje kako se raspoloživi dohodak institucionalnih jedinica transformiše u prilagođeni raspoloživi dohodak primanjem i davanjem socijalnih transfera u naturi.

Izuzev raspoloživog dohotka i ravnotežne stavke koja se prenosi sa računa primarnog dohotka, svi elementi Računa sekundarne distribucije dohotka sastoje se od tekućih transfera.

Transferi su jednostrane transakcije u kojima jedna institucionalna jedinica obezbeđuje proizvode i usluge drugoj institucionalnoj jedinici bez ikakve povratne nadoknade u novcu ili naturi. Kapitalni transferi su jednostrane transakcije u kojima se prenose vlasnička prava ili obaveze na drugu institucionalnu jedinicu bez ikakve povratne nadoknade. Transferi koji nemaju status kapitalnih označavaju se kao tekući transferi.

Postoje tri vrste tekućih transfera:

1. Tekući transferi dohotka ili bogatstva
2. Socijalni doprinosi i davanja
3. Ostali tekući transferi

Tranferna primanja institucionalnih jedinica ili sektora evidentiraju se na lijevoj strani računa —na strani upotrebe. Transferna davanja institucionalnih jedinica ili sektora evidentiraju se na desnoj strani Računa – kao izvori.

2.7.2. Račun redistribucije dohotka u naturi

Izuzev ravnotežnih stavki, raspoloživog dohotka i prilagođenog raspoloživog dohotka, svi elementi Računa redistribucije dohotka u naturi sastoje se od socijalnih transfera u naturi.

Socijalni transferi u naturi javljaju se u raznim formama, kao što su usluge obrazovanja, zdravstva i sl.

Socijalni davanja u naturi od strane državnih organa i neprofitnih organizacija registruju se na lijevoj strani Računa. Transferna primanja registruju se na desnoj strani računa kao izvori dohotka institucionalnih sektora koji primaju ove transfere. Inače, domaćinstva su jedini institucionalni sektor koji se javlja kao primalac transfera u naturi.

Postoje četiri osnovne kategorije socijalnih transfera u naturi, i to:

1. Nadoknada socijalnih osiguranika
2. Ostala socijalna davanja u naturi
3. Socijalna pomoć u naturi
4. Transferi pojedinačnih netržišnih proizvoda i usluga.

2.7.3. Prilagođeni raspoloživi dohodak (B.7)

Prilagođeni raspoloživi dohodak je ravnotežna stavka na Računu redistribucije dohotka u naturi.

Dobija se kada se raspoloživom dohotku institucionalnih jedinica doda vrijednost socijalnih transfera u naturi primljenih od strane pojedinačnih institucionalnih jedinica i oduzme vrijednost socijalnih transfera u naturi raspodijeljenih od strane pojedinačnih institucionalnih jedinica.

Prilagođeni raspoloživi dohodak može biti evidentiran u bruto ili neto iznosu, u zavisnosti da li uključuje vrijednost amortizacije (potrošnje fiksnog kapitala) ili ne.

Prilagođeni raspoloživi dohodak sektora domaćinstava može biti interpretiran kao maksimalni iznos potrošnje koji stoji na raspolaganju ovim instucionalnim jedinicama, pod pretpostavkom da se tekuća potrošnja ne finansira iz buduće štednje.

Sa druge strane, prilagođeni raspoloživi dohodak sektora države i države i državnih organa pokazuje maksimalnu vrijednost kolektivne potrošnje ovog sektora, opet pod pretpostavkom da se tekuća potrošnja ne finansira iz buduće štednje.

Tabela 2.7.1. Račun sekundarne distribucije dohotka – Račun II.2.

Upotreba

Izvori

Sistem nacionalnih računa

Ulaz za		S.1	S.15	S.14	S.13	S.12	S.11	Transakcije i ravnotežne stavke				S.11	S.12	S.13	S.14	S.15	S.1	Ulaz za		Ukupno	
Ukupno	Račun proizvoda i usluga	Inostranstvo	Ukupna privreda	NPOFD	Domaćinstva	Država	Finansijske korporacije	nefinansijske korporacije					nefinansijske korporacije	Finansijske korporacije	Država	Domaćinstva	NPOFD	Ukupna privreda	Inostranstvo	Račun proizvoda i usluga	Ukupno
								B.5g/B.5*g	Bruto bilans primarnih dohodaka/bruto nacionalni dohodak	209	29	227	1.409	9	1.883						1.883
								B.5n/B.5*n	Neto bilans primarnih dohodaka/ neto nacionalni dohodak	72	19	197	1.367	6	1.661						1.661
213		1	212		178		10	24	D.5	Tekući porezi na dohodak			213					213			213
204		1	203		176		7	20	D.51	Porezi na dohodak			204					204			204
9			9		2		3	4	D.59	Ostali tekući porezi			9					9			9
322			322		322				D.61	Doprinosi socijalnog osiguranja			268		1			322			322
303			303		303				D.611	Stvarni dop. soc. osiguranja	14	39	263					303			303
174			174		174				D.6111	Doprinosi so.os. zaposlenih	2	38	155					174			174
160			160		160				D.61111	Obaveze doprinosa so. Osiguranja zaposlenima	1	18	144					160			160
14			14		14				D.61112	Dobrovoljni dop.soc. os. Zaposlenima	1	15	11					14			14
97			97		97				D.6112	Socijalni doprinosi poslodavaca		3	76					97			97
85			85		85				D.61121	Obavezni soc dop poslodavca	1	20	69					85			85
12			12		12				D.61122	Dobrovoljni socijalni doprinosi poslodavca	1	15	7					12			12
32			32		32				D.6113	Socijalni doprinosi samozaposlenih i nezaposlenih		5	32					32			32
22			22		22				D.61131	Obavezni soc doprinosi samozaposlenih i nezaposlenih			22					22			22
10			10		10				D.61132	Dobrovoljni soc doprinosi samozaposlenih i nezaposlenih			10					10			10
19			19		19				D.612	Inputirani socijalni doprinosi	12	1	5		1			19			19
332			332	1	289	29	13		D.62	Ostali socijalni doprinosi izuzev soc. davanja u naturi				332				332			332
232			232		232				D.621	Socijalna primanja u novcu				232				232			232
29			29			28	1		D.622	Socijalni benefiti u privatnim fondovima				29				29			29
19			19	1	5	1	12		D.623	Socijalni benefiti van fondova				19				19			19
52			52		52				D.624	Socijalna pomoć u novcu				52				52			52
278		9	269	2	71	139	46	11	D.7	Ostali tekući transferi	10	49	108	36	36			239	39		278
45		2	43		31	4		8	D.71	Neto neživotnog osiguranje		45						45			45
45			45			45			D.72	Potraživanja neživotnog osiguranja	6		1	35				42	3		45
100		4	96		96				D.73	Tekući državni transferi			96					96	4		100
32		1	31		31				D.74	Tekući međunarodni transferi			1					1	31		32
56		2	54	2	40	8	1	3	D.75	Svakodnevni tekući transferi	4	4	10	1	36			55	1		56
1.854			1.854	43	1.206	388	32	185	B.6g	Bruto raspoloživi dohodak											
1.632			1.632	40	1.164	358	22	48	B.6n	Neto raspoloživi dohodak											

Tabela 2.7.2. Račun redistribucije dohotka u naturi – Račun II.3.

Upotreba

Izvori

Ulaz za		S.1	S.15	S.14	S.13	S.12	S.11	Transakcije i ravnotežne stavke		S.11	S.12	S.13	S.14	S.15	S.1	Ulaz za		Ukupno
Ukupno	Račun proizvoda i usluga	Inostranstvo	Ukupna privreda	NPOFD	Domaćinstva	Država	Finansijske korporacije	nefinansijske korporacije		nefinansijske korporacije	Finansijske korporacije	Država	Domaćinstva	NPOFD	Ukupna privreda	Inostranstvo	Račun proizvoda i usluga	Ukupno
									B.6g	Bruto raspoloživi dohodak	185	32	388	1.206	43	1.854		1.854
									B.6n	Neto raspoloživi dohodak	48	22	258	1.164	40	1.632		1.632
228			228	16		212			D.63	Socijalni transferi u naturi					228		228	228
162			162	0		162			D.631	Socijalna davanja u naturi					162		162	162
78			78			78			D.6311	Socijalne nadoknade					78		78	78
65			65			65			D.6312	Ostala socijalna davanja u naturi					65		65	65
19			19	0		19			D.6313	Socijalna pomoć u naturi					19		19	19
66			66	16		50			D.632	Transfer individualnih netržišnih roba					66		66	66
1.854			1.854	27	1.432	176	32	185	B.7g	Bruto prilagođeni raspoloživi dohodak								
1.632			1.632	24	1.392	146	22	48	B.7n	Neto prilagođeni raspoloživi dohodak								

2.7.4. Transferi

Transferi su jednostrane transakcije u kojima jedna institucionalna jedinica obezbjeđuje proizvode i usluge drugoj institucionalnoj jedinici bez ikakve povratne nadoknade u novcu ili naturi. Transferi u novcu sastoje se od davanja novca drugim institucionalnim jedinicama bez ikakve povratne nadoknade u novcu ili naturi. Transferi u naturi sastoje se u prenošenju svojinskih prava ili pružanju usluga bez ikakve nadoknade u novcu ili naturi.

Institucionalna jedinica koja je davalac transfera ne prima zauzvrat nikakvu nadoknadu koja bi se mogla registrovati na računu te institucionalne jedinice kao kontra stavka datom transferu. Iako za određeni broj transfera postoji kontratransakcija koja je obično indirektna, kako je njena vrijednost vrlo teško mjerljiva, ne evidentira se na računima. Primjer su recimo porezi koje domaćinstva plaćaju državi i koji imaju formu transfera. Ipak, država se obavezuje da domaćinstvima pruža određene kolektivne usluge.

Sa druge strane, polise osiguranja plaćenje od strane članova domaćinstava na njihovu ličnu inicijativu nemaju karakter transfera ukoliko su oni plaćeni van institucionalne šeme socijalnog osiguranja. Razlog leži u tome što vlasnici polisa osiguranja dobijaju osiguravajuće premije po raznim osnovama koje nemaju status transfera.

Iako je vrlo slična organizacija šema penzionog osiguranja, plaćanja penzionih doprinosa i kasnije primanja penzija tretiraju se kao tekući transferi.

2.7.4.1. Razlika između tekućih i kapitalnih transfera

Transferi mogu biti tekući i kapitalni. U cilju razgraničenja ovih pojmova, neophodno je navesti specifične karakteristike kapitalnih transfera.

Prvo, transferi u naturi se tretiraju kao kapitalni kad god je riječ o prenošenju vlasničkih prava nad imovinom a ne i zalihama.

Dalje, transferi u novcu imaju karakter kapitalnih kad izazivaju porast finansijske imovine primaova transfera.

Tekući transferi sastoje se iz svih transfera koji nemaju karakter kapitalnih. Oni direktno utiču na raspoloživi dohodak i po pravilu utiču na nivo potrošnje.

Po pravilu, kapitalni transferi su obično većeg obima i ređi nego tekući transferi. Ipak, veličina i učestalost nisu dovoljni kriterijumi za razdvajanje tekućih od kapitalnih transfera.

Moguća je i situacija da određeni transferi imaju karakter kapitalnih u jednom dijelu transakcije a karakter tekućih u drugom dijelu. To je slučaj, npr. plaćanja poreza na nasljedstvo, koji ima karakter kapitalnog transfera za nasljednika ali tekućeg za državu.

2.7.4.1. Evidentiranje transfera

Način na koji se evidentiraju transferi u novcu, naturi i socijalni transferi u naturi predstavljen je sledećim primjerima.

Transferi u novcu

Primjer se odnosi na tekući transfer u novcu i način njegovog evidentiranja:

<i>Domaćinstva</i>	<i>Fondovi socijalnog osiguranja</i>
Primljen transfer (račun sekundarne distribucije dohotka)	Transfer upućen (račun sekundarne distribucije dohotka)
Porast novčanih sredstava (finansijski račun)	Smanjenje novčanih sredstava (finansijski račun)

Transferi u naturi, izuzev socijalnih transfera u naturi

Primjer se odnosi na proizvodnju lijekova koje preduzeće u humanitarne svrhe poklanja nekoj neprofitnoj organizaciji:

<i>Neprofitna organizacija</i>	<i>Preduzeće</i>
Primljen transfer (račun sekundarne distribucije dohotka)	Transfer upućen (račun sekundarne distribucije dohotka)
Nabavka lijekova (Račun upotrebe raspoloživog dohotka)	Proizvodnja lijekova (Račun proizvodnje)

Socijalni transferi u naturi

Primjer se odnosi na socijalni transfer u naturi i način njegovog evidentiranja:

<i>Domaćinstva</i>	<i>Država</i>
Primljen transfer (račun redistribucije dohotka u naturi - izvori)	Transfer upućen (račun redistribucije dohotka u naturi - upotreba)
Potrošnja sektora domaćinstva na usluge obrazovanja (Račun prilagođenog raspoloživog dohotka – upotreba)	Netržišna proizvodnja usluga obrazovanja (Račun proizvodnje)

2.7.5. Tekući porezi na dohodak, bogatstvo i sl. (D.5)

Porezi su obavezna, nepovratna plaćanja, u novcu ili naturi, koja institucionalne jedinice upućuju državnom sektoru. Porezi imaju status transfera jer se država i državni organi direktno ne obavezuju na nadoknadu po osnovu plaćenih poreza.

Iako državni organi obezbjeđuju kolektivne usluge institucionalnim jedinicima, one se ne tretiraju kao nadoknada za plaćene poreze jer su veoma teško mjerljive.

Tekući porezi na dohodak i bogatstvo sastoje se uglavnom od poreza na dohodak sektora domaćinstava i korporacija. Evidentiraju se na strani upotrebe sektora domaćinstava i korporacija na Računu sekundarne distribucije dohotka.

Porezi na dohodak i bogatstvo mogu biti plativi i od strane državnih organa i nerezidentnih institucionalnih jedinica.

Tekući porezi na dohodak i bogatstvo evidentiraju se na aktuelnoj osnovi.

2.7.6. Šeme socijalnog osiguranja

Šeme socijalnog osiguranja su šeme u kojima se socijalni doprinosi plaćaju od strane zaposlenih ili poslodavaca za račun zaposlenih u cilju obezbjeđivanja socijalnih primanja i

drugih transfera u tekućem ili budućem periodu. Mogu biti organizavane na privatnoj osnovi ili od strane državnih organa.

Primanja po osnovu socijalnog osiguranja mogu biti u novcu ili u naturi. Obično se primaju nakon dešavanja nekog posebnog događaja.

2.7.7. Doprinosi socijalnog osiguranja (D.61)

2.7.7.1. Aktuelni doprinosi koje plaćaju poslodavci za račun svojih zaposlenih (D.6111)

Sastoje se iz svih doprinosa koje poslodavci plaćaju za račun svojih zaposlenih bilo kojoj šemi socijalnog, penzijskog ili drugih vidova osiguranja.

Vrijednost ovih doprinosa evidentira se kao dio zarade zaposlenih radnika.

Ova plaćanja se evidentiraju kao tekući transferi upućeni sektoru državnih organa ili nekoj drugoj institucionalnoj jedinici.

Iako se ove transakcije evidentiraju kao tekući transferi, suštinski za poslodavca one nemaju karakter transfera, jer, sa jedne strane oduzimaju se od ukupnih poreskih obaveza koje poslodavac ima, a sa druge strane, učestvuju u ukupnim nadoknadama zaposlenim radnicima.

Vrijednost socijalnih doprinosa koje plaćaju poslodavci evidentira se na Računu stvaranja dohotka kao dio zarada zaposlenih, a zatim na Računu sekundarne distribucije dohotka kao transferi fondova socijalnog osiguranja upućeni domaćinstvima.

Kad je riječ o doprinosima koje plaćaju poslodavci važno je razdvojiti one koji su obavezni zakonski i one koji to nisu.

2.7.7.2 Doprinosi koje plaćaju zaposleni (D.6112)

Sastoje se iz doprinosa socijalnog osiguranja koje plaćaju zaposleni radnici nekoj šemi socijalnog osiguranja ili penzionom fondu.

Evidentiraju se u momentu nastanka transakcije.

Sastoje se od doprinosa koji se uplaćuju redovno, u određenim vremenskim intervalima i onih koji se uplaćuju po osnovu sticanja prihoda od vlasništva u šemi privatnog osiguranja.

U privatnim šemama osiguranja vlasnici polisa njihovom kupovinom postaju vlasnici proporcionalnog dijela rezervi fonda na osnovu koga stiču vlasnički dohodak koji se onda pretvara u nove polise i doprinose.

Dohodak koji se ostvaruje po ovom osnovu pripada zaposlenima i u slučaju kada su dio doprinosa uplatili njihovi poslodavci.

2.7.7.3 Doprinosi koje plaćaju samozaposlena i nezaposlena lica (D.6113)

Radi se o doprinosima koji se uplaćuju fondovima socijalnog osiguranja od strane samozaposlenih i nezaposlenih lica. U nekim slučajevima njihov iznos je zakonski propisan a nekada se radi o dobrovoljnom doprinosu.

2.7.7.4 Interni doprinosi socijalnog osiguranja (D.612)

Riječ je o doprinosima socijalnog osiguranja koje poslodavci obezbjeđuju svojim zaposlenima ali ih ne uplaćuju u šeme socijalnog osiguranja već poslodavac sam formira internu šemu socijalnog osiguranja za potrebe svojih zaposlenih radnika.

Ova vrsta doprinosa socijalnog osiguranja evidentira se na računima Sistema u dva koraka:

1. Doprinosi koje plaćaju poslodavci evidentiraju se na Računu stvaranja dohotka kao dio nadoknada koje se isplaćuju zaposlenima;
2. Na računu sekundarne distribucije dohotka evidentiraju se transferi koje zaposleni upućuju poslodavcima u cilju uplate doprinosa šemi socijalnog osiguranja.

2.7.8. Socijalna primanja

Postoje dvije vrste socijalnih primanja, i to:

1. Prihodi socijalnih osiguranika po osnovu doprinosa koji su plašeni šemama socijalnog osiguranja
2. Prianja u vidu socijalne pomoći

Socijalni prihodi mogu biti u novcu i u naturi.

2.7.8.1 Socijalna primanja izuzev socijalnih transfera u naturi (D.62)

Sastoje se od svih oblika socijalnih primanja izuzev socijalnih transfera u naturi.

Mogu biti podijeljeni u dvije grupe:

1. Socijalna primanja u novcu (D.621) – izplaćena od strane državnih organa, fondova socijalnog osiguranja i neprofitnih organizacija

2. Sva socijalna primanja ostvarena od strane privatnih osiguravajućih društava (D.622) i nefinansiranih šema socijalnog osiguranja (D.623).

U skladu sa Sistemom, socijalna primanja u novcu dobijena od strane državnih organa, fondova socijalnog osiguranja i neprofitnih organizacija dijele se na:

1. Socijalna primanja u novcu po osnovu prethodno uplaćenih doprinosa socijalnog osiguranja
2. Socijalna pomoć isplaćena u novcu.

U skladu sa Sistemom, socijalna primanja ostvarena od strane privatnih osiguravajućih društava i nefinansiranih šema socijalnog osiguranja dijele se na:

1. Socijalna primanja ostvarena od privatnih osiguravajućih društava
2. Socijalna primanja ostvarena od nefinansiranih šema socijalnog osiguranja.

2.7.9. Ostali tekući transferi (D.7)

Ssatoje se od svih transfera realizovanih između rezidentnih jedinica ili berezidentnih i rezidentnih jedinica, izuzev tekućih poreza na dohodak, bogatstvo i socijalnih doprinosa i primanja.

2.7.10. Socijalni transferi u naturi (D.63)

Socijalni transferi u naturi su jedina stavka, izuzev ravnotežnih, koja se evidentira na Računu redistribucije dohotka u naturi.

Sastoje se od transfera u naturi upućenih od strane državnih organa ili neprofitnih organizacija pojedinačnim domaćinstvima. Obično se finansiraju iz poreskih prihoda i ostalih prihoda državnih organa kao i donacija i fondova koje prikupljaju neprofitne organizacije.

Sastoje se od dvije grupe transfera:

1. Transfera u kojima domaćinstva kupuju proizvode i usluge a onda za taj iznos dobijaju nadoknadu od državnih organa ili neprofitnih organizacija
2. Transfera u kojima se domaćinstva direktno snabdijevaju proizvodima i uslugama.

2.8. Račun upotrebe dohotka

Svrha računa upotrebe dohotka je da prikaz kako domaćinstva, državni organi i neprofitne organizacije alociraju svoj raspoloživi dohodak na finalnu potrošnju i štednju. Postoje dvije verzije računa upotrebe dohotka koje odgovaraju različitim konceptima raspoloživog dohotka i potrošnje. Pra verzija, koja je prikazana u tabeli 2.8.1 fokusira se na raspoloživi dohodak i rashode za potrošnju koji mogu biti iznad ostvarenog dohotka. Druga verzija, prikazana u tabeli 2.8.2 prikazuje potrošnju proizvoda i usluga od strane institucionalnih jedinica, posebno sektora domaćinstava.

U prvoj verziji računa upotrebe dohotka, rashodi za finalnu potrošnju se izvode iz raspoloživog dohotka u bruto ili neto formi i kao razlika dobija se bruto ili neto štednja koja je i ravnotežna stavka u računu. U drugoj verziji računa rashodi za finalnu potrošnju se izvode iz prilagođenog raspoloživog dohotka u bruto ili neto formi. U obje verzije računa postoji stavka koja prilagođava sve promjene u štednji nastale po osnovu imovine u penzionim fondovima.

2.8.1. Račun upotrebe raspoloživog dohotka

Izuzev štednje koja je ravnotežna stavka u Računu upotrebe raspoloživog dohotka, postoje još samo tri stavke. Raspoloživi dohodak, koji je ravnotežna stavka prenesena sa Računa sekundarne distribucije dohotka, evidentira se na desnoj strani Računa kao izvor, dok se rashodi za finalnu potrošnju evidentiraju na lijevoj strani računa koja se odnosi na upotrebu. Račun je relevantan samo za tri sektora koji su nosioci finalne potrošnje: domaćinstva, državni organi i neprofitne organizacije u funkciji domaćinstava.

Ravnotežna stavka na Računu je štednja.

2.8.2. Račun upotrebe prilagođenog raspoloživog dohotka

Izuzev štednje koja je ravnotežna stavka u Računu upotrebe prilagođenog raspoloživog dohotka, postoje još samo dvije stavke. Prilagođeni raspoloživi dohodak, koji je ravnotežna stavka na Računu redistribucije dohotka uaturi, evidentira se na desnoj strani, kao izvor a aktuelna finalna potrošnja se evidentira na lijevoj strani, kao upotreba. Račun je relevantan samo za sektore domaćinstava, sržavnih organa i neprofitnih organizacija koje su u funkciji domaćinstava.

2.8.3. Veza između dvije varijante Računa upotrebe dohotka

Dvije verzije Računa upotrebe dohotka nisu međusobno hijerarhijski različite. To su paralelni računi koji služe različitim analitičkim potrebama. Vrijednost proizvoda i usluga koji predstavljaju socijalne transfere u naturi evidentirana je na dva različita načina koji predstavljaju upotrebu resursa državnih organa ili neprofitnih organizacija:

1. Rashodi za finalnu potrošnju, ostvareni od strane državnih organa ili neprofitnih organizacija;
2. Tekući transferi u naturi, upućeni od strane državnih organa ili neprofitnih institucija.

Iako se razlika između raspoloživog dohotka i prilagođenog raspoloživog dohotka sastoji od socijalnih transfera u naturi, raspoloživi dohodak ne treba tretirati samo kao dohodak u novcu. Pored novca, on se sastoji od niza elemenata u naturi, koji su dobijeni po raznim osnovama, o čemu je već ranije govoreno.

2.8.4. Prilagođavanja promjena nastalih po osnovu promjene neto imovine domaćinstava u penzionim fondovima

Rezerve koje se nalaze u penzionim fondovima tretiraju se kao kolektivno vlasništvo sektora domaćinstava. Uplate u penzioni fond kao i primanje prihoda od fonda u formi penzija ne tretiraju se kao transferi između različitih institucionalnih jedinica već se evidentiraju kao promjena vrijednosti finansijske imovine. Ukoliko se penzije primaju iz fondova socijalnog osiguranja onda se one tretiraju kao tekući transferi.

Takođe važno je naglasiti da se razlika između plaćenih penzionih doprinosa i primljenih penzija ne tretira kao štednja sektora domaćinstava

Ipak, kako se na finansijskim računima i Računima bilansa stanja rezerve domaćinstava koje ona imaju u penzionim fondovima evidentiraju, neophodno je u račune upotrebe dohotka unijeti prilagođavajuću stavku kako se ne bi desilo da se saldo između svih plaćenih penzionih doprinosa i primljenih penzija po osnovu penzijskog osiguranja tretira kao štednja stanovništva. Da bi se to postiglo neophodno je podati penzione doprinose i oduzeti primanja po osnovu penzija od raspoloživog dohotka ili prilagođenog raspoloživog dohotka koji je ravnotežna stavka u Računu upotrebe prilagođenog raspoloživog dohotka kako bi se dobila vrijednost štednje sektora domaćinstva koja bi se inače dobila da se ne uzimaju u obzir rezerve koje domaćinstva imaju u penzionim fondovima.

2.8.5. Štednja (B.8)

Štednja je ravnotežna stavka u objema verzijama Računa upotrebe dohotka. Vrijednost štednje se dobija kada se od raspoloživog dohotka oduzmu rashodi za finalnu potrošnju; ili ako se od prilagođenog raspoloživog dohotka oduzme stvarna finalna potrošnja.

Finansijske i nefinansijske korporacije nemaju rashoda namijenjenih finalnoj potrošnji tako da je u ovim sektorima štednja jednaka raspoloživom ili prilagođenom raspoloživom dohotku.

Štednja predstavlja dio raspoloživog dohotka koji se ne troši za potrebe tekuće finalne potrošnje. Može biti pozitivna ili negativna u zavisnosti da rashodi za finalnu potrošnju prevazilaze tekući raspoloživi dohodak ili ne. Ukoliko je štednja jednaka nuli, to znači da je tekući raspoloživi dohodak na istim nivou kao i tekući rashodi za finalnu potrošnju.

Tabela 2.8.1. Račun upotrebe raspoloživog dohotka – Račun II.4.1.

Upotreba

Izvori

Ukupno	Ulaz za		S.1 Ukupna privreda	S.15 NPOFD	S.14 Domaćins tva	S.13 Država	S.12 Finansijske korporacije	S.11 nefinansijske korporacije	Transakcije i ravnotežne stavke	S.11 nefinansijske korporacije	S.12 Finansijske korporacije	S.13 Država	S.14 Domaćins tva	S.15 NPOFD	S.1 Ukupna privreda	Ulaz za		Ukupno	
	Račun proizvoda i usluga	Inostranstvo														Inostran stvo	Račun proizvoda i usluga		
									B.6g	Bruto raspoloživi dohodak	185	32	388	1.206	43	1.854			1.854
									B.6n	Neto raspoloživi dohodak	48	22	358	1.164	40	1.632			1.632
1.399			1.399	16	1.015	368			P.3	Rashodi za finalnu potrošnju								1.399	1.399
1.243			1.243	16	1.015	212			P.31	Rashodi za individualnu finalnu potrošnju								1.243	1.243
156			156			156			P.32	Rashodi za kolektivnu finalnu potrošnju								156	156
11	0		11	0		0	11	0	D.8	Prilagođavanja u promjenama neto imovine domaćinstava u penzionim fondovima				11		11	0		11
455			455	27	202	20	21	185	B.8g	Bruto štednja									
233			233	24	160	-10	11	48	B.8n	Neto štednja									
-41		-41							B.12	Tekući spoljni bilans									

Tabela 2.8.2. Račun upotrebe prilagođenog raspoloživog dohotka – Račun II.4.2.

Upotreba

Izvori

Ulaz za		S.1	S.15	S.14	S.13	S.12	S.11									Ulaz za			
Ukupno	Račun proizvoda i usluga	Inostranstvo	Ukupna privreda	NPOFD	Domaćinstva	Država	Finansijske korporacije	nefinansijske korporacije	Transakcije i ravnotežne stavke	S.11	S.12	S.13	S.14	S.15	S.1	Inostranstvo	Račun proizvoda i usluga	Ukupno	
									B.7g	Bruto prilagođeni raspoloživi dohodak	185	32	388	1.206	43	1.854		1.854	
									B.7n	Neto prilagođeni raspoloživi dohodak	48	22	258	1.164	40	1.632		1.632	
1.399			1.399		1.243	156			P.4	Stvarna finalna potrošnja								1.399	1.399
1.243			1.243		1.243				P.41	Stvarna individualna finalna potrošnja								1.243	1.243
156			156			156			P.42	Stvarna kolektivna finalna potrošnja								156	156
11		0	11	0		0	11	0	D.8	Prilagođavanja u promjenama neto imovine domaćinstava u penzionim fondovima				11		11	0		11
455			455	27	202	20	21	185	B.8g	Bruto štednja									
233			233	24	160	-10	11	48	B.8n	Neto štednja									
-41		-41							B.12	Tekući spoljni bilans									

2.8.6. Rashodi, nabavke i usluge i upotrebe

Razlika između rashoda za finalnu potrošnju i stvarne finalne potrošnje bazira se na opštoj razlici između rashoda sa jedne i nabavki sa druge strane.

2.8.6.1. Rashodi

Rashodi se definišu kao ukupan iznos koji kupci plaćaju, ili su spremni da plate prodavcima u procesu razmjene za proizvode ili usluge koje prodavci nude na tržištu. Institucionalna jedinica koja plaća proizvode i usluge na tržištu ne mora biti i vlasnik te robe. Kao što je već ranije rečeno, državni organi i neprofitne organizacije često kupuju robe na tržištu za potrebe domaćinstava. Takođe, plaćanje ne mora uvijek biti u novcu.

U Sistemu rashodi se evidentiraju na računu one institucionalne jedinice kojoj oni predstavljaju trošak, i razdvojeno od računu one jedinice koja vrši plaćanja prodavcu. U najvećem broju slučajeva radi se o istoj institucionalnoj jedinici ali to ne mora uvijek biti slučaj. Recimo, jedna jedinica može izvršiti plaćanja za drugu jedinicu jer se nalazi u ulozi agenta institucionalne jedinice koja je nosilac svojinskih prava na robu koja je plaćena.

Rashodi za nabavku proizvoda i usluga nastaju kada kupac preuzme obavezu da će izvršiti plaćanje prodavcu. To je obično vrijeme kada:

1. Dolazi do transfera vlasništva nad robom od prodavca ka novom vlasniku
2. Dolazi do isporuke usluge od strane proizvođača ka potrošaču.

Vrijeme u kome se vrši plaćanje prodavcu ne mora se poklapati sa vremenom prenošenja vlasničkih prava.

U određenim slučajevima transakcija odnosno transfer vlasništva nad robama ne mora biti praćena preuzimanjem finansijskih obaveza prema prodavcu od strane kupca. To je slučaj prilikom barter trgovine gdje se vrši razmjena roba za robe. Vrijednost takvih transakcija evidentira se po vrijednosti koja bi važila da je u transakciju uključen monetarni faktor.

Ukoliko se za potrebe finalne potrošnje koriste proizvodi i usluge proizvedeni za sopstvene potrebe onda se oni evidentiraju kao rashodi plaćeni po osnovnoj cijeni.

U slučaju prodaje proizvoda koji su u vlasništvu prodavca čija prvenstvena namjena nije preprodaja već se radi o upotrebljivim proizvodima, onda se vrijednost po kojoj se prodaju evidentira na računima prodavca kao negativan rashod.

2.8.6.2. Nabavke

Proizvodi i usluge su nabavljeni od strane institucionalnih jedinica kada oni postanu vlasnici nad njima ili kad usluge budu isporučene kupcima od strane prodavaca. Vrijednost svih nabavki sastoji se od vrijednosti roba za koju postoje izdaci ostvareni od strane

institucionalne jedinice i vrijednosti roba koji su dobijeni u formi transfera. Transferi u naturi koje institucionalne jedinice upućuju drugim institucionalnim jedinicama evidentiraju se kao negativne nabavke.

Vrijeme evidentiranja nabavki je vrijeme promjene vlasničkih prava nad predmetima nabavke.

2.8.6.3. Upotrebe

Proizvodi u usluge su u upotrebi kada ih institucionalne jedinice koriste za potrebe proizvodnog procesa, za zadovoljavanje humanih potreba ili za zadovoljavanje ličnih satisfakcija.

U slučaju proizvoda razlika između nabavke i upotrebe je vrlo jasna. Proizvodi se mogu čuvati određeno vrijeme od momenta njihove nabavke do momenta upotrebe.

U slučaju usluga razlika između nabavke i upotrebe nije relevantna u praktičnom smislu jer se najveći broj usluga upotrebljava u momentu njihove isporuke.

U slučaju proizvoda važna je razlika između nabavke trajnih i potrošnih dobara. Termin trajnosti ne odnosi se na vremenski period upotrebe proizvoda već na činjenicu da li se jednom upotrijebljeni proizvodi mogu koristiti ponovo ili ne. u skladu sa tim, pod trajnim dobrima podrazumijevaju se dobra koja se mogu koristiti više puta, dok se pod potrošnim dobrima podrazumijevaju dobra koja su namijenjena jednokratnoj upotrebi.

2.8.6.4. Potrošnja kao aktivnost

Potrošnja kao aktivnost ogleda se u upotrebi proizvoda i usluga u cilju zadovoljenja pojedinačnih ili kolektivnih potreba.

Funkcija potrošnje koja opisuje međuzavisnost između nivoa potrošnje i egzogenih faktora zasniva se na potrošnji kao aktivnosti a ne na rashodima i nabavkama.

Za razliku od funkcije potrošnje, Sistem evidentira potrošnju u formi rashoda ili nabavki.

2.8.7. Potrošnja proizvoda i usluga

Potrošnja proizvoda i usluga definiše se kao upotreba istih od strane institucionalnih jedinica (domaćinstava, državnih organa, ili neprofitnih organizacija) u cilju zadovoljenja direktnih individualnih potreba ili kolektivnih potreba.

Potrošnja u cilju zadovoljenja direktnih individualnih potreba ostvaruje se od strane domaćinstava i služi za zadovoljenje potreba članova domaćinstava. Proizvodi i usluge koji se troše u domaćinstvima mogu biti nabavljeni na tržištu, proizvedeni za sopstvene upotrebe i dobijeni u vidu transfera od državnih organa ili neprofitnih organizacija.

Kolektivnu potrošnju čine proizvodi i usluge koji se obezbjeđuju za sve članove društva. Proizvodi i usluge kolektivne potrošnje se troše od strane pojedinačnih institucionalnih jedinica ili grupa institucionalnih jedinica koje čine dio društva.

2.8.8. Finalna potrošnja sektora domaćinstava (P.3)

Rashodi za finalnu potrošnju sektora domaćinstava sastoje se od izdataka ostvarenih od strane svih članova domaćinstva za potrebe nabavke proizvoda i usluga namijenjenih finalnoj potrošnji. Rashodi za finalnu potrošnju ne uključuju rashode namijenjene za nabavku fiksne aktive u formi stambenih objekata i dragocjenosti.

Stambeni objekti se koriste u proizvodnji usluga stanovanja pa u skladu sa tim rashodi namijenjeni investiranju u stambene objekte imaju tretman formacije fiksnog kapitala. Kada se stambeni objekti izdaju drugim domaćinstvima onda se oni na računu vlasnika tretiraju kao prihod po osnovu proizvedenih usluga a na računu domaćinstva koje iznajmljuje stambeni prostor kao rashod za finalnu potrošnju. Kada su vlasnik i zakupac isto domaćinstvo, onda se vrijednost zakupnine tretira i kao proizvedena usluga i kao rashod za finalnu potrošnju.

Dragocjenosti su skupi trajni predmeti koji ne zastarijevaju i ne mijenjaju formu tokom vremena, ne koriste se ni za potrošne ni proizvodne svrhe i evidentiraju se isključivo kao stok vrijednosti koju posjeduje institucionalna jedinica.

2.8.8.1. Potrošnja domaćinstava koji posjeduju sopstveno nekorporisano preduzeće

Kada domaćinstvo ili pojedini njegovi članovi posjeduju nekorporisano preduzeće bitno je da se u rashode namijenjene finalnoj potrošnji uključe samo oni rashodi koji se odnose na nabavku proizvoda i usluga koji se namijenjeni zadovoljenju direktnih individualnih potreba članova domaćinstva. Svi rashodi koji se odnose na nekorporisano preduzeće ne tretiraju se kao rashodi za finalnu potrošnju. Ovo je ponekad teško razdvojiti jer ima slučajeva kada se isti proizvodi i usluge troše i za potrebe individualne potrošnje i za potrebe preduzeća.

Pored potrošnih proizvoda čija potrošnja se mora razdvojiti na dio za potrebe pojedinačne potrošnje i potrebe preduzeća, neophodno je razdvojiti upotrebu trajnih dobara (prevozna sredstva npr) za individualne i poslovne potrebe. Ukoliko se ovi proizvodi nabavljaju za potrebe individualne potrošnje onda se tretiraju kao rashodi za finalnu potrošnju a ukoliko se nabavljaju za potrebe preduzeća imaju tretman formacije fiksnog kapitala. Ukoliko se ista trajna dobra troše u obje svrhe, onda se rashod za njihovu nabavku treba podijeliti između različitih upotreba.

2.8.8.2. Barter trgovina

Ukoliko su proizvodi i usluge nabavljeni u barter transakcija – razmjena robe za robu – onda se njihova vrijednost evidentira po vrijednosti koja se ostvaruje na tržištu prilikom njihove nabavke za novac. Vrijednost barter trgovine ostvarene od strane domaćinstava tretira se kao rashod za finalnu potrošnju. Ukoliko se u barter trgovini razmjenjuju robe koje nisu

novoprodukovane, onda se vrijednost razmjene evidentira po tržišnim cijenama kao negativan rashod za robu koja je prodana i pozitivan rashod za robu koja je kupljena.

2.8.8.3. Rashodi za proizvode i usluge koji su primljeni kao dohodak u naturi

Dohodak u naturi javlja se u formi isplate zarada radnicima od strane njihovih poslodavaca u naturi – proizvodima ili uslugama koji imaju ekvivalentnu vrijednost kao da je taj dio dohotka izplaćen u novcu.

Ovi proizvodi i usluge čine dio finalne potrošnje domaćinstava i evidentiraju se kao rashodi za finalnu potrošnju.

Razlika mora biti napravljena između proizvoda i usluga koji se daju radnicima kao dohodak u naturi i onog dijela proizvoda i usluga koji se daju radnicima koje oni troše radi potreba proizvodnog procesa u preduzeću. Ovi proizvodi tretiraju se kao međufazna potrošnja u preduzeću a ne kao finalna potrošnja domaćinstva.

Osnovni kriterijum distinkcije između ova dva oblika potrošnje jeste činjenica da li se proizvodi i usluge troše za zadovoljenje direktnih potreba radnika i domaćinstava čiji su oni član ili ne.

2.8.8.4. Rashodi za finalnu potrošnju roba koje su proizvedene za sopstvenu upotrebu

Finalna potrošnja domaćinstava uključuje onaj dio proizvoda koji su proizvedeni od strane nekorporisanog preduzeća domaćinstva za sopstvene potrebe. Proizvodnja usluga u domaćinstvima za sopstvene potrebe ne ulazi u okvire proizvodne aktivnosti u sistemu pa se potrošnja ovih usluga ne tretira kao rashod za finalnu potrošnju. Izuzetak su usluge proizvedene u domaćinstvu od strane plaćenog radnika koji je član drugog domaćinstva kao i usluge stanovanja.

U proizvode proizvedene za sopstvene potrebe u domaćinstvima spadaju sledeće grupe proizvoda:

1. Prehrambeni i drugi poljoprivredni proizvodi
2. Ostale vrste proizvoda proizvedene od strane nekorporisanih preduzeća domaćinstava
3. Kućne usluge proizvedene za potrebe domaćinstava od strane vlasnika (npr. usluge stanovanja)
4. Usluge proizvedene u domaćinstvima od strane plaćenih radnika koji su članovi drugih domaćinstava

*   *
          *
          *

Klasifikacija proizvoda i usluga koje se koriste za potrebe finalne potrošnje domaćinstava je veoma obimna. Za klasifikovanje proizvoda i usluga koristi se Centralna klasifikacija proizvoda (CPC) a za potrebe klasifikacije upotrebe ili funkcije koju pojedini proizvodi i usluge zadovoljavaju koristi se Klasifikacija individualne potrošnje po svrsi upotrebe.

Rashodi za finalnu potrošnju domaćinstava evidentiraju se u vremenu nastanka obaveze prema prodavcu ili u vremenu isporuke usluge od strane proizvođača.

Vrijednost rashoda za finalnu potrošnju utvrđuje se na osnovu kupovnih cijena koje važe prilikom nabavke proizvoda i usluga.

Što se tiče evidentiranja rashoda za finalnu potrošnju ostvarenih u inostranstvu oni ulaze u vrijednost rashoda za finalnu potrošnju domaćinstava.

2.8.9. Stvarna finalna potrošnja sektora domaćinstava (P.4)

Stvarna finalna potrošnja domaćinstava sastoji se od rashoda ostvarenih na nabavku proizvoda i usluga finalne potrošnje i transfera u naturi dobijenih od državnih organa ili neprofitnih organizacija.

Vrijednost stvarne finalne potrošnje domaćinstava sastoji se iz tri komponente:

1. Vrijednosti rashoda domaćinstava namijenjenih nabavci roba za potrebe finalne potrošnje
2. Vrijednosti rashoda državnih organa ostvarenih za nabavku roba koje se upućuju domaćinstvima u formi transfera
3. Vrijednosti rashoda neprofitnih organizacija ostvarenih za nabavku roba koje se upućuju domaćinstvima u formi transfera

Vrijednost rashoda državnih organa i neprofitnih organizacija po osnovu davanja socijalne pomoći jednaka je razlici između vrijednosti po kojoj su robe nabavljene i vrijednosti po kojoj je roba prodana domaćinstvima ukoliko se proizvodi i usluge ne isporučuju domaćinstvima besplatno već po cijenama koje nisu ekonomski signifikantne.

2.8.10. Finalna potrošnja obezbijedena od strane sektora državnih organa i neprofitnih organizacija (P.3)

Tretman finalne potrošnje državnih organa i neprofitnih organizacija je isti tako da se on izlaže na jednom mjestu.

Državni organi i neprofitne organizacije javljaju se kao kupci proizvoda i usluga namijenjenih finalnoj potrošnji i pojedinaca i kolektiva. Državni organi svoje rashode finansiraju uglavnom prikupljanjem poreza dok neprofitne organizacije prikupljaju donacije, pomoći i sl.

Potrošnja za finalne potrebe finansirana od strane državnih organa i neprofitnih organizacija može biti klasifikovana u zavisnosti od različitih kriterijuma:

1. U zavisnosti od toga da li su proizvodi i usluge proizvedeni od strane tržišno ili netržišno orjentisanih proizvođača
2. U zavisnosti od toga da li su rashodi usmjereni na zadovoljavanje potreba kolektivne ili individualne potrošnje
3. U zavisnosti od svrhe ili funkcije koja je u skladu sa klasifikacijom državnih djelatnosti (COFOG)
4. U zavisnosti od tipa proizvoda ili usluga a u skladu sa centralnom klasifikacijom proizvoda (CPC)

Proizvodi i usluge koje državni organi i neprofitne organizacije obezbjeđuju za potrebe zadovoljavanja lične i kolektivne potrošnje čine najveći dio rashoda za finalnu potrošnju ovih sektora.

Vrijednost rashoda za nabavku ovih proizvoda i usluga jednaka je vrijednosti ovih roba obračunatih na osnovu troškova proizvodnje umanjenoj za prihode koji su ostvareni prodajom ovih proizvoda po ekonomski nesignifikantnim cijenama i proizvoda sekundarne djelatnosti koji mogu biti prodavani po ekonomski signifikantnim ili nesignifikantnim cijenama.

Rashodi ostvareni za nabavku proizvoda i usluga obezbijedenih od strane tržišno orjentisanih proizvođača evidentiraju se po vrijednosti po kojoj su plaćeni a koja je umanjena za eventualnu distribuciju ovih proizvoda po ekonomski nesignifikantnim cijenama.

Rashodi državnih organa i neprofitnih institucija su namijenjeni zadovoljavanju potreba lične (individualne) i kolektivne potrošnje.

Da bi rashod imao karakter rashoda za zadovoljenje potreba individualne potrošnje mora da zadovoljava sledeće kriterijume:

1. Neophodna je mogućnost evidencije preuzimanja roba od strane pripadnika domaćinstva i evidentiranje vremena u kom je roba preuzeta
2. Domaćinstva moraju biti saglasna sa primanjem socijalne pomoći i moraju izvršavati sve uslovne obaveze koje iz toga proizilaze (pohađanje kurseva, škola i sl.)
3. Robe moraju biti tog tipa da njihovo preuzimanje od strane jednog domaćinstva onemogućava njihovu dalju distribuciju drugom domaćinstvu.

Sa stanovišta bogatstva bitno je da proizvodi i usluge namijenjeni individualnoj finalnoj potrošnji a koje finansiraju državni organi ili neprofitne organizacije ne mogu izazivati koristi drugim institucionalnim jedinicama i društvu uopšte.

Da bi rashod imao karakter rashoda za zadovoljenje potreba kolektivne potrošnje mora da zadovoljava sledeće kriterijume:

1. Kolektivne usluge moraju biti simultano isporučivane svim članovima društva
2. Korišćenje ovih usluga je obično pasivno i ne zahtijeva aktivno učešće pojedinaca koji
3. Korišćenje ovih usluga od strane pojedinih članova društva ne umanjuje njihovu raspoloživost za upotrebu od strane ostalih članova društva

Kolektivne usluge se obično ogledaju u pružanju usluga zaštite i odbrane, primjene i formulisanja zakona, pružanja usluga javnog zdravstva i školstva i sl.

2.8.11. Stvarna finalna potrošnja države (P.4)

Vrijednost stvarne finalne potrošnje države jednaka je vrijednosti svih rashoda koje država ostvaruje u cilju obezbjeđenja kolektivnih usluga. Iako vrijednost potrošnje državnih organa čine i rashodi za nabavku proizvoda namijenjenih individualnoj i kolektivnoj potrošnji, vrijednost stvarne potrošnje državnih organa dobija se kada se od ukupnih rashoda oduzmu rashodi namijenjeni individualnoj potrošnji.

Stvarna potrošnja državnih organa ima dva analitička smisla:

1. Kolektivne usluge koje pruža država označavaju se kao javna dobra i njihova vrijednost služi ekonomistima, sociolozima i drugim društvenim analitičarima za potrebe njihovih analiza
2. Kolektivne usluge ne omogućavaju postojanje redistributivnog mehanizma među pojedincima.

2.9. Račun kapitala

Svrha Računa kapitala (tabela 2.9.1) jeste da evidentira sve promjene u vrijednosti nefinansijske imovine koja je rezultat uvećanja ili smanjenja njene ukupne vrijednosti usled obavljanja transakcija među institucionalnim jedinicama a koja je u posjedu institucionalnih jedinica, kao i da prikaže kako se formira njena neto vrijednost u skladu sa formiranjem nivoa štednje i kapitalnih transfera.

Račun ne evidentira one promjene u vrijednosti nefinansijske imovine koja je u posjedu institucionalnih jedinica a koje nisu rezultat neke transakcije ostvarene između institucionalnih jedinica.

Račun kapitala je prvi u nizu račun iz grupe računa akumulacije koji prate promjene u vrijednosti imovine koja je u posjedu institucionalnih jedinica.

Na desnoj strani računa kapitala evidentiraju se izvori raspoloživi za akumuliranje imovine. Sastoje se od neto štednje, tavnotežne stavke prenesene sa Računa upotrebe dohotka, i kapitalnih transfera. Kapitalni transferi upućeni drugim institucionalnim jedinicama evidentiraju se sa negativnim predznakom.

2.9.1. Promjene u vrijednosti nefinansijske imovine

Na lijevoj strani Računa kapitala evidentira se vrijednost nefinansijske imovine kojom raspolažu institucionalne jedinice kao i vrijednost koja je odlivena iz vlasništva institucionalnih jedinica po raznim osnovama. Imovina može biti kupljena ili prodana, ili nabavljena po osnovu dobijenih kapitalnih transfera u naturi, u barter trgovini ili može biti proizvedena za sopstvenu upotrebu. Za imovinu koja nije kupljena ili prodana vrijednost mora biti utvrđena.

Postoji pet kategorija promjene imovine (aktive) koja se evidentira na Računu kapitala, i to:

1. Bruto formacija fiksnog kapitala
2. Potrošnja fiksnog kapitala
3. Promjene u zalihama
4. Nabavke umanjene za odlive dragocjenosti
5. Nabavke umanjene za odlive neproizvedene nefinansijske imovine

2.9.2. Štednja i kapitalni transferi

Stavke koje se evidentiraju na desnoj strani Računa kapitala sastoje se od neto štednje i primljenih i upućenih kapitalnih transfera. Upućeni kapitalni transferi evidentiraju se sa negativnim predznakom.

Kapitalni transferi su jednostrane transakcije u kojima vlasništvo nad imovinom prelazi sa jedne institucionalne jedinice na drugu, bez ikakve nadoknade u novcu, naturi ili fiksnoj imovini.

Ukupna vrijednost izvora koja se prikazuje na desnoj strani sumarno je prikazana kao neto bogatstvo koje je rezultat štednje i kapitalnih transfera. To nije ravnotežna stavka. Ona samo predstavlja raspoloživi fond institucionalnih jedinica (koji može biti pozitivan i negativan) za uvećanje formacije fiksnog kapitala.

2.9.3. Neto kreditiranje ili uzimanje kredita (B.9)

Ravnotežna stavka na Računu kapitala, označena kao neto kreditiranje ili uzimanje kredita definiše se na sledeći način:

1. Neto štednja uvećana za primljene kapitalne transfere umanjena za upućene kapitalne transfere; ili

Minus

2. Vrijednost nabavki umanjenih za odlive nefinansijske imovine, umanjeno za potrošnju fiksnog kapitala (amortizaciju)

Kada je pozitivna, neto štednja predstavlja dio raspoloživog dohotka koji nije utrošen za potrebe finalne potrošnje. Kada je negativna, pokazuje vrijednost za koju tekući rashodi za finalnu potrošnju premaćuju nivo raspoloživog dohotka.

Ravnotežna stavka na Računu kapitala pokazuje finansijsku sposobnost u smislu mogućnosti pozajmljivanja sredstava drugima ili zaduženosti po osnovu korišćenih kredita.

Sistem nacionalnih računa

Tabela 2.9.1. Račun kapitala – Račun III.1.

Upotreba

Izvori

Ukupno	Ulaz za		Izvori										Ulaz za		Ukupno				
	Račun proizvoda i usluga	Inostranstvo	S.1	S.15	S.14	S.13	S.12	S.11	Transakcije i ravnotežne stavke	S.11	S.12	S.13	S.14	S.15		S.1	Inostranstvo	Račun proizvoda i usluga	
									B.8n	Neto štednja	48	11	-10	160	24	233		233	
									B.12	Tekući spoljni bilans								-41	-41
376			376	19	61	37	9	250	P.51	Bruto vrijednost fiksnog kapitala								376	376
303			303	14	49	23	8	209	P.511	Nabavke umanjene za odlive materijalne fiksne aktive								303	303
305			305	13	50	24	7	211	P.5111	Nabavke nove materijalne fiksne aktive								305	305
11			11	1	4	1	1	4	P.5112	Nabavke postojeće materijalne fiksne aktive								11	11
-13			-13		-5	-2		-6	P.5113	Odlivi materijalne fiksne aktive								-13	-13
51			51	5	12	12	1	21	P.512	Nabavke umanjene za odlive nematerijalne fiksne aktive								51	51
53			53	10	9	12	1	21	P.5121	Nabavke nove nematerijalne fiksne aktive								53	53
6			6		3	2		1	P.5122	Nabavke postojeće nematerijalne fiksne aktive								6	6
-8			-8	-5		-2		-1	P.5123	Odlivi nematerijalne fiksne aktive								-8	-8
22			22			2		20	P.513	Dodatak vrijednosti materijalne nefinansijske aktive								22	22
5			5			2		3	P.5131	Poboljšanja na nefinansijskoj neproizvodnoj aktivi								5	5
17			17					17	P..5132	Trošak transfera vlasništva nad neproizvedenom nefinansijskom aktivom								17	17
-222			-222	-3	-42	-30	-10	-137	K.1	Potrošnja fiksnog kapitala									
28			28		2			26	P.52	Promjene na zalihama								28	28
10			10		5	3		2	P.53	Nabavke umanjene za odlive dragocjenosti								10	10
				1	4	2		-7	K.2	Nabavke umanjene za odlive neproizvedene nefinansijske aktive									
				1	3	2		-6	K.21	Nabavke umanjene za odlive zemlje i ostale neproizvedene nepokretne aktive									
					1			-1	K.22	Nabavke umanjene za odlive pokretne neproizvedene aktive									
									D.9	Primljeni kapitalni transferi	33		6	23		62	4		66
									D.91	Kapitalni porezi			2			2			2
									D.92	Investicioni pokloni	23					23	4		27
									D.99	Ostali kapitalni transferi	10		4	23		37			37
									D.9	Upujeni kapitalni transferi	-16	-7	-34	-5	-3	-65	-1		-66
									D.91	Kapitalni porezi, plaćeni				-2		-2			-2
									D.92	Upućeni investicioni pokloni			-27			-27			-27
									D.99	Ostali plaćeni kapitalni transferi	-16	-7	-7	-3	-3	-36	-1		-37
			-38	38	4	148	-50	5	-69	B.9	Neto krediti (+)/neto pozajmice (-)								
									B.10.1	Promjene neto vrijednosti u skladu sa promjenama u štednji i kapitalnim transferima	65	4	-38	178	21	230	-38		192

2.9.4. Bruto formacija kapitala (P.5)

Bruto formacija kapitala jednaka je vrijednosti ukupne bruto formacije fiksnog kapitala, promjena na zalihama i nabavke umanjene za odlive dragocjenosti.

2.9.4.1. Bruto formacija fiksnog kapitala (P.51)

Bruto formacija fiksnog kapitala mjeri se kao ukupna vrijednost nabavki proizvođača, umanjena za odlive fiksne imovine u toku obračunskog perioda i uvećana za eventualni porast vrijednosti koji je rezultat proizvodne aktivnosti institucionalne jedinice. Fiksna imovina može biti materijalna ili nematerijalna imovina koja je proizvedena u proizvodnom procesu i koja se koristi u drugom proizvodnom procesu tokom dužeg vremenskog perioda.

Postoji nekoliko oblika načina formiranja stoka fiksnog kapitala, među kojima su:

1. Nabavke umanjene za odlive nove materijalne finansijske imovine, podijeljene u sledeće podvrste:
  - a) Stambeni objekti
  - b) Ostale građevine
  - c) Mašine i oprema
  - d) Kultivisana imovina – stada, posjedi i sl.

2. Nabavke umanjene za rashode nove nematerijalne fiksne imovine, koja se dijeli na sledeće podkategorije:
  - a) Mineralna nalazišta
  - b) Kompjuterski softveri
  - c) Književna djela
  - d) Ostala neobnovljiva fiksna imovina

3. Glavna unapređenja na materijalnoj neproizvedenoj imovini, uključujući zemljište

4. Troškovi nastali u transferu vlasništva nad neproizvedenom imovinom

Postoje različite komponente nabavki i odliva fiksne imovine koje se uključuju u kategorije pod 1. i 2. a to su:

1. Vrijednost kupljene aktive
2. Vrijednost aktive nabavljene u barter transakciji
3. Vrijednost fiksne aktive dobijene putem kapitalnih transfera
4. Vrijednost fiksne aktive proizvedene od strane proizvođača sa sopstvenu upotrebu

Umanjeno za:

5. Vrijednost prodane postojeće fiksne aktive
6. Vrijednost postojeće aktive razmijenjene u barter trgovini
7. Vrijednost fiksne aktive koja je u vidu kapitalnih transfera upućena drugim institucionalnim jedinicama

Evidentiranje bruto formacije fiksnog kapitala vrši se u vremenu prelaska svojinskih prava nad imovinom sa starog na novog vlasnika. Izuzev za fiksnu imovinu proizvedenu za sopstvenu upotrebu, taj period je obično različit od vremena kada je fiksna imovina proizvedena. Takođe, može biti i različit period od vremena kada se fiksna imovina uključuje u proizvodni proces za koji je namijenjena.

Nova fiksna imovina evidentira se po kupovnim cijenama: te cijene ne uključuju samo transportne troškove fizičkog prenošenja fiksne imovine i troškove instaliranja opreme, već i sve nadoknade, takse i doprinose koji plaćeni u procesu prenošenja vlasničkih prava nad imovinom. Imovina koja je stečena u barter transakcijama evidentira se po istoj vrijednosti izračenoj u kupovnoj cijeni koja bi važila da je imovina stečena razmjennom za novac.

Fiksna imovina koja je proizvedena za sopstvenu upotrebu evidentira se po osnovnim cijenama ili po cijenama koje pokrivaju troškove proizvodnje nastale proizvodnjom te fiksne imovine.

Vrijednost kupljene korišćene fiksne imovine vrednuje se po cijenama koje uključuju sve troškove transporta, instaliranja i prenošenja vlasničkih prava.

Postojeća imovina

S obzirom da proizvodi koji imaju tretman fiksne imovine imaju životni vijek koji je nekad dug i 50 i više godina, to se vlasništvo nad ovom imovinom može mijenjati i po nekoliko puta. Imovina dobija status postojeće imovine u momentu prelaska vlasništva sa proizvođača na korisnika. I u slučaju kada kupac ne koristi fiksnu imovinu u proizvodne svrhe prilikom njene dalje prodaje ona se tretira kao postojeća imovina.

Ova imovina je u prvoj prodajnoj transakciji evidentirana i ušla u vrijednost kapitalne formacije.

Prilikom svake dalje promjene vlasništva ona se evidentira kao negativna kupovina, negativan transfer i slično na računu institucionalne jedinice koja je dotadašnji vlasnik.

Kada se kupovina i prodaja ostvare između rezidentnih jedinica, onda se vrijednost kupovine i prodaje na nivou ekonomije potire i ne dolazi do promjena u vrijednosti neto bogatstva. Razlika je ukoliko se transakcija obavlja između rezidentnih i nerezidentnih jedinica.

Finansijski lizing i materijalna fiksna imovina

Finansijski lizing je transakcija u kojoj davalac lizinga obezbjeđuje sredstva za nabavku opreme koja je potrebna korisniku lizinga, a koja korisnik lizinga otplaćuje u ugovorenim terminima i stiče vlasnička prava nad imovinom tek u momentu potpune otplate. Sav rizik za stanje imovine pripada korisniku lizinga, pa se u skladu sa tim imovina nabavljena putem finansijskog lizinga tretira kao element formacije fiksne aktive institucionalne jedinice koja je korisnik lizinga.

Unapređenja stanja postojeće fiksne imovine

Stanje postojeće fiksne imovine može biti mijenjano bilo obavljanjem popravki i tehničkog održavanja bilo unapređenjem performansi i funkcionalnih karakteristika same fiksne aktive.

Kako se ove dvije grupe aktivnosti različito odražavaju na vrijednost formacije fiksnog kapitala na nivou institucionalnih jedinica i ekonomije u cjelini, a kako je ponekad veoma teško razdvojiti što se smatra popravkom i održavanjem a što unapređenjem funkcionalnih svojstava i performansi rada fiksne imovine, to će se u nastavku ovo pojasniti.

Pod opravkama i tehničkim održavanjem podrazumijevaju se aktivnosti koje se odlikuju sledećim osobinama:

1. To su aktivnosti koje se preduzimaju na redovnoj bazi i koje su neophodne u cilju obezbeđenja funkcionisanja fiksne aktive
2. Redovne popravke i održavanje ne utiču na funkcionalne karakteristike i performanse fiksne imovine.

Sa druge strane unapređenja funkcionisanja i performansi fiksne aktive podrazumijevaju:

1. Renoviranje, rekonstruisanje i poboljšanje funkcionalnih karakteristika fiksne imovine koja obično zahtijevaju dodatna investiciona ulaganja

2. Gore navedene aktivnosti koje tretiraju fiksnu imovinu znatno mijenjaju performanse korišćenja fiksne aktive, produžavaju vijek trajanja i korišćenja iste i povećavaju efikasnost njenog korišćenja.

Povećanje vrijednosti fiksne aktive koje je rezultat aktivnosti unapređenja uračunava se u vrijednost formulacije fiksnog kapitala i to pod stavkom nabavki opreme iste vrste.

Unapređenja stanja materijalne neproizvedene fiksne imovine

U praksi ovo se obično odnosi na unapređenje zemlje u smislu poboljšanja njenog kvaliteta i proizvodnih mogućnosti.

Takođe se evidentira kao nabavka neproizvedene fiksne imovine i uvećava vrijednost formacije fiksnog kapitala i na nivou institucionalne jedinice i na nivou ekonomije u cjelini.

Poboljšanje proizvodnih mogućnosti zemljišta postiže se preduzeimanjem sledećih mjera:

1. Isušivanje površina prekrivenih vodom
2. Uklanjanje stijena, kamenja i ostalog čvrstog materijala za površine u cilju dobijanja produktivnog zemljišta
3. Ugradnja irigacionih sistema na sušnim područjima u cilju navodnjavanja zemljišta
4. Prevencija površina od erozije

Neke od ovih aktivnosti mogu rezultirati stvaranjem potpuno novih produktivnih površina, dok se neke odnose samo na unapređenje stanja postojećih.

Troškovi prenošenja svojinskih prava

Troškovi prenošenja svojinskih prava čine sastavni dio vrijednosti bruto formulacije fiksnog kapitala. Javljaju se uvijek kada se svojinska prava nad predmetom fiksne aktive prenose sa jedne institucionalne jedinice na drugu.

Ovi troškovi sastoje se iz dvije vrste troškova:

1. Troškovi nadoknada i honorara koji se plaćaju posrednicima u prenošenju vlasničkih prava (advokati, arhitekta, i sl.)
2. Troškovi taksi, poreza, dažbina i ostali izdaci koji se plaćaju prilikom prenošenja vlasničkih prava a koji su obično propisani zakonom.

Troškovi prenošenja vlasničkih prava uvijek se računavaju u vrijednost bruto formulacije fiksne imovine kada se predmet transakcije prenosi iz vlasništva prodavca u vlasništvo kupca ili korisnika.

Iznos ovih troškova ulazi u osnovicu za obračun potrošnje fisknog kapitala (amortizacije).

Prilikom dalje promjene vlasništva nad imovinom, novi vlasnik nije obavezan da snosi neamortizovane troškove prenošenja vlasničkih prava koje je imao prethodni vlasnik. Ukoliko se ovi troškovi ne ukalkulišu u prodajnu cijenu onda se oni tretiraju kao gubitak prethodnog vlasnika i evidentiraju se na njegovim računima.

U slučaju prenosa vlasništva nad zemljom i ostalom neproizvedenom imovinom ne važe ista pravila. Troškovi prenosa vlasništva aktuelne transakcije koja se odnosi na zemljište ne ulaze u obračun vrijednosti zemljišta.

Nabavke umanjene za odlive materijalne fiksne imovine (P.511)

Komponente materijalne fiksne imovine su već elaborirane u ovom radu, tako da se u ovom dijelu izložiti elementarne karakteristike onih njenih djelova koji se odlikuju određenim specifičnostima.

Sitni alati

Sitni alati se koriste u proizvodnom procesu za obavljanje nekih jednostavnih operacija. Oni se odlikuju malom veličinom, malom vrijednošću i jednostavnom upotrebom. Njihova vrijednost u odnosu na vrijednost ostale fiksne imovine obično je zanemarljiva.

Sitni alati se mogu koristiti u periodu dužem od jednog obračunskog perioda, što je obično slučaj, a mogu biti u upotrebi i u kraćem periodu.

Sitni alati se mogu evidentirati ili kao dio formacije fiksno kapitala ili kao stavka međufazne potrošnje. U najvećem broju slučajeva evidentiraju se kao stavka međufazne potrošnje zbog njihove male vrijednosti i jednostavne upotrebe. Međutim, ukoliko se koriste u dužem vremenskom periodu mogu se evidentirati i kao dio formacije fiksno kapitala.

Vojna oprema

Destruktivna oružja kao što su rakete, monobacači, bombe i sl. ne mogu se tretirati kao dio produktivne fiksne aktive niti ulaze u sastav bruto formacije fiksne aktive na nivou ekonomije. Razlog leži prvenstveno u tome što se ova oprema ne koristi u produktivne već prvenstveno u destruktivne svrhe.

Određeni djelovi vojne opreme koji po svojoj prirodi imaju istu funkciju i služe istoj namjeni kao i civilna fiksna aktiva (bolnice, medicinski aparati, hoteli i vojna odmarališta i sl.) tretiraju se kao dio bruto formacije fiksne aktive jer imaju produktivan karakter.

Ukoliko je vojna oprema po prirodi slična civilnoj ali se koristi u destruktivne svrhe (vozila i sl.) onda se ona ne evidentira kao dio bruto formacije fiksnog kapitala.

Stambeni objekti i druge građevine

Stambeni objekti i druge građevine, među koje spadaju i umjetnička zdanja, nacionalni spomenici, muzeji i sl. smatraju se dijelom bruto formacije fiksnog kapitala.

Stambeni i poslovni objekti služe ili zadovoljavanju finalne potrošnje institucionalnih sektora ili u proizvodne svrhe.

Objekti od kulturno-istorijskog značaja, bilo da su u posjedu državnih organa, neprofitnih institucija ili drugih institucionalnih jedinica, smatraju se dijelom bruto formacije fiksne imovine jer oni svojim vlasnicima obično donose određene prihode koji se ostvaruju prilikom prodaje ulaznica i sl.

Amortizacija stambenih objekata i drugih struktura

Na dio formacije fiksne aktive koji se sastoji od stambenih objekata i sličnih struktura takođe se obračunava amortizacija (potrošnja fiksnog kapitala) jer i ovi elementi imaju ograničen vijek upotrebe (koji je istina obično veoma dug). Obračun potrošnje fiksnog kapitala obračunava se primjenom odgovarajućih stopa koje se utvrđuju u zavisnosti od vijeka upotrebe fiksne aktive i metodologije obračuna amortizacije, a koji su elaborirani u ovom radu, u dijelu potrošnje fiksnog kapitala.

Vrijeme i način vrednovanja formacije fiksne aktive izuzev građevina namijenjenih sopstvenoj upotrebi

Vrijeme evidentiranja transakcija koje se odnose na fiksnu aktivu jeste vrijeme promjene vlasničkih prava nad imovinom. Transakcije se evidentiraju ne u momentu završetka proizvodnje predmeta fiksne aktive ili u momentu otpočinjanja upotrebe istog u proizvodne svrhe, već u momentu prenošenja vlasničkih prava sa proizvođača na kupca – novog vlasnika.

Evidentiranje takve transakcije ima za rezultat povećanje vrijednosti bruto formacije fiksnog kapitala i na nivou institucionalnih jedinica i sektora.

Inace, vrednovanje formacije fiksne aktive se evidentira po cijenama koje u sebe uključuju i transportne i troškove instaliranja, kao i troškove prenosa svojinskih prava.

Svaka dalja transakcija koja za rezultat ima promjenu vlasničkih prava nad predmetom fiksne aktive ne izaziva promjenu vrijednosti bruto formacije fiksnog kapitala na nivou privrede, već samo na nivou institucionalnih jedinica.

Ukoliko je vrijeme proizvodnje predmeta fiksne aktive duže od trajanja obračunskog perioda, onda se vrijednost ovi predmeta evidentira kao proizvodnja u toku na računima proizvođača a ne i kao dio bruto formacije fiksnog kapitala.

Ukoliko je proizvodnja predmeta fiksne imovine završena ali vlasnička prava nisu prenesena sa proizvođača na kupca, vrijednost ove imovine se tretira kao zaliha gotovih proizvoda.

Vrijeme i način vrednovanja formacije fiksne aktive u formi građevina namijenjenih sopstvenoj upotrebi

Ovi oblici fiksne aktive evidentiraju se uvijek kao dio bruto formacije fiksnog kapitala, bez obzira da li je njihova proizvodnja završena ili ne.

Vrednuju se po cijeni koja podrazumijeva troškove proizvodnje nastale u njihovom stvaranju. Vrijednost za jedan obračunski period (ukoliko njihova proizvodnja nije završena) određuje se kao iznos troškova proizvodnje koji su nastali u tom obračunskom periodu.

Nabavke umanjene za odlive nematerijalne fiksne imovine (P.512)

Pod nematerijalnom fiksnom imovinom u praksi se podrazumijevaju minerali dobijeni eksploatacijom mineralnih nalazišta, kompjuterski softveri, književna djela, umjetnički originali i drugi izvori zabave.

Minerali

Minerali se eksploatišu iz mineralnih nalazišta koja mogu, ali ne moraju biti u vlasništvu onoga ko ih eksploatiše iz komercijalnih razloga.

Vrijednost eksploatacije minerala koja se uključuje u vrijednost bruto formacije fiksnog kapitala uključuje, pored troškova eksploatacije i sve troškove istraživanja mineralnih nalazišta kao i troškove pripreme terena za proces eksploatacije.

Kompjuterski softveri

Kompjuterske softwere preduzeća koriste direktno ili indirektno u proizvodnom procesu. Mogu biti nabavljeni na tržištu ili ih pak preduzeća mogu proizvesti za sopstvene potrebe.

Vrijednost kompjuterskih softwera ulazi u vrijednost bruto formacije fiksne aktive uvijek kada se oni u proizvodne svrhe koriste u periodu dužem od obračunskog perioda.

U vrijednost kompjuterskih softwera uključuju se i svi troškovi nastali prilikom kreiranja baza podataka neophodnih kao podrška radu i upotrebi softwera.

Književna djela, umjetnički originali i sl.

Umjetnički originali sastoje se od filmskih traka, zvučnih traka, modela i sl. koji se koriste za potrebe kreiranja pozorišnih predstava, radio i televizijskog programa i sl.

Ulaze u sastav bruto formacije fiksnog kapitala i vrijednost im se obračunava po cijenama faktora proizvodnje ukoliko su proizvedeni za sopstvenu upotrebu ili po kupovnim cijenama ukoliko su nabavljeni na tržištu.

2.9.4.2. Promjene u zalihama (P.52)

Transakcije koje se odnose na zalihe tretiraju se na isti način kao i transakcije koje se odnose na imovinu bilo da je ona finansijske ili nefinansijske prirode. U skladu sa tim, vrijednost zaliha koja se evidentira na Računu kapitala jednaka je razlici između vrijednosti svih uvećanja zaliha i vrijednosti svih umanjavanja zaliha. Stanje na zalihama se mijenja usled prodaje proizvoda koji se na njima nalaze ili usled nabavke istih, kao i priliva i odlika proizvoda sa zaliha uslovljenih barter transakcijama ili primljenim ili upućenim transferima.

Kad je riječ o zalihama potrebno je razdvojiti dvije funkcije koje preduzeće ima:

1. Ulogu kao proizvođača proizvoda
2. Ulogu kao vlasnika imovine

Roba koja uđe na zalihe tretira se kao imovina ukoliko je ona kupljena od strane vlasnika ili ukoliko je ona predmet internih transakcija u preduzeću.

Pored gotovih proizvoda na zalihama preduzeća mogu se naći i proizvodi međufazne potrošnje čija je svrha održavanje kontinuiteta proizvodnje.

Vrijednost zaliha evidentira se po kupovnim cijenama.

Zalihe ne uključuju vrijednost dragocjenosti koja je u posjedu institucionalne jedinice.

Pored zaliha, za Sistem je interesantan i tretman proizvodnje u toku, koja podrazumijeva vrijednost nedovršenih proizvoda čija proizvodnja traje duže od jednog obračunskog perioda. Vrijednost proizvodnje u toku utvrđuje se na osnovu troškova proizvodnje ostvarenih u obračunskom periodu.

Nakon završetka procesa proizvodnje proizvodi se evidentiraju kao gotovi proizvodi, bilo na zalihama bilo kao proizvodi prodati kupcu, i u tom slučaju oni se evidentiraju po osnovnim ili proizvođačkim cijenama a vrijednost se sa druge strane oduzima od vrijednosti koja je evidentirana pod stavkom proizvodnja u toku.

Zaliohe gotovih proizvoda sastoje se od proizvoda koji su finalni u preduzeću koje je njihov proizvođač i njihova vrijednost se obračunava po osnovnim cijenama. Kategorija zaliha gotovih proizvoda važi samo za preduzeća koja ih proizvode kao finalne proizvode.

Zalihe proizvoda koje su namijenjene za dalju preprodaju evidentiraju se po kupovnim cijenama. Ove cijene uključuju troškove transporta koji su ostvareni prilikom fizičkog prenošenja robe od proizvođača do kupca.

Prilikom izlaska robe sa zaliha, njihova vrijednost se evidentira po cijenama po kojima se oni mogu zamijeniti.

2.9.4.3. Kupovine i prodaje dragocjenosti (P.53)

Pod dragocjenostima se podrazumijevaju proizvodi koji se ne koriste u proizvodne svrhe, koji ne zastarijevaju tokom vremena i koji se čuvaju iz razloga akumulacije vrijednosti.

Tu spadaju proizvodi tipa: umjetničke slike, dragocjeno kamenje i nakit i druge dragocjenosti.

Vrijednost dragocjenosti koja je jednaka razlici između svih kupovina i prodaja na nivou institucionalne jedinice evidentira se na Računu kapitala. Vrednovanje se vrši ili po aktuelnim ili po procijenjenim cijenama.

2.9.5. Potrošnja fiksnog kapitala (amortizacija)

Potrošnja fiksnog kapitala sastoji se u negativnoj promjeni vrijednosti fiksne imovine koja se koristi u proizvodne svrhe. Odnosi se i na materijalnu i na nematerijalnu fiksnu imovinu.

Potrošnja fiksnog kapitala određuje se na osnovu životnog vijeka fiksne imovine kao i u zavisnosti od metoda obračuna troškova amortizacije.

O prirodi potrošnje fiksnog kapitala i načinima obračuna iste detaljnije informacije nalaze se u dijelu 2.5.8. ovog rada.

2.9.6. Kupovine umanjene za prodaje neproizvedene nefinansijske imovine (P.513)

Neproizvedena nefinansijska imovina sastoji se od zemljišta, ostalih oblika materijalne imovine koja se može koristiti u proizvodnom procesu i nematerijalne imovine.

Promjene u vrijednosti ove imovine koje su rezultat transakcija sa ostalim institucionalnim jedinicama evidentiraju se na Računu kapitala.

2.9.6.1. Kupovine umanjene za prodaje zemljišta

Pod zemljištem se podrazumijeva sledeće:

1. Oranice i travnate površine

2. Zemljište koje je dijelom pokriveno ili okruženo vodom

Ali se ne podrazumijeva:

3. Zemljište na kom se nalaze stambene zgrade i drugi objekti
4. Vinogradi i plantaže voća i drugih zasada
5. Nekultivisani prirodni resursi
6. Ležišta ruda i mineralna nalazišta
7. Vodeni resursi ispod kojih se nalazi zemljište

Ukupan stok zemljišta nije fiksiran. Ono se može proširivati primjenom raznih tehničkih i tehnoloških mjera, kao što je isušivanje terena, uklanjanje stijena, kamenja i drugih čvrstih prirodnih elemenata i sl.

Prema konvenciji vlasnici zemljišta su isključivo rezidenti jedne privrede. Ukoliko se zemljište nalazi u vlasništvu nerezidenata onda se mora naći neka rezidentna forma vlasništva nad tim zemljištem.

Vrijednost zemljišta se utvrđuje na osnovu kupovne cijene koja u sebe ne uključuje troškove prenošenja vlasničkih prava. Troškovi prenošenja vlasničkih prava tretiraju se kao troškovi formiranja formacija fiksne aktive i snose se od strane kupca.

Zgrade i druge formacije se kupuju obično zajedno sa zemljištem na kom su izgrađene. Obično se onda ovakve transakcije ne evidentiraju posebno za zemljište i za objekte koji su na njima, ali ukoliko je to potrebno i razdvojivo, moguće je evidentirati kao dvije odvojene transakcije.

U principu, u skladu sa konvencijom Sistema ova transakcija se evidentira kao jedna i to kao dio bruto formacije fiksnog kapitala.

2.9.7. Kapitalni transferi (D.9)

Primljeni i upujeni kapitalni transferi evidentiraju se na desnoj strani Računa kapitala. Transfer se definiše kao transakcija u kojoj se prenose vlasnička prava sa jedne institucionalne jedinice na drugu bez povratne obaveze plaćanja nadoknade u novcu ili naturi.

Kapitalni transferi mogu biti u novcu i u naturi:

1. Kapitalni transferi u novcu sastoje se od novčanih iznosa koji su sakupljeni u formi imovine a ne zaliha namijenjenih tekućoj potrošnji
2. Kapitalni transferi u naturi sastoje se od prenošenja vlasničkih prava nad imovinom

Najznačajniji oblici kapitalnih transfera su:

1. **Kapitalni porezi (D.91)** koji se plaćaju ili na kapitalne transfere koji su rezultat jednostrane transakcije između institucionalnih jedinica ili na kapitalne dobitke koji nisu rezultat redovnih aktivnosti i koji se ostvaruju kao rezultat nasljedstva, lutrijskih dobitaka i sl.
2. **Investicioni pokloni (D.92)** koji se javljaju u novčanom obliku namijenjenom nabavci fiksne imovine ili u naturi, odnosno u fiksnoj imovini. Investicione poklone obično upućuju državni organi ili neprofitne organizacije.
3. **Ostali kapitalni transferi (D.99)** sastoje se iz svih kapitalnih transfera izuzev kapitalnih poreza i investicionih poklona. Najčešći oblik je otpisivanje dugovanja po osnovu dugoročnih kredita od strane kreditora.

Kapitalni transferi se mogu javiti u raznim oblicima, od kojih su najznačajniji:

1. Plaćanja za pokrivanje štete nastale usled vanrednih i nepredvidivih događaja a koja nisu pokrivena od strane osiguravajućih kompanija;
2. Transferi upućeni od strane Vlade ka preduzećima u cilju pokrivanja njihovih velikih operativnih deficita koji su akumulirani za period duži od dvije godine
3. Transferi upućeni od organa centralne vlasti ka organima republičkih i lokalnih vlasti
4. Zaostavštine i vrijedni pokloni
5. Izuzetno velike donacije od domaćinstava ili preduzeća upućene neprofitnim organizacijama.

2.10. Finansijski račun

Na Finansijskom računu evidentiraju se transakcije koje uključuju finansijsku imovinu i obaveze a koje se odvijaju između institucionalnih jedinica i institucionalnih jedinica i sektora inostranstvo. Račun je prikazan u tabeli 2.10.1.

Na lijevoj strani Računa evidentiraju se sve kupovine umanjene za prodaje finansijske imovine, dok se na desnoj strani evidentiraju nastale obaveze umanjene za otplaćene obaveze.

Neto nastale obaveze umanjene za neto ostvarene kupovine finansijske aktive daju vrijednost koja je jednaka vrijednosti ali sa suprotnim predznakom neto datim / dobijenim pozajmicama, koja je ravnotežna stavka na Računu kapitala.

U skladu sa SNA, finansijska imovina se klasifikuje u sledeće kategorije:

1. Monetarno zlato i Specijalna prava vučenja (SDR)
2. Valute i depoziti
3. Hartije od vrijednosti izuzev akcija
4. Krediti
5. Akcije i ostale vlasničke HOV
6. Tehničke rezerve osiguranja
7. Ostala primanja i davanja finansijske imovine

2.10.1. Uloga finansijskog računa

Finansijski račun je drugi račun iz grupe računa akumulacije. Na njemu se evidentiraju sve transakcije koje uključuju finansijsku imovinu i obaveze.

Finansijski račun je poslednji u nizu računa koji prate transakcije koje se odvijaju između institucionalnih jedinica. S obzirom da je poslednji, on nema ravnotežnu stavku koja se prenosi na sledeći račun. Ravnotežna stavka na finansijskom računu je po vrijednosti jednaka ravnotežnoj stavki na računu kapitala ali je izražena sa suprotnim predznakom.

Neto štednja, koja je ravnotežna stavka na Računu upotrebe dohotka, uvećana za saldo kapitalnih transfera može se koristiti za akumuliranje nefinansijske imovine. Ukoliko se čitava ova vrijednost ne iskoristi za akumuliranje nefinansijske imovine, razlika se označava kao neto date pozajmice, a ukoliko je rezultat deficit, odnosno ako je vrijednost akumulirane nefinansijske imovine veća od sredstava raspoloživih za tu namjenu, rezultat su neto pozajmljena sredstva.

Bilo da je riječ o suficitu ili deficitu, razlika redstavlja vrijednost ravnotežne stavke koja se, sa različitim predznakom, nalazi i na Računu kapitala i na Finansijskom računu.

U privredi neki sektori mogu biti neto kreditori a neki neto debitori. Finansijski račun prati kako se finansijska imovina i obaveze prelivaju između sektora i kako se alociraju neto štednja, finansijska imovina i obaveze između pojedinih institucionalnih sektora.

2.10.2. Evidentiranje transakcija koje se evidentiraju u Finansijskom računu a koje imaju odgovarajuću kontrastavku na drugim računima

Određene transakcije koje se evidentiraju na Finansijskom računu imaju svoju kontrastavku na nekom drugom računu u SNA, dok neke nemaju već se evidentiraju samo kao element finansijskog računa.

U SNA, mnoge transakcije koje podrazumijevaju transfere, pružanje usluga radne snage i sl. imaju svoju kontrastavku na Finansijskom računu. Ovo se obično dešava u slučajevima kada transakcije podrazumijevaju razmjenu roba, imovine ili usluga, a koja podrazumijeva preuzimanje finansijskih obaveza koje se izmiruju u sadašnjem ili budućem periodu. I transakcije koje se obavljaju u formi barter trgovine ili u naturi imaju svoju kontrastavku na finansijskom računu.

Transakcije koje se evidentiraju na Finansijskom računu a koje imaju kontrastavku na ostalim računima su obično transakcije tipa smanjenja ili povećanja vrijednosti depozita i novca, povećanje ili smanjenje primljenih i datih kredita i sl.

Transakcije koje se evidentiraju isključivo na finansijskom računu i koje nemaju kontrastavku na ostalim računima su transakcije koje uključuju samo različite oblike finansijske imovine, odnosno koje podrazumijevaju razmjenu finansijske imovine.

Sistem nacionalnih računa

.Tabela 2.10.1. Finansijski račun – Račun III.2.

Upotreba

Izvori

Ukupno	Ulaz za								Transakcije i ravnotežne stavke	Izvori					Ulaz za			Ukupno
	Račun proizvoda i usluga	Inostranstvo	S.1 Ukupna privreda	S.15 NPOFD	S.14 Domaćins tva	S.13 Država	S.12 Finansijske korporacije	S.11 nefinansijske korporacije		S.11 nefinansijske korporacije	S.12 Finansijske korporacije	S.13 Država	S.14 Domać instva	S.15 NPOFD	S.1 Ukupna privreda	Inostran stvo	Račun proizvoda i usluga	
								B.9	Neto krediti (+)/neto pozajmice (-)	-69	5	-50	148	4	38	-38	0	
691		50	641	32	181	120	237	71	F	Neto kupovine finansijske imovine								
									F	Neto ostvarivanje obaveza	140	232	170	33	28	603	88	691
		1	-1						F.1	Monetarno zlato i SDR								
130		11	119	12	68	7	15	17	F.2	Gotovi novac i depoziti		130	2		132	-2	130	
37		3	34	2	10	2	15	5	F.21	Gotovi novac		35			35	2	37	
64		2	62	7	41	4		10	F.22	Depoziti vo viđenju		63	2		65	-1	64	
29		6	23	3	17	1		2	F.29	Ostali depoziti		32			32	-3	29	
143		5	138	12	29	26	53	18	F.3	HOV izuzev akcija	6	53	64		123	20	143	
56		2	54	2	22	11	4	15	F.31	Kratkoročne	2	34	15		51	5	56	
87		3	84	10	7	15	49	3	F.32	Dugoročne	4	19	49		72	15	87	
254		10	244		5	45	167	27	F.4	Kredit	71		94	28	24	217	37	254
86		3	83		3	1	63	16	F.41	Kratkoročne	16		32	11	17	76	10	86
168		7	161		2	44	104	11	F.42	Dugoročne	55		62	17	7	141	27	168
46		2	44		3	36	3	2	F.5	Akcije i ostale vlasničke HOV	26	13		4	43	3	46	
36			36		36				F.6	Tehničke rezerve osiguranja		36			36		36	
33			33		33				F.61	Neto imovina domaćinstava po osnovu rezervi u osiguravajućim i penzionim fondovima		33			33		33	
22			22		22				F.611	Neto imovina domaćinstava po osnovu rezervi u osiguravajućim fondovima po osnovu životnog osiguranja		22			22		22	
11			11		11				F.612	Neto imovina domaćinstava po osnovu rezervi u penzionim fondovima		11			11		11	
3			3		3				F.62	Preplaćene premije i rezerve		3			3		3	
82		21	61	8	40	6		7	F.7	Ostali prihodi i rashodi	37		10	5	52	20	82	
36		18	18		11	1		6	F.71	Komercijalni krediti i povlastice	8		6	4	18	18	36	
46		3	43	8	29	5		1	F.79	Ostali prihodi i rashodi izuzev komercijalnih kredita i povlastica	29		4	1	34	12	46	

2.10.3. Finansijske transakcije

2.10.3.1. Priroda finansijskih transakcija i specijalni slučajevi

Sve finansijske transakcije koje se odvijaju između institucionalnih jedinica i institucionalnih jedinica i sektora inostranstvo evidentiraju se na Finansijskom računu. Ove transakcije pokrivaju sve promjene koje se dešavaju na finansijskoj imovini u smislu promjene vlasništva, kao i sve novostvorene i sve isplaćene finansijske obaveze.

Identifikovanje finansijskih transakcija podrazumijeva primjenu sledećih principa:

1. Razdvajanje finansijske imovine od nefinansijske imovine
2. Razdvajanje finansijskih transakcija od ostalih transakcija koji utiču na postojanje, promjenu vrijednosti i obima finansijske aktive
3. Razdvajanje finansijskih transakcija koje uključuju finansijsku imovinu od onih finansijskih operacija koje podrazumijevaju stvaranje finansijskih kontigenata radije nego aktuelne finansijske imovine.

Finansijska imovina

Pod ekonomskom imovinom podrazumijevaju se predmeti vlasništva nad kojima se mogu primjenjivati vlasnička prava u smislu korišćenja, raspolaganja i ostvarivanja koristi.

Ova definicija se u najopštijem slučaju može primijeniti i na finansijsku imovinu.

Novac (valute) i depoziti imaju karakter imovine jer se mogu upotrijebiti za nabavku proizvoda i usluga i drugih oblika imovine.

Hartije od vrijednosti se smatraju imovinom jer su potencijalni izvori dohotka njihovih vlasnika.

Pored ovih oblika, finansijska imovina se javlja u obliku monetarnog zlata, specijalnih prava vućenja, kredita, potraživanja i obaveza i sl.

Ono što razlikuje finansijsku imovinu od drugih oblika ekonomske imovine jeste to da svaka transakcija koja rezultira promjenom nosioca vlasničkih prava nad finansijskom imovinom automatski povlači za sobom nastanak finansijskih obaveza.

Finansijska potraživanja i obaveze

Između institucionalnih jedinica moguć je veliki broj različitih oblika finansijskih transakcija. Finansijska potraživanja i obaveze rezultat su dogovornih odnosa koji se

uspostavljaju između dvije institucionalne jedinice. Mnogi od ovih odnosa rezultiraju nastankom kreditorsko/debitorskih odnosa.

Ukoliko je takav odnos rezultat, recimo, posjedovanja depozita onda se debitorsko pravo ostvaruje kroz pravo preuzimanja depozita u određenom vremenskom periodu i pravo na dohodak koji je rezultat vlasništva nad depozitom. Kreditorski odnos ostvaruje se kroz pravo na raspolaganje sredstvima u određenom vremenskom periodu uz obavezu nadoknade sredstava uz odgovarajuću kamatu ili drugi vid nadoknade korišćenja finansijske imovine.

U ovakvim slučajevima, za razliku od akcija i drugih oblika finansijskih derivata, debitorske obaveze nisu striktno i ugovorno propisane. One se kao takve konvencionalno evidentiraju u Sistemu, i to u sledećim oblicima:

1. Pravo kreditora da primi plaćanje, ili plaćanja od debitora pod uslovima koji su predviđeni njihovim međusobnim sporazumom
2. Specifična prava koja se ostvaruju između učesnika u transakcijama a koja se u skladu sa Sistemom evidentiraju kao finansijska.

Kad god debitor prihvati obavezu da isplaćuje buduće depozite, potraživanje je nastalo. Potraživanja mogu biti kreirana i po sili zakona, kao što su obaveze plaćanja poreza i sl.

Finansijska potraživanja i obaveze mogu pored ovih uzeti i neke druge forme, koje se u ovom dijelu neće detaljno izlagati.

Ostale promjene u vrijednosti i obimu finansijske imovine i finansijskih obaveza

Ostale promjene u vrijednosti i obimu finansijske imovine i obaveza dešavaju se u toku obračunskog perioda bez uključivanja transakcija koje se ostvaruju između institucionalnih jedinica. Ove promjene se ne evidentiraju na Finansijskom računu, već se evidentiraju ili na Računu ostalih promjena imovine ili na Računu revalorizacije. Neke od ovih promjena će se obrazložiti u nastavku, dok će detaljnije o njima biti rečeno u dijelu koji analizira Račune na kojima se one evidentiraju.

Monetarno zlato i Specijalna prava vučenja (SDR)

Stvaranje ili transformisanje monetarnog zlata je transakcija koja se osnosi na postojeće monetarno zlato – a koja promjena se evidentira na Računu ostalih promjena imovine. Takođe transakcije koje se odnose na specijalna prava vučenja evidentiraju se na Finansijskom računu u dijelu njihove vrijednosti ali sve promjene koje se dešavaju na ovom obliku finansijske imovine evidentiraju se na Računu ostalih promjena imovine ili na Računu revalorizacije.

Vrednovanje

Promjene vrijednosti koje su rezultat promjene deviznih kurseva evidentiraju se na Računu revalorizacije. Kad god je promjena vlasništva ostvarena u transakciji koja je obaveljena po drugačijim cijenama nego što je imovina kupljena od strane dotadašnjeg vlasnika, sve razlike u smislu dobitaka ili gubitaka evidentiraju se na Finansijskom računu.

Kreditne operacije

Postoji čitav niz slučajeva u kojima može doći do otpisivanja, umanjenja ili drugih promjena na obavezama koje su u posjedu institucionalnih jedinica. Ove promjene se tretiraju u Sistemu na nekoliko načina.

Ukoliko je otpisivanje dijela ili ukupnog duga rezultat obostranog sporazuma obiju strana uključenih u finansijskoj transakciji, onda se ovo otpisivanje tretira kao kapitalni transfer i evidentiraju se na Računu kapitala.

Promjene koje se dešavaju na finansijskim potraživanjima u smislu njihovog povećanja ili smanjenja evidentiraju se na Finansijskom računu.

Sve promjene koje se odnose na nemogućnost naplate potraživanje i otpisivanje potraživanja evidentiraju se na Računu ostalih promjena imovine.

Imovina na kontigentima

Mnogi finansijski aranžmani koji se odvijaju između institucionalnih jedinica nemaju za rezultat stvaranje finansijskih potraživanja ili obaveza niti promjenu vrijednosti tekuće finansijske imovine. Ovi aranžmani, koji se obično tretiraju kao kontigenti, ne evidentiraju se na računima sistema kao promjene nastale u vrijednosti tekuće finansijske imovine.

Jedna od osnovnih karakteristika kontigenata jeste da je njihovo stvaranje preduslov ostvarivanja neke finansijske transakcije. Najučestaliji primjer kontigenata su kreditne garancije koje se daju kao preduslov za sklapanje određenih kreditnih aranžmana. Garancije obično daju treća lica i njihove obaveze nastaju jedino u momentu nemogućnosti otplate dugovanja od strane kreditora.

Takođe, primjer kontigenata su i kreditna obećanja koja prerastaju u finansijska potraživanja i dugovanja tek nakon ispunjenja određenih uslova.

U SNA tretman kontigenata je veoma jasan. Oni se ne evidentiraju na finansijskim računima a sva plaćanja nadoknada i sl. koja su neophodna za kreiranje ovih kontigenata tretiraju se kao rashodi za usluge.

2.10.3.2. Izuzeci od generalnih pravila

U evidentiranju transakcija koje se odvijaju između institucionalnih jedinica postoje određene konvencije u Sistemu, od kojih se neke primjenjuju prilikom formulisanja Finansijskog računa.

One se odnose na tretman određenih oblika nefinansijske imovine kao finansijske. Konvencija se odnosi na sledeće slučajeve:

1. Ukoliko je vlasništvo nad nefinansijskom imovinom u posjedu nerezidenata, onda se to vlasništvo ne evidentira u računima koji tretiraju ovu nefinansijsku imovinu, već na finansijskom računu kao potraživanje po osnovu vlasništva nad nefinansijskom imovinom (zemljište i zgrade su najčešći primjer)

2. Nekorporisana preduzeća čiji su vlasnici rezidenti a koji centar svoje ekonomske aktivnosti imaju u inostranstvu. Ova preduzeća se tretiraju kao quazi-korporacije i imaju rezidentan status u zemlji u kojoj ostvaruju svoju ekonomsku aktivnost, pa se u skladu sa tim i finansijska i nefinansijska imovina evidentira na odgovarajućim računima.

U slučaju finansijskog lizinga, gdje davalac lizinga obezbjeđuje sredstva za nabavku opreme korisniku lizinga i zadržava vlasnička prava nad imovinom sve do momenta isteka ugovora, kao što je već ranije pomenuto, vlasništvo nad imovinom se evidentira na računu korisnika lizinga zbog totalnog rizika koji ovaj preuzima a na finansijskim računima se evidentira kreditni odnos. Nakon isteka ugovorenog finansijskog lizinga i stvarnog transfera vlasničkih prava na korisnika lizinga, transakcija se na Finansijskom računu evidentira kao potraživanje/dugovanje.

Finansijski aranžamani koji podrazumijevu preprodaju finansijske imovine evidentiraju se na Finansijskom računu kao dvije transakcije. Imovina koja je predmet transakcije evidentira se kao nova finansijska imovina a ne kao postoješa, ukoliko je rezultat preprodajnog aranžmana nepromijenjeno vlasništvo.

Swap aranžamani koji se odvijaju između Centralnih banaka različitih zemalja evidentiraju se na Finansijskim računima.

2.10.3.3. Finansijski derivati

Mnogi u skorije vrijeme kreirani finansijski instrumenti su vezani za posebne finansijske instrumente ili indikatore (strane valute, državne obveznice, indekse cijena akcija, kamatne stope i sl.) ili za posebne proizvode (zlato, kafa, šećer, žito i sl.).

Ovi novi instrumenti obično se tretiraju kao finansijski derivati ili sekundarni finansijski instrumenti.

Motiv kreiranja ovih instrumenata je obično smanjenje rizika tako da se oni tretiraju i kao instrumenti za obavljanje hedžing operacija. Neki od njih služe za potrebe stvaranja kontigenata i ne uključuju se na Finansijske račune ni na Račune bilansa stanja. Ostali, koji su izvor ostvarivanja prihoda ne smatraju se finansijskim transakcijama i ne evidentiraju se na Finansijskim računima jer nemaju u pozadini odgovarajuću transakciju koja za predmet ima finansijsku imovinu. Treću grupu derivata čine oni kojima se trguje na tržištu, imaju tržišnu vrijednost i transakcije ovim instrumentima se evidentiraju na Finansijskim računima.

SNA preporučuje da se transakcije koje uključuju derivate tretiraju kao odvojene transakcije, nezavisne od onih koje podržavaju putem hedžing operacija.

Plaćanja nadoknada brokerima i ostalim finansijskim posrednicima koji posreduju u transakcijama derivatima smatraju se nadoknadama plaćenim za pružene usluge i ne evidentiraju se na Finansijskim računima.

SWAP-ovi su ugovorni sporazumi između dvije strane koji se odnose na razmjenu međusobnih potraživanja i obaveza koje nastaju u određenom vremenskom periodu. Najčešći oblici SWAP aranžmana su valutni i kamatni SWAP-ovi.

Valutni SWAP-ovi odnose se na razmjenu dviju ili više različitih valuta u ekvivalentnoj vrijednosti, dok se kamatni SWAP-ovi odnose na promjenu karaktera kamatnih obaveza i potraživanja.

Prihod koji se ostvaruje u SWAP aranžmanima tretira se kao prihod po osnovu vlasništva nad finansijskom imovinom i evidentira se na finansijskim računima. Usluge koje strane međusobno pružaju jedna drugoj ne uračunavaju se u vrijednost SWAP aranžmana i ne obračunavaju se posebno kao proizvedene usluge. Ukoliko je treća strana uključena u SWAP aranžman kao pružalac usluga jednoj ili objema stranama, onda se nadoknada koja se isplaćuje toj strani tretira kao trošak usluge nastao u SWAP aranžmanu.

Opcije su oblik finansijskih derivata koje imaocu daju pravo na kupovinu predmeta opcije u tačno utvrđenom periodu (američke opcije) ili tačno utvrđenom danu (evropske opcije) i po tačno utvrđenim cijenama i količinama, ali ne i obavezu bilo kupovine bilo izmirivanja bilo kakvih finansijskih obaveza nastalih nekupovanjem predmeta opcije. Opcije i rashodi koji nastaju njihovom kupovinom tretiraju se kao novčani rashodi. Nakon realizovanja opcije ove transakcije se evidentiraju kao nastala finansijska potraživanja i obaveze.

Waranti su komercijalni instrumenti kojima se trguje na finansijskim tržištima a koji njihovom imaocu daju pravo kupovine akcija ili obveznica kompanija koje su emitovale warante, u precizno utvrđenom vremenskom periodu, količinama i cijenama kao i ostalim ugovorenim uslovima. Na finansijskim računima waranti se tretiraju na isti način kao i opcije.

Budući kamatni aranžmani sklapaju se između institucionalnih jedinica u cilju zaštite od drastičnih promjena nivoa kamatnih stopa a preciziraju kamatu koja će biti plaćena u skladu sa sadžinom dogovora. Prihodi po ovom osnovu evidentiraju se kao prihodi od vlasništva u računima SNA a rezultat ovih aranžmana ne evidentira se kao promjena finansijske imovine na Finansijskim računima.

2.10.4. Računovodstvena pravila koja važe za evidentiranje finansijskih transakcija

Transakcije finansijskom imovinom evidentiraju se po cijenama po kojima je finansijska imovina kupljena ili prodana. Ove cijene ne uključuju nadoknade za razne usluge koje su pratile finansijsku transakciju, već se ove nadoknade evidentiraju kao rashodi za nabavku usluga. Porezi na finansijske transakcije takođe se ne uključuju u vrijednost po kojoj se finansijska imovina evidentira na Finansijskim računima. Prilikom evidentiranja transakcija finansijskom imovinom mora se voditi računa da se transakcija u istom iznosu evidentira i na računu kupca i prodavca, bez ikakvih nadoknada i poreza.

Ukoliko je finansijska imovina kupljena po jednoj a kasnije prodana po drugoj, višoj cijeni, njena vrijednost se na računu investitora tretira po njenoj inicijalnoj cijeni a razlika se evidentira kao trošak za usluge.

2.10.4.1. Vrijeme evidentiranja

U principu, finansijske transakcije se na računima oba transaktora moraju evidentirati istovremeno. To je slučaj i ako se kontrastavka evidentira i na finansijskom i na nefinansijskom računu.

Ukoliko se transakcije oba transaktora evidentiraju na finansijskom računu, onda se one evidentiraju u momentu prenošenja vlasničkih prava sa jednog na drugog transaktora.

Ukoliko se efekti finansijskih transakcija javljaju u različitim vremenskim intervalima za transaktoze, onda se ove transakcije evidentiraju postepeno, svaka faza posebno.

2.10.4.2. Potiranje i konsolidacija

Stepen konsolidovanja i potiranja finansijskih transakcija uglavnom je uslovljen potrebama analize za koju se podaci koriste. Ukoliko su zahtjevi za detaljnijim izvještajima, stepen konsolidacije i potiranja biće manji, i obrnuto.

Konsolidovanje i potiranje može se ostvariti na nekoliko nivoa:

1. Nekonsolidovanje i nepotiranje svih finansijskih transakcija i njihovo puno i detaljno prikazivanje;
2. Konsolidovanje posebnog dijela finansijske aktive, ako što je konsolidovanje i prebijanje nekih kupljenih i prodanih obveznica;
3. Konsolidovanje i potiranje posebne kategorije finansijske aktive, kao što su na primjer akcije;
4. Konsolidovanje potraživanja i obaveza koje se odnose na istu kategoriju finansijske aktive;
5. Konsolidovanje potraživanja i obaveza koje se odnose na grupe kategorija finansijske aktive.

2.10.5. Klasifikacija finansijskih transakcija

Klasifikacija finansijskih transakcija koja je u upotrebi u SNA prikazana je u tabeli 2.10.2. – klasifikacija transakcija finansijskom imovinom i obavezama.

Tabela 2.10.2. Klasifikacija transakcija finansijskom imovinom i obavezama

F.1	Monetarno zlato i SDR
F.2	Gotovi novac i depoziti
F.21	Gotovi novac
F.22	Depoziti po viđenju (neoročeni depoziti)
F.29	Ostali depoziti
F.3	HOV izuzev akcija
F.31	Kratkoročne
F.32	Dugoročne
F.4	Kredit
F.41	Kratkoročne
F.42	Dugoročne
F.5	Akcije i ostale vlasničke HOV
F.6	Tehničke rezerve osiguranja
F.61	Neto imovina domaćinstava po osnovu rezervi u osiguravajućim i penzionim fondovima
F.611	Neto imovina domaćinstava po osnovu rezervi u osiguravajućim fondovima po osnovu životnog osiguranja
F.612	Neto imovina domaćinstava po osnovu rezervi u penzionim fondovima
F.62	Preplaćene premije i rezerve
F.7	Ostali prihodi i rashodi
F.71	Komercijalni krediti i povlastice
F.79	Ostali prihodi i rashodi izuzev komercijalnih kredita i povlastica
Memorandumske stavke	
Direktne strane investicije	
	Vlasničke HOV
	Kredit
	Ostalo

Identična klasifikacija koristi se u bilansima stanja za opisivanje stokova finansijske imovine i obaveza.

Klasifikacija se bazira na dvijema karakteristikama finansijske imovine:

1. Likvidnost finansijske imovine
2. Pravna forma koja opisuje odnos kreditor/debitor

U skladu sa klasifikacijom, transakcije finansijskom aktivom se prikazuju agregirano, na jednom nivou, izuzev tehničkih rezervi osiguranja koje se dijele na neto imovinu domaćinstava u tehničkim rezervama osiguravajućih društava i penzionih fondova i na preplaćene premije i rezerve; i ostalih potraživanja i obaveza koje se dijele na kredite i avanse i ostale.

2.10.5.1. Novac

U skladu sa SNA, novac se evidentira samo na finansijskim računima. Novac je veoma važna finansijska varijabla, i kako se on definiše na različite načine u različitim zemljama, neophodna je jednostavna definicija novca u Sistemu koja će biti primjenljiva u svim statističkim sistemima.

U skladu sa Sistemom, pod novcem se smatra gotov novac koji može biti u kešu ili u vidu depozita po viđenju (neoročenih depozita).

Ponekad je veoma komplikovano napraviti razliku između prenosivih i neprenosivih depozita i ta granica u nekim zemljama obično nije jako čvrsta. Takođe, kao rezultat velikog broja finansijskih inovacija koncept novca u nekim zemljama je širi nego koncept SNA sistema.

U skladu sa specifičnim konceptima finansijski računi pojedinih statističkih sistema se mogu sastavljati, stim što treba imati u vidu da pridržavanje koncepta koji preporučuje SNA obezbjeđuje najkvalitetnija međunarodna poređenja.

2.10.5.2. Dospjelost

Klasifikacija finansijskih transakcija ne insistira na dospjelosti kao osnovnom elementu i kriterijumu klasifikacije.

Postojanje velikog broja finansijskih instrumenata i inovacija koji se svakodnevno pojavljuju na finansijskim tržištima praktično eliminiše potrebu za striktnim razgraničenjem dugoročnih i kratkoročnih plasmana.

Naravno, ukoliko je za potrebe analize dospjelost i period plasmana bitan, onda se ovaj kriterijum može intenzivirati u formulisanju finansijskih računa.

2.10.5.3. Simetričnost između imovine i obaveza

Sva finansijska potraživanja i odgovarajuća dugovanja čine finansijsku imovinu i obaveze. Pored toga, finansijska imovina sastoji se od nekih kategorija koje se ne mogu objasniti terminima finansijskih potraživanja od drugih institucionalnih jedinica jer njima ne pariraju odgovarajuće obaveze koje bi te institucionalne jedinice trebalo da imaju. Postoje četiri tipa takve finansijske imovine:

1. Monetarno zlato – zlato koje je u posjedu monetarnih vlasti i ostalih organa koji ih čuvaju i drže kao komponente deviznih rezervi zemlje;
2. Specijalna prava vučenja (SDR), rezerve imovine koje izdaje IMF i koje se ne smatraju obavezom IMF-a;
3. Akcije, ostale korporativne vlasničke HOV i učešće u kapitalu. Ovi oblici finansijske imovine u SNA se tretiraju kao obaveze u skladu sa konvencijama. Obaveze se ne definišu kao fiksni iznos, već su uslovljene neto vrijednošću korporacije;
4. Određeni finansijski derivati kod kojih se obaveze definišu konvencijom emitenta.

2.10.5.4. Funkcionalne kategorije

Klasifikacija ne sadrži funkcionalne kategorije, kao što su direktne strane investicije, portfolio investicije, međunarodne rezerve koje su funkcionalne klasifikacione stavke u bilansu plaćanja. Zbog značaja ovih stavki, klasifikacija obezbjeđuje memorandumske stavke za finansijske transakcije koje su vezane za direktne strane investicije i srodne oblike.

2.10.5.5. Rezerve

Rezerve se sastoje od finansijske imovine koju čuvaju državni autoriteti, najčešće predstavnici monetarne vlasti (Centralna banka) a koja je raspoloživa i upotrebljiva za pokrivanje tekućih neravnoteža u bilansu plaćanja, održavanje stabilnosti deviznog kursa i sl.

Rezerve se sastoje od monetarnog zlata, specijalnih prava vučenja, rezervi u IMF-u, stranih valuta i ostalih oblika finansijske imovine.

Jedino Centralna banka i organi centralne vlasti imaju pravo držanja rezervi, dok se finansijska imovina koja je u posjedu ostalih državnih organa po pravilu ne mora, i ne smatra rezervama zemlje.

2.10.6. Sumaran opis transakcija finansijskom imovinom i obavezama

2.10.6.1. Monetarno zlato i specijalna prava vučenja (F.1)

Monetarno zlato i specijalna prava vučenja koja emituje IMF su oblici finansijske imovine koji nemaju obaveze drugih institucionalnih jedinica kao kontrastavku.

Transakcije monetarnim zlatom sastoje se od kupovine i prodaje monetarnog zlata među monetarnim vlastima različitih zemalja. Monetarno zlato je uvijek u vlasništvu monetarnih vlasti i predmet je njihove kontrole. Jedino ako se zlato drži u formi finansijske aktive kao dio rezervi zemlje ima status monetarnog zlata.

Izuzev u nekim specijalnim slučajevima, zlato je oblik finansijske imovine samo monetarnih i centralnih vlasti.

Kupovine monetarnog zlata se na finansijskim računima monetarnih autoriteta evidentiraju kao povećanje vrijednosti finansijske imovine a kontra stavka je smanjenje finansijske imovine u monetarnom zlatu sektora inostranstva.

Transakcije zlatom drugih institucionalnih jedinica tretiraju se kao kupovine i prodaje dragocjenosti, ili kao finalna i međufazna potrošnja, ili kao smanjenje i povećanje stanja na zalihama.

Monetarne vlasti mogu svoje rezerve monetarnog zlata povećavati bilo dodavanjem novoproduzvenog zlata, ili kupovinom nemonetizovanog zlata na tržištu i njegovom transformacijom u monetarno zlato, ili prelivanjem svojih fondova nemonetarnog zlata u monetarno; ili uvozom nemonetarnog zlata itd.

Važno je naglasiti da se nemonetarno zlato uvijek evidentira kao dragocjenost.

Monetarno zlato obično se oblikuje u formi kovanog novca, ignota ili štapova, i obično je čistoće 995/1000. Vrijednovanje rezervi monetarnog zlata nije problem jer se njime vrlo često trguje.

Specijalna prava vučenja su međunarodne rezerve kreirane od strane IMF i alocirane na zemlje članice u skladu sa njihovim ulozima koje imaju u IMF-u.

Transakcije koje se odnose na specijalna prava vučenja uvijek se evidentiraju kao transakcije obavljene između monetarnih vlasti i sektora inostranstvo.

Specijalna prava vučenja nisu faktičke obaveze koje IMF preuzima i zemlje članice koje su primaoci specijalnih prava vučenja nemaju obavezu plaćanja istih.

Specijalna prava vučenja su uvijek u posjedu monetarnih autoriteta i razmjena se vrši isključivo na centralnom monetarnom nivou između zemalja članica IMF-a.

2.10.6.2. Gotovi novac i depoziti (F.2)

Ukupna količina gotovog novca, neuročenih i oročenih depozita uvijek se mora utvrđivati i na nivou pojedinih institucionalnih jedinica i sektora i na nivou ekonomije u cjelini.

Gotovi novac (F.21)

Gotovi novac sastoji se od papirnog i kovanog novca koji je u opticaju i koji predstavlja zakonsko sredstvo plaćanja.

Razlika se mora praviti između domaće i stranih valuta, tj. gotovog novca koji predstavlja obavezu domaće Centralne banke prema institucionalnim jedinicima koje posjeduju domaći gotovi novac i obavezu stranih Centralnih banaka prema imaočima gotovog novca koji one izdaju.

Svi institucionalni sektori mogu posjedovati gotovi novac ali jedino finansijske korporacije i monetarne vlasti imaju pravo njegovog emitovanja.

Depoziti po viđenju (F.22)

Depoziti po viđenju su depoziti koji se odlikuju sledećim karakteristikama:

1. Mogu se podizati na zahtjev u bilo kom vremenskom periodu, bez ikakvih obračunatih naknada i penala
2. Slobodno transferisati upotrebom čekova ili prenošenjem sa žiro-računa
3. Koristiti za obavljanje plaćanja

Dalje se depoziti po viđenju mogu klasifikovati u zavisnosti da li su izraženi u domaćoj ili stranoj valuti.

Ostali depoziti (F.29)

Pod ostalim depozitima podrazumijevaju se sva potraživanja, izuzev depozita po viđenju, od Centralne banke, drugih depozitarnih institucija, državnih organa i u nekim slučajevima drugih institucionalnih jedinica.

Tipičan oblik ovih depozita su štedni neprenosivi depoziti, oročeni depoziti i neprenosivi depoziti u stranoj valuti.

Ovi depoziti mogu biti u posjedu svih institucionalnih jedinica i sektora.

2.10.6.3. Hartije od vrijednosti izuzev akcija (F.3)

Pod ovom kategorijom uključuju se komercijalni i blagajnički zapisi, obveznice, certifikati, komercijalni finansijski derivati i slični instrumenti kojima se trguje na finansijskom tržištu.

Blagajnički zapisi su HOV koje njihovim imaočima daju pravo na naplatu sume novca koja je naznačena na zapisu u tačno utvrđeno vrijeme od institucionalne jedinice koja je emitovala blagajnički zapis. Obično se izdaju od strane finansijskih korporacija i na rok kraći od godinu dana. Prodaju se uz diskont.

Komercijalni zapisi su HOV koje njihovim imaočima daju pravo na naplatu sume novca koja je naznačena na zapisu u tačno utvrđeno vrijeme od institucionalne jedinice koja je emitovala blagajnički zapis. Obično se izdaju od strane ne-finansijskih korporacija i na rok kraći od godinu dana. Prodaju se uz diskont.

Obveznice su HOV koje njihovim imaočima daju pravo na naplatu sume novca koja je naznačena na obveznici u momentu dospijea kao i iznos koji je naveden na kuponima a koji predstavlja kamatni prinos na obveznicu.

Obveznice sa nultim kuponom su HOV koje njihovim imaočima daju pravo na naplatu sume novca koja je naznačena na obveznici u momentu dospijea od institucionalne jedinice koja je izdala obveznicu. Prodaju se uz diskont

HOV čija se vrijednost vezuje za kretanje indeksa su HOV kod kojih se vrijednost prinosa određuje na osnovu kretanja nekog indeksa (indeksa cijena, indeksa deviznih kurseva i sl).

Distinkcija između kratkoročnih i dugoročnih HOV zasniva se na periodu njihovog dospijea, pri čemu se pod kratkoročnim podrazumijevaju obveznice sa rokom dospijea kraćim od godinu dana a pod dugoročnim obveznice sa rokom dospijea dužim od godinu dana.

2.10.6.4. Krediti (F.4)

Pod kreditima podrazumijeva se finansijska imovina koja je:

1. Kreirana u momentu pozajmljivanja sredstava kreditoru od strane debitora
2. Evidentirana je na neprenosivom dokumentu; ili
3. Za koju debitor ne dobija nikakvu garanciju da je transakcija evidentirana

Ova kategorija uključuje sve kreditne odnose koji se uspostavljaju između institucionalnih jedinica: preduzeća, države, domaćinstava, neprofitnih organizacija, inostranstva.

Kreditni mogu biti dugoročni (sa rokom otplate dužim od godinu dana) ili kratkoročni (sa rokom otplate kraćim od godinu dana).

2.10.6.5. Akcije i ostale vlasničke HOV (F.5)

Akcije su vlasničke HOV koje njihovom imaoču obezbjeđuju dividendu - učešće u dobiti koju ostvari kompanija – emitent, pravo glasa u Skupštini akcionara (ukoliko nije riječ o

povlašćenim akcijama) i pravo na naplatu u slučaju likvidacije, ali tek nakon izmirenja obaveza korporacije.

Akcije ne garantuju fiksni iznos dividende njihovim imalcima. U slučaju preferiranih akcija taj iznos je utvrđen na nivou procenta od ostvarene dobiti.

2.10.6.6. Tehničke rezerve osiguranja (F.6)

Tehničke rezerve osiguranja sastoje se od imovine domaćinstava koja se nalazi u osiguravajućim društvima i penzionim fondovima i preplaćenih polisa i doprinosa tehničkim rezervama.

Povećanje neto imovine domaćinstava u osiguravajućim društvima sastoji se od:

1. Vrijednosti uplaćenih premija u tekućem periodu
2. Vrijednosti dodataka na premije
3. Sve ovo umanjeno za troškove usluga osiguravajućeg društva

Smanjenje neto imovine domaćinstava u osiguravajućim društvima sastoji se od:

1. Iznosa isplaćenih domaćinstvima u momentu dospijea
2. Iznosa isplaćenih po osnovu smrtnog slučaja i drugih osiguranih slučajeva
3. Iznosa isplaćenih obaveza koje se mogu isplaćivati prije njihovog dospijea

Povećanje neto imovine domaćinstava u penzionim fondovima sastoji se od:

1. Ukupnih tekućih uplata penzionih doprinosa za račun osiguranika
2. Ukupne vrijednosti doprinosa koje su pridružene fondu osiguranika a koje su rezultat povećanja vrijednosti prethodno raspoloživog fonda
3. Sve ovo umanjeno za troškove usluga penzionog fonda

Smanjenje neto imovine domaćinstava u penzionim fondovima sastoji se od:

1. Iznosa isplaćenih domaćinstvima vidu penzija
2. Iznosa isplaćenih po drugim osnovama u momentu penzionisanja

2.10.6.7. Trgovinski (komercijalni) krediti (F.71)

Javljuju se u formi:

1. Kredita za nabavku proizvoda i usluga korišćenih direktno od strane proizvođača, domaćinstava, države, neprofitnih organizacija i inostranstva
2. Avansi uplaćeni za proizvode čija je proizvodnja još u toku.

2.11.A. Račun ostalih promjena obima imovine

2.11.A.1. Račun ostalih promjena obima imovine

Račun ostalih promjena obima imovine evidentira sve promjene u imovini, obavezama i neto bogatstvu koje se dešavaju između početnog i krajnjeg bilansa stanja a koje nisu rezultat transakcija među institucionalnim jedinicama, koje se evidentiraju na Računu kapitala i Finansijskom računu, kao ni kapitalnih dobitaka i gubitaka. Struktura računa, koji je prikazan u tabeli 2.11.A.1, slična je strukturi ostalih računa akumulacije.

Evidentiranje promjene stanja imovine vrši se na lijevoj strani računa, i proizvedene i neproizvedene, a odgovarajuće promjene u finansijskoj imovini evidentiraju se odvojeno. Stavke koje se odnose na promjene obaveza i ravnotežne stavke nalaze se na desnoj strani Računa.

Ravnotežna stavka u računu je suma svih ulaza koji su evidentirani na istom.

Račun ostalih promjena obima aktive ima sledeće važne funkcije:

1. Sa jedne strane on ostavlja mogućnost evidentiranja promjena u obimu aktive a koje su rezultat prirodnih i uobičajenih procesa (iscrpljivanje rudnih nalazišta npr.)
2. Druga funkcija računa jeste da evidentira sve promjene u imovini i obavezama koje su rezultat vanrednih, nekontrolisanih okolnosti. Pod ovim događajima podrazumijevaju se krađe, požari, prirodne katastrofe i sl.
3. Treća funkcija ogleda se u evidentiranju promjena klasifikacije institucionalnih jedinica i imovine i strukture imovine institucionalnih jedinica (monetizacija/demonetizacija zlata npr.)

Ostale promjene u obimu imovine i obaveza klasifikovane su u devet kategorija:

1. Ekonomsko pojavljivanje neproizvedene imovine
2. Ekonomsko pojavljivanje proizvedene imovine
3. Prirodni rast nekultivisanih bioloških resursa
4. Ekonomsko nestajanje neproizvedene imovine
5. Katastrofalni gubici
6. Nekompenzirani izvori
7. Ostale promjene u nefinansijskoj aktivi
8. Ostale promjene u finansijskoj aktivi i obavezama

9. Promjene u klasifikaciji i strukturi

Neke od ovih kategorija su specifične za proizvedenu, neke za neproizvedenu imovinu a neke za finansijsku imovinu i obaveze.

Sistem nacionalnih računa

Tabela 2.11.A.1. Račun ostalih promjena u obimu imovine– Račun III.3.1.

Upotreba

Izvori

Ukupno	Ulaz za		S.1 Ukupna privreda	S.15 NPOFD	S.14 Domaćins tva	S.13 Država	S.12 Finansijske korporacije	S.11 nefinansijske korporacije	Transakcije i ravnotežne stavke	S.11 nefinansijske korporacije	S.12 Finansijske korporacije	S.13 Država	S.14 Domać instva	S.15 NPOFD	Ulaz za			Ukupno	
	Račun proizvoda i usluga	Inostranstvo													Ukupna privreda	Inostran stvo	Račun proizvoda i usluga		
10			10				-2	12	AN	Nefinanijska imovina									
-7			-7			-3	-2	-2	AN.1	Proizvedena imovina									
3			3			3			K.4	Ekonomsko pojavljivanje proizvedene imovine									
-9			-9			-4		-5	K.7	Katastrofalni gubici									
						1		-1	K.8	Nekompenzirani resursi									
1			1					1	K.9	Ostale promjene u nefinansijskoj imovini									
-2			-2			-3	-2	3	K.12	Promjene u klasifikacijama i strukturi									
						-3		3	K.12.1	Promjene u sektorskoj klasifikaciji i strukturi									
-2			-2				-2		K.12.2	Promjene u klasifikaciji imovine i obaveza									
-2			-2				-2		K.12.2 1	Monetarizacija/demonetarizacija zlata									
									K.12.2 2	Promjene u klasifikaciji imovine i obaveza izuzev monetarizacije/demonetarizacije zlata									
-4			-4			-3		-1	AN.11	Fiksna imovina									
-1			-1					-1	AN.12	Zalihe									
-2			-2				-2		AN.13	Dragocjenosti									
17			17			3		14	AN.2	Neproizvedena imovina									
24			24					24	K.3	Ekonomsko pojavljivanje neproizvedene imovine									
4			4			4			K.5	Prirodni rast i nekultivirani biološki resursi									
-9			-9			-2		-7	K.6	Ekonomsko obezvređivanje neproizvedene imovine									
-8			-8			-2		-6	K.61	Uništavanje prirodnih dobara									
-1			-1					-1	K.62	Ostalo ekonomsko degradiranje neproizvedene imovine									
-2			-2			-2			K.7	Katastrofalni gubici									
						4		-4	K.8	Nekompenzirani resursi									
									K.9	Ostale promjene u obimu neproizvedene imovine									
						-1		1	K.12	Promjene u klasifikaciji i strukturi									
						-1		1	K.12.1	Promjene u klasifikaciji i strukturi sektora									
									K.12.2	Promjene u klasifikaciji imovine i obaveza									
									K.12.2 2	Promjene u klasifikaciji imovine i obaveza izuzev monetizacije / dmonetizacije zlata									
17			17			3		14	AN.21	Materijalna neproizvedena imovina									
									AN.22	Nematerijalna neproizvedena imovina									
5			5		2	1		2	AF	Finansijska imovina i obaveze			-3	2	-1		-2		
									K.7	Katastrofalni gubici									
						3	-3		K.8	Nekompenzirani resursi									
3			3		2				K.10	Ostale promjene u obimu finansijske imovine i obaveza									

Sistem nacionalnih računa

2	2	-2	1	2	K.12	Promjene klasifikacije i strukture	-4	2	-2		
		-2	2	2	K.12.1	Promjene u sektorskoj klasifikaciji i strukturi	1	-1			
2	2				K.12.2	Promjene u klasifikaciji imovine i obaveza	1	-1			
2	2		2		K.12.2	Monetarizacija/demonetarizacija zlata					
				1							
			2		K.12.2	Promjene u klasifikaciji imovine i obaveza izuzev monetarizacije/demonetarizacije zlata					
				2							
7	7		7		AF.1	Monetarno zlato i Specijalna prava vučenja					
					AF.2	Gotovi novac i depoziti					
		3	-3		AF.3	HOV izuzev akcija					
-4	-4		-4		AF.4	Kreditni	-3	-1	-4		
		-2		2	AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB					
2	2	2			AF.6	Tehničke rezerve osiguranja		2	2		
					AF.7	Ostala potraživanja i obaveze					
					B.10.2	Promjene u neto bogatstvu usled promjene obima imovine	17	-4	2	2	17

2.11.A.2. Ekonomsko pojavljivanje neproizvedene imovine (K.3)

Po definiciji, nefinansijska neproizvedena imovina nije stvorena u proizvodnom procesu. Takođe, u skladu sa tim, ona nije dio imovine koji je nastao formiranjem bruto kapitalnih formacija a koje se evidentiraju na Računu kapitala.

Neki od ovih oblika imovine pojavljuju se u prirodi dok su drugi rezultat nekih neproizvodnih procesa koji se odvijaju u društvu.

2.11.A.2.1. Bruto povećanje nivoa ležišta u rudnim nalazištima

U skladu sa Sistemom, rudna nalazišta podrazumijevaju nalazišta uglja, prirodnog gasa, metalnih minerala i nemetalnih minerala koji su ekonomski eksploativni uz datu tehnologiju i cijene.

Na Računu kapitala evidentiraju se sve nabavke i prodaje ruda i minerala koji se eksploatišu iz ovih nalazišta.

Na Računu ostalim promjena obima imovine evidentiraju se sva povećanja sadržaja nalazišta i sva smanjenja i to na nivou ekonomije u cjelini.

Rezerve se mogu uvećati ili pronalaženjem novih nalazišta koja su rezultat ili naučnih istraživanja ili pukog slučaja.

Takođe, do porasta može doći u slučaju promjene stanja rude i minerala u nalazištima a koje se odražavaju na promjenu obima i vrijednosti istih.

2.11.A.2.2. Transfer ostalih prirodnih bogatstava u ekonomske aktivnosti

Prirodna bogatstva dobijaju atribut ekonomske kategorije u slučaju kada se nad njima uspostavljaju vlasnička prava i kada su oni, ili njihovi elementi predmet ekonomskih transakcija između institucionalnih jedinica.

Važno je naglasiti da svo zemljište koje se nalazi na površini Zemlje ne ulazi u djelokrug tretmana u Sistemu kao imovina. Jedino ono zemljište koje ima vlasnika i koje se može proizvodno koristiti tretira se imovinom u Sistemu.

Za ostalu imovinu relevantan kriterijum koji je uključuju u evidentiranje u Sistemu jeste ekonomska eksploatacija. Onog momenta kada počne ekonomska eksploatacija nad imovinom, ona postaje predmet evidencije na Računima Sistema.

2.11.A.2.3. Promjene u kvalitetu neproizvedene imovine u toku ekonomske eksploatacije

Sistem tretira promjene u kvalitetu kao promjene u obimu. Imovina različitog kvaliteta je različita međusobno i onda se raspoloživost te imovine različito evidentira.

2.11.A.2.4. Ekonomsko pojavljivanje nematerijalne neproizvedene imovine

Nefinansijska nematerijalna neproizvedena imovina rezultat je određenih operacija koje se odvijaju u društvu i to od strane pravnih ili računovodstvenih radnji.

Oni se evidentiraju u Sistemu u momentu prodaje patenata, transfera porpisanih ugovora ili u slučaju prodaje preduzeća po cijeni koja je iznad neto vrijednosti preduzeća.

Patenti i ugovori se smatraju imovinom jer su oni zaštićeni od strane zakona i pravnih institucija u Sistemu.

Kada se preduzeće proda po cijeni koja je veća od njegove neto vrijednosti, onda je to rezultat postojanja "goodwill"-a, odnosno jake reputacije preduzeća na tržištu koje izazviva veću prodajnu cijenu nego što je vrijednost neto imovine preduzeća.

2.11.A.3. Ekonomsko pojavljivanje proizvedene imovine (K.4)

Proizvedena imovina koja se uključuje u Račun ostalih promjena obima imovine sastoji se od umjetničkih djela, dragog kamenja i sl. kao i istorijskih spomennika koji se kasnije evidentiraju kao dio stambenih objekata i drugih sličnih struktura iz razloga koji su ranije navedeni u ovom radu.

Vrijednost kupljenih novoprodučenih dragocjenosti evidentira se na Računu kapitala. U slučaju kada je došlo do povećane vrijednosti ovih oblika imovine a koje nije registrovano u početnom Bilansu stanja, onda se ta promjena vrijednosti evidentira na Računu ostalih promjena imovine i kasnije ulazi u vrijednost dragocjenosti u završnom Bilansu stanja.

2.11.A.4. Prirodni rast nekultivisanih bioloških resursa (K.5)

Prirodni rast nekultivisanih bioloških resursa može se javiti u različitim oblicima – porast visine stabala šuma, porast težine i starosti ribe u morima, jezerima, i rijekama i sl.

Iako ovi resursi predstavljaju ekonomsku imovinu, rast njihovog obima nije rezultat kontrole, vlasništva ili upravljanja ni jedne institucionalne jedinice. U skladu sa tim, promjene u obimu evidentiraju se kao ekonomsko pojavljivanje i to na Računu ostalih promjena obima imovine.

Ekonomsko pojavljivanje ovih resursa evidentira se u bruto formi – bez oduzimanja ekonomskog nestajanja koje se evidentira posebno ali na istom računu.

2.11.A.5. Ekonomsko nestajanje neproizvedene imovine (K.6)

Na Računu kapitala i na Finansijskom računu evidentiraju se tri načina na koja imovina može napustiti Sistem:

1. Potrošnja fiksnog kapitala
2. Gubici na zalihama

3. Otpisana potraživanja

Ni jedan od ova tri načina ne može se pripisati ekonomskom nestajanju neproizvedene nefinansijske imovine.

Jedan od oblika ekonomskog nestajanja ove imovine jeste iscrpljivanje – npr. iscrpljivanje rezervi minerala u prirodnim nalazištima.

Iscrpljivanje može biti u formi potpunog nestajanja ruda i minerala u prirodnim ležištima, u formi pogoršanja kvaliteta istih ili kao rezultat uništenja prirodnih potencijala koji su rezultat određenih ekonomskih aktivnosti (npr. pomor ribe u jezeru usled izručenja štetnih otpada).

Takođe, ekonomsko nestajanje se pojavljuje i u slučaju nestanka goodwill-a preduzeća, zamjene starih patenata novim, savršenijim i sl.

2.11.A.6. Katastrofalni gubici (K.7)

Potrošnja fiksnog kapitala (amortizacija) koja se evidentira na Računu kapitala kalkuliše se tako da pokrije gubitke u vrijednosti imovine u slučaju nepogoda manjih razmjera. Takođe, promjene u zalihama uključuju određene gubitke koji su rezultat kvarljivosti robe i sl.

Kad god se radi od gubicima manjih razmjera koji su predvidivi i čija vjerovatnoća pojavljivanja se može izračunati, oni se uračunavaju u smanjenje vrijednosti imovine i evidentiraju na Računu kapitala.

Međutim, ono što se evidentira na Računu ostalih promjena obima imovine su gubici na imovini koji su ogromnih razmjera, koji nisu nadoknadivi iz fondova raspoloživih za formiranje kapitalnih formacija i čije dešavanje nije moguće predvidjeti.

Ovi događaji javljaju se u formi požara, zemljotresa, poplava, ratnih razaranja i sl. Njihovo pojavljivanje se veoma lako identifikuje i razdvajanje gubitka u imovini po ovim osnovama jednostavno se razdvaja od gubitaka nastalih po drugim osnovama a koje se evidentiraju na Računu kapitala.

2.11.A.8. Nekompenzirani resursi (K.8)

U velikom broju slučajeva državni organi ili neke druge institucionalne jedinice imaju pravo prodaje prava korišćenja određenih resursa. To se obično realizuje kroz prodaju koncesija i sl. takve nadoknade evidentiraju se na Računu kapitala.

Cijena prodaje ovih prava formira se na tržištu. Ukoliko je iz bilo kojih razloga došlo do pada tržišne cijene i pada vrijednosti u odnosu na onu koja je evidentirana u početnom Bilansu stanja, razlika se evidentira na Računu ostalih promjena obima imovine i onda se kasnije prenosi na završni Bilans stanja.

2.11.A.9. Ostale promjene u obimu nefinansijske imovine (K.9)

Pod ovom kategorijom takođe se podrazumijevaju promjene koje su rezultat nekih neočekivanih i nepredvidivih događaja.

U kategorije koje se evidentiraju po ovom stavkom spadaju:

1. Obezvrećivanja travnjaka i pašnjaka a koje se ne evidentira kao trošak fiksnog kapitala na Računu kapitala
2. Razlike između iznosa obračunate amortizacije i stvarno nastalih umanjena u vrijednosti imovine
3. Degradacija fiksnog kapitala koja nije obračunata u iznos amortizacije a koja je predvidljiva
4. Napuštanje imovine prije isteka njene ekonomske upotrebljivosti
5. Izuzetni gubici u zalihama
6. Ostale promjene u obimu nefinansijske imovine.

2.11.A.10. Ostale promjene u obimu finansijske imovine (K.10)

Ostale promjene u obimu finansijske imovine odnose se na promjene koje nisu evidentirane na Finansijskom računu i Računu kapitala. Takođe transakcije koje nemaju kao kontrastavku stvaranje obaveza i koje rezultiraju promjenom vrijednosti finansijske imovine ne mogu se evidentirati kao potpuna transakcija na Finansijskom računu i Računu kapitala jer nemaju svoju kontrastavku.

Promjene na finansijskoj imovini nastale u ovakvim slučajevima evidentiraju se na Računu ostalih promjena obima imovine, pod kategorijom K.10.

Ove promjene uključuju:

1. Alokacija i otkazivanje Specijalnih Prava Vučenja (SDR)
2. Otpisivanje dugova
3. Kontrastavke transakcijama koje se evidentiraju kao ostala potraživanja i obaveze a koje su rezultat dohotka ostvarenog u penzionim fondovima
4. Česte promjene u obimu finansijske imovine.

2.11.A.11. Promjene u klasifikaciji i strukturi (K.12)

Račun ostalih promjena obima imovine evidentira i one promjene koje su rezultat promjene klasifikacije institucionalnih jedinica ili strukture i klasifikacije imovine i obaveza institucionalnih jedinica.

Dijele su u dvije grupe:

1. Promjene u klasifikaciji sektora i struktura (K.12.1) - promjene u klasifikaciji dešavaju se uvijek kada odlike jedne institucionalne jedinice budu promijenjene u toj mjeri da se ona grupiše u drugi institucionalni sektor
2. Promjene u klasifikaciji imovine i obaveza (K.12.2) – najčešći primjer je monetizacija/demonetizacija zlata.

2.11.B. Račun revalorizacije

Račun revalorizacije, koji je prikazan u tabeli 2.11.B.1, prikazuje sve pozitivne i negativne tekuće promjene u vrijednosti finansijske i nefinansijske imovine i obaveza u toku obračunskog perioda.

Promjena u vrijednosti imovine, bilo da je pozitivna ili negativna, evidentira se na lijevoj strani Računa, a promjene koje se tiču obaveza na desnoj strani Računa.

Račun revalorizacije prikazuje nominalne promjene u vrijednosti imovine i obaveza. Nominalne promjene se dalje dekomponuju na dva podsektora, i to realne i neutralne promjene.

Nominalne promjene se definišu kao promjene u vrijednosti imovine koje su rezultat promjene cijena ili, generalno, monetarne promjene u imovini. Isti slučaj je i sa nominalnim promjenama u obavezama, samo što se ove promjene uvijek označavaju suprotnim znakom od promjena u vrijednosti imovine.

Neutralne promjene su promjene u vrijednosti koje će su rezultat promjene cijena te imovine na tržištu. To su uglavnom promjene u vrijednosti imovine i obaveza koje prate inflatorna i deflatorna kretanja.

Realne promjene su promjene koje nastaju u vrijednosti imovine i obaveza a koje su rezultat promjene odstupanja cijena od promjene opšteg nivoa cijena u privredi..

Ravnotežna stavka na Računu je promjena neto bogatstva uzrokovana tekućih dobitcima/gubicima.

Tekući dobitci / gubici su promjene u vrijednosti imovine koje nisu rezultat proizvodnih aktivnosti nad imovinom ili uključivanja iste u proizvodni proces.

Sistem nacionalnih računa

Tabela 2.11.B.1. Račun revalorizacije– Račun III.3.2.

Upotreba

Izvori

Račun	Ukupno	Ulaz za		S.1	S.15	S.14	S.13	S.12	S.11	Transakcije i ravnotežne stavke	S.11	S.12	S.13	S.14	S.15	S.1	Ulaz za		Račun								
		Račun proizvoda i usluga	Inostranstvo	Ukupna privreda	NPOFD	Domaćinstva	Država	Finansijske korporacije	nefinansijske korporacije		nefinansijske korporacije	Finansijske korporacije	Država	Domaćinstva	NPOFD	Ukupna privreda	Račun proizvoda i usluga	Inostranstvo		Ukupno							
III.3.2. račun revalorizacije										K.11	Nominalni dobiti/gubici																
	280			280	8	80	44	4	144	AN	Nefinansijska imovina																
	126			126	5	35	20	2	63	AN.1	Proizvedena imovina																
	111			111	5	28	18	2	58	AN.11	Fiksna imovina																
	7			7		2	1		4	AN.12	Zalihe																
	8			8		5	1		1	AN.13	Dragocjenosti																
	154			154	3	45	23	2	81	AN.2	Neproizvedena imovina																
	152			152	3	45	23	1	80	AN.21	Materijalna neproizvedena imovina																
	2			2					1	AN.22	Nematerijalna neproizvedena imovina																
	91		7	84	1	16	2	57	8	AF	Finansijska imovina / obaveze									18	51	7	76	2	78		
	12			12				1	11	AF.1	Monetarno zlato i SDR																
										AF.2	Gotovi novac i depoziti																
	44		4	40	1	6			30	3	AF.3	HOV izuzev akcija									2	34	7	42	2	44	
											AF.4	Kredit															
	34		3	31	1	10			16	5	AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB									16	17		34	2	34	
										AF.6	Tehničke rezerve osiguranja																
										AF.7	Ostala potraživanja i obaveze																
										B.10.3	Promjene u neto vrijednosti usled neto dobitaka/gubitaka									134	10	38	96	10	288	4	292
III.3.2.1. račun neutralnih promjena										K.11.1	Neutralni dobiti/gubici																
	198			198	6	56	32	3	101	AN	Nefinansijska imovina																
	121			121	5	34	20	2	60	AN.1	Proizvedena imovina																
	111			111	5	28	18	2	58	AN.11	Fiksna imovina																
	5			5		2	1		2	AN.12	Zalihe																
	5			5		4	1		1	AN.13	Dragocjenosti																
	78			78	2	22	12	1	41	AN.2	Neproizvedena imovina																
	76			76	2	22	12	1	40	AN.21	Materijalna neproizvedena imovina																
	1			1					1	AN.22	Nematerijalna nepro. imovina																
	147		11	136	3	36	8	70	18	AF	Finansijska imovina / obaveze									36	68	14	6	2	126	6	132
	15			15				2	14	AF.1	Monetarno zlato i SDR																
	32		2	30	2	17	3		8	AF.2	Gotovi novac i depoziti									1	26	2	1	29	2	32	
	28		3	25	1	4			19	2	AF.3	HOV izuzev akcija									1	21	4		26	2	28
	29		1	28			2		24	1	AF.4	Kredit									18		7	3	1	29	29
	28		2	26		8			13	4	AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB									14	14			28	28	
8		1	7		6		1	1	AF.6	Tehničke rezerve osiguranja										7			7	1	8		
7		2	5		1			3	AF.7	Ostala potraživanja i obaveze									3			2	1	6	1	7	
										B.10.3	Promjene u neto vrijednosti usled neutralnih dobitaka/gubitaka									82	5	26	87	8	208	6	214
III.3.2.2. račun										K.11.2	Realni dobiti/gubici																
	81			81	2	24	12	1	43	AN	Nefinansijska imovina																
	5			5		1			3	AN.1	Proizvedena imovina																
										AN.11	Fiksna imovina																

Sistem nacionalnih računa

3	3					3	AN.12	Zalihe									
2	2	1					AN.13	Dragocjenosti									
77	77	2	22	12	1	40	AN.2	Neproizvedena imovina									
76	76	2	22	12	1	40	AN.21	Materijalna neproizvedena imovina									
1	1						AN.22	Nematerijalna nepro. imovina									
-57	-5	-52	-2	-20	-6	-13	-10	AF	Finansijska imovina / obaveze	-18	-17	-7	-6	-2	-50	-3	-54
-3	-3					-3		AF.1	Monetarno zlato i SDR								
-32	-2	-30	-2	-17	-3		-8	AF.2	Gotovi novac i depoziti	-1	-26	-2		-1	-29	-2	-32
17	1	15		2		11	1	AF.3	HOV izuzev akcija	1	13	3			16	1	17
29	-1	-28			-2	-24	-1	AF.4	Kredit	-18		-7	-3	-1	-29		-29
6		5		2		3	1	AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB	3	3				6		6
-8	-1	-7		-6		-1	-1	AF.6	Tehničke rezerve osiguranja		-7				-7	-1	-8
-7	-3	-5		-1			-3	AF.7	Ostala potraživanja i obaveze	-3			-2	-1	-6	-1	-7
								B.10.3	Promjene u neto vrijednosti usled realnih dobitaka/gubitaka	51	5	12	9	2	80	-1	78

2.11.B.1. Nominalni tekući dobiti / gubici (K.11)

Nominalni tekući dobiti/gubici javljaju se kao rezultat promjene vrijednosti imovine i obaveza usled dejstva monetarnih faktora ili jednostavno promjene cijena.

Nominalni tekući dobiti¹ nisu rezultat promjene vrijednosti imovine i obaveza usled njihovog uključivanja u proizvodni proces u bilo kom obliku.

Evidentiranje nominalnih dobitaka neophodno je iz razloga što se u računima akumulacije promjene u imovini i obavezama vrednuju po aktuelnim cijenama, pa je onda za potrebe adekvatnog sastavljanja završnog bilansa stanja neophodno prilagoditi vrijednost imovine i obaveza koje su evidentirane na početnom bilansu stanja tekućim monetarnim promjenama.

Nominalni dobiti koji se javljaju na nekoj imovini i obavezama u vremenu od perioda t_0 do t_1 na imovini koja je po obimu jednaka q , onda se oni računaju kao:

$$G = (p_1 - p_0) q$$

Gdje su p_0 i p_1 cijene te imovine koje važe u periodu t_0 i t_1 .

Promjena vrijednosti imovine i obaveza koja je rezultat drugih faktora kao što je zrelost hartija od vrijednosti ili potrošnja fiksnog kapitala ne smatraju se revalorizacionim dobitcima ili gubicima.

2.11.B.2. Neutralni tekući dobiti / gubici (K.11.1)

Nominalni tekući dobiti se dijele na neutralne i realne dobitke.

Neutralni dobiti se označavaju kao oni koji su rezultat promjene opšteg nivoa cijena (inflatije ili deflacije).

Ukoliko opšti nivo cijena u periodu t_1 označimo sa r_1 a u periodu t_0 sa r_0 i koristimo simbole koji su korišćeni u jednačini za izračunavanje nominalnih dobitaka, onda se neutralni dobitak dobija na sledeći način:

$$NG = p_0 q (r_1 / r_0 - 1)$$

2.11.B.3. Realni tekući dobiti / gubici (K.11.2)

Realni tekući dobiti jednaki su razlici između nominalnih i neutralnih tekućih dobitaka:

---

¹ U nastavku teksta je se koristiti samo izraz nominalni dobiti zbog jednostavnosti ali se podrazumijeva da oni mogu biti i pozitivni i negativni.

$$RG = G - NG = (p_1/p_0 - r_1/r_0) p_0q$$

2.12. Bilans stanja

Bilans stanja je izvještaj koji se sastavlja u određenom vremenskom periodu o vrijednosti imovine i finansijskih potraživanja i obaveza.

Bilans stanja se može sastavljati na nivou institucionalnih jedinica, sektora i na nivou privrede u cjelini.

Bilans stanja sastavlja se na osnovu podataka koji su evidentirani u tekućim i računima akumulacije i prikazuje krajnje rezultate u vrijednosti ostvarene proizvodnje i promjenama u finansijskoj i nefinansijskoj imovini koji su evidentirani na tim računima.

Bilans stanja sastavlja se na početku obračunskog perioda – početni bilans stanja; kao i na kraju obračunskog perioda, i to u dva oblika – promjene u vrijednosti finansijske i nefinansijske imovine nastale tokom obračunskog perioda i završni bilans stanja koji se sastavlja na osnovu početnog bilansa stanja i podataka o tekućim promjenama u finansijskoj i nefinansijskoj imovini.

Veza između početnog i završnog bilansa stanja predstavljena je sledećom formulom:

- a) Vrijednost specifičnih oblika imovine prikazanih u početnom bilansu stanja

Plus

- b) Ukupna vrijednost svih kupovina finansijske i nefinansijske imovine umanjena za vrijednost prodaja u toku obračunskog perioda (transakcije nefinansijskom imovinom evidentiraju se na Računu kapitala a finansijskom na Finansijskom računu)

Plus

- c) Ukupna pozitivna ili negativna promjena u vrijednosti imovine a koja je evidentirana na Računu ostalih promjena obima imovine

Plus

- d) Ukupna vrijednost pozitivnih i negativnih tekućih dobitaka a koji su evidentirani na Računu revalorizacije

Suma svih ovih komponenti daje vrijednost imovine prikazanu u završnom Bilansu stanja.

Tabela 2.12.1. Bilans stanja – Račun IV

Upotreba

Izvori

Račun	Ulaz za		S.1	S.15	S.14	S.13	S.12	S.11	Transakcije i ravnotežne stavke			S.11	S.12	S.13	S.14	S.15	S.1	Ulaz za		Račun	
	Ukupno	Račun proizvoda i usluga	Inostranstvo	Ukupna privreda	NPOFD	Domaćinstva	Država	Financijske korporacije	nefinancijske korporacije	nefinancijske korporacije	Financijske korporacije	Država	Domaćinstva	NPOFD	Ukupna privreda	Račun proizvoda i usluga	Inostranstvo	Ukupno			
IV.1. Početni bilans stanja	9.922			9.922	324	2.822	1.591	144	5.041	AN	Nefinancijska imovina										
	6.047			6.047	243	1.698	1.001	104	3.001	AN.1	Proizvedena imovina										
	5.544			5.544	231	1.423	913	99	2.878	AN.11	Fiksna imovina										
	231			231	2	97	47		85	AN.12	Zalihe										
	272			272	10	178	41	5	38	AN.13	Dragocjenosti										
	3.875			3.875	81	1.124	590	40	2.040	AN.2	Neproizvedena imovina										
	3.809			3.809	81	1.124	578	37	1.989	AN.21	Materijalna neproizvedena imovina										
	66			66			12	3	51	AN.22	Nematerijalna neproizvedena imovina										
	7.365		573	6.792	172	1.819	296	3.508	897	AF	Financijska imovina / obaveze			1817	3384	687	289	121	6298	297	6595
	770			770			80	690		AF.1	Monetarno zlato i SDR										
	1.587		105	1.482	110	840	150		382	AF.2	Gotovi novac i depoziti			40	1281	102	10	38	1471	116	1587
	1.388		125	1.263	25	198		950	90	AF.3	HOV izuzev akcija			44	1053	212	2		1311	77	1388
	1.454		70	1.384	8	24	115	1.187	50	AF.4	Kreditni			897		328	169	43	1437	17	1454
1.409		113	1.296	22	411	12	651	200	AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB			687	715	4			1406	3	1409	
396		26	370	4	291	20	30	25	AF.6	Tehničke rezerve osiguranja			12	335	19		5	371	25	396	
361		134	227	3	55	19		150	AF.7	Ostala potraživanja i obaveze			137		22	108	35	302	59	361	
									B.90	Neto bogatstvo			4212	268	1300	4352	375	10416	276	10692	
										Ukupne promjene u imovini/obavezama											
482			482	25	110	56	1	290	AN	Nefinancijska imovina											
289			289	21	61	25	-1	182	AN.1	Proizvedena imovina											
239			239	21	47	20	1	150	AN.11	Fiksna imovina											
34			34		4	1		29	AN.12	Zalihe											
16			16		10	4	-2	3	AN.13	Dragocjenosti											
193			193	4	49	30	2	108	AN.2	Neproizvedena imovina											
191			191	4	48	30	1	108	AN.21	Materijalna neproizvedena imovina											
2			2		1				AN.22	Nematerijalna nepro. imovina											
787		57	730	33	199	123	294	81	AF	Financijska imovina / obaveze			155	285	176	33	28	677	91	767	
19		1	18			1	17		AF.1	Monetarno zlato i SDR											
130		11	119	12	68	7	15	17	AF.2	Gotovi novac i depoziti				130	2			132	-2	130	
187		9	178	13	35	29	80	21	AF.3	HOV izuzev akcija			7	87	71			165	22	187	
250		10	240		5	45	163	27	AF.4	Kreditni			68		93	28	24	213	37	250	
80		5	75	1	13	34	19	9	AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB			42	30			4	77	3	80	
38			38		38			7	AF.6	Tehničke rezerve osiguranja				38				38		38	
82		21	61	8	40	6			AF.7	Ostala potraživanja i obaveze			37		10	5		52	30	82	
									B.10	Promjene u neto vrijednosti			216	10	2	276	31	535	-34	501	
									B.10.1	Štednja i kapitalni transferi			65	4	-38	178	21	230		192	
									B.10.2	Ostale promjene u obimu imovine			17	-4	2	2		17	-38	17	

IV.1. Početni bilans stanja

IV.2. Promjene u bilansu stanja

Sistem nacionalnih računa

							B.10.3	Nominalni dobici/gubici	134	10	38	96	10	288	4	292	
							B.10.3	Neutralni dobici/dubici	82	5	26	87	8	208	6	214	
							1										
							B.10.3	Realni dobici/gubici	51	5	12	9	2	80	-1	78	
							2										
10404	10404	349	2932	1647	145	3551	AN	Nefinansijska imovina									
6336	6336	264	1759	1026	103	3183	AN.1	Proizvedena imovina									
5783	5783	252	1470	933	100	3028	AN.11	Fiksna imovina									
265	265	2	101	48		114	AN.12	Zalihe									
288	288	10	188	45	3	41	AN.13	Dragocjenosti									
4068	4068	85	1173	620	42	2148	AN.2	Neproizvedena imovina									
4000	4000	85	1172	608	38	2097	AN.21	Materijalna neproizvedena imovina									
68	68		1	12	3	51	AN.22	Nematerijalna nepro. imovina									
8152	630	7522	205	2017	519	3802	978	AF	Finansijska imovina / obaveze	1972	3669	863	322	149	6975	388	7362
788	788			81	707			AF.1	Monetarno zlato i SDR								
1717	116	10601	122	908	157	15	399	AF.2	Gotovi novac i depoziti	40	1411	104	10	38	1603	114	1717
1575	134	1441	38	233	29	1030	111	AF.3	HOV izuzev akcija	51	1140	283	2		1476	99	1575
1704	80	1624	8	29	160	1350	77	AF.4	Kredit	965		421	197	67	1650	54	1704
1489	118	1371	23	424	46	670	209	AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB	729	745	4		4	1483	6	1489
434	26	408	4	329	20	30	25	AF.6	Tehničke rezerve osiguranja	12	373	19		5	409	25	434
443	155	288	11	95	25		157	AF.7	Ostala potraživanja i obaveze	174		32	113	35	354	89	443
							B.90	Neto bogatstvo	4337	278	1302	4628	406	10951	242	11193	

IV.3. Završni bilans stanja

IV.3. Završni bilans stanja

2.12.1. Struktura Računa

U Bilansima stanja imovina se evidentira na lijevoj a obaveze na desnoj strani, na isti način kao i računima akumulacije.

U Bilansu stanja odvojeno se evidentiraju dva oblika nefinansijske imovine: proizvedena i neproizvedena.

Pored nefinansijske imovine, Bilans stanja uključuje u finansijsku imovinu i obaveze.

Ravnotežna stavka u Bilansu stanja je neto bogatstvo koja je jednaka razlici između vrijednosti imovine koja je u posjedu svih institucionalnih jedinica i obaveza.

2.12.1.1. Osnovne imovinske kategorije

Kao što je već navedeno ranije, pod imovinom se podrazumijevaju kategorije koje zadovoljavaju dva osnovna kriterijuma:

1. Nad kojima se mogu ostvarivati vlasnička prava
2. Po osnovu čijeg korišćenja se mogu ostvarivati ekonomske koristi

U Bilansu stanja evidentiraju se promjene u vrijednosti sledećih oblika imovine:

Nefinansijska proizvedena imovina (AN.1)

Nefinansijska proizvedena imovina je uvijek rezultat proizvodnog procesa.

Klasifikuje se u zavisnosti od njene dalje uloge u proizvodnom procesu i to na:

1. Fiksnu imovinu
2. Zalihe
3. Dragocjenosti

Fiksna imovina – zgrade, mašine, oprema i sl., kultivisana zemljišta i određeni oblici nematerijalne imovine – konstantno ili povremeno se koriste u proizvodnom procesu.

Zalihe se koriste ili za podmirenje potreba međufazne potrošnje ili za dalju prodaju.

Dragocjenosti se ne koriste primarno u proizvodnom procesu, ali služe za povećavanje vrijednosti koja je u posjedu institucionalnih jedinica.

Kao što je već ranije naglašeno, mali alati i vojna oprema se ne uključuju u fiksnu imovinu pa u skladu sa tim ni u bilans stanja.

Nefinansijska neproizvedena imovina (AN.2)

Neproizvedena imovina, po definiciji, nije rezultat proizvodnog procesa. Neke kategorije ove imovine su prirodna dobra dok su neke rezultat pravnih i računovodstvenih operacija koje se odvijaju u društvu.

Materijalna neproizvedena imovina javlja se u formi zemljišta, rudnih nalazišta, nekultivisanih bioloških izvora i vodenih izvora ukoliko se nad njima mogu uspostaviti vlasnička prava.

Nematerijalna neproizvedena imovina sastoji se iz patenata, transferabilnih ugovora, prodaje goodwill-a kompanije i sl.

Finansijska imovina i obaveze (AF)

Finansijska imovina se takođe odlikuje svim onim osnovnim osobinama koje odlukuju i nefinansijsku imovinu a to su vlasnička prava i ekonomske koristi od posjedovanja imovine.

Klasifikacija finansijske imovine vrši se u zavisnosti od likvidnosti imovine i od pravne forme koja definiše vlasništvo nad njom.

Klasifikacija finansijske imovine detaljno je obrađena u dijelu 2.10. ovog rada. kao i svi oblici koji se ne smatraju finansijskom imovinom.

2.12.1.2. Opšti principi vrednovanja kategorija u Bilansu stanja

Vrednovanje stavki koje se evidentiraju u Bilansu stanja vrši se po cijenama koje su aktuelne na dan sastavljanja Bilansa a koje uključuju i troškove prenošenja vlasničkih prava u slučaju nefinansijske imovine.

U idealnom slučaju koriste se cijene koje važe na tržištu kad god su one raspoložive za imovinu i obaveze. Ukoliko prodajne i kupovne cijene nisu raspoložive jer se tom imovinom i obavezama ne trguje na tržištu, procjena se vrši po cijenama za koje se pretpostavlja da bi važile na tržištu u slučaju trgovanja tom imovinom ili obavezama.

Ukoliko prodajna cijena nije raspoloživa, cijena po kojoj se vrednuju imovina i obaveze može biti utvrđena na dva alternativna načina:

1. Akumuliranjem svih kupovina te imovine i oduzimanjem vrijednosti svih prodaja kao i dodavanjem vrijednosti pozitivnih ili negativnih tekućih dobitaka
2. Procjenom tržišne cijene na osnovu svih dohodaka koji se očekuju u budućnosti od vlasništva nad imovinom

2.12.2. Promjene na Računu Bilansa stanja

I u početnom i u završnom bilansu stanja vrijednost imovine i obaveza iskazana je po cijenama koje su aktuelne u periodu sastavljanja Bilansa. Neto vrijednost jednaka je razlici između vrijednosti imovine i obaveza i predstavlja ravnotežnu stavku na Računima.

Promjene koje nastaju na imovini i obavezama u toku obračunskog perioda evidentiraju se na računima akumulacije, uključujući i promjene koje su rezultat promjena klasifikacije i strukture.

Promjene u vrijednosti bilo koje stavke u Bilansu stanja mogu biti rezultat sledećih ekonomskih aktivnosti:

1. Promjene koje su rezultat transakcija tom imovinom: kupovine i prodaje, potrošnja fiksnog kapitala, stvaranje, transferi i sl.
2. Promjene u vrijednosti imovine i obaveza koje nisu rezultat transakcija tim elementima, kao što su nepredvidljiva uništenja i oštećenja, promjene u klasifikaciji i sl.
3. Nominalni dobiti (pozitivni i negativni) koji su rezultat uticaja monetarnih faktora na vrijednost imovine i obaveza.

Promjene u Bilansu stanja sumiraju i rekapituliraju sve promjene u vrijednosti imovine i obaveza a koje su kao tekuće evidentirane na računima akumulacije.

2.13. Računi sektora inostranstva

U SNA, računi koji evidentiraju ekonomske aktivnosti rezidentnih jedinica pokrivaju čitav niz oblika ekonomskih aktivnosti, kao što su proizvodnja, distribucija, potrošnja, akumulacija i sl.

Istorodne ekonomske aktivnosti se evidentiraju i u slučaju obavljanja transakcija između rezidentnih i nerezidentnih jedinica koje čine sektor inostranstvo.

Transakcije koje se odvijaju između institucionalnih jedinica obično se evidentiraju kao upotreba na jednom i izvor na drugom računu. U slučaju kada se ili upotreba ili izvor ne mogu evidentirati na nekom od računa Sistema zato što jedan transaktor nije rezidentan one se evidentiraju na računu inostranstva i tako se obezbjeđuje dvostrukost/četvorostrukost knjiženja u nacionalnom računovodstvu.

Računi sektora inostranstvo sastoje se iz sledećeg seta računa:

1. Eksterni račun proizvoda i usluga
2. Eksterni račun primarnog dohotka i tekućih transfera
3. Eksterni račun akumulacije, koji se sastoji od:
  - a) Računa kapitala
  - b) Finansijskog računa
  - c) Računa ostalih promjena u obimu imovine
  - d) Računa revalorizacije
4. Eksterni računi imovine i obaveza (eksterni bilansi stanja)

Računi su prikazani tabelarno u nastavku teksta.

V.1. Eksterni račun proizvoda i usluga

Upotreba		Izvori	
P.6	Izvoz proizvoda i usluga	P.7	Uvoz proizvoda i usluga
9.61	Izvoz proizvoda	P.71	Uvoz proizvoda
P.62	Izvoz usluga	P.72	Uvoz usluga

B.11 Eksterni bilans proizvoda i usluga

V.II. Eksterni račun primarnog dohotka i tekućih transfera

Upotreba	Izvori
	B.11 <i>Eksterni bilans proizvoda i usluga</i>
D.1 Zarade zaposlenih	D.1 Zarade zaposlenih
D.2- Porezi umanjeni za subvencije na	D.2- Porezi umanjeni za subvencije na
D.3 proizvode i uvoz	D.3 proizvode i uvoz
D.4 Vlasnički dohodak	D.4 Vlasnički dohodak
D.5 Tekući porezi umanjeni za	D.5 Tekući porezi umanjeni za
subvencije na dohodak i bogatstvo	subvencije na dohodak i bogatstvo
D.6 Socijalni doprinosi i davanja	D.6 Socijalni doprinosi i davanja
D.7 Ostali tekući transferi	D.7 Ostali tekući transferi
D.8 Prilagođavanja za promjene u	D.8 Prilagođavanja za promjene u
imovini dom. u osiguravajućim	imovini dom. u osiguravajućim
društvima i penzionim fondovima	društvima i penzionim fondovima

---

B.11 Tekući eksterni bilans

V.III Eksterni računi akumulacije

V.III.1. Račun kapitala

Promjene u imovini	Promjene u obavezama
K.2 Kupovine umanjene za prodaje neproizvedene nefinansijske imovine	B.11 <i>Tekući eksterni bilans</i>
	D.9 Primljeni kapitalni transferi (+)
	D.9 Upućeni kapitalni transferi (-)
	B.10.1 Promjene u neto vrijednosti usled štednje i kapitalnih transfera

---

B.9 Neto date/uzete pozajmice

V.III.2. Finansijski račun

Promjene u imovini	Promjene u obavezama																														
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 5%; border: none;">F</td> <td style="border: none;">Neto kupovine fin. Imovine</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">F.1</td> <td style="border: none;">Monetarno zlato i SDR</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">F.2</td> <td style="border: none;">Gotovi novac i depoziti</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">F.3</td> <td style="border: none;">HOV izuzev akcija</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">F.4</td> <td style="border: none;">Kredit</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">F.5</td> <td style="border: none;">Akcije i ostale vlasničke HOB</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">F.6</td> <td style="border: none;">Tehničke rezerve osiguranja</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">F.7</td> <td style="border: none;">Ostala potraživanja i obaveze</td> </tr> </table>	F	Neto kupovine fin. Imovine	F.1	Monetarno zlato i SDR	F.2	Gotovi novac i depoziti	F.3	HOV izuzev akcija	F.4	Kredit	F.5	Akcije i ostale vlasničke HOB	F.6	Tehničke rezerve osiguranja	F.7	Ostala potraživanja i obaveze	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 5%; border: none;">F</td> <td style="border: none;">Neto promjene u obavezama</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">F.2</td> <td style="border: none;">Gotovi novac i depoziti</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">F.3</td> <td style="border: none;">HOV izuzev akcija</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">F.4</td> <td style="border: none;">Kredit</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">F.5</td> <td style="border: none;">Akcije i ostale vlasničke HOB</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">F.6</td> <td style="border: none;">Tehničke rezerve osiguranja</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">F.7</td> <td style="border: none;">Ostala potraživanja i obaveze</td> </tr> </table>	F	Neto promjene u obavezama	F.2	Gotovi novac i depoziti	F.3	HOV izuzev akcija	F.4	Kredit	F.5	Akcije i ostale vlasničke HOB	F.6	Tehničke rezerve osiguranja	F.7	Ostala potraživanja i obaveze
F	Neto kupovine fin. Imovine																														
F.1	Monetarno zlato i SDR																														
F.2	Gotovi novac i depoziti																														
F.3	HOV izuzev akcija																														
F.4	Kredit																														
F.5	Akcije i ostale vlasničke HOB																														
F.6	Tehničke rezerve osiguranja																														
F.7	Ostala potraživanja i obaveze																														
F	Neto promjene u obavezama																														
F.2	Gotovi novac i depoziti																														
F.3	HOV izuzev akcija																														
F.4	Kredit																														
F.5	Akcije i ostale vlasničke HOB																														
F.6	Tehničke rezerve osiguranja																														
F.7	Ostala potraživanja i obaveze																														
<p>B.9 <i>Neto date/uzete pozajmice</i></p>																															

V.III.3.1. Račun ostalih promjena u obimu imovine

Promjene u imovini	Promjene u obavezama																										
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 5%; border: none;">AN</td> <td style="border: none;">Nefinansijska imovina</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">K.8</td> <td style="border: none;">Nenadoknadivi gubici</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">K.12</td> <td style="border: none;">Promjene klasifikacije i strukture</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">AF</td> <td style="border: none;">Finansijska imovina</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">K.7</td> <td style="border: none;">Katastrofalni gubici</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">K.8</td> <td style="border: none;">Nenadoknadivi gubici</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">K.10</td> <td style="border: none;">Ostale promjene u obimu imovine i obaveza</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">K.12</td> <td style="border: none;">Promjene klasifikacije i strukture</td> </tr> </table>	AN	Nefinansijska imovina	K.8	Nenadoknadivi gubici	K.12	Promjene klasifikacije i strukture	AF	Finansijska imovina	K.7	Katastrofalni gubici	K.8	Nenadoknadivi gubici	K.10	Ostale promjene u obimu imovine i obaveza	K.12	Promjene klasifikacije i strukture	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 5%; border: none;">AF</td> <td style="border: none;">Finansijske obaveze</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">K.7</td> <td style="border: none;">Katastrofalni gubici</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">K.8</td> <td style="border: none;">Nenadoknadivi gubici</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">K.10</td> <td style="border: none;">Ostale promjene u obimu imovine i obaveza</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">K.12</td> <td style="border: none;">Promjene klasifikacije i strukture</td> </tr> </table>	AF	Finansijske obaveze	K.7	Katastrofalni gubici	K.8	Nenadoknadivi gubici	K.10	Ostale promjene u obimu imovine i obaveza	K.12	Promjene klasifikacije i strukture
AN	Nefinansijska imovina																										
K.8	Nenadoknadivi gubici																										
K.12	Promjene klasifikacije i strukture																										
AF	Finansijska imovina																										
K.7	Katastrofalni gubici																										
K.8	Nenadoknadivi gubici																										
K.10	Ostale promjene u obimu imovine i obaveza																										
K.12	Promjene klasifikacije i strukture																										
AF	Finansijske obaveze																										
K.7	Katastrofalni gubici																										
K.8	Nenadoknadivi gubici																										
K.10	Ostale promjene u obimu imovine i obaveza																										
K.12	Promjene klasifikacije i strukture																										
<p>B.10.2 <i>Promjene u neto vrijednosti usled promjena u obimu imovine i obaveza</i></p>																											

V.III.3.2. Račun revalorizacije

Promjene u imovini		Promjene u obavezama	
AF	Finansijska imovina	AF	Finansijske obaveze
K.11	Nominalni tekući dobiti (+ i -)	K.11	Nominalni tekući dobiti (+ i -)
K.11.1	Neutralni tekući dobiti (+ i -)	K.11.1	Neutralni tekući dobiti (+ i -)
K.11.2	Realni tekući dobiti (+ i -)	K.11.2	Realni tekući dobiti (+ i -)
		<i>B.10.3 Promjene u neto vrijednosti usled tekućih nomin. dobitaka</i>	
		<i>B.10.3.1 Promjene u neto vrijednosti usled tekućih neutr. dobitaka</i>	
		<i>B.10.3.2 Promjene u neto vrijednosti usled tekućih real. dobitaka</i>	

V.IV Eksterni računi imovine i obaveza

V.IV.1. Početni bilans stanja

Imovina		Obaveze i neto bogatstvo	
AN	Nefinansijska imovina	AF	Obaveze
AN.2	Neproizvedena imovina		
AF	Finansijska imovina		
		B.90 <i>Neto bogatstvo</i>	

V.IV.2. Promjene u bilansu stanja

Imovina		Obaveze i neto bogatstvo	
	Ukupne promjene u imovini		Ukupne promjene u obavezama
AN	Nefinansijska imovina	AF	Obaveze
AN.2	Neproizvedena imovina		
AF	Finansijska imovina		
		B.10 <i>Promjene u neto bogatstvu</i>	

V.IV.3. Završni bilans stanja

Imovina		Obaveze i neto bogatstvo	
AN	Nefinansijska imovina	AF	Obaveze
AN.2	Neproizvedena imovina		
AF	Finansijska imovina		
		B.90 <i>Neto bogatstvo</i>	

2.13.1. Rezidentnost

Sektori i podsektori u privredi su grupisani u dva osnova tipa institucionalnih jedinica koji imaju rezidentan status u privredi, i to:

1. Domaćinstva, koja uključuju pojedince koji su članovi tih domaćinstava
2. Pravne i društvene subjekte, kao što su korporacije, quazi-korporacije, neprofitne organizacije, državni organi i sl.

Definisanje rezidentnosti je veoma važno u sastavljanju nacionalnih računa, posebno ako se ima u vidu da se transakcije koje se odvijaju između rezidenata evidentiraju na domaćim računima a transakcije koje se odvijaju između rezidentnih i nerezidentnih institucionalnih jedinica i na računima koji se odnose na sektor inostranstva – eksternim računima.

Takođe, definisanje statusa rezidentnosti i evidentiranje transakcija bitno je i kod utvrđivanja vrijednosti domaćih agregata u Sistemu.

Koncept rezidentnosti ne bazira se na nacionalnim ili pravnim kriterijumima, već se zasniva na konceptu ekonomske teritorije i centra ekonomske aktivnosti institucionalnih jedinica čije se ekonomske aktivnosti evidentiraju na računima u Sistemu.

2.13.1.1. Ekonomska teritorija zemlje

Ekonomska teritorija zemlje sastoji se iz geografske teritorije koja je pod upravom državnih organa zemlje i u okviru čijih granica se garantuje slobodno kretanje ljudi, roba i kapitala.

U slučaju primorskih zemalja ekonomska teritorija uključuje sva ostrva nad kojima postoji autoritet državnih organa zemlje.

Ekonomska teritorija zemlje uključuje:

1. Vazdušni prostor
2. Teritorijalne vode
3. Tlo pokriveno međunarodnim vodama a nad kojim zemlja ima autoritet i pravo nadležnosti
4. Teritorijalne enklave u inostranstvu koje zemlja posjeduje ili iznajmljuje za diplomatske, vojne, naučne ili druge svrhe.
5. Slobodne zone koje funkcionišu kao off-shore centri a koje su pod carinskom kontrolom državnih autoriteta.

2.13.1.2. Centar ekonomskog interesa

Za ekonomsku jedinicu se kaže da ima centar ekonomske aktivnosti na ekonomskoj teritoriji zemlje ukoliko na toj teritoriji ostvaruje vlasnička prava nad stambenim objektima, proizvodnim pogonima ili drugim oblicima proizvedene i neproizvedene nefinansijske imovine, ili pak svoje ekonomske aktivnosti obavlja u značajnoj mjeri na toj teritoriji u dužem vremenskom periodu.

2.13.1.3. Rezidentan status domaćinstava i pojedinaca

Domaćinstvo ima status rezidenta ukoliko na ekonomskoj teritoriji zemlje posjeduje stambeni objekat, ili ga unajmljuje, i koristi ga kao stalno mjesto prebivališta.

Svi pojedinci koji su članovi rezidentnih domaćinstava imaju status rezidenta u zemlji u kojoj je domaćinstvo rezidentno.

Članovi domaćinstva koji na određeno vrijeme napuste ekonomsku teritoriju zemlje sa ciljem povratka posle određenog vremena zadržavaju status rezidenta i za vrijeme svog boravka u inostranstvu.

Rezidentni status pojedinca je definisan na isti način kao i status domaćinstva čiji je član i u sledećim slučajevima:

1. U slučaju boravka u inostranstvu u turističke i rekreativne svrhe na period kraći od godinu dana;
2. U slučaju radnog angažovanja na neekonomskoj teritoriji u toku određenog vremena. Ovo uključuje sledeće slučajeve:
  - a) Povremeni rad u inostranstvu (sezonski rad npr.)
  - b) Svakodnevni odlazak na posao koji podrazumijeva svakodnevno prelaženje granice
  - c) Rad u međunarodnim organizacijama koje su locirane na teritorijalnim enklavama zemlje
  - d) Rad u stranim ambasadama, konzulatima i inostranim vojnim bazama a koje su locirane na rezidentnoj teritoriji
  - e) Rad na brodovima i drugim pokretnim objektima čak i kada su oni van rezidentne teritorije.

2.13.1.4. Rezidentan status korporacija i quazi-korporacija

Korporacije i quazi-korporacije imaju centar ekonomske aktivnosti i rezidentat status u zemlji u slučaju kada su angažovani u značajnom obimu proizvodnje proizvoda i usluga na

rezidentnoj teritoriji i (ili) kad ostvaruju vlasnička prava nad zemljištem, objektima i drugim oblicima neproizvedene i proizvedene nefinansijske imovine koja je locirana na rezidentnoj teritoriji.

Ove institucionalne jedinice imaju određenu pravnu formu organizovanja a koja je u skladu sa pravnim sistemom zemlje u kojoj imaju rezidentan status.

Ukoliko su zaposleni u rezidentnoj korporaciji angažovani za potrebe korporacije u inostranstvu, proizvodnja proizvoda i usluga koja se ostvari ovim putem ima status domaće proizvodnje u zemlji u kojoj se aktivnost obavlja.

U slučaju kada se ekonomska aktivnost obavlja na pokretnoj opremi (brodovi, avioni i sl.) tretman ostvarene proizvodnje se tretira dvojako:

1. Kao domaća proizvodnja u slučaju obavljanja aktivnosti u međunarodnim vodama ili međunarodnom vazдушnom prostoru;
2. Kao domaća aktivnost u zemlji u kojoj je oprema locirana ako se aktivnost obavlja na ekonomskoj teritoriji te zemlje.

2.13.1.5. Rezidentan status neprofitnih organizacija

Neprofitne organizacije imaju rezidentat status na ekonomskoj teritoriji na kojoj se nalazi centar njihove ekonomske aktivnosti i na kojoj se tretiraju kao pravni subjekti u skladu sa zakonskim propisima zemlje u kojoj ostvaruju ekonomske aktivnosti.

2.13.1.6. Rezidentan status državnih organa

Svi državni organi koji su pod kontrolom i vlašću legitimne državne vlasti u zemlji imaju rezidentan status na ekonomskoj teritoriji zemlje. Ovo uključuje i sve ambasade, konzulate, državna predstavništva i vojne baze koje se nalaze na teritorijalnim enklavama zemlje.

Ambasade, predstavništva, strane vojne baze i sl. koje su locirane na domaćoj teritoriji nemaju rezidentan status u zemlji na čijoj teritoriji su locirani.

Međunarodne organizacije nemaju rezidentat status ni u jednoj zemlji u kojoj su locirane.

Korporacije i quazi-korporacije koje su u mješovitom vlasništvu dvije ili više vlada nemaju status međunarodnih organizacija i imaju rezidentni status u onoj zemlji u kojoj imaju centar ekonomske aktivnosti.

2.13.1.7. Regionalne Centralne banke

Regionalne Centralne banke su međunarodne finansijske institucije koje obavljaju aktivnosti na sličan način kao i nacionalne Centralne banke, ali je područje njihovog djelovanja prošireno na više zemalja u regionu.

Regionalne banke obično imaju sjedište u jednoj zemlji i predstavništva u svim ostalim zemljama regiona. Svako pojedinačno predstavništvo tretira se kao posebna institucionalna jedinica od sjedišta Centralne banke i ima status rezidenta u zemlji u kojoj ostvaruje ekonomske aktivnosti.

2.13.2. Opšta računovodstvena pravila

2.13.2.1. Vrednovanje

Vrednovanje svih transakcija koje se obavljaju sa nerezidentima vrši se po tekućim cijenama koje važe na tržištu u momentu ostvarivanja transakcije. Isti princip primjenjuje se i prilikom vrednovanja imovine.

Proizvodi koji se uvoze ili izvoze vrednuju se po cijeni koja važi u momentu dolaska na granicu sa domaćom teritorijom. Ove cijene uključuju sve troškove utovara, pretovara, skladištenja i sl. kao i sve poreze koje je izvoznik platio prilikom izvoza robe.

Transportni troškovi, troškovi skladištenja, utovara i pretovara tretiraju se kao dio troškova proizvodnje proizvoda koji se izvoze/uvoze i na računima kupca imaju tretman uvoza usluga.

Vrednovanje usluga vrši se po njihovoj aktuelnoj tržišnoj cijeni, izuzev dva slučaja:

1. Troškovi međunarodnog osiguranja evidentiraju se po cijeni plaćene polise, a ne po ukupnom ostvarenom prinosu
2. Troškovi međunarodnog finansijskog posredovanja evidentiraju se po međunarodnim nadoknadama.

Primarni dohodak se evidentira po aktuelnim cijenama na tržištu. Dohodak u naturi vrednuje se po kupovnim cijenama koje bi bile plaćene prilikom tržišne razmjene roba.

U slučaju transfera i na domaćim i na eksternim računima vrijednost transfera mora biti iskazana identično.

Promjene u vrijednosti finansijske imovine evidentiraju se po cijenama po kojima je imovina kupljena ili prodana.

Takođe, imovina koja se evidentira na eksternim računima evidentira se po aktuelnim tržišnim cijenama.

2.13.2.2. Vrijeme evidentiranja

Generalno pravilo koje se tiče vremena evidentiranja transakcija jeste da se one evidentiraju na aktuelnoj osnovi, tj. u momentu realizovanja transakcije.

U slučaju međunarodne trgovine postoji određeni vremenski razmak od momenta realizovanja transakcije do momenta evidentiranja iste, jer se za evidentiranje ovih transakcija koristi kao izvor carinska dokumentacija za koju je potrebno određeno vrijeme da se pripremi i proslijedi operaterima.

Od ovog generalnog pravila postoje odstupanja u određenim slučajevima:

1. Finansijski lizing, gdje se vlasništvo prenosi u momentu sklapanja ugovora iako faktički vlasništvo nad opremom ima davalac lizinga sve do momenta potpune otplate lizinga;
2. Vlasništvo nad opremom koja se uvozi za potrebe predstavništava inostranih korporacija na rezidentnoj zemlji koje je u posjedu inostrane korporacije iako de facto vlasnička prava nad njima ostvaruje filijala koja je na rezidentnoj ekonomskoj teritoriji. Zbog tih vlasničkih prava ova oprema se evidentira kao vlasništvo domaćih predstavništava.
3. Prilikom prenošenja vlasničkih prava a koja se ne evidentiraju na nacionalnim računima (na primjer kupovina robe u cilju reeksporta)
4. Roba koja se u vidu sirovina šalje u inostranstvo na dalju doradu i preradu ne evidentira se kao klasičan uvoz ili izvoz.

U određenim slučajevima robe koje se prelaze granicu ekonomske teritorije zemlje, bilo da napuštaju ili ulaze na ekonomsku teritoriju ne evidentiraju se kao uvoz i izvoz. Razlog leži u činjenici da je prenos vlasničkih prava u nekim slučajevima vremenski odvojen od vremena prelaska robe preko granice. U tim slučajevima primjenjuje se opšte pravilo da se transakcije evidentiraju u momentu prenošenja vlasničkih prava.

2.13.2.3. Konverzija stavki u računima

Sastavljanje eksternih računa (računa sektora inostranstva) dodatno se komplikuje imajući u vidu činjenicu da vrijednost roba, imovine, transfera i sl. može biti izražna u različitim stranim valutama.

U ovom slučaju konverzija vrijednosti u domaću valutu vrši se po deviznom kursu koji važi na dan obavljanja transakcije, odnosno na dan kada je transakcija evidentirana.

U slučaju postojanja više zvaničnih kurseva koji se mogu zvanično koristiti, može se desiti da vrijednost transakcija izražena u nacionalnoj valuti bude procijenjena ili precijenjena. U tim slučajevima razlika u odnosu na realnu vrijednost evidentira se kao implicitni porez ili subvencije.

2.13.3. Eksterni račun proizvoda i usluga i Računi primarnog dohotka i tekućih transfera

Eksterni račun proizvoda i usluga na strani izvora evidentira dvije grupe stavki: uvoz proizvoda i uvoz usluga, i analogno tome, na strani upotrebe izvoz proizvoda i izvoz usluga. Ove transakcije imaju svoje kontrastavke na računima proizvoda i usluga.

Ravnotežna stavka na eksternom računu proizvoda i usluga je eksterni bilans proizvoda i usluga. Ukoliko je bilans pozitivan, predstavlja suficit u razmjeni proizvoda i usluga sa inostranstvom, i deficit u spoljno trgovinskoj razmjeni ukoliko je negativan.

Eksterni račun primarnog dohotka i tekućih transfera na strani izvora evidentira sva primanja koja se ostvaruju od sektora inostranstva, i na strani upotrebe sva plaćanja koja se ostvaruju u odnosima na nerezidentnim institucionalnim jedinicama.

Ova plaćanja i primanja sastoje se od sledećih komponenti:

1. Zarade zaposlenih
2. Dohodak od vlasništva
3. Porezi umanjeni za subvencije na proizvodnju i uvoz
4. Tekući porezi na dohodak i bogatstvo
5. Socijalni doprinosi i primanja
6. Ostali tekući transferi

Ova dva računa (eksterni račun proizvoda i usluga i eksterni račun primarnog dohotka i transfera) zajednički daju ravnotežnu stavku koja se označava kao ***Tekući eksterni bilans***.

Pozitivan tekući eksterni bilans ukazuje na suficit u tekućim transakcijama sa inostranstvom, i analogno tome, negativan bilans ukazuje na deficit u tekućim transakcijama sa nerezidentnim institucionalnim jedinicama.

2.13.3.1. Eksterni račun proizvoda i usluga

Izvoz proizvoda i usluga sastoji se od prodaje, barter aranžmana i poklona upućenih od strane rezidentnih jedinica ka nerezidentima, dok se uvoz sastoji od kupovina, barter aranžmana i dobijenih poklona od strane nerezidentnih jedinica a upućenih rezidentima.

Međunarodne transakcije uslugama su nešto drugačije u odnosu na međunarodne transakcije proizvodima.

U slučaju usluga, njihova isporuka se obično obavlja u jednoj operaciji i rezultat je dogovora između proizvođača i korisnika (kupca). Za razliku od usluga koje se obično direktno isporučuju, proizvodi mogu biti transportovani i prodavani u različitim djelovima svijeta i između proizvođača i potrošača može postojati čitav lanac posrednika.

Iz ovih razloga međunarodna razmjena usluga se tretira drugačije nego međunarodna razmjena proizvoda.

Proizvodi

Pored toga što moment prelaska granice ne znači automatski i prenos vlasništva sa rezidenta na nerezidenta i obrnuto, postoje još neke razlike u obuhvatu izvoza i uvoza i načinu njihovog evidentiranja u Sistemu.

Primjeri proizvoda koji mogu biti kupljeni kao uvozni aranžman i prodati kao izvozni aranžman a koji ne prelaze granicu:

1. Transportna oprema i drugi oblici pokretne opreme koji mogu biti predmet razmjene između rezidenata i nerezidenata i koji ne podrazumijevaju bezuslovan prelaz granice u slučaju takvih aranžmana;
2. Proizvodi proizvedeni od strane rezidentnih jedinica koje proizvodni proces obavljaju u međunarodnim vodama i koje se prodaju dalje direktno nerezidentima u stranim zemljama;
3. Proizvodi potrošeni na teritoriji off-shore centara ili u pokretnoj opremi sa kojom se aktivnosti obavljaju u međunarodnim vodama ili međunarodnom vazдушnom prostoru;
4. Proizvodi koji su uništeni ili oštećeni prije momenta prelaska granice a nad kojima su vlasnička prava prenešena na kupca.

Primjeri proizvoda koji pređu granicu a koji se ne tretiraju kao izvoz i uvoz:

1. Proizvodi u tranzitu;
2. Transportna oprema i ostala pokretna oprema koja prelazi granicu bez promjene vlasničkih prava;
3. Oprema i ostali proizvodi koji su poslani u inostranstvo na obradu, doradu i opravke;
4. Ostali proizvodi koji napuštaju ekonomsku teritoriju zemlje privremeno, a koji će opet biti vraćeni na rezidentnu teritoriju nakon određenih operacija koje se na njima obavljaju;

5. Proizvodi doneseni u zemlju a koji su u vlasništvu diplomatskog predstavništva zemlje koje se nalazi u inostranstvu;
6. Proizvodi koji uništeni ili oštećeni nakon prelaska granice ali prije prenoćenja vlasničkih prava;

Postoje određeni oblici fizičkih predmeta koji su predmet međunarodne razmjene a koji nemaju tretman uvoza i izvoza proizvoda, već se tretiraju kao finansijske transakcije. To su:

1. Finansijska potraživanja koja ima materijalnu formu i koja su pokretna (papirni i kovani novac)
2. Monetarno zlato
3. Nefinansijska imovina koja pripada preduzećima se tretira kao finansijska imovina uvijek kada preduzeće nema rezidentan status.

Usluge

Uvoz i izvoz usluga obično podrazumijeva ostvaren kontakt između proizvođača i korisnika u momentu kada se njihova proizvodnja obavlja. U slučaju pružanja transportnih usluga kontakt se ostvaruje putem transportne opreme. Za ostale oblike usluga, kao što u informativne i sl. kontakt može biti ostvaren raznim telekomunikacionim tehnologijama.

Ipak, za najveći broj usluga proizvođač i potrošač ostvaruju kontakt direktno na mjestu proizvodnje: obrazovanje, rekreacija, zabava i sl.

U slučaju pružanja određenih usluga kao što je konsalting moguće je da kompanija koja proizvodi usluge i izvozi ih pošalje svoj stručni tim u inostranstvo i pruži uslugu na inostranoj teritoriji. Ukoliko je boravak stručnog tima privremenog karaktera i traje samo koliko traje proizvodnja te specifične usluge, onda se vrijednost proizvedenih usluga uključuje u vrijednost domaće proizvodnje i ima status izvoza usluga. Ukoliko pak stručni tim boravi duže u inostranstvu, tamo nabavlja opremu i centar svog ekonomskom angažmana ima u inostranstvu, onda se on tretira kao predstavništvo u inostranstvu i vrijednost proizvedenih usluga čini dio proizvodnje zemlje u kojoj je predstavništvo locirano.

Određene aktivnosti koje se mogu tretirati kao pružanje usluga rezidenata nerezidentima, kao što su radno angažovanje rezidenata za potrebe nerezidenata, nemaju status usluga već se kao dio primarnog dohotka evidentiraju na Računu primarnog dohotka i tekućih transfera.

U slučaju pružanja građevinskih usluga tretman je identičan kao i kod usluga konsaltinga. Ukoliko se aktivnost obavlja privremeno na ino-teritoriji usluge imaju status domaće proizvodnje, a ukoliko je aktivnost intenzivna i dugotrajna, uz nabavku potrebne opreme i opremanje radnih prostora, onda aktivnost ima karakter predstavništva u inostranstvu.

Usluge instalacije opreme takođe imaju isti tretman.

Prevoz putnika ima tretman izvoza ukoliko nerezidenti koriste usluge rezidentnog prevoznika, i obrnuto, tretman uvoza ukoliko rezidenti koriste usluge nerezidentnog prevoznika.

Turizam ima karakter izvozne aktivnosti prilikom prodaje usluga koje se pružaju u ovoj grani nerezidentima, isključujući studente i medicinske pacijente, i u obrnutom smjeru status uvoza.

Takođe, kao značajne stavke uvoza i izvoza usluga javljaju se finansijske usluge i izdavanje licenci za upotrebu materijalne i nematerijalne imovine nerezidentima.

2.13.3.2. Eksterni račun primarnog dohotka i tekućih transfera

Na eksternom računu primarnog dohotka i tekućih transfera, na strani izvora evidentiraju se sva primanja iz inostranstva a na strani upotrebe sva plaćanja upućena sektoru inostranstva.

Plaćanja i primanja koja se evidentiraju na ovom Računu obuhvataju sledeće kategorije:

1. Zarade zaposlenih
2. Dohodak od vlasništva (uključujući zarade po osnovu reinvestiranja i stranih direktnih investicija)
3. Porezi umanjeni za subvencije na proizvodnju i uvoz
4. Tekući porezi na dohodak i bogatstvo
5. Socijalni doprinosi i primanja
6. Ostali tekući transferi

Zarade zaposlenih podrazumijevaju sve oblike nadoknada (plate, dnevnice, dohodak u naturi i sl.) koje su ostvarene od strane rezidenata na nerezidentnoj teritoriji.

Dohodak od vlasništva podrazumijeva dohodak ostvaren po osnovu finansijske imovine koja je na rezidentnoj teritoriji a koja je u vlasništvu nerezidenata (kamate na kredite i dividende po osnovu akcija su načešći slučajevi).

Tekući transferi javljaju se u tri pojavna oblika:

1. Tekući porezi na dohodak i bogatstvo
2. Socijalni doprinosi i plaćanja
3. Ostali tekući transferi

2.13.4. Eksterni računi akumulacije

Eksterni računi akumulacije sastoje se iz dva dijela:

1. Računa kapitala i finansijski račun
2. Račun ostalih promjena imovine koji uključuje promjene u vrijednosti imovine i obaveza a koje nisu rezultat transakcija evidentiranih na Računu kapitala i finansijskom računu.

2.13.4.1. Račun kapitala

Na Računu kapitala, u dijelu promjena u obavezama evidentiraju se svi primljeni i upućeni kapitalni transferi a na strani promjena u imovini sve kupovine i prodaje neproizvedene, nefinansijske imovine koje su ostvarene između rezidenata i nerezidenata.

Kupovine i prodaje proizvođačke opreme evidentiraju se na eksternom računu proizvoda i usluga. Takođe, na eksternom kapitalnom računu nema stavki kupovine i prodaje fiksne imovine koje se pojavljuju na Računu kapitala za domaću privredu.

2.13.4.2. Promjene u neto bogatstvu i neto date/uzete pozajmice

Ukupna desna strana Računa kapitala odražava promjene u neto bogatstvu koje su rezultat tekućeg eksternog bilansa i kapitalnih transfera. Saldo desne strane predstavlja akumulacioni fond koji je obezbijeđen zahvaljujući ekonomskim aktivnostima sa inostranstvom.

Kada se kombinuje sa kupovinama i prodajama koje su prikazane na lijevoj strani, daje ravnotežnu stavku neto date/uzete pozajmice u odnosima sa inostranstvom.

2.13.4.3. Finansijski račun

Finansijski račun je drugi račun eksternih računa akumulacije, koji prati Račun kapitala u računovodstvenoj strukturi.

Na ovom računu evidentiraju se sve transakcije finansijskom imovinom koje se ostvaruju između rezidentnih i nerezidentnih institucionalnih jedinica.

Na strani imovine prikazuju se kupovine umanjene za prodaje finansijske imovine nerezidenata od rezidenata a na strani promjena u obavezama sve nastale obaveze umanjene za plaćene obaveze od strane nerezidenata ka rezidentima.

Ravnotežna stavka, neto date/uzete pozajmice jednaka je razlici između neto kupovina i neto stvorenih obaveza i jednaka je ravnotežnoj stavki na Računu kapitala.

Sve eksterne transakcije, izuzev transfera u naturi, evidentiraju se na finansijskom računu, bez obzira da li je riječ o transakcijama koje se odnose samo na razmjenu finansijske imovine ili transakcija koje imaju za rezultat promjenu vlasništva nad nefinansijskom imovinom.

Pod finansijskom imovinom podrazumijevaju se sve kategorije koje se odnose i na domaći finansijski račun i dodatno neke transakcije nefinansijskom imovinom koje se na eksternim računima evidentiraju kao finansijske, i to:

1. Nepokretna imovina koja se nalazi na rezidentnoj teritoriji a koja je u nerezidentnom vlasništvu;
2. Nekorporisana preduzeća koja aktivnosti obavljaju na drugoj ekonomskoj teritoriji u odnosu na ekonomsku teritoriju na kojoj vlasnik ima centar ekonomske aktivnosti;
3. Proizvodi transferisani putem finansijskog lizinga.

Neka računovodstvena pravila za evidentiranje finansijskih transakcija na eksternom finansijskom računu

1. Transakcije monetarnim zlatom se evidentiraju na lijevoj strani Računa
2. Transakcije Specijalnim pravima vučenja se takođe evidentiraju na lijevoj strani Računa
3. Krediti koji se dobijaju od strane IMF-a evidentiraju se kao dio stavke “krediti” na Finansijskom računu
4. Direktno strane investicije evidentiraju se u zavisnosti od oblika njihove realizacije (kupovina akcija, krediti i sl.)
5. Reinvestirani dohoci od stranih direktnih investicija evidentiraju se na Računu primarnog dohotka i tekućih transfera.

2.13.4.4. Račun ostalih promjena imovine

Ovaj Račun sastoji se iz dva dijela:

1. Račun ostalih promjena u obimu imovine
2. Račun revalorizacije

Račun ostalih promjena u obimu imovine

Na lijevoj strani Računa evidentiraju se promjene u obimu imovine sektora inostranstva a na desnoj strani promjene u obavezama koje nisu rezultat transakcija između rezidenata i nerezidenata a koje su evidentirane na Računu kapitala i Finansijskom računu.

Objašnjenja stavki koje se evidentiraju na ovom računu su identična onima koje se odnose na Račun ostalih promjena obima imovine domaćih sektora.

Račun revalorizacije

Za Račun revalorizacije sektora inostranstva važe ista pravila kao i za Račun revalorizacije domaćih sektora.

Račun se sastoji iz tri dijela:

1. Prvi dio prikazuje ukupne nominalne promjene u vrijednosti imovine i obaveza
2. Drugi dio prikazuje samo neutralne promjene
3. Treći dio prikazuje samo realne promjene u vrijednosti imovine i obaveza.

2.13.4.5. Eksterni račun imovine i obaveza – Bilans stanja

Na ovom računu sumiraju se sve promjene u imovini i obavezama koje su prikazane na prethodno pomenutim eksternim računima.

Za razliku od Bilansa stanja koji se odnosi na domaću ekonomiju, eksterni Bilans stanja je u potpunosti strukturiran od finansijskih transakcija, odnosno od transakcija finansijskom imovinom i obavezama.

Početni i završni Bilans stanja su ekvivalentni međunarodnoj investicionoj poziciji privrede za koju se sastavljaju.

Račun je strukturiran od kategorija imovine i obaveza koje se pojavljuju i u Finansijskom računu. Razlika je jedino u tome što Bilans stanja prikazuje vrijednost finansijske imovine i obaveza u tačno određenom vremenu (stanja) dok Finansijski račun prati promjene u kategorijama koje su njegov sastavni dio (tokovi).

Vrednovanje stavki u Bilansu stanja vrši se po njihovoj aktuelnoj tržišnoj vrijednosti, a ukoliko to nije moguće, po procijenjenoj vrijednosti.

Direktne strane investicije u Bilansu stanja evidentiraju se u skladu sa formom po kojoj su realizovane (kredit, akcije i sl.).

Stavka u eksternim računima koja se odnosi na neto date/uzete pozajmice obično se koristi za karakterisanje privrede kao neto kreditora ili neto debitora.

2.14. Tabele ponude i upotrebe i input-output tabele

Sistem uključuje integrisani set tabela ponude i upotrebe kao i simetričnih input-output tabela.

One omogućavaju detaljnu analizu procesa proizvodnje i upotrebe proizvoda i usluga kao i analizu stvaranja dohotka u privredi.

Integrisani sistem input-output tabela ima izuzetno značajnu ulogu u SNA. Njihova uloga se prevashodno ogleda u povezanosti sa Računom proizvoda i usluga i skraćenim računima industrijskih grana.

Za razliku od ostalih računa u Sistemu koji pokrivaju sve tipove računa, input-output tabele su skoncentrisane samo na proizvodnju u smislu njenog ostvarenja i načina stvaranja dohotka.

Input-output tabele i ostale simetrične tabele imaju dvije važne svrhe: statističku i analitičku.

Oni sa jedne strane obezbeđuju kontrolu konzistentnosti statističkih tokova koji se prate u Sistemu a za čije evidentiranje se prikupljaju podaci od raznih institucionalnih jedinica: korporacija, domaćinstava itd. Takođe, input-output tabele omogućavaju jednostavnije izračunavanje pojedinih ekonomskih indikatora nego što to obezbeđuju računi, a takođe one detektuju sve greške napravljene u konstruisanju računa.

Analitički značaj se ogleda u tome što svojim sadržajem omogućavaju analize po velikom broju varijabli.

Input-output tabele i ostale simetrične tabele izvode se iz Računa proizvoda i usluga. Na ovom računu prikazana je proizvodnja proizvoda i usluga u privredi kao agregatna veličina kao i proizvodnja pojedinih, klasifikovanih proizvoda i usluga. Takođe, račun je strukturiran tako da daje informacije o nivou međufazne potrošnje, finalne potrošnje, formacije fiksnog kapitala i izvoza.

Tabele ponude i upotrebe konstruišu se na osnovu postojećih podataka o ekonomskim aktivnostima a input-output tabele se obično dalje izvode od tabela ponude i upotrebe.

U skladu sa Sistemom, funkcija tabela ponude i upotrebe jeste pružanje fundamentalne pretpostavke za konstruisanje input-output tabela.

2.14.1. Sadržaj input-output tabela

Nacionalno računovodstvo i ekonomska analiza koriste dva oblika input-output tabela, i to:

1. Tabele ponude i upotrebe
2. Simetrične input-output tabele

Tabele ponude i upotrebe se označavaju različitim terminima, kao što trijangularne input-output tabele, Leontijevljeva input-output tabela itd. U Sistemu ustaljen termin je tabela ponude i upotrebe.

Koncepti i definicije koji se primjenjuju pri konstrukciji tabela ponude i upotrebe su identični kao i pri konstrukciji svih ostalih računa u Sistemu. Takođe, sva generalna računovodstvena pravila koja važe u SNA primjenjuju se i prilikom konstrukcije tabela ponude i upotrebe.

Tabele ponude i upotrebe se obično sastavljaju kao proizvodi-proizvodi tabele ili kao djelatnosti-djelatnosti tabele.

Prilikom sastavljanja tabela ponude i upotrebe neophodno je pridržavati se sledećih principa:

1. Prilikom konstruisanja tabela kao statističke jedinice trebaju se koristiti preduzeća grupisana u djelatnosti a ne nikako pojedinačne institucionalne jedinice
2. Neophodno je razdvajanje primarnih, sekundarnih i dodatnih aktivnosti preduzeća i u skladu sa tim formirati tabele
3. Primjena cijena u skladu sa opštim principima u Sistemu
4. Input-output tabele treba sastavljati u univerzalnoj formi
5. Neophodno je tretirati kategorije zaposlenih i radne snage na isti način kao i pri formulisanju ostalih računa u Sistemu.

Tabela 2.14.1. Tabela ponude i upotrebe (redukovani format)

Izvori

	Ukupna ponuda po kupovnim cijenama (1)	Trgovinske i transportne marže (2)	Porezi umanjani za subvencije na proizvode (3)	Poljoprivreda, ribolov i lov (4)	Rudarstvo (5)	Elektropribreda i industrija (6)	Građevinarstvo (7)	Trgovina, ugostiteljstvo i zanatske usluge (8)	Transport, skladištenje i komunikacije (9)	Finansijsko posredovanje i ostale poslovne usluge (10)	Obrazovanje, zdrastvo, javna uprava, bezbjednost i sl (11)	Ukupna industrija po osnovnim cijinama (12)	(13)	Uvoz proizvoda i usluga (14)
<i>Proizvodi i usluge (po CPC)</i>														
1. Poljoprivreda, šumarstvo i robarstvo	128	2	2	87	0	0	0	0	0	0	0	87		37
2. Rude i minerali	103	2	0	0	30	10	0	1	0	0	0	41		60
3. Električna energija, gas i voda	160	0	5	0	2	152	0	0	0	0	0	154		1
4. Proizvodnja	2160	74	89	2	2	1666	11	16	8	7	2	1714		283
5. Građevinarstvo	262	0	17	0	0	7	232	0	5	0	0	244		1
6. Trgovina i ugostiteljstvo	179	-68	3	0	0	8	1	149	7	0	0	165		79
7. Transport, skladištenje i komunikacije	111	-10	5	0	0	0	0	21	75	0	0	96		20
8. Poslovne usluge	590	0	8	0	1	0	0	2	3	465	98	569		13
9. Društveno-politiške aktivnosti	375	0	4	0	0	1	0	2	2	6	355	366		5
10. Javna uprava i administracija	168	0	0	0	0	0	0	0	0	0	168	168		0
11. UKUPNO	4236	0	133	89	35	1844	244	191	100	478	623	3604		499

Sistem nacionalnih računa

Upotreba

	Ukupna upotreba po kupovnim cijenama (1)	(2)	Porezi umanjeni za subvencije na proizvode	Poljoprivreda, ribolov i lov (4)	Rudarstvo (5)	Elektroprivreda i industrija (6)	Građevinarstvo (7)	Trgovina, ugostiteljstvo i zanatske usluge (8)	Transport, skladištenje i komunikacije (9)	Finansijsko posredovanje i ostale poslovne usluge (10)	Obrazovanje, zdravstvo, javna uprava, bezb. (11)	Ukupna industrija (12)	Ukupna privreda (13)	Izvoz proizvoda i usluga (14)	Domaćinstva (14)	Neprofitne organizacije (15)	Država – individualna potrošnja (16)	Država – kolektivna potrošnja (17)	Bruto formacija fiksnog kapitala (18)	Promjene u zalihama (19)	Neto kupovine dovršivosti (20)
<i>Proizvodi i usluge (po CPC)</i>																					
1. Poljoprivreda, šumarstvo i robarstvo	128			3	0	71	0	3	1	5	5	88		7	28	0	0	2	2	1	
2. Rude i minerali	103			1	3	91	0	0	0	1	0	96		6	2	0	0	0		-1	
3. Električna energija, gas i voda	160			2	2	96	1	5	3	4	10	123		1	36	0	0	0		0	
4. Proizvodnja	2160			32	7	675	80	36	21	45	96	992		422	567	0	0	3	161	5	10
5. Građevinarstvo	262			1	2	7	5	2	1	3	19	40		6	3	0	0	0	190	23	
6. Trgovina i ugostiteljstvo	179			2	1	34	1	9	6	4	4	61		67	51	0	0	0		0	
7. Transport, skladištenje i komunikacije	111			2	1	29	3	19	12	5	7	78		19	14	0	0	0		0	
8. Poslovne usluge	590			3	1	117	23	25	15	54	71	309		8	250	0	0	0	23	0	
9. Društveno-politiške aktivnosti	375			1	0	7	1	1	1	11	73	95		4	58	14	0	204	0	0	
10. Javna uprava i administracija	168			0	0	0	0	0	0	0	1	1		0	6	2	156	3		0	
11. Ukupna upotreba po kupovnim cij.	4236			47	17	1127	114	100	60	132	286	1883		540	1015	16	156	212	376	28	10
12. Ukupna bruto dodajna vrijednost-GDP		133		42	18	717	130	91	40	346	337	1721	1854								
13. Zarade zaposlenih				9	13	336	58	44	16	54	232	762	762								
14. Porezi umanjeni za subv. na proizvode i uvoz		133		-2	-2	46	5	0	-6	12	5	58	191								
15. Porezi umanjeni za subvencije na proizvode		133											133								
16. Ostali porezi i subvencije na proizvode				-2	-2	46	5	0	-6	12	5	58	58								
17. Neto mješoviti dohodak				14	0	227	35	36	3	99	18	432	432								
18. Neto operativni višak				10	4	30	21	-4	12	127	47	247	247								
19. Potrošnja fiksnog kapitala				11	3	78	11	15	15	54	35	222	222								
20. Bruto mješoviti dohodak				17	0	228	36	36	7	99	19	442	442								
21. Bruto operativni višak				18	7	107	31	11	23	181	81	459	459								
22. Ukupno				89	35	1844	244	191	100	478	623	3604									
23. Utrošeni radni časovi				2058	292	31982	5024	7078	2032	3700	17203	69369									
24. Bruto formacija fiksnog kapitala				11	6	117	9	20	39	144	30	376									
25. Stanje fiksnog kapitala				159	90	1788	160	298	572	2260	456	5783									

2.15. Cijene

SNA obezbjeđuje integrisani set cijena i količina neophodnih za kvalitetno statističko praćenje i analiziranje makroekonomskih agregata.

Promjene koje nastaju u vrijednosti proizvoda i usluga mogu biti rezultat promjena u dvijema komponentama:

1. Promjene u cijeni
2. Promjene u količini

2.15.1. Vrijednost, cijene i količine

Za sve vrste proizvoda i usluga neophodno je definisati mjernu jedinicu u kojoj će se njihov obim kvantitativno izražavati. Proizvodi i usluge mogu biti izraženi u jedinicama koje mogu biti diskretne (prekidne) ili kontinualne (neprekidne) veličine. Na primjer:

1. Automobili, avioni, kompjuteri, majice su primjer proizvoda čiji obim se izražava diskretnim varijablama;
2. Nafta, električna energija i sl. su proizvodi čiji se obim izražava neprekidnim varijablama.

Vrijednost (v) na nivou jednog homogenog proizvoda ili usluge jednaka je umnošku cijene po jedinici mjere (p) i količine proizvoda ili usluge (q):

$$v = pq$$

Za razliku od cijene, vrijednost je nezavisna od izbora mjerne jedinice.

Između kategorija vrijednosti, cijena i količina postoje suštinske razlike i te pojmove nikako ne treba koristiti kao sinonime. Ovi pojmovi podrazumijevaju sledeće:

1. Količine su međusobno zbrojive jedino ako se radi o homogenim proizvodima. Količine različitih proizvoda se ne mogu sabirati;
2. Cijena proizvoda ili usluge odnosi se samo na jednu jedinicu proizvoda ili usluge a ne na ukupnu vrijednost ostvarene proizvodnje;
3. Vrijednost se izražava u novčanim jedinicama i predstavlja vrijednost svih jedinica homogenih proizvoda ili grupa homogenih proizvoda, u zavisnosti od cilja valuacije.

2.15.2. Fizički obim

Indeks fizičkog obima jednak je proporcionalnoj promjeni u količini specifičnog seta proizvoda ili usluga između dva vremenska perioda. Količine koje se upoređuju moraju biti homogene dok se vremenski period uzima u zavisnosti od potreba analize.

Indeks fizičkog obima ne uzima u obzir promjene u cijenama proizvoda ili usluga i zanemaruje promjene u kvalitetu proizvoda ili usluga. Količine koje se upoređuju moraju biti u potpunosti kvalitativno homogene.

Indeks fizičkog obima može uzimati vrijednosti veće i manje od 100. Ukoliko je manji od 100, onda razlika između dobijenog indeksa i 100 predstavlja pad u fizičkom obimu a ukoliko je veći od 100, razlika predstavlja poras u fizičkom obimu proizvoda ili usluga čije promjene se prate.

2.15.3. Intertemporalni indeksi cijena i količina

Indeks cijena predstavlja prosječnu promjenu u cijenama seta specifičnih proizvoda ili usluga između dva vremenska perioda.

Slično ovome, indeks količina predstavlja prosječnu promjenu u količinama seta specifičnih proizvoda ili usluga.

Kao što je već pomenuto, promjene u cijenama i količinama odnose se na pojedinačne proizvode i usluge i razlikuju se od promjena u cijenama i količinama sličnih grupa proizvoda.

U daljem tekstu kao početni period označavaće se period sa sufiksom 0 a kao krajnji period period sa sufiksom t.

2.15.3.1. Lasperovi i Pašini indeksi

Dva najčešće upotrebljavana indeksa su Lasperovi i Pašini indeksi. Oba indeksa mogu se definisati kao ponderisani prosjek relativnih cijena i količina između dva vremenska perioda međusobno uporediva.

Lasperov indeks cijena (L_p) definiše se kao ponderisana aritmetička sredina relativnih cijena i kao bazni period koristi period t_0 .

$$L_p = \sum_i \frac{v_{io} \cdot p_{it} / p_{io}}{\sum_i v_{io}}$$

Lasperov indeks količina definiše se na sličan način i jednak je:

$$Lq = \frac{\sum_i v_{io} \cdot q_{it} / q_{io}}{\sum_i v_{io}}$$

Period u odnosu na koji se mjeri promjena u cijenama i količinama označava se kao bazni period.

S obzirom da je po definiciji

$$v_j = p_j \cdot q_j$$

Onda se Lasperovi indeksi cijena i količina mogu predstaviti i kao:

$$Lp = \frac{\sum p_t \cdot q_o}{\sum p_o \cdot q_o}$$
$$Lq = \frac{\sum p_o \cdot q_t}{\sum p_o \cdot q_o}$$

Pašin indeks je recipročan Lasperovom indeksu jer koristi vrijednost u kasnijem periodu, periodu t kao bazu i umjesto aritmetičke harmonijsku sredinu.

Pašini indeksi cijena i količina jednaki su:

$$Pp = \frac{\sum v_t}{\sum v_t \cdot p_o / p_t} = \frac{\sum p_t q_t}{\sum p_o q_t}$$
$$Pq = \frac{\sum v_t}{\sum v_t \cdot q_o / q_t} = \frac{\sum p_t q_t}{\sum p_t q_o}$$

Pašini indeksi se mogu definisati i kao recipročni Lasperovi indeksi. S obzirom na reciprocitet koji postoji između ovih indeksa, postoji vrlo važna simetričnost među njima.

Proizvod Lasperovog indeksa cijena i Pašinog indeksa količina za isti vremenski period daje proporcionalnu promjenu ukupne vrijednosti proizvoda i usluga koji su predmet analize:

$$Lp \cdot Pq = \frac{\sum p_t \cdot q_o}{\sum p_o \cdot q_o} \cdot \frac{\sum p_t q_t}{\sum p_t q_o} = \frac{\sum v_t}{\sum v_o}$$

I obrnuto

$$Lq \cdot Pp = \frac{\sum p_o \cdot q_t}{\sum p_o \cdot q_o} \cdot \frac{\sum p_t q_t}{\sum p_o q_t} = \frac{\sum v_t}{\sum v_o}$$

Kad god su poznati Lasperovi indeksi cijena i količina za identičan vremenski period ova vrijednost se može izračunati. Analogno tome, kad god su poznate ukupne vrijednosti proizvoda ili usluga u adekvatnim vremenskim periodima i Pašini ili Lasperovi indeksi, drugi nepoznati indeksi se mogu izračunati:

$$Lq = \frac{\sum v_t / \sum v_o}{Pp}$$

$$Pq = \frac{\sum v_t / \sum v_o}{Lp}$$

Lasperov indeks obično bilježi veći porast tokom vremena nego Pašin indeks.

2.15.3.2. Fišerov idealni indeks (F)

Fišerov idealni indeks (F) definiše se kao geometrijska sredina Lasperovog i Pašinog indeksa:

$$Fp = [Lp \cdot Pp]^{1/2}$$

I alternativno

$$Fq = [Lq \cdot Pq]^{1/2}$$

Fišer je ovaj indeks nazvao idealnim jer je zadovoljio testove vremenske i faktorske prirode koje pojedinačno ni Lasperovi ni Pašini indeksi ne zadovoljavaju.

2.15.4. Bazni indeksi

Prilikom utvrđivanja baze za izračunavanje indeksa mogu se koristiti dva načina:

1. Kao baza uzima se prethodni period – lančani indeksi

Sistem nacionalnih računa

2. Kao baza uzima se neki fiksiran period u odnosu na koji se prate promjene varijabli – bazni indeksi

Prilikom konstruisanja baznih indeksa i definisanja baze neophodno je voditi računa da period izabran za bazni jeste reprezentativan i validan za analizu. Vremenom se bazni period može mijenjati, u zavisnosti od potreba analize i promjena u ekonomski trendovima.

Indeksi sa datom bazom mogu se transformisati u indekse sa drugom, promijenjenom bazom. Takođe, lančani indeksi se matematičkim operacijama mogu transformisati u bazne indekse. Operacije sa indeksima i transformacijom indeksa predstavljene su sledećim primjerom:

I Osnovni podaci potrebni za izračunavanje indeksa

Proizvod	Period 0			Period 10			Period 15		
	p_0	q_0	v_0	p_{10}	q_{10}	v_{10}	p_{15}	q_{15}	v_{15}
A	6	5	30	9	12	108	11	15	165
B	4	8	32	10	11	110	14	11	154
A+B	-	-	62	-	-	218			319

II Lasperovi indeksi

Proizvod	Bazna godina 0		Bazna godina 10	
	Period 0	Period 10	Period 10	Period 15
	p_0q_0	p_0q_{10}	$p_{10}q_{10}$	$p_{10}q_{15}$
A	30	72	108	135
B	32	44	110	110
A+B	62	116	218	245
Indeks	100	187.1	100	112.4
indeks (0)	100	187.1	187.1	210.3
indeks (10)	53.4	100	100	112.4

III Linkovanje po vrednosnoj skali u periodu od 10-15 po formuli $\Sigma p_{00}q_{10}/\Sigma p_{10}q_{10}=116/218$

Proizvod	Aktuelna vrijednost		Vrijednost u cijenama iz perioda 0	
	p_0q_0	p_0q_{10}	$p_{10}q_{10}$	$p_{10}q_{15}$
A	30	72	57.5	71.9

Sistem nacionalnih računa

B	32	44	58.5	58.5
A+B	62	116	116	130.4
Indeks	100	187.1	187.1	210.3

IV Linkovanje po vrednosnoj skali u periodu od 0-10 po formuli $\Sigma p_{10q_{10}}/\Sigma p_{0q_{10}}=218/116$

Proizvod	Cijene do desetog nivoa		Aktuelne cijene	
	p_{0q_0}	$p_{0q_{10}}$	$p_{10q_{10}}$	$p_{10q_{15}}$
A	56.4	135.3	108	135
B	60.1	82.7	110	110
A+B	116.5	218	218	245
Indeks	53.4	100	100	112.4

Promjena baze baznih indeksa i serija po konstantnim cijenama

V Linkovanje pojedinačnih serija po cijenama iz perioda 0

Proizvod	p_{0q_0}	$p_{0q_{10}}$	$p_{0q_{15}}$ bazni
A	30	72	90
B	32	44	44
A+B	62	116	130.4
Indeks	100	187.1	210.3

VI Linkovanje pojedinačnih serija po cijenama iz perioda 10

Proizvod	p_{10q_0} bazni	$p_{10q_{10}}$	$p_{10q_{15}}$
A	45	108	135
B	80	110	110
A+B	116.5	218	245
Indeks	53.4	100	112.4

2.15.5. Mjerenje Bruto dodajne vrijednosti i GDP

Bruto dodajna vrijednost mjerena na bilo kom institucionalnom nivou jednaka je razlici između vrijednosti ostvarene proizvodnje i vrijednosti međufazne potrošnje, vrednovanih primjenom istog vektora cijena:

Pri čemu je

$$VA = \sum pQ - \sum pq$$

Q - količina finalnih proizvoda i usluga

q – količina proizvoda i usluga međufazne potrošnje

Dodajna vrijednost u godini t po tekućim cijenama jednaka je:

$$VA_t = \sum p_t Q_t - \sum p_t q$$

Dodajna vrijednost u godini t po cijenama iz godine 0 jednaka je:

$$VA_{t_0} = \sum p_0 Q_t - \sum p_0 q$$

Na ovaj način dobija se vrijednost bruto dodajne vrijednosti po tekuim i stalnim cijenama.

2.15.6. Lančani indeksi Bruto dodajne vrijednosti i GDP

Indeksi bruto dodajne vrijednosti i GDP mogu se dobiti na nekoliko načina.

Jedan od metoda je ekstrapolacija vrijednosti proizvodnje i međufazne potrošnje u baznom periodu korišćenje m adekvatnih lančanih indeksa.

Ako je:

O₀ – vrijednost proizvodnje u periodu 0

I₀ – vrijednost međufazne potrošnje u periodu 0

C_t – bazni indeks obima proizvodnje za period t

B_t - bazni indeks obima međufazne potrošnje za period t

Indeks se dobija kao:

$$\frac{O_0 C_t - I_0 B_t}{O_0 - I_0}$$

Naravno, indeksi promjene bruto dodajne vrijednosti i GDP mogu biti bazni i lančani.

2.15.7. Međunarodna poređenja

2.15.7.1. Binarna poređenja

Cijene i količine između različitih zemalja mogu se porediti korišćenjem istorodnih indeksa dobijenih na osnovu podataka u tim zemljama.

Lasperov indeks količine za zemlju B baziran na količini u zemlji A jednak je:

$${}_aL_b^q = \frac{\sum v_a q_b / q_a}{\sum v_a} = \frac{\sum p_a q_b}{\sum p_a q_a}$$

Činjenica da u zemljama A i B cijene se izražavaju u različitim valutama je nebitna jer indeks koristi samo cijene zemlje A. Takođe, devizni kurs je nerelevantan u ovom indeksu.

Pašin indeks ima sledeći oblik:

$${}_aP_b^q = \frac{\sum v_b}{\sum v_b p_a / p_b} = \frac{\sum p_b q_b}{\sum p_a q_b}$$

2.15.7.2. Paritet kupovnih snaga

Paritet kupovnih snaga se koristi za upoređivanje tokova roba i usluga između različitih zemalja.

Paritet kupovnih snaga zasniva se na izražavanju relativnih odnosa između cijena izraženih u nacionalnim valutama na taj način da one obezbjeđuju istu kupovnu moć u objema zemljama.

2.15.8. Tretman razlika i promjena u kvalitetu

U realnosti najveći broj proizvoda i usluga se na tržištu javlja sa različitim kvalitativnim svojstvima. Čak i proizvodi koji se po svojim izvornim karakteristikama smatraju homogenim, odlikuju se različitim kvalitativnim svojstvima (npr. mladi i stari krompir, crveno ili bijelo vino i sl.).

Termin “razlika u kvalitetu” koristi se da označi set proizvoda i usluga čije kvalitativne osobine su međusobno različite u tolikoj mjeri da se oni definišu kao različiti proizvodi. U skladu sa kvalitativnim razlikama, različiti proizvodi i usluge imaju i različite cijene.

Najveći broj kvalitativnih razlika među proizvodima su fizičkog tipa i lako se uočavaju. Međutim, među proizvodima i uslugama postoje kvalitativne razlike koje nijesu fizičkog karaktera (npr. robe prevezene do različitih lokacija ima različitu vrijednost iako imaju potpuno identične fizičke karakteristike. Takođe, proizvodi i usluge obezbijeđeni u različito vrijeme odlikuju se različitim vrednostima i međusobno su različiti (npr. izrada fotografija u roku od 1 sata, 1 dana ili nedelje). Pored lokacije i vremena proizvodnje, čitav niz faktora nefizičke prirode utiče na razlike među proizvodima: način i uslovi prodaje, način isporuke i sl.

Za statistički sistem je bitno da se različiti proizvodi evidentiraju po različitim cijenama i da se evidentira njihova različita vrijednost.

Takođe, mora se imati u vidu da razlike u cijenama proizvoda i usluga koje se prodaju na tržištu bezuslovno ne znače i razliku u kvalitetu. To je obično uzrokovano ili nedovoljnom informisanošću potrošača ili monopolskom pozicijom proizvoda ili usluge na tržištu. Uzrok razlikama u cijeni jeste često i količina koja se kupuje: manje količine istih proizvoda koštaju više nego ukoliko se proizvodi kupuju u većim količinama (“plati dva – dobiješ tri”).

Kad god se za proizvode istog kvaliteta pojavljuju različite cijene, onda se u statistici koristi ponderisana prosječna cijena proizvoda ili usluga.

Promjene u kvalitetu proizvoda i usluga dešavaju se konstantno kao rezultat tržišne utakmice. Ovo je potrebno imati u vidu prilikom formiranja vremenskih serija i izračunavanja indeksa.

Za konstruisanje vremenskih serija i za izračunavanje indeksa neophodno je posmatrati identične proizvode tokom vremenskog perioda.

Ukoliko pak to nije moguće, predlažu se sledeća rešenja:

1. Ignorirati promjene u kvalitetu i porediti cijene bez obzira na kvalitativne promjene;
2. Stavke na kojima su se desile promjene isključiti iz seta proizvoda i usluga za koje se indeks računa;
3. Prilagoditi cijene promjenama u kvalitetu koje su nastale;
4. Tretirati proizvode različitog kvaliteta kao različite proizvode.

Prve dvije opcije nisu preporučljive iz razloga što bi one uticale na vjerodostojnost dobijenih pokazatelja. Treća i četvrta opcija trebaju biti korišćene u skladu potrebama i mogućnostima statističkog sistema.

2.15.9. Mjerenje realnog dohotka za privredu u cjelini

Realni dohodak se dobija deflacioniranjem nominalnog dohotka za promjene u cijenama, odnosno upotrebom odgovarajućih deflatora (indeksa cijena).

Serije realnih dohodaka su međusobno uporedive i daju odgovor da li je promjena u ostvarenom dohorku rezultat samo promjene monetarnih faktora ili i realnih.

A ovom mjestu važno je naglasiti razliku koja postoji između realnog GDP i GDP u stalnim cijenama.

GDP u stalnim cijenama je indikator obima proizvodnje. Može biti izračunati na nivou privrede ili na nivou pojedinih institucionalnih jedinica i sektora.

Realni dohodak zavisi od nivoa i promjena u spoljnotrgovinskoj razmjeni; od tempa rasta cijena izvoznih i uvoznih proizvoda. Recimo, ukoliko cijene uvoznih proizvoda padaju onda će rezidenti za insti nominalni iznos moći kupiti više roba i sl.

Trgovinski dobiti ili gubici koji se odnose na spoljnotrgovinsku razmjenu a koji se mjere na nivou privrede u cjelini mogu se dobiti na sledeći način:

$$T = \frac{X - M}{P} - \left[\frac{X}{P_x} - \frac{M}{P_m} \right]$$

Pri čemu je

X – izvoz po tekućim cijenama

M – uvoz po tekućim cijenama

P_x – indeks izvoznih cijena

P_m – indeks uvoznih cijena

P – indeks cijena baziran na izabranom uzorku

P_x, P_m i P su jednaki jedinici u baznim periodima.

Veza između realnog GDP i GDP u stalnim cijenama najbolje će biti predstavljena sledećim setom jednačina:

a) Bruto domaći proizvod u stalnim cijenama

Plus   Trgovinski dobici ili gubici koji su rezultat promjena u razmjeni

Jednako je

b) Realni bruto domaći dohodak

Plus   Realni primarni dohodak primljen iz inostranstva

Minus   Realni primarni dohodak upućen u inostranstvo

Jednako je

c) Realni bruto nacionalni dohodak

Plus   Realni rekući transferi primljeni iz inostranstva

Minus   Realni tekući transferi upućeni u inostranstvo

Jednako je

d) Realni bruto nacionalni raspoloživi dohodak

Minus   Potrošnja fiksnog kapitala u stalnim cijenama

Jednako je

e) Realni neto nacionalni raspoloživi dohodak

2.16. Stanovništvo i radna snaga

2.16.1. Koncept stanovništva i radne snage u okviru nacionalnih granica

2.13.1.1. Populacija i zaposlenost

Populacija (broj stanovnika) je prosječan broj lica koji imaju prebivalište na određenoj teritoriji u određenom vremenskom trenutku. (Popis obično traje 10-15 dana i u populaciju uključuje broj lica sa prebivalištem na određenoj teritoriji u periodu vršenja popisa). Populacija kao kategorija uključuje i one institucionalne jedinice koje nisu dio aktivne radne snage.

Stanovništvo na određenoj teritoriji može biti podijeljeno u tri kategorije:

1. Zaposleni
2. Nezaposleni
3. Lica van kontigentna aktivne radne snage

Zaposlenost se odnosi na full-time angažovanje lica koja čine skup aktivne radne snage a koji je podskup skupa populacije ili stanovništva.

Ukoliko je lice angažovano na dva radna mjesta, kao full-time zaposlenje će se smatrati ono koje podrazumijeva više efektivnih časova rada.

2.13.1.2. Poslovi (radni angažmani)

U svakodnevnom žargonu izraz posao ima dva značenja:

1. Da ukaže na vezu između pojedinca i institucionalne jedinice (npr. osoba A radi u preduzeću X)
2. Da ukaže na prirodu zaposlenja (npr. osoba B je radnik u struci Y)

U skladu sa SNA, posao se definiše kao eksplicitni ili implicitni ugovor između pojedinca i institucionalne jedinice u cilju izvođenja radnih zadataka za potrebe institucionalne jedinice uz odgovarajuću nadoknadu pojedincu u vidu plate, dohotka u naturi i (ili) nekog drugog novčanog ili naturalnog oblika isplate zarada radnicima.

Institucionalne jedinice sa kojima se sklapa ugovor o zaposlenju mogu biti korporacije, nekorporisana preduzeća, privatna preduzetnička preduzeća i u zavisnosti od tipa institucionalne jedinice razlikuju se kategorije zaposlenog i samozaposlenog.

U skladu sa SNA, zaposlenje podrazumijeva sledeće premise:

1. I zaposleni i samozaposleni čine kontigent zaposlenih u privredi;
2. Pod radnim angažmanom podrazumijevaju se svi oblici aktivnosti koji doprinose procesu proizvodnje proizvoda i usluga a koje su u okviru granica proizvodnih aktivnosti u SNA;
3. Koncepti zarada zaposlenih i mješovitog dohotka su zastupljeni u računima;
4. Između pojedinca i institucionalne jedinice postoji implicitni ili eksplicitni ugovor koji ne podrazumijeva obezbjeđenje proizvoda i usluga za potrebe proizvodnog procesa od strane zaposlenog.

2.13.1.3. Ukupan broj radnih sati

Produktivnost rada mjeri se kao odnos outputa po jedinici uloženog rada. U imeniocu se obično koristi broj radnih sati potrebnih za proizvodnju datog outputa.

Statistika radnih sati treba da obuhvati sledeće kategorije:

1. Broj radnih sati regularno provedenih na radnom zadatku u toku radne nedelje;
2. Broj prekovremenih radnih sati utrošenih za obavljanje radnih zadataka;
3. Vrijeme provedeno na radnom mjestu u smislu priprema za početak obavljanja radnih zadataka;
4. Vrijeme provedeno na radnom mjestu u smislu čekanja na obavljanje radnih zadataka usled popravki, nepredivih zastoja i sl.
5. Vrijeme provedeno na radnom mjestu posvećeno odmorima, coffee- pauzama i sl.

Takođe, statistika radne snage prati i:

1. Plaćene radne sate a koji nisu odrađeni;
2. Pauze za obrok;
3. Vrijeme provedeno u prevozu od kuće do posla.

2.13.1.4. Full-time zaposlenje

Jedan od razloga zbog čega se prati radni angažman u satima jeste da se vrijeme provedeno na radu izrazi u full-time kategorijama, tako da se broj full-time radnih angažmana i full-time zaposlenja poklapaju.

Pretvaranje part-time poslova u full-time poslove može se izvršiti primjenom različitih metoda. Najčešće upotrebljavana metoda je da se part-time posao tretira kao pola full-time posla (1 full-time posao = 2 part-time posla).

2.13.1.5. Nacionalne granice

O konceptu nacionalnih granica već je govoreno u ovom radu. Ono što je važno naglasiti u ovom dijelu jeste da se koncept populacije, zaposlenosti i nezaposlenosti oslanja na koncept nacionalnih granica, odnosno ekonomsku teritoriju zemlje za koju se sastavljaju nacionalni računi.

2.13.1.6. Klasifikacije

Radna snaga kao input u proizvodnom procesu treba biti klasifikovana na isti način kao i dodajna vrijednost i zarade zaposlenih.

Međunarodna standardna klasifikacija svih industrijskih djelatnosti je bazna klasifikacija koja je uzor za sve ostale klasifikacije u Sistemu.

Za potrebe nacionalnog računovodstva SNA predlaže sledeću klasifikaciju:

- I Zaposleni u seoskom području
  - 1. Poljoprivreda
    - a) Mini farme
    - b) Srednje farme
    - c) Velike farme
  - 2. Nепoljoprivredne aktivnosti
    - a) neformalne, za sopstveni račun
    - b) Neformalne, poslodavac
    - c) Formalne, za sopstveni račun
    - d) Formalne, poslodavac

3. Zaposleni
  - a) U poljoprivredi
  - b) U vanpoljoprivrednim djelatnostima
    - nekvalifikovani radnici
    - kvalifikovani radnici
    - visokokvalifikovani radnici

II Urbano područje

1. Samozaposleni
  - a) Formalno
  - b) Neformalno
2. Zaposleni
  - a) nekvalifikovani radnici
  - b) kvalifikovani radnici
  - c) visokokvalifikovani radnici

Tabela 2.16.1. Koncept stanovništva i radne snage

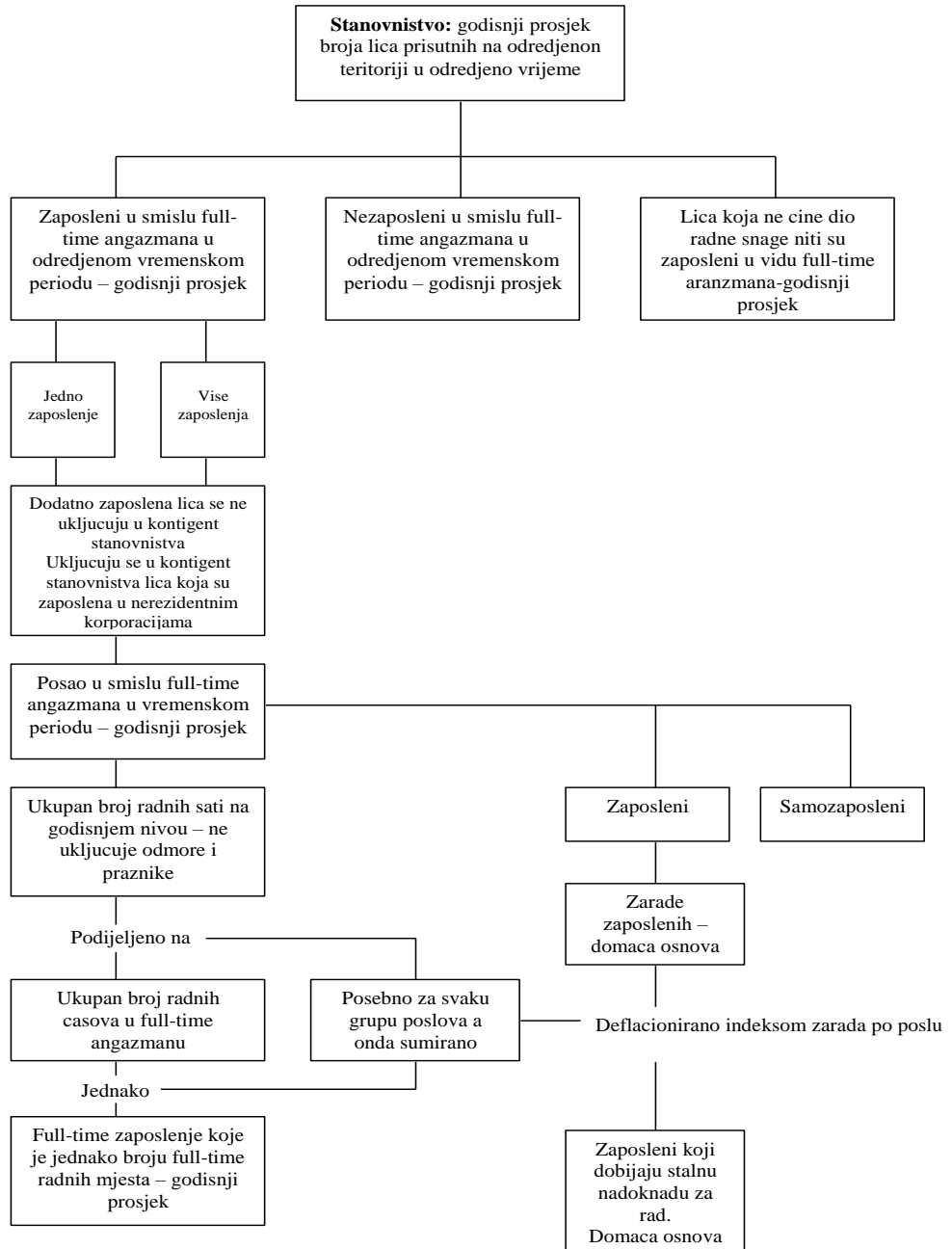
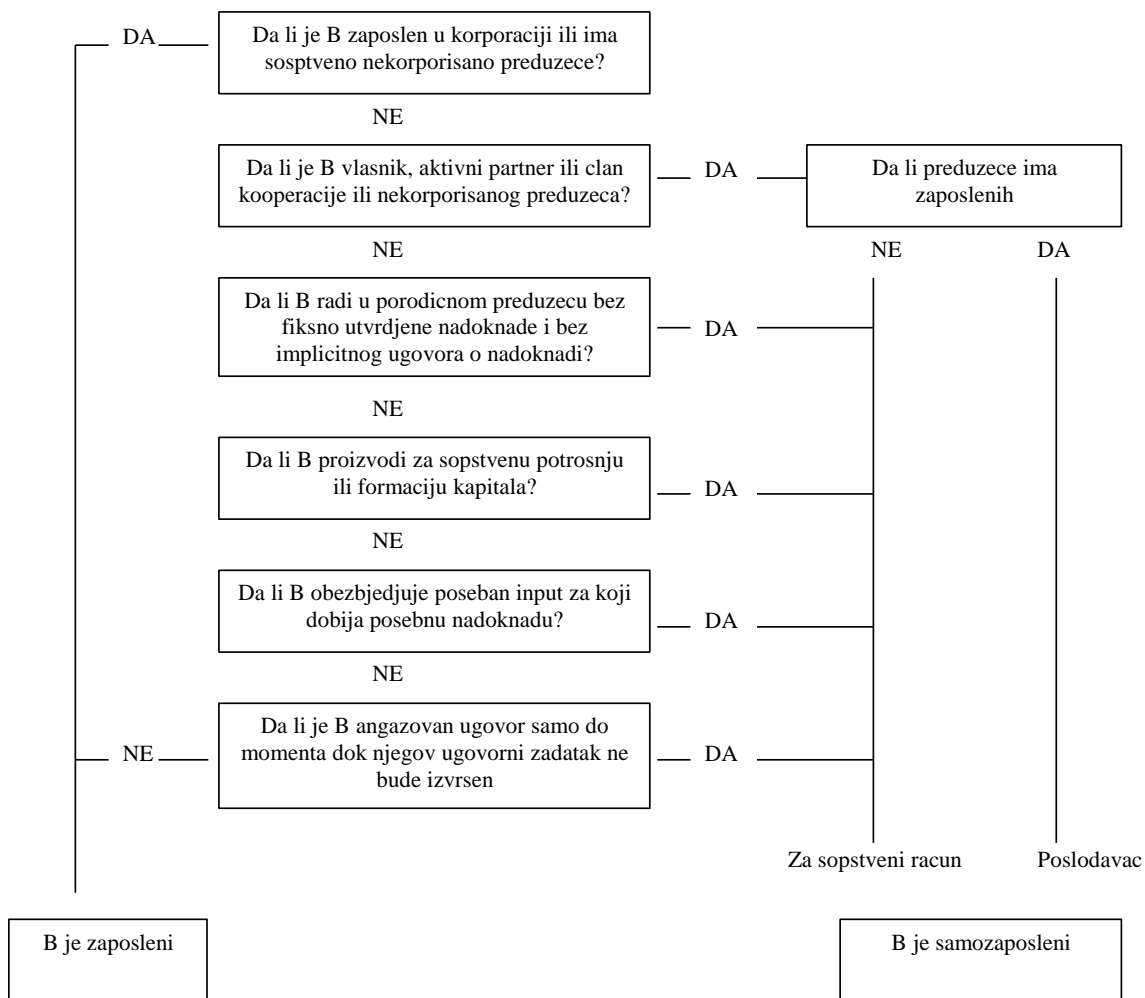

Tabela 2.16.2. Razlika između zaposlenih i samozaposlenih
(Da li osoba B radi kao zaposleni u preduzeću ili je samozaposleni)

2.17. Funkcionalne klasifikacije

Funkcionalne klasifikacije se predlažu u Sistemu za klasifikovanje određenih transakcija proizvođača koji pripadaju trima sektorima: domaćinstva, država i državni organi i neprofitne organizacije u funkciji domaćinstava.

One se označavaju kao funkcionalne jer identifikuju funkcije u smislu svrhe i ciljeva zbog kojih transaktori stupaju u transakcije.

Klasifikacije se odnose na:

1. Klasifikacija individualne potrošnje po namjeni
2. Klasifikacija državnih rashoda po funkcijama
3. Klasifikacija aktivnosti neprofitnih organizacija u funkciji domaćinstava po namjeni
4. Klasifikacija određenih rashoda proizvođača po namjeni

Funkcionalne klasifikacije imaju tri osnovne svrhe:

1. Klasifikacija državnih rashoda po funkcijama ima za cilj razdvajanje individualne od kolektivne potrošnje
2. Obezbjedenje statističkih podataka za čitav niz analitičkih upotreba
3. Obezbjedenje podataka na osnovu kojih se mogu analizirati ključni agregati u Sistemu

U nastavku ovog dijela biće predstavljene klasifikacije koje su pomenute, a u dijelu 2.18.1 biće prezentirane sve ostale klasifikacije koje se koriste u Sistemu.

Tabela 2.17.1. Klasifikacija individualne potrošnje po namjeni (COICOP)

Kategorije COICOP		Rashodi za individualnu potrošnju P.31	Socijalni transferi u naturi D.63	Stvarna individualna potrošnja P.41
1.	Hrana, piće i duvan			
1.1	Hrana			
1.2	Piće			
1.3	Duvan			
2.	Odjeća i obuća			
2.1	Odjeća			
2.2	Obuća			
3.	Stanarina voda, struja, gas i ostalo		(7.11)	
3.1	Bruto stanarina			
3.2	Redovno održavanje stanova			
3.3	Ostale stambene usluge		(7.31)	
3.4	Struja, gas, voda i sl.			
4.	Namještaj, oprema i rutinske popravke u stambenim objektima			
4.1	Namještaj			
4.2	Tekstil za domaćinstvo			
4.3	Kuhinjska oprema i i kućni aparati			
4.4	Vodoinstalaciona oprema			
4.5	Oruđe i alati za bašte			
4.6	Ostali proizvodi i usluge			
5.	Zdravstvo		(05)	
5.1	Medicinski i farmaceustki proizvodi			
5.2	Nebolničko liječenje			
5.3	Bolničke usluge			
5.4	Zdravstveno osiguranje			
6.	Transport			
6.1	Kupovina vozila			
6.2	Održavanje transportnih vozila			
6.3	Transportne usluge		(12.2)	

Sistem nacionalnih računa

7.	Zabava i kultura	
7.1	Oprema i pribor za zabavu	
7.2	Novine, knjige i ostalo	
8.	Obrazovanje	(04)
8.1	Usluge obrazovanja	
8.2	Obrazovni materijal	
8.3	Dodatne obrazovne usluge	
9.	Hoteli, kafei i restorani	
9.1	Posluž enje	
9.2	Smještaj	
10.	Ostali redovni rashodi	
10.1	Lična higijena	
10.2	Lični rashodi	
10.3	Komunikacije	
10.4	Socijalne usluge	(06)
10.5	Finansijske usluge	
10.6	Ostale usluge	

Tabela 2.17.2 Klasifikacija državnih rashoda po funkcijama (COFOG)

Kategorije COFOG	Rashodi za finalnu potrošnju									
	Ukupno P.3	Zarade zaposlenih D.1	Bruto formacija kapitala P.5	Subvencije D.3	Vlasnički dohodak D.4	Ostali tekući transferi D.7	Kapitalni transferi D.9	HOV izuzev akcija F.3	Kreditni F.4	Akcije i srodne HOV F.5
1. Opšte javne usluge										
2. Odbrana										
3. Javni red i bezbjednost										
4. Obrazovanje										
5. Zdravstvo										
6. Socijalna politika i aktivnosti										
7. Usluge domaćinstvima										
8. Rekreacija, sport i kultura										
9. Poslovi u vezi goriva i energije										
10. Poslovi u vezi poljoprivrede, šumarstva, ribolova i lova										
11. Poslovi u vezi rudarstva i mineralnih izvora										
12. Poslovi u vezi telekomunikacija i transporta										
13. Ostale ekonomske aktivnosti										
14. Neklasifikovani rashodi										

Sistem nacionalnih računa

Tabela 2.17.3 Klasifikacija rashoda neprofitnih organizacija u funkciji domaćinstava po funkcijama (COPNI)

Kategorije COPNI	Rashodi za finalnu potrošnju									
	Ukupno P.3	Zarade zaposlenih D.1	Bruto formacija kapitala P.5	Subvencije D.3	Vlasnički dohodak D.4	Ostali tekući transferi D.7	Kapitalni transferi D.9	HOV izuzev akcija F.3	Kreditni F.4	Akcije i srodne HOV F.5
1. Istraživanje i naučni rad										
2. Obrazovanje										
3. Zdravstvo										
4. Usluge koje povećavaju blagostanje										
5. Rekreacija, sport i kultura										
6. Religija										
7. Usluge profesionalnih i radničkih udruženja i ostalih građanskih asocijacija										
8. Neklasifikovani uobičajeni rashodi										

Tabela 2.17.4. Klasifikacija određenih rashoda proizvođača po namjeni (COPP)

Kategorije COPP	Međufazna potrošnja P.2	Zarade zaposlenih D.1	Ostali porezi manje subvencije na proizvodnju D.29-D39	Potrošnja fiksnog kapitla K.1	Bruto formacija fiksnog kapitla P.51
1. Rashodi za tekući proizvodni program					
2. Rashodi za popravke i održavanje					
3. Rashodi za tehnički i inženjerski rad					
4. Rashodi za istraživanja i razvoj					
5. Rashodi za ekološku zaštitu					
6. Rashodi za promociju					
7. Rashodi za vanjski transport					
8. Rashodi za obuku zaposlenih					
9. Rashodi za administraciju					

2.18. Klasifikacije i računi u SNA

2.18.1. Klasifikacije

2.18.1.1. Klasifikacija institucionalnih sektora

S.1	Ukupna privreda
S.11	Nefinansijske korporacije
S.11001	Javne nefinansijske korporacije
S.11002	Nacionalne privatne nefinansijske korporacije
S.11003	Nefinansijske korporacije kontrolisane iz inostranstva
S.12	Finansijske korporacije
S.121	Centralna banka
S.122	Ostale depozitarne organizacije
S.1221	Novčano depozitarne organizacije
S.12211	Javne
S.12212	Nacionalno privatne
S.12213	Inostrano kontrolisane
S.1222	Ostale depozitarne korporacije
S.12221	Javne
S.12222	Nacionalno privatne
S.12223	Inostrano kontrolisane
S.123	Ostale organizacije finansijskog posredovanja, izuzev osiguranja i penzionih fondova
S.12301	Javne
S.12302	Nacionalno privatne
S.12303	Inostrano kontrolisane
S.124	Dodatne finansijske aktivnosti
S.1241	Javne
S.1242	Nacionalno privatne
S.1243	Inostrano kontrolisane
S.125	Osiguravajuća društva i penzioni fondovi
S.1251	Javne
S.1252	Nacionalno privatne
S.1253	Inostrano kontrolisane
S.13	Državni organi
S.131	Državni organi u skladu sa alternativnim klasifikacijama (1)
S.1311	Centralni državni organi
S.1312	Republički državni organi
S.1313	Lokalni državni organi
S.1314	Fondovi socijalnog osiguranja
S.13141	Fondovi socijalnog osiguranja centralne vlasti
S.13142	Fondovi socijalnog osiguranja republičke vlasti

Sistem nacionalnih računa

S.13143	Fondovi socijalnog osiguranja lokalne vlasti
S.132	Državni organi u skladu sa alternativnim klasifikacijama (2)
S.1321	Centralni državni organi
S.13211	Centralni državni organi
S.13212	Fondovi socijalnog osiguranja centralne vlasti
S.1322	Republički državni organi
S.13221	Republički državni organi
S.13222	Fondovi socijalnog osiguranja republičke vlasti
S.1323	Lokalni državni organi
S.13231	Lokalni državni organi
S.13232	Fondovi socijalnog osiguranja lokalne vlasti
S.14	Domaćinstva
S.141	Poslodavci
S.142	Samozaposleni radnici
S.143	Zaposleni
S.144	Primaoci dohodaka od vlasništva i transfera
S.1441	Primaoci dohodaka od vlasništva
S.1442	Penzioneri
S.1443	Primaoci ostalih transfera
S.15	Neprofitne organizacije u funkciji domaćinstava
S.2	Inostranstvo

2.18.1.2. Klasifikacija transakcija i ostalih tokova

Transakcije proizvodima i uslugama (P)

P.1.	Proizvodnja
P.11.	Tržišna proizvodnja
P.12.	Proizvodnja za sopstvenu upotrebu
P.13.	Ostala netržišna proizvodnja
P.2	Međufazna potrošnja
P.3	Rashodi za finalnu potrošnju
P.31	Rashodi za individualnu finalnu potrošnju
P.32	Rashodi za kolektivnu finalnu potrošnju
P.4	Stvarna finalna potrošnja
P.41	Stvarna individualna finalna potrošnja
P.42	Stvarna kolektivna finalna potrošnja
P.5	Bruto formacija kapitala
P.51	Bruto vrijednost fiksnog kapitala
P.511	Nabavke umanjene za odlive materijalne fiksne aktive
P.5111	Nabavke nove materijalne fiksne aktive
P.5112	Nabavke postojeće materijalne fiksne aktive
P.5113	Odlivi materijalne fiksne aktive
P.512	Nabavke umanjene za odlive nematerijalne fiksne aktive
P.5121	Nabavke nove nematerijalne fiksne aktive
P.5122	Nabavke postojeće nematerijalne fiksne aktive
P.5123	Odlivi nematerijalne fiksne aktive
P.513	Dodatak vrijednosti materijalne nefinansijske aktive
P.5131	Poboljšanja na nefinansijskoj neproizvodnoj aktivi
P.5132	Trošak transfera vlasništva nad neproizvedenom nefinansijskom aktivom
P.52	Promjene na zalihama
P.53	Nabavke umanjene za odlive dragocjenosti
P.6	Izvoz proizvoda i usluga
P.61	Izvoz proizvoda
P.62	Izvoz usluga
P.7	Uvoz proizvoda i usluga
P.71	Uvoz proizvoda
P.72	Uvoz usluga

Transakcije distribucije (D)

D.1	Naknade zaposlenima
D.11	Plate i zarade
D.12	Socijalni doprinosi zaposlenima
D.121	Stvarni socijalni doprinosi zaposlenima
D.122	Uplaćeni socijalni doprinosi zaposlenioma
D.2	Porezi na proizvode i uvoz
D.21	Porezi na proizvode
D.211	VAT
D.212	Porezi na uvoz
D.2121	Uvozne carine
D.2122	Porezi na uvoz izuzev VAT i carina
D.213	Izvozni porezi
D.214	Porezio na proizvode izuzev VAT, uvoznih i izvoznih poreza
D.29	Ostali porezi na proizvodnju
D.3	Subvencije
D.31	Subvencije na proizvode
D.311	Uvozne subvencije
D.312	Izvozne subvencije
D.319	Ostale subvencije na proizvode
D.39	Ostale subvencije na proizvodnju
D.4	Dohodak od vkladništva
D.41	Kamate
D.42	Distribuiranin dohodak od korporacija
D.421	Dividende
D.422	Ostali prihodi od korporacija
D.43	Zaade po osnovu reinvestiranja
D.44	Dohodak po osnovu osiguranja
D.45	Renta
D.5	Tekući porezi na dohodak
D.51	Porezi na dohodak
D.59	Ostali tekući porezi
D.61	Doprinosi socijalnog osiguranja
D.611	Stvarni dop. soc. osiguranja
D.6111	Doprinosi so.os. zaposlenih
D.61111	Obavezai doprinosi so. Osiguranja zaposlenima
D.61112	Dobrovoljni dop.soc. os. Zaposlenima
D.6112	Socijalni doprinosi poslodavaca
D.61121	Obavezni soc dop poslodavca
D.61122	Dobrovoljni socijalni doprinosi poslodavca
D.6113	Socijalni doprinosi samozaposlenih i nezaposlenih
D.61131	Obavezni soc doprinosi samozaposlenih i nezaposlenih
D.61132	Dobrovoljni soc doprinosi samozaposlenih i nezaposlenih
D.612	Inputirani socijalni doprinosi
D.62	Ostali socijalni doprinosi izuzev soc. davanja u naturi

Sistem nacionalnih računa

D.621	Socijalna primanja u novcu
D.622	Socijalni benefiti u privatnim fondovima
D.623	Socijalni benefiti van fondova
D.624	Socijalna pomoć u novcu
D.7	Ostali tekući transferi
D.71	Neto neživotno osiguranje
D.72	Potraživanja neživotnog osiguranja
D.73	Tekući državni transferi
D.74	Tekući međunarodni transferi
D.75	Svakodnevni tekući transferi
D.8	Prilagođavanja za promjene u neto imovini domaćinstava u penzionim fondovima
D.9	Primljeni kapitalni transferi
D.91	Kapitalni porezi
D.92	Investicioni pokloni
D.99	Ostali kapitalni transferi
D.9	Upujeni kapitalni transferi
D.91	Kapitalni porezi, plaćeni
D.92	Upućeni investicioni pokloni
D.99	Ostali plaćeni kapitalni transferi

Transakcije finansijskim instrumentima (F)

F.1	Monetarno zlato i SDR
F.2	Gotovi novac i depoziti
F.21	Gotovi novac
F.22	Depoziti vo viđenju
F.29	Ostali depoziti
F.3	HOV izuzev akcija
F.31	Kratkoročne
F.32	Dugoročne
F.4	Krediti
F.41	Kratkoročne
F.42	Dugoročne
F.5	Akcije i ostale vlasničke HOV
F.6	Tehničke rezerve osiguranja
F.61	Neto imovina domaćinstava po osnovu rezervi u osiguravajućim i penzionim fondovima
F.611	Neto imovina domaćinstava po osnovu rezervi u osiguravajućim fondovima po osnovu životnog osiguranja
F.612	Neto imovina domaćinstava po osnovu rezervi u penzionim fondovima
F.62	Preplaćene premije i rezerve
F.7	Ostali prihodi i rashodi

Sistem nacionalnih računa

F.71	Komercijalni krediti i povlastice
F.79	Ostali prihodi i rashodi izuzev komercijalnih kredita i povlastica

---

Kapitalne transakcije (K)

K.1	Potrošnja fiksnog kapitala
K.2	Nabavke umanjene za odlive neproizvedene nefinansijske aktive
K.21	Nabavke umanjene za odlive zemlje i ostale neproizvedene nepokretne aktive
K.22	Nabavke umanjene za odlive pokretne neproizvedene aktive
K.3	Ekonomsko pojavljivanje neproizvedene imovine
K.4	Ekonomsko pojavljivanje proizvedene imovine
K.5	Prirodni rast nekultivisanih bioloških resursa
K.6	Izcrpljivanje prirodne imovine
K.62	Nestajanje imovine na neki drugi način
K.7	Katastrofalni gubici-
K.8	Nekompenzirani resursi
K.9	Ostale promjene u obimu neproizvedene imovine
K.10	Ostale promjene u finansijskoj imovini i obavezama
K.11	Nominalni tekući dobiti
K.11.1	Neutralni tekući dobiti
K.11.2	Realni tekući dobiti
K.12	Promjene u klasifikaciji i strukturi
K.12.1	Promjene u klasifikaciji i strukturi sektora
K.12.2	Promjene u klasifikaciji imovine i obaveza
K.12.22	Promjene u klasifikaciji imovine i obaveza izuzev monetizacije / demonetizacije zlata

2.18.1.3. Klasifikacija ravnotežnih stavki

B.1	Dodana vrijednost – B.1* Domaći proizvod
B.2	Operativni višak
B.3	Mješoviti dohodak
B.4	Preduzetnički dohodak
B.5	Bilans primarnog dohotka / B.5* Nacionalni dohodak
B.6	Raspoloživi dohodak
B.7	Prilagođeni raspoloživi dohodak
B.8	Štednja
B.9	Neto data/pozajmljena sredstva
B.10	Promjene u neto bogatstvu
B.10.1	Promjene u neto bogatstvu usled štednje i kapitalnih transfera
B.10.2	Promjene u neto bogatstvu usled ostalih promjena u obimu imovine
B.10.3	Promjene u neto bogatstvu usled nominalnih promjena vrijednosti imovine
B.10.3.1	Promjene u neto bogatstvu usled neutralnih promjena vrijednosti imovine
B.10.3.2	Promjene u neto bogatstvu usled realnih promjena vrijednosti imovine
B.11	Eksterni bilans proizvoda i usluga
B.12	Tekući eksterni bilans
B.90	Neto bogatstvo

Sistem nacionalnih računa
2.18.1.4. Klasifikacija imovine

Nefinansijska imovina (AN)

AN.1	Proizvedena imovina
AN.11	Fiksna imovina
AN.111	Materijalna fiksna imovina
AN.1111	Stambeni objekti
AN.1112	Ostale građevinske strukture
AN.11121	Nerezidentne građevine
AN.11122	Ostale strukture
AN.1113	Mašine i oprema
AN.11131	Transportna sredstva
AN.11132	Ostale mašine i oprema
AN.1114	Kultivisana imovina
AN.11141	Oranice, mliječne farme i sl.
AN.11142	Vinogradi, voćnaci i sl
AN.112	Nematerijalna fiksna imovina
AN.1121	Eksploatacija minerala
AN.1122	Kompjuterski softveri
AN.1123	Književna djela, filmovi i sredstva za zabavu
AN.1129	Ostala nematerijalna imovina
AN.12	Zalihe
AN.121	Materijali i sirovine
AN.122	Proizvodnja u toku
AN.1221	Proizvodnja u toku kultivisane imovine
AN.1222	Ostala proizvodnja u toku
AN.123	Gotovi proizvodi
AN.124	Robe za dalju prodaju
AN.13	Dragocjenosti
AN.131	Dragocjeni metali i kamenje
AN.132	Antički i umjetnički predmeti
AN.139	Ostale dragocjenosti
AN.2	Neproizvedena imovina
AN.21	Materijalna neproizvedena imovina
AN.211	Zemljište
AN.2111	Zemljište pod građevinama
AN.2112	Kultivisano zemljište
AN.2113	Zemljište za rekreaciju
AN.2119	Ostalo
AN.212	Rudna nalazišta
AN.2121	Rezerve uglja, nafte i prirodnog gasa
AN.2122	Rezerve metalnih minerala
AN.2123	Rezerve nemetalnih minerala
AN.213	Nekultivisani biloški resursi
AN.214	Vodeni resursi
AN.22	Nematerijalna neproizvedena imovina
AN.221	Patenti

Sistem nacionalnih računa

AN.222	Prenosivi ugovori
AN.223	Kupljeni goodwill
AN.229	Ostala nematerijalna neproizvedena imovina

Finansijska imovina / obaveze (AF)

AF.1	Monetarno zlato i SDR
AF.2	Gotovi novac i depoziti
AF.21	Gotovi novac
AF.22	Depoziti vo videnju
AF.29	Ostali depoziti
AF.3	HOV izuzev akcija
AF.31	Kratkoročne
AF.32	Dugoročne
AF.4	Krediti
AF.41	Kratkoročne
AF.42	Dugoročne
AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOV
AF.6	Tehničke rezerve osiguranja
AF.61	Neto imovina domaćinstava po osnovu rezervi u osiguravajućim i penzionim fondovima
AF.611	Neto imovina domaćinstava po osnovu rezervi u osiguravajućim fondovima po osnovu životnog osiguranja
AF.612	Neto imovina domaćinstava po osnovu rezervi u penzionim fondovima
AF.62	Preplaćene premije i rezerve
AF.7	Ostali prihodi i rashodi
AF.71	Komercijalni krediti i povlastice
AF.79	Ostali prihodi i rashodi izuzev komercijalnih kredita i povlastica

---

2.18.1.5. Medunarodna standardna klasifikacija ekonomskih aktivnosti (ISIC), Rev.3

<i>Kategorija</i>	<i>Oznaka</i>	<i>Opis</i>
A		Poljoprivreda, šumarstvo i lov
	01	Poljoprivreda i lov srodne djelatnosti
	02	Šumarstvo i ostale srodne djelatnosti
B		Ribolov
	05	Ribolov, uzgoj i proizvodnja ribe i srodne djelatnosti
C		Rudarstvo i eksploatacija
	10	Rudnici uglja i lignita
	11	Ekstrakcija prirodnog gasa i nafte
	12	Rudnici uranijuma i torijuma
	13	Rudnici metalnih gasova
	14	Ostale rudarske aktivnosti
D		Industrija
	15	Proizvodnja hrane i pića
	16	Duvanska industrija
	17	Tekstilna industrija
	18	Proizvodnja odjeće
	19	Proizvodnja kožne odjeće i galanterije
	20	Proizvodnja drveta i proizvoda od drveta izuzev namještaja
	21	Papirna industrija
	22	Izdavaštvo, štampanje i proizvodnja snimljenih traka
	23	Proizvodnja goriva
	24	Hemijska industrija
	25	Proizvodnja plastičnih proizvoda
	26	Proizvodnja proizvoda od ostalih nemetalnih minerala
	27	Proizvodnja bazičnih metala
	28	Metaloprerađivačka industrija, izuzev mašina i opreme
	29	Proizvodnja mašina i opreme
	30	Proizvodnja kancelarijske opreme
	31	Proizvodnja električnih aparata
	32	Proizvodnja telekomunikacionih uređaja i radio i TV aparata
33	Proizvodnja lijekova i optičkih instrumenata	
34	Proizvodnja motornih vozila, kamiona sa prikolicom i poluprikolicom	
35	Proizvodnja ostalih transportnih vozila	
36	Proizvodnja namještaja	
37	Reciklaža	
E		Elektroprivreda, vodoprivreda i proizvodnja gasa
	40	Proizvodnja električne energije, gasa i tople vode

Sistem nacionalnih računa

	41	Sakupljanje, prečišćavanje i distribucija vode
F		Građevinarstvo
	45	Građevinarstvo
G		Trgovina na malo i veliko i servisiranje motornih vozila
	50	Prodaja i servisiranje motornih vozila
	51	Trgovina na veliko i komisiona trgovina
	52	Trgovina na malo, izuzev motornim vozilima
H		Hoteli i restorani - ugostiteljstvo
	55	Hoteli i restorani - ugostiteljstvo
I		Transport, skladištenje i komunikacije
	60	Drumski transport
	61	Vodeni transport
	62	Vazdušni transport
	63	Dodatne transportne usluge i aktivnosti
	64	Poštanske i telekomunikacione usluge
J		Finansijsko posredovanje
	65	Finansijsko posredovanje, izuzev osiguranja i penzionih fondova
	66	Osiguranje i penzioni fondovu, izuzev obaveznih fondova socijalnog osiguranja
	67	Dodatne aktivnosti finansijskog posredovanja
K		Nekretnine, rentiranje i poslovne aktivnosti
	70	Trgovina nekretninama
	71	Rentiranje mašina i opreme
	72	Kompjuterske i srodne aktivnosti
	73	Istraživanje i razvoj
	74	Ostale poslovne aktivnosti
L		Javna uprava i administracija i odbrana; obavezni fondovi socijalnog osiguranja
	75	Javna uprava i administracija i odbrana; obavezni fondovi socijalnog osiguranja
M		Obrazovanje
	80	Obrazovanje
N		Zdravstvo i socijalni rad
	85	Zdravstvo i socijalni rad
O		Ostale društveno-političke aktivnosti
	90	Komunalne usluge
	91	Aktivnosti udruženja
	92	Rekreacija, kultura i sport
	93	Ostale aktivnosti
P		Privatna domaćinstva sa zaposlenim radnicima
	95	Privatna domaćinstva sa zaposlenim radnicima
Q		Ekstrateritorijalne organizacije i tijela
	99	Ekstrateritorijalne organizacije i tijela

2.18.1.6. Centralna klasifikacija proizvoda (CPC)

<i>Kategorija</i>	<i>Oznaka</i>	<i>Opis</i>
0		Poljoprivredni, šumarski i lovački proizvodi
	01	Proizvodi poljoprivrede, cjeđarstva i tržišnog baštovanstva
	02	Zivotinje i životinjski proizvodi
	03	Šumarski proizvodi
	04	Riba i ostali ribarski proizvodi
1		Rude i minerali; elektroenergija, gas i voda
	11	Ugalj i lignit
	12	Nafta i prirodni gas
	13	Uranijum i torijum
	14	Metalne rude
	15	Kamenje, pijesak i šljunak
	16	Ostali minerali
	17	Elektroenergija, gradski gas i topla voda
	18	Voda
2		Proizvodnja hrane, pića i duvanska industrija; tekstilna i kožna industrija
	21	Meso, riba, voće, povrće, ulje i masti
	22	Mliječni proizvodi
	23	Ostali prehrambeni proizvodi
	24	Piće
	25	Duvanski proizvodi; cigarete
	26	Proizvodi tekstilnih fabrika
	27	Pamučni proizvodi
	28	Garderoba
	29	Koža i proizvodi od kože
3		Ostale prenosive robe, izuzev metalnih proizvoda, mašina i opreme
	31	Proizvodi od drveta
	32	Proizvodi papirne konfekcije
	33	Gorivo
	34	Bazični hemijski proizvodi
	35	Ostali hemijski proizvodi
	36	Plastični proizvodi
	37	Proizvodi od stakla
	38	Namještaj
	39	Otpad
4		Metalski proizvodi, mašine i oprema
	41	Osnovni metalni proizvodi
	42	Metalski fabrikati
	43	Mašine za generalnu upotrebu

Sistem nacionalnih računa

	44	Mašine za specijalnu upotrebu
	45	Kancelarijski pribor
	46	Električne mašine i aparati
	47	Telekomunikaciji, radio i TV aparati
	48	Medicinski i optički proizvodi
	49	Transportna oprema
<hr/>		
5		Građevinarstvo i zemljani radovi
	51	Zanatski radovi
	52	Građevinarstvo
	53	Zemljani radovi
<hr/>		
6		Trgovina i ugostiteljstvo
	61	Trgovina i servis motornih vozila
	62	Komisioni agenti i trgovina na veliko
	63	Trgovina na malo
	64	Hoteli i restorani-ugostiteljstvo
<hr/>		
7		Transport, skladištenje i telekomunikacije
	71	Drumski transport
	72	Vodeni transport
	73	Vazdušni transport
	74	Dodatne transportne usluge i aktivnosti
	75	Poštanske i telekomunikacione usluge
<hr/>		
8		Poslovne usluge, poljoprivredne i industrijske usluge
	81	Finansijsko posredovanje i dodatne aktivnosti
	82	Trgovanje nekretninama
	83	Rentiranje i lizing
	84	Kompjuterske i srodne aktivnosti
	85	Istraživanje i razvoj
	86	Pravne, računovodstvene i srodne usluge
	87	Ostale poslovne usluge
	88	Poljoprivredne i industrijske usluge
	89	Nematerijalna imovina
<hr/>		
9		Javne, društvene i lične usluge
	91	Javna administracija
	92	Obrazovanje
	93	Zdravstvo i socijalne aktivnosti
	94	Komunalne usluge
	95	Usluge udruženja građana
	96	Rekreacija, sport i kultura
	97	Ostale usluge
	98	Privatna domaćinstva sa zaposlenim radnicima
	99	Usluge koje obezbeđuju ekstrateritorijalne organizacije

2.18.1.7. Generalna struktura Platnog bilansa

TEKUĆI RAČUN		
A		Proizvodi i usluge
	1.	Proizvodi
	2.	usluge
B		Dohodak
C		Tekući transferi
<hr/>		
KAPITALNI I FINANSIJSKI RAČUN		
A		Kapitalni račun
	1.	Kapitalni transferi
	2.	Kupovine i prodaje neproizvedene nefinansijske imovine
B		Finansijski račun
	1.	Direktne investicije
	2.	Portfolio investicije
	3.	Ostale investicije
	4.	Rezerve

2.18.2. Računi

2.18.1.1. Račun 0: Račun proizvoda i usluga

Izvori		Upotreba
P.1.	Proizvodnja	3604
P.11.	Tržišna proizvodnja	3057
P.12.	Proizvodnja za sopstvenu upotrebu	171
P.13.	Ostala netržišna proizvodnja	376
D.21	Porezi na proizvode	141
D.31	Subvencije na proizvode	-8
P.7	Uvoz proizvoda i usluga	499
P.71	Uvoz proizvoda	392
P.72	Uvoz usluga	107
P.2.	Međufazna potrošnja	1883
P.3/	Rashodi za finalnu potrošnju/	1399
P.4	stvarnja finalna potrošnja	
P.31/	Rashodi za individualnu finalnu	1243
P.41	potrošnju/ stvarnja ind. finalna potrošnja	
P.32/	Rashodi za kolektivnu finalnu	146
P.42	potrošnju/ stvarnja kolekt. finalna potrošnja	
P.51	Bruto vrijednost fiksnog kapitala	376
P.511	Nabavke umanjene za odlive materijalne fiksne aktive	303
P.5111	Nabavke nove materijalne fiksne aktive	305
P.5112	Nabavke postojeće materijalne fiksne aktive	11
P.5113	Odlivi materijalne fiksne aktive	-13
P.512	Nabavke umanjene za odlive nematerijalne fiksne aktive	51
P.5121	Nabavke nove nematerijalne fiksne aktive	53
P.5122	Nabavke postojeće nematerijalne fiksne aktive	6
P.5123	Odlivi nematerijalne fiksne aktive	-8
P.513	Dodatak vrijednosti materijalne nefinansijske aktive	22
P.5131	Poboljšanja na nefinansijskoj neproizvodnoj aktivi	5
P.5132	Trošak transfera vlasništva nad neproizvedenom nefinansijskom aktivom	17
P.52	Promjene na zalihama	28
P.53	Nabavke umanjene za odlive dragocjenosti	10

Sistem nacionalnih računa

	P.6	Izvoz proizvoda i usluga	540
	P.61	Izvoz proizvoda	462
	P.62	Izvoz usluga	78

2.18.1.2. Račun proizvodnje

Upotreba			Izvori
P.2	Međufazna potrošnja	1883	P.1. Proizvodnja 3604
			P.11. Tržišna proizvodnja 3057
			P.12. Proizvodnja za sopstvenu upotrebu 171
			P.13. Ostala netržišna proizvodnja 376
			D.31 Porezi umanjeni za subvencije na proizvode 133
B.1.g	Bruto domaći proizvod	1854	
K.1	Potrošnja fiksnog kapitala	222	
B.1.n	Neto domaći proizvod	1632	

2.18.1.3. Računi distribucije i upotrebe dohotka

Računi primarne distribucije dohotka

Račun stvaranja dohotka

Upotreba			Izvori
D.1	Naknade zaposlenima	762	B.1 Domaći proizvod 1632
D.11	Plate i zarade	569	
D.12	Socijalni doprinosi zaposlenima	193	
D.121	Stvarni socijalni doprinosi zaposlenima	174	
D.122	Uplaćeni socijalni doprinosi zaposlenioma	19	
D.2	Porezi na proizvode i uvoz	235	
D.21	Porezi na proizvode	141	
D.211	VAT	121	
D.212	Porezi na uvoz	17	
D.2121	Uvozne carine	17	
D.2122	Porezi na uvoz izuzev VAT i carina	0	
D.213	Izvozni porezi	1	
D.214	Porezio na proizvode izuzev VAT, uvoznih i izvoznih poreza	2	
D.29	Ostali porezi na proizvodnju	94	
D.3	Subvencije	-44	
D.31	Subvencije na proizvode	-8	
D.311	Uvozne subvencije	0	
D.312	Izvozne subvencije	0	

Sistem nacionalnih računa

D.319	Ostale subvencije na proizvode	-8	
D.39	Ostale subvencije na proizvodnju	-36	
B.2	Operativni višak	247	
B.3	Mješoviti dohodak	432	

Sistem nacionalnih računa

Račun alokacije primarnog dohotka

Upotreba			Izvori		
D.4	Dohodak od vkladništva	391	B.2	Operativni višak	247
D.41	Kamate	217	B.3	Mješoviti dohodak	432
D.42	Distribuiranin dohodak od korporacija	84			
D.421	Dividende	60	D.1	Naknade zaposlenima	762
D.422	Ostali prihodi od korporacija	24	D.11	Plate i zarade	573
D.43	Zaade po osnovu reinvestiranja	2	D.12	Socijalni doprinosi zaposlenima	193
D.44	Dohodak po osnovu osiguranja	25	D.121	Stvarni socijalni doprinosi zaposlenima	174
D.45	Renta	65	D.122	Uplaćeni socijalni doprinosi zaposlenioma	19
			D.2	Porezi na proizvode i uvoz	235
			D.21	Porezi na proizvode	141
			D.211	VAT	121
			D.212	Porezi na uvoz	17
			D.2121	Uvozne carine	17
			D.2122	Porezi na uvoz izuzev VAT i carina	0
			D.213	Izvozni porezi	1
			D.214	Porezio na proizvode izuzev VAT, uvoznih i izvoznih poreza	2
			D.29	Ostali porezi na proizvodnju	94
			D.3	Subvencije	-44
			D.31	Subvencije na proizvode	-8
			D.311	Uvozne subvencije	0
			D.312	Izvozne subvencije	0
			D.319	Ostale subvencije na proizvode	-8
			D.39	Ostale subvencije na proizvodnju	-36
			D.4	Dohodak od vkladništva	416
			D.41	Kamate	209
			D.42	Distribuiranin dohodak od korporacija	103
			D.421	Dividende	46
			D.422	Ostali prihodi od korporacija	57
			D.43	Zaade po osnovu reinvestiranja	14
			D.44	Dohodak po osnovu osiguranja	25
			D.45	Renta	65
B.5	Nacionalni dohodak	1661			

Sistem nacionalnih računa

Račun preduzetničkog dohotka

Upotreba			Izvori		
D.4	Dohodak od vklasništva	236	B.2	Operativni višak	247
D.41	Kamate	166	B.3	Mješoviti dohodak	432
D.44	Dohodak po osnovu osiguranja	25			
D.45	Renta	45	D.4	Dohodak od vklasništva	236
			D.41	Kamate	139
			D.42	Distribuiranin dohodak od korporacija	37
			D.421	Dividende	37
			D.422	Ostali prihodi od korporacija	0
			D.43	Zaade po osnovu reinvestiranja	11
			D.44	Dohodak po osnovu osiguranja	5
			D.45	Renta	44
B.4	Preduzetnički dohodak	679			

Račun alokacije ostalog primarnog dohotka

Upotreba			Izvori		
D.4	Dohodak od vklasništva	155	B.4	Preduzetnički dohodak	679
D.41	Kamate	51	D.1	Naknade zaposlenima	762
D.42	Distrib. dohodak od korporacija	84	D.11	Plate i zarade	573
D.421	Dividende	60	D.12	Socijalni doprinosi zaposlenima	193
D.422	Ostali prihodi od korporacija	24	D.121	Stvarni soc dop zaposlenima	174
D.43	Zaade po osnovu reinvestiranja	0	D.122	Uplaćeni soc. dop. zapos	19
D.45	Renta	20	D.2	Porezi na proizvode i uvoz	235
			D.21	Porezi na proizvode	141
			D.211	VAT	121
			D.212	Porezi na uvoz	17
			D.2121	Uvozne carine	17
			D.2122	Porezi na uvoz - VAT i carina	0
			D.213	Izvozni porezi	1
			D.214	Porezi na proizvode izuzev VAT, uvoznih i izvoznih poreza	2
			D.29	Ostali porezi na proizvodnju	94
			D.3	Subvencije	-44
			D.31	Subvencije na proizvode	-8
			D.311	Uvozne subvencije	0
			D.312	Izvozne subvencije	0
			D.319	Ostale subvencije na proizvode	-8
			D.39	Ostale subv na proizvodnju	-36
			D.4	Dohodak od vklasništva	180
			D.41	Kamate	70
			D.42	Distrib dohodak od korporacija	66
			D.421	Dividende	9
			D.422	Ostali prihodi od korporacija	57
			D.43	Zarade po osnovu reinvestiranja	3
			D.44	Dohodak po osnovu osiguranja	20

Sistem nacionalnih računa

			D.45	Renta	21
B.5	Nacionalni dohodak	1661			

Sistem nacionalnih računa

Račun sekundarne distribucije dohotka

Upotreba			Izvori		
D.5	Tekući porezi na dohodak	212	B.5	Nacionalni dohodak	1661
D.51	Porezi na dohodak	203			
D.59	Ostali tekući porezi	9	D.5	Tekući porezi na dohodak	213
D.61	Doprinosi socijalnog osiguranja	322	D.51	Porezi na dohodak	204
D.611	Stvarni dop. soc. osiguranja	303	D.59	Ostali tekući porezi	9
D.6111	Doprinosi so.os. zaposlenih	174	D.61	Doprinosi socijalnog osiguranja	322
D.61111	Obavezai doprinosi so. Osiguranja zaposlenima	160	D.611	Stvarni dop. soc. osiguranja	303
D.61112	Dobrovoljni dop.soc. os. Zaposlenima	14	D.6111	Doprinosi so.os. zaposlenih	174
D.6112	Socijalni doprinosi poslodavaca	97	D.61111	Obavezai doprinosi so. Osiguranja zaposlenima	160
D.61121	Obavezni soc dop poslodavca	85	D.61112	Dobrovoljni dop.soc. os. Zaposlenima	14
D.61122	Dobrovoljni socijalni doprinosi poslodavca	12	D.6112	Socijalni doprinosi poslodavaca	97
D.6113	Socijalni doprinosi samozaposlenih i nezaposlenih	32	D.61121	Obavezni soc dop poslodavca	85
D.61131	Obavezni soc doprinosi samozaposlenih i nezaposlenih	22	D.61122	Dobrovoljni socijalni doprinosi poslodavca	12
D.61132	Dobrovoljni soc doprinosi samozaposlenih i nezaposlenih	10	D.6113	Socijalni doprinosi samozaposlenih i nezaposlenih	32
D.612	Inputirani socijalni doprinosi	19	D.61131	Obavezni soc doprinosi samozaposlenih i nezaposlenih	22
D.62	Ostali socijalni doprinosi izuzev soc. davanja u naturi	332	D.61132	Dobrovoljni soc doprinosi samozaposlenih i nezaposlenih	10
D.621	Socijalna primanja u novcu	232	D.612	Inputirani socijalni doprinosi	19
D.622	Socijalni benefiti u privatnim fondovima	29	D.62	Ostali socijalni doprinosi izuzev soc. davanja u naturi	332
D.623	Socijalni benefiti van fondova	19	D.621	Socijalna primanja u novcu	232
D.624	Socijalna pomoć u novcu	52	D.622	Socijalni benefiti u privatnim fondovima	29
D.7	Ostali tekući transferi	269	D.623	Socijalni benefiti van fondova	19
D.71	Neto neživotno osiguranje	43	D.624	Socijalna pomoć u novcu	52
D.72	Potraživanja neživotnog osiguranja	45	D.7	Ostali tekući transferi	239
D.73	Tekući državni transferi	96	D.71	Neto neživotno osiguranje	45
D.74	Tekući međunarodni transferi	31	D.72	Potraživanja neživotnog osiguranja	42
D.75	Svakodnevni tekući transferi	54	D.73	Tekući državni transferi	96
			D.74	Tekući međunarodni transferi	1
			D.75	Svakodnevni tekući transferi	55
B.6	Raspoloživi dohodak	1632			

Sistem nacionalnih računa

Račun redistribucije dohotka u naturi

Upotreba				Izvori	
D.63	Socijalni transferi u naturi	228	B.6	Raspoloživi dohodak	1632
D.631	Socijalna davanja u naturi	162			
D.6311	Socijalne nadoknade	78	D.63	Socijalni transferi u naturi	228
D.6312	Ostala socijalna davanja u naturi	65	D.631	Socijalna davanja u naturi	162
D.6313	Socijalna pomoć u naturi	19	D.6311	Socijalne nadoknade	78
D.632	Transfer individualnih netržišnih roba	66	D.6312	Ostala socijalna davanja u naturi	65
			D.6313	Socijalna pomoć u naturi	19
			D.632	Transfer individualnih netržišnih roba	66
<hr/>				<hr/>	
B.7	Prilagođeni dohodak	raspoloživi 1632			

Račun upotrebe raspoloživog dohotka

Upotreba				Izvori	
P.3	Rashodi za finalnu potrošnju	1399	B.7	Raspoloživi dohodak	1632
P.31	Rashodi za individualnu finalnu potrošnju	1243			
P.32	Rashodi za kolektivnu finalnu potrošnju	156	D.8	Prilagođeni dohodak za promjene u imovini domać. u penzionim fondovima	11
D.8	Prilagođeni dohodak za promjene u imovini domać. u penzionim fondovima	11			
<hr/>				<hr/>	
B.8	Štednja	233			

Račun upotrebe prilagođenog raspoloživog dohotka

Upotreba				Izvori	
P.4	Stvarna finalna potrošnja	1399	B.7	Prilagođeni dohodak	raspoloživi 1632
P.41	Stvarna individualna finalna potrošnja	1243			
P.42	Stvarna kolektivna finalna potrošnja	156	D.8	Prilagođeni dohodak za promjene u imovini domać. u penzionim fondovima	11
D.8	Prilagođeni dohodak za promjene u imovini domać. u	11			

Sistem nacionalnih računa

	penzionim fondovima		
B.8	Štednja	233	

2.18.1.4. Računi akumulacije

Račun kapitala

Upotreba			Izvori		
P.51	Bruto vrijednost fiksnog kapitala	276	B.8.n	Neto štednja	233
P.511	Nabavke umanjene za odlive materijalne fiksne aktive	303			
P.5111	Nabavke nove materijalne fiksne aktive	305	D.9	Primljeni kapitalni transferi	62
P.5112	Nabavke postojeće materijalne fiksne aktive	11	D.91	Kapitalni porezi	2
P.5113	Odlivi materijalne fiksne aktive	-13	D.92	Investicioni pokloni	23
P.512	Nabavke umanjene za odlive nematerijalne fiksne aktive	51	D.99	Ostali kapitalni transferi	37
P.5121	Nabavke nove nematerijalne fiksne aktive	53	D.9	Upućeni kapitalni transferi	-65
P.5122	Nabavke postojeće nematerijalne fiksne aktive	6	D.91	Kapitalni porezi, plaćeni	-2
P.5123	Odlivi nematerijalne fiksne aktive	-8	D.92	Upućeni investicioni pokloni	-27
P.513	Dodatak vrijednosti materijalne nefinansijske aktive	22	D.99	Ostali plaćeni kapitalni transferi	-36
P.5131	Poboljšanja na nefiansijskoj neproizvodnoj aktivi	5			
P..5132	Trošak transfera vlasništva nad neproizvedenom nefinansijskom aktivom	17			
K.1	Potrošnja fiksnog kapitala	-222			
P.52	Promjene na zalihama	28			
P.53	Nabavke umanjene za odlive dragocjenosti	10			
K.2	Nabavke umanjene za odlive neproizvedene nefinansijske aktive	0			
K.21	Nabavke umanjene za odlive zemlje i ostale neproizvedene nepokretne aktive	0			
K.22	Nabavke umanjene za odlive pokretne neproizvedene aktive	0			
B.9	Neto date/uzete pozajmice	38	B.10.1	Promjene u neto bogatstvu usled	230

Sistem nacionalnih računa

	promjena u štednji i kapitalnim transferima
--	---

Sistem nacionalnih računa

Finansijski račun

Upotreba				Izvori	
F	Neto kupovine finansijske imovine		F	Neto stvaranja obaveza	603
F.1	Monetarno zlato i SDR	-1	F.2	Gotovi novac i depoziti	132
F.2	Gotovi novac i depoziti	119	F.21	Gotovi novac	35
F.21	Gotovi novac	34	F.22	Depoziti vo viđenju	65
F.22	Depoziti vo viđenju	62	F.29	Ostali depoziti	32
F.29	Ostali depoziti	23	F.3	HOV izuzev akcija	123
F.3	HOV izuzev akcija	138	F.31	Kratkoročne	51
F.31	Kratkoročne	54	F.32	Dugoročne	72
F.32	Dugoročne	84	F.4	Krediti	217
F.4	Krediti	244	F.41	Kratkoročne	76
F.41	Kratkoročne	83	F.42	Dugoročne	141
F.42	Dugoročne	161	F.5	Akcije i ostale vlasničke HOV	43
F.5	Akcije i ostale vlasničke HOV	44	F.6	Tehničke rezerve osiguranja	36
F.6	Tehničke rezerve osiguranja	36	F.61	Neto imovina domaćinstava po osnovu rezervi u osiguravajućim i penzionim fondovima	33
F.61	Neto imovina domaćinstava po osnovu rezervi u osiguravajućim i penzionim fondovima	33	F.611	Neto imovina domaćinstava po osnovu rezervi u osiguravajućim fondovima po osnovu životnog osiguranja	22
F.611	Neto imovina domaćinstava po osnovu rezervi u osiguravajućim fondovima po osnovu životnog osiguranja	22	F.612	Neto imovina domaćinstava po osnovu rezervi u penzionim fondovima	11
F.612	Neto imovina domaćinstava po osnovu rezervi u penzionim fondovima	11	F.62	Preplaćene premije i rezerve	3
F.62	Preplaćene premije i rezerve	3	F.7	Ostali prihodi i rashodi	52
F.7	Ostali prihodi i rashodi	61	F.71	Komercijalni krediti i povlastice	18
F.71	Komercijalni krediti i povlastice	18	F.79	Ostali prihodi i rashodi izuzev komercijalnih kredita i povlastica	34
F.79	Ostali prihodi i rashodi izuzev komercijalnih kredita i povlastica	43			
			B.9	Neto date/uzete pozajmice	38

Sistem nacionalnih računa

Račun ostalih promjena u obimu imovine				Izvori	
Upotreba					
AN	Nefinanijska imovina	10	AF	Finansijska imovina i obaveze	-2
AN.1	Proizvedena imovina	-7	K.7	Katastrofalni gubici	0
K.4	Ekonomsko pojavljivanje proizvedene imovine	3	K.8	Nekompenzirani resursi	0
K.7	Katastrofalni gubici	-9	K.10	Ostale promj u obimu fin im i obav	-2
K.8	Nekompenzirani resursi	0	K.12	Promjene klasifikacije i strukture	0
K.9	Ostale promjene u nefinansijskoj imovini	1	K.12.1	Promjene u sektorskoj klas. strukтури	0
K.12	Promjene u klasifikacijama i strukтури	-2	K.12.2	Promjene u klasif imovine i obaveza	0
K.12.1	Promjene u sektorskoj klasif i strukтури	0	K.12.21	Monetarizacija/demonetarizaci ja zlata	0
K.12.2	Promjene u klasifii imovine i obaveza	-2	K.12.22	Promjene u klas imovine i obaveza izuzev monet/demonetarizacije zlata	0
K.12.21	Monetarizacija/demonetarizacij a zlata	-2	AF.2	Gotovi novac i depoziti	0
K.12.22	Promjene u klasifikaciji imovine i obaveza izuzev monetarizacije/demonetarizacij e zlata	0	AF.3	HOV izuzev akcija	0
AN.11	Fiksna imovina	-4	AF.4	Kredit	-4
AN.12	Zalihe	-1	AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB	0
AN.13	Dragocjenosti	-2	AF.6	Tehničke rezerve osiguranja	-2
AN.2	Neproizvedena imovina	17	AF.7	Ostala potraživanja i obaveze	0
K.3	Ekonomsko pojavljivanje neproizvedene imovine	24			
K.5	Prirodni rast i nekultivisani biološki resursi	4			
K.6	Ekonomsko obezvređivanje neproizvedene imovine	-9			
K.61	Uništavanje prirodnih dobara	-8			
K.62	Ostalo ekonomsko degradiranje neproizvedene imovine	-1			
K.7	Katastrofalni gubici-	-2			
K.8	Nekompenzirani resursi	0			
K.9	Ostale promjene u obimu neproizvedene imovine	0			
K.12	Promjene u klasifikaciji i strukтури	0			
K.12.1	Promjene u klasifikaciji i strukтури sektora	0			
K.12.2	Promjene u klasifikaciji	0			

Sistem nacionalnih računa

	imovine i obaveza		
K.12.22	Promjene u klasifikaciji imovine i obaveza izuzev monetizacije / dmonetizacije zlata	0	
AN.21	Materijalna neproizvedena imovina	17	
AN.22	Nematerijalna neproizvedena imovina	0	
AF	Finansijska imovina i obaveze	5	
K.7	Katastrofalni gubici	0	
K.8	Nekompenzirani resursi	0	
K.10	Ostale promjene u obimu finansijske imovine i obaveza	3	
K.12	Promjene klasifikacije i strukture	2	
K.12.1	Promjene u sektorskoj klasifikaciji i strukturi	0	
K.12.2	Promjene u klasifikaciji imovine i obaveza	2	
K.12.21	Monetarizacija/demonetarizacij a zlata	2	
K.12.22	Promjene u klas imovine i obaveza izuzev monet/demonetarizacije zlata	0	
AF.1	Monetarno zlato i SDR	7	
AF.2	Gotovi novac i depoziti	0	
AF.3	HOV izuzev akcija	0	
AF.4	Kredit	-4	
AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB	0	
AF.6	Tehničke rezerve osiguranja	2	
AF.7	Ostala potraživanja i obaveze	0	
			B.10.2 Promjene u neto bogatstvu usled promjena u obimu imovine 17

Sistem nacionalnih računa

Račun revalorizacije

Upotreba			Izvori		
K.11	Nominalni dobici/gubici		K.11	Nominalni dobici/gubici	
AN	Nefinansijska imovina	280			
AN.1	Proizvedena imovina	126	AF	Finansijske obaveze	76
AN.11	Fiksna imovina	111	AF.2	Gotovi novac i depoziti	0
AN.12	Zalihe	7	AF.3	HOV izuzev akcija	42
AN.13	Dragocjenosti	8	AF.4	Kredit	0
AN.2	Neproizvedena imovina	154	AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB	34
AN.21	Materijalna neproizvedena imovina	152	AF.6	Tehničke rezerve osiguranja	0
AN.22	Nematerijalna neproizvedena imovina	2	AF.7	Ostala potraživanja i obaveze	0
AF	Finansijska imovina	84			
AF.1	Monetarno zlato i SDR	12			
AF.2	Gotovi novac i depoziti	0			
AF.3	HOV izuzev akcija	40			
AF.4	Kredit	0			
AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB	31			
AF.6	Tehničke rezerve osiguranja	0			
AF.7	Ostala potraživanja i obaveze	0			
			B.10.3	Promjene u neto bogatstvu usled promjena u nominalnim tekućim dobitcima	288

Račun neutralnih tekućih dobitaka

Upotreba			Izvori		
K.11.1	Neutralni dobici/gubici		K.11.1	Neutralni dobici/gubici	
AN	Nefinansijska imovina	198			
AN.1	Proizvedena imovina	121	AF	Finansijske obaveze	126
AN.11	Fiksna imovina	111	AF.2	Gotovi novac i depoziti	29
AN.12	Zalihe	5	AF.3	HOV izuzev akcija	26
AN.13	Dragocjenosti	5	AF.4	Kredit	29
AN.2	Neproizvedena imovina	78	AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB	28
AN.21	Materijalna neproiz. imovina	76	AF.6	Tehničke rezerve osiguranja	7
AN.22	Nematerijalna neproiz. imovina	1	AF.7	Ostala potraživanja i obaveze	6
AF	Finansijska imovina	126			
AF.1	Monetarno zlato i SDR	15			
AF.2	Gotovi novac i depoziti	30			
AF.3	HOV izuzev akcija	25			
AF.4	Kredit	28			
AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB	26			
AF.6	Tehničke rezerve osiguranja	7			
AF.7	Ostala potraživanja i obaveze	5			
			B.10.31	Promjene u neto bogatstvu usled promjena u neutralnim tekućim dobitcima	288

Sistem nacionalnih računa

Račun realnih tekućih dobitaka

Upotreba			Izvori		
K.11.2	Realni dobitci/gubici		K.11.2	Realni dobitci/gubici	
AN	Nefinansijska imovina	81			
AN.1	Proizvedena imovina	5	AF	Finansijske obaveze	-50
AN.11	Fiksna imovina	0	AF.2	Gotovi novac i depoziti	-29
AN.12	Zalihe	3	AF.3	HOV izuzev akcija	16
AN.13	Dragocjenosti	2	AF.4	Kredit	-29
AN.2	Neproizvedena imovina	77	AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB	6
AN.21	Materijalna neproiz imovina	75	AF.6	Tehničke rezerve osiguranja	-7
AN.22	Nematerijalna neproiz. imovina	1	AF.7	Ostala potraživanja i obaveze	-6
AF	Finansijska imovina	-52			
AF.1	Monetarno zlato i SDR	-3			
AF.2	Gotovi novac i depoziti	-30			
AF.3	HOV izuzev akcija	15			
AF.4	Kredit	-28			
AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB	5			
AF.6	Tehničke rezerve osiguranja	-7			
AF.7	Ostala potraživanja i obaveze	-5			
			B.10.31	Promjene u neto bogatstvu usled promjena u realnim tekućim dobitcima	80

2.18.1.5. Računi Bilansa stanja

Početni bilans stanja

Imovina			Obaveze i neto bogatstvo		
AN	Nefinansijska imovina	9.922	AF	Finansijske obaveze	6928
AN.1	Proizvedena imovina	6.047	AF.2	Gotovi novac i depoziti	1471
AN.11	Fiksna imovina	5.544	AF.3	HOV izuzev akcija	1311
AN.12	Zalihe	231	AF.4	Kredit	1437
AN.13	Dragocjenosti	272	AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB	1406
AN.2	Neproizvedena imovina	3.875	AF.6	Tehničke rezerve osiguranja	371
AN.21	Materijalna neproiz imovina	3.809	AF.7	Ostala potraživanja i obaveze	302
AN.22	Nematerijalna neproiz. imovina	66			
AF	Finansijska imovina	6792			
AF.1	Monetarno zlato i SDR	770			
AF.2	Gotovi novac i depoziti	1482			
AF.3	HOV izuzev akcija	1263			
AF.4	Kredit	1384			
AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB	1296			
AF.6	Tehničke rezerve osiguranja	370			

Sistem nacionalnih računa

AF.7	Ostala potraživanja i obaveze	227	
			B.90 Neto bogatstvo 10416

Promjene u bilansu stanja

Imovina		Obaveze i neto bogatstvo			
Ukupne promjene u imovini		Ukupne promjene u obavezama			
AN	Nefinansijska imovina	482	AF Finansijske obaveze	677	
AN.1	Proizvedena imovina	289	AF.2	Gotovi novac i depoziti	132
AN.11	Fiksna imovina	239	AF.3	HOV izuzev akcija	135
AN.12	Zalihe	34	AF.4	Kredit	213
AN.13	Dragocjenosti	16	AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB	77
AN.2	Neproizvedena imovina	193	AF.6	Tehničke rezerve osiguranja	38
AN.21	Materijalna neproiz imovina	191	AF.7	Ostala potraživanja i obaveze	52
AN.22	Nematerijalna neproiz. imovina	2			
AF	Finansijska imovina	730			
AF.1	Monetarno zlato i SDR	18			
AF.2	Gotovi novac i depoziti	119			
AF.3	HOV izuzev akcija	178			
AF.4	Kredit	240			
AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB	75			
AF.6	Tehničke rezerve osiguranja	38			
AF.7	Ostala potraživanja i obaveze	61			
			B.10	Promjene u neto bogatstvu usled:	535
			B.10.1	Štednja i kapitalni transferi	230
			B.10.2	Ostale promjene u obimu imovine	17
			B.10.3	Nominalni dobici/gubici	288
			B.10.31	Neutralni dobici/dubici	208
			B.10.32	Realni dobici/gubici	80

Sistem nacionalnih računa

Krajnji bilans stanja

Imovina			Obaveze i neto bogatstvo		
AN	Nefinansijska imovina	10404	AF	Finansijske obaveze	6975
AN.1	Proizvedena imovina	6336	AF.2	Gotovi novac i depoziti	
AN.11	Fiksna imovina	5783	AF.3	HOV izuzev akcija	1603
AN.12	Zalihe	265	AF.4	Kredit	1476
AN.13	Dragocenosti	288	AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB	1650
AN.2	Neproizvedena imovina	4068	AF.6	Tehničke rezerve osiguranja	1483
AN.21	Materijalna neproiz imovina	4000	AF.7	Ostala potraživanja i obaveze	409
AN.22	Nematerijalna neproiz. imovina	68			354
AF	Finansijska imovina	7522			
AF.1	Monetarno zlato i SDR	788			
AF.2	Gotovi novac i depoziti	10601			
AF.3	HOV izuzev akcija	1441			
AF.4	Kredit	1624			
AF.5	Akcije i ostale vlasničke HOB	1371			
AF.6	Tehničke rezerve osiguranja	408			
AF.7	Ostala potraživanja i obaveze	288			
			B.90	Neto bogatstvo	10951

2.19. Osnovne razlike između agregata proizvodnje obračunatih primjenom metodologije Privrednih bilansa i SNA 1993.

Obračun agregata proizvodnje primjenom metodologije SNA 1993 daje rezultate koji se razlikuju od obračuna primjenom metodologije Privrednih bilansa, i to u pravcu povećanja nivoa.

U sledećoj tabeli prikazani su nivoi društvenog proizvoda (Metod privrednih bilansa) i Bruto Domaćeg proizvoda – GDP (SNA metodologija) u Crnoj Gori u 1997. godini, kao i razlika koja nastaje primjenom ovih metodologija u obračunu agregata proizvodnje.

Agregati proizvodnje u Crnoj Gori u 1997. godini

(000 tekućih dinara)

Društveni proizvod	GDP	Razlika
5.209	6.592	26,55%

Razlike nastaju uključivanjem djelatnosti koje se po SNA 1993 smatraju proizvodnim, a po metodu Privrednih bilansa neproizvodnim. Tu spadaju tzv. društvene djelatnosti (obrazovanje, zdravstvo, kultura i naučna djelatnost, socijalna zaštita, sport itd.), zatim organi državne uprave i narodna odbrana, razne institucije upravljanja (privredne komore, poslovna udruženja privrede), finansijske institucije (banke, organizacije osiguranja imovine i lica) i druge uslužne djelatnosti kao što su lične usluge, koje zadovoljavaju potrebe stanovništva (frizeri, fotografi, kućna poslug). Ovdje spadaju i usluge koje stvaraju stambeni fondovi, jer se u SNA 1993. kapital uložen u stanove smatra proizvodnom imovinom, a dohodak koji taj kapital stvara je dohodak od svojine kao i svakog drugog kapitala. Dohodak u vidu zakupnina obuhvata ne samo novčana primanja vlasnika za izdate stanove pod zakup, već obuhvata i obračunati, imputirani iznos zakupnina, kao da vlasnik stana sebi prodaje stambene usluge.

Primjena SNA 1993 rezultira promjenom strukture privrede. Veće učešće bilježe uslužne djelatnosti nego što je to slučaj primjenom metoda Privrednih bilansa.

Takodje, razlikuje se i struktura upotrebe društvenog proizvoda (GDP). Razlog je u obuhvatu finalne potrošnje (lična i kolektivna) jer se obuhvataju i usluge koje se ne uključuju u sistemu privrednih bilansa. U skladu sa sistemom Privrednih bilansa, tekuća finalna potrošnja (lična i zajednička) obuhvata samo izdatke za materijalnu proizvodnju i proizvodne usluge. Drugi agregati finalne potrošnje (bruto investicije, zalihe, izvoz i uvoz roba i usluga) su iste veličine i primjenom SNA i metodologije privrednih bilansa.

Analiza agregata proizvodnje dobijenih primjenom metodologije Privrednih bilansa (Društveni proizvod) i metodologije SNA (GDP), na primjeru agregata u Crnoj Gori u 1997. godini, ukazuje na razliku od 26% u korist GDP.

**III IMPLEMENTACIJA MEĐUNARODNIH
STATISTIČKIH STANDARDA U CRNOJ GORI**

Uvod

Imajući u vidu značaj statističkog sistema i rada statističkih službi za privredni rast i razvoj, neophodno je uložiti ogromne napore u reformu statističkog sistema u Crnoj Gori.

Statistički sistem u Crnoj Gori predstavlja dio statističkog sistema Jugoslavije. Principi, metodologije i programi statističkih istraživanja u najvećoj mjeri su uređeni saveznim propisima. Rad statističkih službi u Crnoj Gori u znatnoj je mjeri zavisan i oslanja se na rad statističkih službi na saveznom nivou.

Imajući u vidu proces ekonomskih, institucionalnih i političkih reformi koje se odvijaju u Crnoj Gori, evidentno je da ovako institucionalno uređen statistički sistem nije optimalan sa stanovišta efikasnosti i efektivnosti.

3.1. Principi uređenja statističkog sistema u Crnoj Gori

Statistički sistem u Crnoj Gori treba biti uređen tako da zadovoljava potrebe svih institucionalnih sektora u Crnoj Gori, kao i međunarodno prihvaćene standarde iz ove oblasti.

U skladu sa međunarodnim standardima, osnovni principi na kojima treba biti uređen statistički sistem jedne zemlje su:

1. Statističke službe imaju zadatak da obezbjeđuju informacije neophodne vladi, privredi i javnosti a u vezi ekonomske, demografske, socijalne i ekološke situacije u zemlji;
2. Statističke službe moraju se pridržavati profesionalnih, etičkih i naučnih principa a u vezi primjene metodologija i procedura sakupljanja, obrade, čuvanja i prezentacije statističkih podataka;
3. Obezbjeđivanje objektivne interpretacije dobijenih statističkih rezultata;
4. Statističke službe su ovlašćene da komentarišu svaku zloupotrebu i pogrešnu interpretaciju zvaničnih statističkih podataka;
5. Podaci za statistička istraživanja mogu se prikupljati iz svih vrsta izvora. Statistički uredi imaju pravo da odaberu izvor podataka koji je optimalan sa stanovišta kvaliteta podataka, vremenskih rokova, troškova i sl.
6. Pojedinačni podaci koji su u posjedu statističkih agencija a koji su prikupljeni u statističkim istraživanjima, bilo da se odnose na fizička ili pravna lica, smatraju se službenom tajnom i moraju se čuvati u najstrožoj tajnosti i koristiti isključivo u statističke svrhe.

7. Rad statističkih službi i ukupan statistički sistem mora biti pravno regulisan i pravila moraju biti javna.
8. Statistički sistem zemlje treba biti uredjen tako da obezbjedjuje koordinaciju medju pojedinačnim statističkim agencijama i uredima u zemlji.
9. Statistički sistem mora biti zasnovan na medjunarodnim standardima i konceptima, klasifikacijama i metodama tako da obezbjedjuje konzistentnost i medjunarodnu uporedivost.
10. Statističke službe trebaju razvijati bilateralnu i multilateralnu saradnju sa statističkim sistemima ostalih zemalja, a sve u cilju unapredjenja kvaliteta istraživanja i dobijenih rezultata.

3.2. Koraci u procesu reformi

Projekat reforme statističkog sistema treba se sprovesti tako da obuhvati sledeće elemente:

1. Organizacija statističkog sistema
2. Zakonski okvir
3. Program statističkih istraživanja
4. Metodologija statističkih istraživanja
5. Kadrovski potencijal
6. Tehničke mogućnosti i oprema
7. Finansijski plan
8. Sistem prezentacije podataka
9. Medjunarodna saradnja

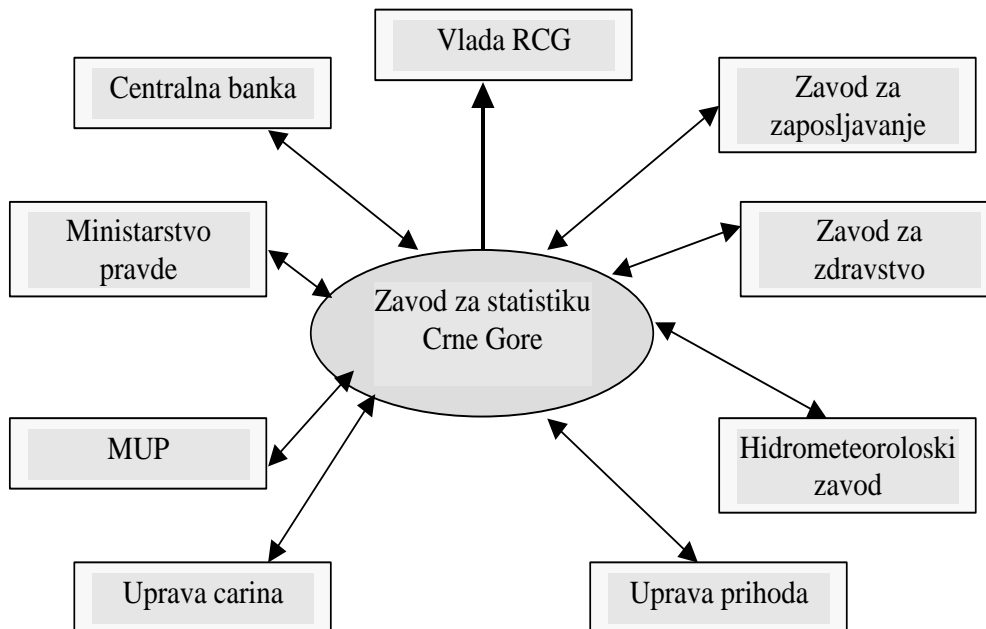
3.3. Organizacija statističkog sistema

Statistička služba u Crnoj Gori (Zavod za statistiku Crne Gore) treba da bude nosilac najvećeg broja statističkih istraživanja koje će se sprovesti u Crnoj Gori. Usled karaktera pojedinih istraživanja nosioci mogu biti i druge ovlašćene institucije (Centralna banka, Ministarstva) ali pod metodološkom supervizijom Zavoda za statistiku.

Zavod za statistiku treba biti institucionalno postavljen tako da ostvaruje saradnju sa svim relevantnim institucijama u Crnoj Gori, u smislu prikupljanja i obrade podataka ali i u dijelu

obezbjedjivanja pristupa rezultatima istraživanja svim institucionalnim jedinicama, koje, u skladu sa zakonskim okvirom, treba da imaju pristup relevantnim bazama podataka. Jednostavnije, Zavod za statistiku treba da bude centar prikupljanja, obrade i diseminacije statističkih podataka u Crnoj Gori.

Sledeća šema daje prikaz predloženih odnosa izmedju Zavoda za statistiku i ostalih relevantnih institucija u Crnoj Gori.

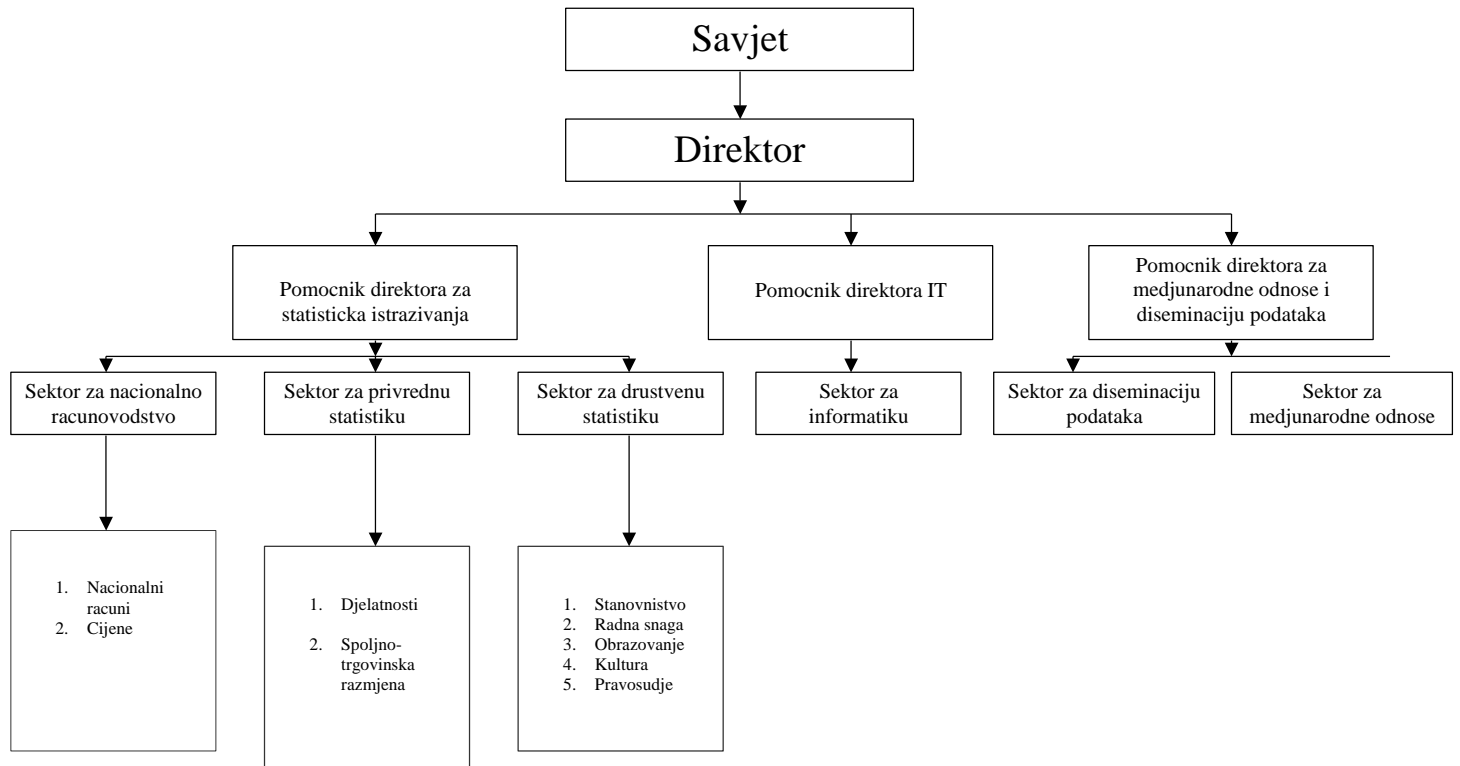
3.4. Interna organizacija Zavoda za statistiku Crne Gore

Postojeća organizaciona šema Zavoda za statistiku Crne Gore nije na zadovoljavajućem nivou. Iz tog razloga neophodno je unijeti izmjene i formirati neka nova odjeljenja kao i pregrupisati postojeća.

Predlog organizacione šeme predstavljen je sledećim šematskim prikazom.

3.5. Zakonska regulativa

Statistički sistem u Crnoj Gori pravno je uređen Zakonom o sistemu statističkih istraživanja ("Sl.list SRJ", br. 80/94, 28/96), Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave ("Sl.list RCG", br. 08/93, 33/01) i Zakonom o statistici ("Sl.list SRCG", br. 6/67) – (ovaj Zakon se još uvijek nalazi na listi važećih zakonskih propisa).

Zakon o sistemu statističkih istraživanja je na snazi na teritoriji obje republike članice SRJ, Srbije i Crne Gore.

U skladu sa Zakonom, sprovođenje statističkih istraživanja i utvrđivanje metodologija koje se koriste a koje su u interesu savezne države su u nadležnosti saveznih organa.

U skladu sa postojećom zakonskom regulativom, program statističkih istraživanja predlaže savezna nadležna institucija a na osnovu mišljenja organa nadležnih za poslove statistike u republikama članicama, preduzeća i drugih pravnih lica, naučnoistraživačkih organizacija i drugih zainteresovanih subjekata.

Republike članice nemaju pravo dopune ili izmjene programa statističkih istraživanja koja su od saveznog interesa, već samo imaju mogućnost podnošenja zahtjeva za izmjenu i dopunu programa nadležnoj instituciji na saveznom nivou, i to do 31. marta tekuće godine za tu godinu. U slučaju odobrenja izmjena i dopuna a na osnovu zahtjeva nadležnih statističkih službi republika članica, savezne nadležne institucije definišu i utvrđuju bliže elemente istraživanja.

U slučaju nastanka potrebe za sprovođenjem istraživanja od interesa za republičke organe ili druge institucionalne jedinice u Republici, statističke službe republika članica imaju mogućnost da isto istraživanje i sprovedu, primjenjujući metodologiju koja je u skladu sa međunarodnim standardima i zakonskim propisima.

Inače, program statističkih istraživanja usvaja se za period od pet godina.

Jedinstvene metodologije statističkih istraživanja utvrđuje savezna organizacija nadležna za poslove statistike.

Potreba promjene zakonske regulative

Statistički sistem zemlje treba biti uređen tako da odslikava realne tokove i stanja u privredi i korisnicima statističkih podataka pruži relevantne i adekvatne informacije.

Zakonski okvir treba da sadrži rešenja koja će definisati:

1. Subjekte statističkog sistema

2. Sadržaj Programa statističkih istraživanja
3. Finansiranje rada statističkih službi
4. Način prezentacije podataka
5. Način sakupljanja i obrade podataka
6. Način zaštite podataka
7. Prilagodjavanje i primjenu međunarodnih standarda

Osnovne izmjene u aktuelnom zakonskom okviru trebaju ići u tri pravca:

1. Promjena nadležnosti (prelazak sa saveznog na republičke nivoe odlučivanja) u dijelu utvrđivanja programa i metodologija statističkih istraživanja
2. Promjena vremenskog perioda za koji se utvrđuje program statističkih istraživanja (skraćivanje sa postojećih pet na najduže dvije godine).
3. Nadležnost institucija

Kao što je već navedeno, statistički sistem Crne Gore je uređen saveznim zakonodavstvom koje je u primjeni na teritoriji obije republike članice. Proces tranzicije u Crnoj Gori i u Srbiji, koji se odvija različitim intenzitetom i pravcem, rezultirao je postojanjem različitih ekonomskih i političkih sistema na teritoriji obije Republike, što za posledicu ima i različite potrebe za statističkim istraživanjima i podacima koji su finalni proizvod istih.

Savezno zakonodavstvo ne uvažava ove promjene koje su se desile u bliskoj prošlosti i koje se i dalje dešavaju, tako da se nadležnosti u oblasti statističkih istraživanja i metodologija trebaju više decentralizovati i pomjerati ka republičkim nivoima. Ovo će, sa jedne strane rezultirati većom efikasnošću i efektivnošću obiju republičkih statističkih službi, a sa druge strane smanjiti transakcione troškove koje centralizacija i veći broj nivoa odlučivanja neminovno za sobom povlače.

Prenošenje nadležnosti na republički nivo obezbijediće veću fleksibilnost i efikasnost statističkih službi republika.

Što se tiče perioda na koji se utvrđuje program istraživanja, on bi se trebao skratiti sa postojećih pet na jednu godinu, najduže na dvije. Trenutni zakonski okvir omogućava izmjene i dopune programa statističkih istraživanja, ali je iskustvo drugih zemalja pokazalo da je mnogo efikasnije ukoliko se ovi programi utvrđuju u kraćem roku.

U skladu sa postojećim zakonodavstvom, institucije koje su prevashodno nadležne za obavljanje statističkih istraživanja i publikovanje podataka su: savezna i republička organizacija nadležna za poslove statistike (Zavod za statistiku), Narodna (Centralna) banka Jugoslavije i Centralna banka Crne Gore, organizacija nadležna za platni promet (Zavod za obračun i plaćanja Jugoslavije i CB CG – sektor za platni promet) i druge organizacije.

Novim zakonodavstvom treba precizno urediti koje su organizacije zadužene za precizno definisana statistička istraživanja i koje su to druge organizacije (pored imenovane tri na

saveznom i republičkom nivou) koje imaju ovlašćenja sa sprovede istraživanja i publikuju rezultate.

Na osnovu iskustva susjednih zemalja, pored imenovane tri institucije, ovlašćenja za određena statistička istraživanja treba dati i sledećim institucijama:

1. Ministarstvo pravde
2. Ministarstvo unutrašnjih poslova
3. Ministarstvo rada i socijalnog staranja
4. Ministarstvo uređenja prostora
5. Hidrometeorološki zavod
6. Penzioni fond
7. Fond zdravstva i socijalnog staranja

Nova zakonska regulativa u Crnoj Gori u oblasti statističkih istraživanja treba biti uređena tako da zadovoljava ispunjavanje principa organizacije statističkog sistema koji se primjenjuju u međunarodnoj praksi.

3.6. Projekat reforme statističkog sistema

Postupni prelazak Crne Gore na tržišni način privređivanja zahtijeva mnoge promjene u funkcionisanju ekonomskog sistema. Između ostalog, u cilju usklađivanja principa privređivanja i definicija osnovnih makroekonomskih agregata, dobijanja što boljih informacija o tokovima ekonomske aktivnosti i međunarodne uporedivosti, potrebno je prilagođavanje sistema nacionalnog računovodstva, tj. prelazak na Sistem nacionalnih računa (SNA 1993.) odnosno Evropski sistem nacionalnih računa 1995 (ESA 1995). Primjena ovog sistema nužno zahtijeva i promjenu kompletnog statističkog sistema Crne Gore.

Osnovni cilj projekta je koncipiranje, razrada i usavršavanje sistemskih i institucionalnih rješenja, mjera i akcija koje će omogućiti uvođenje Sistema nacionalnih računa i inovaciju postojećeg obračuna makroekonomskih agregata.

Izrada Sistema nacionalnih računa Republike Crne Gore po Sistemu 1993. predstavlja vrlo složen zadatak, koji zahtijeva dosta vremena i saradnju većeg broja republičkih institucija i stručnjaka.

Za izradu sistema nacionalnih računa postoje određene prednosti ali takodje i ozbiljne teškoće:

- a) Do sada su redovno svake godine izradjivani privredni bilansi Republike, kao jedan od tada međunarodno priznat oblik makroekonomskih bilansa. Izrada ovih bilansa, zasnovana na materijalnom konceptu proizvodnje

doprinijela je stvaranju obilne dokumentacije u postojećem statističkom sistemu za njihovu izradu i formirala, doduše, manji broj stručnih kadrova u njihovoj izradi i korišćenju.

- b) Medjutim, prihvatanje nacionalnih računa po Sistemu 1993. stvara ozbiljne teškoće. Prije svega, primjena nove međunarodne klasifikacije ekonomskih delatnosti nije primijenjena u obradi rezultata postojećih statističkih istraživanja. Pored toga, veliki problem u statističkom praćenju ekonomske aktivnosti predstavljaju promjene u svojinskoj transformaciji. Stvoren je veliki broj manjih preduzeća koja se dosta nedisciplinovano odnose prema pravovremenom i realnom iskazivanju svoje aktivnosti. Sve će to uticati na kvalitet budućih nacionalnih računa. Zbog toga će biti potrebno mnogo upornosti u prikupljanju i kontroli kvaliteta podataka od što većeg broja jedinica.
  - c) Republika nije samostalna država, već federalna jedinica. Između federalnih država ne postoje državne i carinske granice, što stvara ogromne probleme u statističkom praćenju kretanja radne snage, roba i kapitala. Pre svega, potrebno je utvrditi ekonomske jedinice (rezidenata i nerezidenata) koji ostvaruju djelatnosti na teritoriji Republike. Ovo je veoma značajno za utvrđivanje veličine bruto domaćeg proizvoda da bi se utvrdilo kojim delom proizvodnje Republika ostvarena na svojoj teritoriji pokriva potrebe na svojoj teritoriji (finalna potrošnja i investicije). Finalna proizvodnja ostvarena u Republici, koja se izražava Bruto domaćim proizvodom, posredstvom instrumenata sekundarne raspodele ne pripada u cjelini Republici, jer jedan dio služi za zadovoljavanje različitih kolektivnih potreba u jugoslovenskoj zajednici. S druge strane korisnici proizvodnje ostvarena u Republici mogu biti subjekti koji su ostvarili dohodak u drugoj Republici. Pored toga, ostvarenim dohocima iz proizvodnje u Republici kupuje se roba s drugih područja, jer se posebno u velikim potrošačkim centrima preko trgovinske mreže realizuje proizvodnja iz raznih djelova zemlje. Količine prodate robe u tim centrima koji se prikazuju u statistici trgovine na malo, nikako se ne bi mogle uzeti u cjelini kao potrošnja stanovništva odgovarajuće republike, a još manje kao proizvodnja te republike. Isto tako, deo dohotka koji je u raspodeli ostao korisnicima lociranim u drugoj Republici odliva se i troši u Crnoj Gori, npr. kao turistička potrošnja. Najveći deo problema ove vrste rešava se realnim utvrđivanjem dohotka, a razmjena predstavlja samo uskladjivanje naturalne strukture proizvedene u obliku dohotka u Republici, a potrošene u obliku dobara i usluga iz druge Republike.
2. Isticanje ozbiljnih teškoća ukazuje da se Nacionalni računi za Republiku ne mogu izraditi samo na osnovu statističkih podataka i drugih evidencija i dokumenata. Brojnost transakcija, odnosno tokova u računima zahtijevaće da se od strane odgovarajućih stručnjaka za pojedine delatnosti vrše razne procene na osnovu

raznovrsnih postojećih podataka, kao i ocene, uzimajući u obzir odnose između pojedinih veličina kao i iskustva stručnjaka.

Republički sekretarijat za razvoj je uradio projektni zadatak za ovaj projekat, koji je usvojila Vlada Republike Crne Gore. U skladu sa pripremnim aktivnostima na realizaciji ovog projekta uspostavljena je saradnja i sa EUROSTAT-om (institucija za statistiku EU)² i USAID (Američka Agencija za međunarodni razvoj). Pripremljen je program aktivnosti do kraja 2001. godine, na osnovu kojeg će EUROSTAT i USAID obezbijediti stručnu pomoć, koja će se sastojati u sledećem:

- ◆ Obezbeđivanje stručne literature
- ◆ Konsultacije i ekspertiza na realizaciji ovog projekta
- ◆ Boravak jednog eksperta iz EUROSTAT-a tokom 2001. godine u Republičkom Zavodu za statistiku
- ◆ Organizovanje specijalističkih kurseva

Uspostavljena je saradnja sa Zavodom za statistiku Republike Slovenije, koja, u okviru Pakta stabilnosti, pruža pomoć Crnoj Gori u realizaciji Projekta.

Eksperti USAID-a pružaju tehničku pomoć u realizaciji projekta.

Plan aktivnosti na realizaciji Projekta do kraja 2001. godine podrazumijeva realizaciju sledećih aktivnosti:

- ◆ Izrada biznis registra
- ◆ Izrada klasifikacije djelatnosti i definisanje institucionalnih sektora
- ◆ Procjena sive ekonomije
- ◆ Izrada pomoćnih tabela
- ◆ Izmjena zakonske regulative za statistička istraživanja i utvrđivanje metodologije statističkih istraživanja
- ◆ Edukacija – organizovanje kurseva i work-shop-ova.

Za obavljanje ovih aktivnosti formirane su radne grupe sastavljene od predstavnika: Republičkog sekretarijata za razvoj, Agencije za statistiku Crne Gore, Instituta za strateške

---

² U realizaciji ovog projekta dogovorena je saradnja sa Zavodom za statistiku Republike Slovenije. Iskustva Slovenije u izvođenju ovog projekta su od velike koristi za Republiku Crnu Goru. Ova saradnja je se odvijati u okviru Pakta stabilnosti.

studije i prognoze, Ekonomskog fakulteta, Ministarstva finansija, Ministarstva trgovine, Centralne banke i Uprave prihoda.

Izrada Biznis registra

U statističkim istraživanjima je potrebna informacija o broju preduzeća koja stvarno obavljaju poslovnu aktivnost, između ostalog i za potrebe utvrđivanja statističkog uzorka.

U skladu sa Zakonom o privrednim društvima R. Crne Gore, nadležna institucija za kreiranje biznis registra je Privredni sud u Podgorici.

Osniva se kompjuterizovani Centralni registar za cijelu Republiku, kao dio Privrednog suda u Podgorici, a Privredni sud u Bijelom Polju prestaje da vrši funkciju registracije. U skladu sa ovim rjesenjem izmijenjen je i nacrt novog Zakona o sudovima. Ovim se postize centralizacija podataka o svim licima koja obavljaju privrednu djelatnost u Republici i osavremenjava ova funkcija drzave.

Registracija se može vršiti i elektronskim putem i to direktno ili preko ovlasćenih lica za posredovanje u registraciji (ovlasćenja daje Registrator fizickim i pravnim licima i sudovima u RCG).

Registracija se produzava svake godine, u cilju brisanja iz registra onih lica koja ne obavljaju djelatnost i produzavanja svojstva ogranicene odgovornosti za clanove AD, DOO i KD.

Primjena klasifikacije djelatnosti i definisanje institucionalnih sektora

Izrada adekvatne klasifikacija je preduslov, može se čak reći i prvi korak u aktivnostima vezanim za uvođenje Sistema nacionalnih računa. Uvodjenje odgovarajućih klasifikacija, pod kojima podrazumijevamo klasifikacije sektora, djelatnosti i proizvoda, zasnivaće se na standardima koji su propisani od strane EUROSTAT-a.

Najznačajnije pitanje klasifikacije djelatnosti je odnos između Medjunarodne standardne klasifikacije djelatnosti ISIC (Međunarodna standardna klasifikacija djelatnosti), Klasifikacije djelatnosti Evropske unije NACE (Opšta klasifikacija djelatnosti svih aktivnosti) i Jugoslovenske klasifikacije. Problem nije samo u napuštanju stare i prihvatanju nove klasifikacije, već i u očuvanju uporedivosti starih i novih statističkih podataka. Veoma je bitno i uočavanje kritičnih tačaka u tom procesu i njihovo maksimalno prevazilaženje.

Za klasifikaciju djelatnosti se preporučuje standard NACE Rev.1 (Opšta klasifikacija djelatnosti svih ekonomskih aktivnosti unutar EU Rev.1), s obzirom da je on uskladjen sa ESA 1995., i koji osim što pokriva cjelokupnu ekonomsku aktivnost, odražava i nacionalnu

strukturu tj. aktivnosti bitne za određenu zemlju. Klasifikacija uradjena na saveznom nivou 1996.god. ima za osnovu NACE Rev.1 i identična je sa njom do četvorocifarskog nivoa, osim jednog izuzetka - obrazovanja. U cilju zadovoljenja naših potreba neke od ovih pozicija dalje su razradjene, uvodjenjem pete cifre.

Definisanje institucionalnih sektora znači precizno utvrđivanje koje institucionalne jedinice pripadaju kojem sektoru. Institucionalne jedinice grupisane su u sektore na osnovu vrste proizvodnje i zavisno od njihove glavne aktivnosti i funkcije za koje se smatra da su značajne za njihovo ekonomsko ponašanje. Sektor je podijeljen u podsektore što dozvoljava precizniji opis ekonomskog ponašanja jedinice. Medjunarodnom metodologijom je utvrđeno postojanje 5 međusobno isključivih institucionalnih sektora u ekonomiji jedne zemlje (nefinansijski, finansijski, ukupna država, domaćinstva i neprofitne ustanove koje služe domaćinstvima). Takodje je bitno utvrditi rezidentne i nerezidentne jedinice, tj. odrediti šesti sektor-inostranstvo. Prilikom definisanja institucionalnih sektora takodje se treba pridržavati EUROSTAT-ove metodologije.

Osim klasifikacije djelatnosti i sektora potrebno je usaglasiti i klasifikaciju proizvoda zasnovanu na klasifikaciji CPA (Klasifikacija proizvoda prema aktivnosti) sa već postojećom. Takodje je potrebno uraditi i klasifikaciju funkcija države COFOG (Klasifikacija funkcija države) i finalne potrošnje domaćinstava COICOP (Klasifikacija lične potrošnje prema namjeni za domaćinstva).

Korišćenjem ovih klasifikacija omogućava se obezbjeđivanje pouzdanih, brzih i fleksibilnih informacija koje zadovoljavaju postavljene zahtjeve.

Problemi sa kojima smo suočeni u vezi uvodjenja nove klasifikacije su i u oblasti zakonodavstva, koje treba prilagoditi medjunarodnom zakonodavstvu. To se može prevazići preuzimanjem odgovarajućih elemenata iz postojećeg zakonodavstva ili izradom nove zakonske regulative, a takodje i preuzimanjem određenih nadležnosti sa nivoa Savezne države.

Shodno navedenim problemima, obavljene su i obaviće se sledeće aktivnosti na izradi klasifikacije djelatnosti:

- ◆ Određen je tim koji će se baviti klasifikacijom djelatnosti
- ◆ Uporediti klasifikaciju koja je urađena na saveznom nivou 1996 sa NACE Rev.1
- ◆ Obezbijeđena je pomoć inostranih eksperata
- ◆ Program edukacije za korisnike klasifikacije djelatnosti
- ◆ Utvrditi kritične tačke u prelasku sa jedne klasifikacije na drugu, kao i povezivanje ove dvije klasifikacije
- ◆ Analizirati zakonsku regulative, predložiti koje zakone treba mijenjati i prilagoditi standardima EU.

Tim koji će se baviti uvođenjem nove klasifikacije djelatnosti čine predstavnici Zavoda za statistiku, Sekretarijata za razvoj, Zavoda za obračun i plaćanje, Ministarstva finansija, Narodne (Centralne) banke, Republičkog sekretarijata za zakonodavstvo, Privrednog suda i ISSP-a.

Procjena sive ekonomije

Obračun makroekonomskih agregata je izuzetno značajan za svaku zemlju, kao pokazatelj performansi ekonomije kao i bitna informacija za definisanje ekonomske politike. Siva ekonomija, koja je u velikoj mjeri prisutna i u Crnoj Gori, ima veliki uticaj na vrijednost makroekonomskih agregata, preko uticaja na kvalitet statističkih podataka. Iz navedenih razloga, procjena sive ekonomije je jedan od problema koji mora biti riješen.

Oblast sive ekonomije je dosta problematična u smislu registrovanja i u zemljama sa razvijenim statističkim sistemima, tj. ne postoji ni jedan metod za precizno utvrđivanje obima sive ekonomije, već samo metodi za procjenu. EUROSTAT je razvio jednu od metoda procjene sive ekonomije koju bi trebalo koristiti kao polaznu osnovu kod nas.

Imajući u vidu uticaj sive ekonomije na iskazivanje rezultata ekonomske aktivnosti, preporučljivo je da se odmah počne sa radom u ovoj oblasti. Međutim, zbog navedenih problema, kao i kompleksnosti samog problema i mjerenja, veliki uspjeh bi bio da se u narednoj godini otpočne rad na procjeni sive ekonomije.

Da bi se započelo sa procjenom sive ekonomije potrebno je ispuniti neke pretpostavke, tj. utvrditi redosled aktivnosti:

- ◆ Obezbeđivanje literature i ekspertske pomoći
- ◆ Edukacija za procjene
- ◆ Precizno utvrđivanje aktivnosti na procjeni sive ekonomije (šta se mjeri, koja metodologija se primjenjuje, itd.)

Na procjeni sive ekonomije bi trebalo da radi posebni tim sastavljen od predstavnika Zavoda za statistiku, Sekretarijata za razvoj, ISSP-a i Ekonomskog fakulteta.

U narednom periodu će se prikupiti sve informacije i početi sa procjenom, a do kraja 2001. godine potrebno je usvojiti metodologiju procjene sive ekonomije.

Izrada pomoćnih tabela

Prelazak sa sistema privrednih bilansa na sistem nacionalnih računa je dugotrajan proces koji zahtijeva promjene u statističkom sistemu, osnovnim konceptima i definicijama makroekonomskih agregata. Kako je razlika između dva sistema i u vrsti, obuhvatu i klasifikaciji podataka koji se prikupljaju, jedna od početnih aktivnosti prelaska na sistem

nacionalnih računa je procjena bruto domaćeg proizvoda (GDP), kao i utvrđivanje raspoloživosti i kvaliteta postojećih podataka.

Po preporuci eksperta iz EUROSTAT-a prva aktivnost u rješavanju navedenog problema bi bila sačinjavanje Input-Output tabela.

Tabele će se raditi po metodologiji definisanoj od strane EUROSTAT-a uz korišćenje postojećih podataka. One bi trebalo da se koriste kao pomoćno sredstvo prilikom procjena bruto domaćeg proizvoda a ne da se sastavljaju poslije.

Izmjena zakonske regulative za statistička istraživanja i utvrđivanje metodologije statističkih istraživanja

Po sadašnjim zakonskim propisima statistička istraživanja su definisana saveznim propisima. Takođe, metodologiju statističkih istraživanja utvrđuje Savezna vlada. Prvo, trebalo bi pripremiti nove zakone o statističkim istraživanjima i metodologiju statističkih istraživanja u skladu sa standardima i propisima EUROSTAT-a, kao institucije nadležne za statistička istraživanja u EU. Drugo, definisati proceduru i način prenošenja ovih nadležnosti na Republički zavod za statistiku Crne Gore.

Republički zavod za statistiku u saradnji sa Republičkim sekretarijatom za zakonodavstvo će pripremiti nove zakone i metodologiju statističkih istraživanja.

Edukacija

Metodologija nacionalnih računa je relativno nepoznata u Crnoj Gori. Kako je do sada za praćenje ekonomske aktivnosti i makroekonomskih agregata korišćen metod privrednih bilansa, neophodno je dizajnirati program obuke ljudi koji rade na prikupljanju podataka, obradi podataka, kao i korisnika podataka.

Da bi riješili problem nedostatka znanja iz oblasti nacionalnih računa, prvo određene su oblasti koje su prioritetne, zatim će se kreirati kursevi (polaznici, trajanje, predavač, troškovi). Sledeća aktivnost je kontaktiranje inostranih eksperata i međunarodnih organizacija i moguće dobijanje njihove pomoći u edukaciji.

U skladu sa predviđenim aktivnostima na projektu ukazala se potreba za edukacijom iz sledećih oblasti:

- ◆ Klasifikacija djelatnosti i sektora
- ◆ Standardi EU iz oblasti klasifikacije
- ◆ Prelazak sa postojeće na novu klasifikaciju
- ◆ Metodologija prikupljanje podataka
- ◆ Metodologija obrade podataka
- ◆ Značaj uvođenja ESA

- ◆ Osnovni koncepti ESA
- ◆ Izrada biznis registra
- ◆ Tabele Ponude i Upotrebe - kako se rade i koriste, itd.
- ◆ Korišćenje stalnih i tekućih cijena u procjenama
- ◆ Procjena sive ekonomije
- ◆ Procjena bruto domaćeg proizvoda, itd.

Proces edukacije će trajati tokom čitavog projekta, tj. trebalo bi primijeniti princip kontinuiranog obrazovanja, a u periodu do kraja 2001. godine će se organizovati kursevi i workshop-ove iz oblasti koje su navedene.

Zaključak

Proces tranzicije sa planskog na tržišni način privređivanja u Crnoj Gori pokrenuo je mnoge promjene u funkcionisanju ekonomskog sistema. Između ostalog, u cilju konzistentnijeg prikaza ekonomskih aktivnosti, definisanja makroekonomskih agregata, prezentacije kvalitetnijih podataka i informacija o tokovima i stanjima ekonomskih aktivnosti, kao i u cilju obezbjeđivanja kvalitetnijih međunarodnih poređenja, neophodno je uvesti novi statistički sistem, koji će biti baziran na Sistemu Nacionalnih računa 1993. (SNA 1993.) i Evropskom sistemu nacionalnih i regionalnih računa (ESA 1995.)

Najznačajnija uloga statističkog sistema zemlje jeste obezbjeđivanje informacija koje se odnose na privredu u cjelini. Savremeni statistički sistem ima za cilj da obezbijedi informacije potrebne za:

1. Analizu strukture ukupne privrede
2. Analizu određenih aspekata ili djelova ukupne privrede
3. Analizu razvoja ukupne privrede tokom vremena
4. Analizu ukupne privrede u odnosu na ostale ukupne privrede

Da bi informacije koje obezbjeđuje makrostatistika zadovoljavale navedene upotrebe, statistički sistem mora biti uređen tako da zadovoljava sledeće kriterijume:

1. *Međunarodna usklađenost*
2. *Usklađenost sa konceptima ostalih društvenih i ekonomskih statistika*
3. *Konzistentnost*
4. *Operativnost*

5. Različitost od većine administrativnih koncepata

6. Dobra utemeljenost i nepromjenljivost za duži vremenski period u budućnosti

7. Usredsrijeđenost na opisivanje ekonomskog procesa u monetarnim i jednostavnim terminima

8. Fleksibilnost i višestruka namjena.

Statistički sistem koji je uređen tako da ne zadovoljava gore navedene attribute, obezbjeđuje informacije čija upotreba povlači za sobom visoke transakcione troškove koji nastaju u dijelu prilagođavanja, preračunavanja i modifikacije dobijenih informacija.

To je slučaj i sa aktuelnim statističkim sistemom u Crnoj Gori, koji je, kao i svi ostali sistemi karakteristični za privrede sa planskim načinom privređivanja, zasnovan na koncepciji materijalne proizvodnje, u skladu sa kojom se finalnim proizvodom smatra samo onaj koji ima materijalne karakteristike (jednostavnije, najveći broj usluga nema takav karakter i ne ulazi u obračun vrijednosti agregata proizvodnje na nivou privrede).

Prelazak Crne Gore sa planskog na tržišni način privređivanja (tranzicija ekonomskog sistema iz socijalizma u kapitalizam) kao i uključivanje Crne Gore u međunarodne ekonomske tokove povlači za sobom i neophodnost reforme statističkog sistema u pravcu prilagođavanja međunarodno prihvaćenim statističkim standardima.

Reforma statističkog sistema obezbijediće, između ostalog:

1. Lakše uključivanje Crne Gore u međunarodne ekonomske tokove
2. Smanjenje transakcionih troškova korišćenja makrostatističkih podataka o Crnoj Gori

Zašto je Crnoj Gori potrebna reforma statističkog sistema? Zato jer:

»Razvoj je razmjena informacija sa okruženjem«

(Veselin Vukotić)

IV LITERATURA

1. Babić Mate (1990): "Makroekonomski modeli", Narodne novine, Zagreb
2. Babić Mate (1976): "Uvod u međusektorsku analizu", FST, Zagreb
3. Begg David, Stanley Fisher, R. Dornbusch: "Economics", McGraw Hill Book, England
4. Breznik Dušan (1984): "Demografija", Naučna knjiga, Beograd
5. Caiola Marcelo (1995): "A Manual for Country Economies", IMF Institute and Research Department, Washington
6. Centre for cooperation with non-members Statistical office of the Republic of Slovenia: "National Accounts for the Republic of Slovenia", Ljubljana, 1994.
7. Dornbusch R., Fisher S. (1994): "Macroeconomics", New York, McGraw – Hill
8. Eurostat (1996.): "Statistical Classification of economic activities in the European Community", printed in Italy
9. Grđić Gojko (1983): "Makroekonomski bilansi", Ekonomski fakultet, Beograd
10. International Monetary Fund (1998): "Macroeconomic Accounting and Analysis in Transition Economies", IMF, Washington
11. International Monetary Fund (1996): "Interrelation Among Macroeconomic Accounts", IMF, Washington
12. ISSP (1999): "Uvođenje SNA u statističkom sistemu Crne Gore", Podgorica
13. Kotaljević Boško (1969): "Sistem društvenih računa Jugoslavije i njihova evolucija", Ekonomski institut, Zagreb
14. Leontijef Wasilij (1953): "Studies in the Statistics of the American Economy: Theoretical and Empirical Explorations in Input-Output Analysis", Oxford University Press, New York
15. Leontijef Wasilij (1955): "Input-output Analysis and General Equilibrium Theory", u T. Barna (edit) "The Structural Interdependence of the Economy", J.Wiley&Sons, New York
16. Leontief Wasilij (1966): "Input-output Economics", Oxford University Press, New York
17. Madžar Ljubomir (1982): "Teorija i modeli agregatne tražnje", Informator, Zagreb
18. Mankiw H. Gregory (1997.): "Macroeconomics", "Worth Publishers", New York, 1997.
19. Mernard Claude (1998): "Transaction Cost Economics, Recent Development", Edward Elgar Publishing, Massachusetts, US
20. Miljković, dr Dušan (1992): "Obračun bruto domaćeg proizvoda na međunarodno uporediv valutni izraz", SZS, Metodološke studije br. 28

21. Miljković, dr Dušan (1994.): "Od poslovnih ka nacionalnim računima", SZS, Beograd
22. Miljković Dušan (1976): "Razvoj i stanje statistike nacionalnog bogatstva u svijetu", referat na VII godišnjem sastanku Jugoslovenskog statističkog društva, Banja Luka
23. Miljković, dr Dušan (1998): "Međunarodni model sistema nacionalnih računa 1993", Metodološke studije, rasprava i dokumentacija br. 37, SZS, Beograd
24. North Douglas (1999): "Understanding the Process of Economic Change", Occasional Paper 106, IEA, London
25. Pejić Lazar, Jakšić Miomir (1987): "Principi makroekonomije", SA, Beograd
26. Pejović Svetozar (1995): "Economic Analysis of Institutions and System", Klower Academic Publishers Gron, Dordrecht
27. Popović, dr Danica (1996): "Makroekonomija" (rukopis), Beograd
28. Poper Karl (1995): "Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji", BIGZ, Beograd
29. Rajković Velimir (1965): "Izrada i primjena input-output tabela u privredi Hrvatske 1962. godine", Ekonomski pregled br.6
30. Sekulić Mijo (1974): "Analiza kretanja sistema cijena – primjena međusektorskog modela", Ekonomski institut, Zagreb
31. Selvadson Pall (1968): "Modis II-A Macro-Economic Model for Short-Term Analysis and Planing", Statistical Central Bureau, Oslo
32. Stone Richard (1961): "Input-output and National Accounts", OECD, Paris
33. Sekulić Mijo (1980): "Međusektorski modeli i strukturalna analiza", Informator, Zagreb
34. Simpson, David (1994.): "The End of Macroeconomics", Institute of Economic Affairs, London
35. Statistički utav Republike Slovenije (1996.): "Standardna klasifikacija djelatnosti", Ljubljana
36. "Sistem nacionalnih računa Ujedinjenih nacija" (1968.), @eneva, UN
37. Stjepanović Ljuban (1984): "Sistem privrednih bilansa kao analitičko – dokumentacioni osnov planiranja i informisanja", Informator, Zagreb
38. Stojadinović Dragić (1997): "Makroekonomska analiza", Univerzitet u Prištini, Priština
39. Solow Robert (1970): "A Contribution to the Theory of Economic Growth", Penguin
40. Solow Robert (1999): "What is Economics: Javno predavanje na London School of Economics
41. United Nations (1969): "A System of National Accounts", ST/STAT, Rev.3, New York
42. UN, IMF, World Bank, OECD, EUROSTAT, (1993): "System of National Accounts 1993."

43. Vukotić Veselin (1985): "Statistička analiza produktivnosti rada", UN, Nikšić
44. Vukotić Veselin (2001): "Makroekonomski računi i modeli", CID, Podgorica
45. Walton Gary, Wikoff Frank (1996.): "Understanding Economics today", IRWIN
46. Zavod Republike Slovenije za statistiku (1992.): "Razvojna uprašanja statistike", Ljubljana

WEB SITES:

<http://www.worldbank.org>

<http://www.imf.org>

<http://www.oecd.org>

<http://www.eurostat.org>

<http://www.bcemag.com>

<http://www.wiiw.at>

<http://www.bls.gov>

<http://www.bea.gov>

<http://www.monetonline.com>

<http://www.isnie.org>

<http://www.fed.gov>

<http://www.ceps.be>